

ЛУЦЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ
БІЗНЕСУ
ТА ПРАВА

ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

Корупція

Дискримінація

Порушення прав

Правовий нігілізм

Беззаконня

*Узурпація
влади*

II Всеукраїнська науково-практична конференція

23-24 квітня 2021 р.
м. Луцьк

Міністерство освіти і науки України
Луцький національний технічний університет
Факультет бізнесу та права
Кафедра права Луцького національного технічного університету
Волинський обласний центр зайнятості
Інститут держави і права країн Європи
Ужгородського національного університету
Кафедра аграрного, земельного та екологічного права
ім. академіка Василя Зіновійовича Янчука
Національного університету біоресурсів
та природокористування України

ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

**Тези доповідей за матеріалами II Всеукраїнської науково-
практичної конференції 23-24 квітня 2021 року**

Луцьк, 2021

УДК 342.34
ДЗб

Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення: Тези доповідей за матеріал. II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 23-24 квітня 2021 року) / відп. ред. Я. І. Ленгер, А. М. Земко. – Луцьк: ІВВ Луцький НТУ, 2021. – 252 с.

Збірник містить тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції «Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення», яка проходила 23-24 квітня 2021 року у Луцькому НТУ. В тезах доповідей розглянуті особливості державотворчих процесів в Україні. Збірник буде цікавий як науковцям та студентам а також всім, хто цікавиться державотворчими процесами в Україні.

Рекомендовано до друку вченою радою Луцького НТУ
(протокол № 12 від 30 червня 2021 р.)

Відповідальні за випуск:

Я. ЛЕНГЕР

доктор юридичних наук, професор кафедри права Луцького НТУ

ЗЕМКО А.М.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри права Луцького НТУ

Організаційний комітет може не поділяти думку учасників.
Відповідальність за зміст і достовірність поданого матеріалу несуть учасники конференції

ISBN 978-617-672-240-3

© Авторський колектив, 2021

**Вітальне слово ректора
Луцького національного технічного університету**

Шановні учасники конференції, дорогі друзі, колеги!

Насамперед я хочу висловити подяку всім, хто знайшов можливість взяти участь у II Всеукраїнській науково-практичній конференції “Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення».

Я надзвичайно пишаюся тим фактом, що до конференції виявлено значний інтерес і, незважаючи на складну ситуацію в країні, географія гостей нашого заходу є досить широкою. Коли ми планували конференцію та визначали її тему, навіть не могли уявити, наскільки сьогодні вона буде на часі. В умовах реформування в Україні суспільних відносин, зміни економічного та політичного устрою, оновлення духовної сфери дедалі більше інтенсифікуються правові зрушення в житті країни. Особливо важлива роль у розв’язанні завдань гармонізації суспільства належить правовій системі. Саме вона покликана здійснювати активний вплив на характер змін в суспільстві, сприяти гуманізації держави і права, вдосконаленню законодавчого процесу, піднесенню ефективності правового регулювання, формуванню високої суспільної та індивідуальної правосвідомості. Власне кажучи, у суспільстві існує загальне розуміння того, що проста заміна персоналій у високих кабінетах не дасть нової якості державного управління і не приведе до реальних позитивних змін у нашій країні, у тому числі в контексті її європейської інтеграції. Суспільно-політичні події, що розгортаються сьогодні в Україні, особливо загострили питання щодо необхідності повного перезавантаження системи влади. По-справжньому стабільна держава – це перш за все правова держава, з якою обґрунтовано пов’язане верховенство закону.

Близько 100 науковців, серед яких як слухачі, аспіранти, які лише починають свою наукову кар’єру, так і відомі в широких наукових колах учені, висловили свою думку, виказавши тим самим небайдужість до правових процесів, що відбуваються сьогодні в Україні. Для нас є важливою наукова позиція кожного з Вас.

Ще раз дякую за участь у конференції! Маю надію на подальшу співпрацю! Бажаю натхнення, невтомного творчого пошуку, нових ідей та їх реалізації.

Ректор Луцького національного технічного університету
доктор економічних наук, професор
Ірина ВАХОВИЧ

ЗМІСТ

Секція 1.

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА, КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Анісімов О.В.

ДЕФЕКТИ БАЛАНСУ ВЛАДИ ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ УКРАЇНИ..... 11

Берч В.В.

ПИТАННЯ ПРО ЗДІЙСНЕННЯ СУДОЧИНСТВА ЗА УЧАСТЮ ПРИСЯЖНИХ У КАНАДІ..... 15

Вісін В.В., Вісина Т.М.

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ КООПЕРАТИВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ..... 17

Демчук А.М.

ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ GDPR В КРАЇНАХ ЄВРОПИ..... 19

Ленгер Я.І.

ЛОКАЛЬНО-ПРАВОВІ КОЛІЗІЇ, ПРОБЛЕМИ ІСНУВАННЯ І ВРЕГУЛЮВАННЯ 24

Львова Є.О.

ЩОДО НАПРЯМКІВ МІДЖЕРЖАВНОЇ КООПЕРАЦІЇ З МЕТОЮ ПОДОЛАННЯ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ НОРМАТИВНОСТІ ПРАВА ЗА УМОВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 SARS... 26

Мішина Н.В.

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ АВТОНОМІЇ: ПОСТАНОВКА ПИТАННЯ 30

Паскар А.Л.

ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ ЯК СКЛАДОВА ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ..... 31

Пундор Ю.О.

ПРО РІК РОБОТИ НИНІШНЬОГО СКЛАДУ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ..... 35

Секція 2.

ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

Бакай Ю.Ю.

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АГРОТУРИЗМУ В УКРАЇНІ..... 39

Бредіхіна В.Л.

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ ДОВКІЛЯ В СУЧАСНОМУ ДЕРЖАВОТВОРЕННІ..... 42

Вацшиш М.Я.

ТРАНСКОРДОННА СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ У СФЕРІ ОХОРОНИ БІОРИЗНОМАНІТТЯ..... 46

Гафурова О.В.

ЗАПОБІГАННЯ ШКІДЛИВІЙ ДІЇ ВОД: ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ..... 49

Дейнега М.А.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА ЯК ФАКТОРУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ... 52

Донець О.В.

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ВІДТВОРЕННЯ (ВІДНОВЛЕННЯ) ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ ТА КОМПЛЕКСІВ ЯК УМОВА ПЕРЕТВОРЕННЯ УКРАЇНИ НА ЕКОЛОГІЧНУ ДЕРЖАВУ..... 56

Духневич А. В. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ТА БЕЗПЕЧНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ: СИСТЕМА GLOBAL G.A.P.....	59
Єрмоленко В.М. МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ ЯК ДЖЕРЕЛА СУЧАСНОГО АГРАРНОГО ПРАВА.....	62
Земко А.М. ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНИХ РОЗПИСОК В УКРАЇНІ.....	65
Карпінська Н.В. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА РЕЄСТРАЦІЇ ТВАРИН В УКРАЇНІ У СВІТЛІ ВИМОГ ЄС.....	68
Корнієнко Г.С. ФОРМУВАННЯ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ АГРОБІЗНЕСУ.....	72
Курман Т.В. СУЧАСНА ЗЕМЕЛЬНА РЕФОРМА І СТАЛИЙ РОЗВИТОК АГРОСФЕРИ: ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ.....	74
Лісова Т.В. ДО ПИТАННЯ ПРО ВИНИКНЕННЯ ПРАВОВІДНОСИН ЩОДО ВІДНОВЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬ...	77
Новак Т.С. ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ АНТИБИОТИКІВ У ТВАРИННИЦТВІ.....	80
Пахольук А.М. ЩОДО КЛАСИФІКАЦІЇ АГРАРНИХ ФІНАНСОВИХ ПРАВОВІДНОСИН.....	83
Панченко В.В. РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД.....	87
Покальчук М.Ю. ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСТВА В УКРАЇНІ.....	90
Радченко А.М. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ГЕННО МОДИФІКОВАНИХ СОРТІВ РОСЛИН.....	92
Савельєва О.М. ПРО ОБ'ЄКТНИЙ СКЛАД РИНКОВИХ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН.....	97
Статівка А.М. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ГЕНЕТИЧНО-МОДИФІКОВАНИХ ОРГАНІЗМІВ В КОНТЕКСТІ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА ЄС.....	99
Суєтнов Є.П. ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ПРИРОДНИХ ЕКОСИСТЕМ ЯК УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	102
Туєва О.М. ПРАВОВІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВИРОБНИКІВ ОРГАНІЧНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ	105
Федонюк М.А., Мерленко І.М., Бондарчук С.П., Жадько О.А. ОСОБЛИВОСТІ ПРОХОДЖЕННЯ ПРОЦЕДУР З ОЦІНКИ ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ (НА ПРИКЛАДІ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)	108
Чопко Х.І. ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ ОЗНАКИ ТВАРИННОГО СВІТУ ЯК ОДНОГО ІЗ КОМПОНЕНТІВ ДОВКІЛЛЯ.....	111

Шарапова С.В. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗЕМЕЛЬ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ...	114
Шульга М.В. АКТУАЛЬНІ ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ.....	117

**Секція 3.
ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС**

Заборовський В.В. ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ МЕХАНІЗМУ СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АДВОКАТА.....	121
Ревуцька І.Е. ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УГОРЩИНИ	124
Спесівцев Д.С. ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОБЛЕМ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ МАЙНОВОГО ПРАВА ІНВЕСТОРА ПРИ ІНВЕСТИВАННІ ТА ФІНАНСУВАННІ ЖИТЛА В ОБ'ЄКТІ БУДІВНИЦТВА.....	127

**Секція 4.
ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

Машевська Л.А. ДО ПИТАННЯ СТРОКІВ ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ ДЛЯ ЗАХИСТУ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ТА ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ.....	132
Щербюк Н.Ю. АКСІОЛОГІЧНІ ОСНОВИ НЕОБХІДНОСТІ ПРОТИДІЇ МОБІНГУ У СФЕРІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН: ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ.....	135

**Секція 5.
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС. КРИМІНАЛЬНЕ ВИКОНАВЧЕ ПРАВО**

Кирик І.С. ОКРЕМІ НАПРЯМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ.....	137
Колб О.Г., Василюк І.М. ПРО РОЛЬ ЮРИДИЧНИХ ГАРАНТІЙ У МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ПРИНЦИПІВ ГУМАНІЗМУ ТА ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ.....	140
Ступник Я.В., Козут М.Г., Личко К.Ю. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПОЛІТИКИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ.....	143

**Секція 6.
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК В УКРАЇНІ**

Філюк О. С., Рожко М.І. ІНТЕРВ'ЮВАННЯ КЛІЄНТА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕТАП НАВЧАННЯ В ЮРИДИЧНІЙ КЛІНІЦІ..	147
---	-----

Трибуна Молодого Науковця

Бзова Л.Г. КОНСТИТУЦІЙНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТА ЮРИДИЧНИЙ АРГУМЕНТ.....	150
Дармін М.О. ВИКОНАННЯ РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ: ДІЇ ОРГАНУ ПЕРЕДСТАВНИЦТВА ЩОДО ВЖИТТЯ ЗАХОДІВ ЗАГАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ.....	152
Уваров А.О. ОЗНАКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ВОЛОДІТИ, КОРИСТУВАТИСЯ І РОЗПОРЯДЖАТИСЯ РЕЗУЛЬТАТАМИ СВОЄЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ, ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	154
Юрков М.В. ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИВАТИЗАЦІЮ ЗЕМЕЛЬ ДЕРЖАВНИХ І КОМУНАЛЬНИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	156
Аверін М.Ю. КРИМІНАЛІСТИЧНА ТЕОРІЯ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ: СУЧАСНИЙ СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ.....	158
Андрощук А.Р. ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННУ ДІЯЛЬНІСТЬ НА ТЕРИТОРІЇ НПП «ГОЛОСІЇВСЬКИЙ»	161
Бабік В.С. ОСОБЛИВОСТІ У ПРАВОВОМУ СТАНОВИЩІ АГРАРНОЇ БІРЖІ.....	164
Багнюк Д. ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ІНКЛЮЗІЇ У РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ.....	166
Горішня Є.Є. ФІЗИЧНА ОСОБА-ПІДПРИЄМЕЦЬ ЯК ОСОБЛИВИЙ СУБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН.....	169
Гаєва К.Г. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ.....	173
Головачук О.В. ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ АГРОХОЛДИНГАМИ В УКРАЇНІ.....	175
Господарик І.В. ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ПОСМЕРТНОГО ДОНОРСТВА В УКРАЇНІ.....	177
Єрменчук Х.М. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІМПОРТУ ВИНА В УКРАЇНУ.....	181
Копець І.О., Позорецький Ю.В. ОСОБЛИВОСТІ Шлюбного ДОГОВОРУ ЯК ДжЕРЕЛА РЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВИХ ВІДНОСИН ПОДРУЖЖЯ В УКРАЇНІ.....	184
Крук Д. ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ: ПРИЧИНИ, ШЛЯХИ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМИ ТА КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ.....	187
Луцюк А.Л. ЕВОЛЮЦІЙНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВИХ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ.....	190

Лавриненко Т.С. ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИМ ЖИТЛОМ ДІТЕЙ-СИРИТ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	193
Панченко К.Д. ЩОДО ПОМ'ЯКШЕННЯ ПОКАРАННЯ АБО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ ВАГІТНИМИ ЖІНКАМИ ЗГІДНО КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	196
Панчук В.М. ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК СУСПІЛЬНА НЕБЕЗПЕКА ККУ.....	198
Плісік І.В. СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИМ СІМ'ЯМ.....	200
Падалко І.В. ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ НІМЕЧЧИНИ.....	203
Петровська Ю.Ю. ПРОБЛЕМА ЛАТЕНТНОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ	206
Погорецький Ю.В., Коpecь І.О. РІВЕНЬ БЕЗРОБИТТЯ В УКРАЇНІ ТА ПРАВОВІ ШЛЯХИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ.....	209
Сабадирь В.О. ФІКСАЦІЯ ЕЛЕКТРОННИХ (ЦИФРОВИХ) ДОКАЗІВ.....	212
Сабадирь В.О. ДАЧНА ТА САДОВА ДІЛЯНКА: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	215
Савченко А.М. ШУМОВЕ ЗАБРУДНЕННЯ ЯК ЕКОЛОГО-ПРАВОВА ПРОБЛЕМАТИКА.....	218
Сокол О.М. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОБРОВОЛЬНОЇ УЧАСТІ У СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ.....	222
Свищук О.В. ЩОДО ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ТРУДОВИХ КНИЖОК: ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ.....	226
Сосновська Ю.П. ДО ПИТАННЯ ПЛАГІАТУ.....	228
Тищенко Т.В. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ КОРПОРАТИВНОГО ТИПУ.....	231
Федорович А.В. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ.....	233
Черепаха Є.О. МІСТОБУДІВНИЙ КАДАСТР ЯК ПРАВОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ОБЛІКУ МІСТОБУДІВНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ	237
Янюк К.В. ПРОБЛЕМИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ІНФОРМАЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	240
Яштух В.М. СТАН ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ	243
Язгуров Є.К. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ.....	247

ДЕФЕКТИ БАЛАНСУ ВЛАДИ ЗА КОНСТИТУЦІЮ УКРАЇНИ

Анісімов О.В.

*аспірант кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства юридичного
факультету ДВНЗ “Ужгородській національний університет”*

Стаття 5 Конституції України проголошує, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування [1].

Наведена норма сформована під впливом багатівікової еволюції суспільних відносин та демократії, метою якої було обмеження влади сильного та надання слабкому можливість реалізовувати свої права та свободи. У свій час Шарль-Луї де Монтеск'є писав, що «Народ, що володіє верховною владою, повинен робити сам все, що він в стану добре виконати, а то, чого він не може виконати, він повинен робити за посередництвом своїх уповноважених. Але ці уповноважені не будуть такими, якщо вони не призначені самим народом; тому основний принцип цього виду правління полягає в тому, що народ сам обирає своїх уповноважених, тобто посадових осіб держави» [2;16].

Але як досягти компромісу між діяльністю таких посадових осіб держави та унеможливити узурпацію ними влади?

Людська природа полягає в тому, що при наявності можливості та відсутності належної підзвітності, людина схильна зловживати владою, наслідком чого може бути її узурпація. Для запобігання наведеного, мають існувати механізми протидії, які таку узурпацію унеможливають, водночас вони повинні бути легітимними, тобто визнаватись та підтримуватись.

Конституція України за своєю природою є суспільним договором, який визначає правила співіснування в Україні, в тому числі унормовує механізми протидії узурпації, які прийнято називати системою «стримувань та противаг». Практична реалізація таких механізмів здійснюються через поділ влади.

Сучасне вчення про поділ влади сформував Джон Лок, ідеї якого в подальшому розвивав Шарль-Луї де Монтеск'є. Необхідність поділу влади за ними мотивувалась тим, що влада як така завжди чревата можливістю зловживання. Зокрема Монтеск'є зазначав: «Але відомо вже з досвіду віків, що кожна людина, що володіє владою, схильна зловживати нею, і він йде в цьому напрямку, поки не досягне належної їй межі. А в межі – хто б це міг подумати! – потребує і сама доброчесність. Щоб не було можливості зловживати владою, необхідний такий порядок речей, при якому різні влади могли б взаємно стримувати один одного» [3;289].

Стаття 6 Конституції України визначає, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України.

Окрім цього, частина 2 статті 19 Конституції України зобов'язує органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадових осіб діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Наведені засади функціонування державної влади в Україні ззовні орієнтують на зрозумілий розподіл влади, який мав би бути збалансованим та суспільно нешкідливим. Однак, зрозумілості засад поділу влади за Конституцією України, відповідає незрозумілість механізмів реалізації своїх повноважень гілками влади та їх місце в системі державної влади, що призводить до її розбалансування та породження так званих «конституційних криз», на чому зупинимось більш детально.

Так, розділом XII Конституції України урегульовано питання діяльності Конституційного Суду України, який за своїм функціональним призначенням вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених цією Конституцією випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до цієї Конституції.

У силу положень частини 2 статті 147 Конституції України діяльність Конституційного Суду України ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, обґрунтованості та обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків.

Разом з цим, зазначена інституція за своїм функціональним призначенням є відмінною від судів загальної юрисдикції, що дало привід стверджувати, що Конституційний Суд України не відноситься до жодної гілки влади, і перебуває на їх «стику». Така позиція в науковій літературі не нова, зокрема з цього приводу російський науковець Б.С. Ебзєєв звертав увагу на притаманний конституційному суду двоїстий характер, згідно якого з одного боку він є органом правосуддя, а з іншого боку конституційним органом державної влади [4, с.157].

Такий підхід до розуміння природи Конституційного Суду України є неправильним, оскільки наділяти цю інституцію повноваженнями судової, виконавчої, а в окремих випадках законодавчої влади є небезпечним для державного ладу, оскільки кожна гілка влади має свої унікальні принципи діяльності, нехтування якими призводить до кризи урядування.

Ми вважаємо, що Конституційний Суд України, враховуючи наведений в статті 6 Конституції України поділ влади, належить до судової

влади і у своїй діяльності має керуватись принципами щодо здійснення правосуддя, а не доцільності та доцільності. Однак, на сьогодні перебування його на стику гілок влад, уможливило застосування ним принципів законодавчої та виконавчої влади щодо правотворення, а також надало можливість ігнорувати принципи правосуддя.

Зокрема, принципом незалежності суддів є загальний принцип "Ніхто не може бути суддею у власній справі" (*Nemo iudex in re sua*), значення якого виходить далеко за конкретні інтереси певної сторони у будь-якій суперечці.

Як зазначила у своєму Висновку N 1 (2001) Консультативна рада європейських суддів для Комітету міністрів Ради Європи про стандарти незалежності судових органів та незмінюваність суддів від 01.01.2001 року судова влада повинна користуватися довірою не тільки з боку сторін у конкретній справі, але й з боку суспільства в цілому. Суддя повинен не тільки бути реально вільним від будь-якого невідповідного упередження або впливу, але він або вона повинні бути вільними від цього й в очах розумного спостерігача. В іншому випадку довіра до незалежності судової влади буде підірвана [5].

Однак, Конституційний Суд України 11.03.2020 року, у справі №4-р/2020 за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України "Про судоустрій і статус суддів" від 2 червня 2016 року № 1402-VIII, "Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування" від 16 жовтня 2019 року № 193-IX, "Про Вищу раду правосуддя" від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII приймає рішення, яким визначає в тому числі собі посадовий оклад [6], а 02.12.2019 року, у справі №11-р/2019 року за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 151-2 Конституції України приймає рішення, яким унеможливив оскарження своїх рішень, які пов'язані з управлінськими (звільнення з посади), а не функціональними особливостями [7].

У даному разі можемо стверджувати, що при прийнятті наведених рішень Конституційний Суд України знехтував принципом "Ніхто не може бути суддею у власній справі", що підриває легітимність до цієї поважної інституції. Отже, чинна Конституція України уможливила функціонування такої інституції, яка може в свавільний спосіб здійснювати свою діяльність, підриваючи легітимність усієї державної влади. Чи є механізми протидії наведеному? Очевидно, що да, через внесення змін до Конституції України з

метою унеможливлення існування інституції на перетину гілок влади, а також шляхом унормування процедури діяльності Конституційного Суду України та вичерпного, конкретно-визначеного переліку його повноважень.

Наостанок наведемо слова Френсіса Фукуяма, що «Верховенство права в найглибшому сенсі означає соціальний консенсус щодо справедливості законів, які мають обмежувати поведінку правителя в певний момент часу. Правитель не є сувереном; сувереном є право, і правитель є легітимним лише доти, доки черпає свої повноваження з останнього» [8;286]. Будь-яка посадова особа органу державної влади має пам'ятати, що влада мінлива і є вона доти, доки вона легітимна.

Використані джерела:

1. Конституція України від 28.06.1996 року Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. с. 141. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення 21.04.2021 р.).

2. Шарль-Луї де Монтеск'є, О духе законов / Шарль Луи Монтескье ; [пер. на рус. яз. А. Горнфельда; вступит. ст. Д. Хаустова]. – М. : РИПОЛ классик, 2019. – 690 с. – (PROвласть).

3. Шарль-Луї де Монтеск'є, «Принцип деспотического государства непрерывно разлагается, пото му что он порочен по самой своей природе». – Избранные произведения. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1955. С. 289.

4. Эбзеев Б.С. Конституция. Правовое государство. Конституционный суд/ Б.С. Эбзеев. – М.: Закон и право, 1996.- 349 с.

5. Висновок N 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів для Комітету міністрів Ради Європи про стандарти незалежності судових органів та незмінюваність суддів від 01.01.2001 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a52#Text (дата звернення 21.04.2021 р.).

6. Рішення Конституційного Суду України від 11.03.2020 року, у справі №4-р/2020 за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України "Про судоустрій і статус суддів" від 2 червня 2016 року № 1402-VIII, "Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування" від 16 жовтня 2019 року № 193-IX, "Про Вищу раду правосуддя" від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII.

7. Рішення КСУ від 02.12.2019 року, у справі №11-р/2019 року за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 151-2 Конституції України.

8. Френсіс Фукуяма. Витоки політичного порядку. Від прадавніх часів до Французької революції. Наш формат.- 2019, Київ, 575 с.

ПИТАННЯ ПРО ЗДІЙСНЕННЯ СУДОЧИНСТВА ЗА УЧАСТЮ ПРИСЯЖНИХ У КАНАДІ

Берч В.В.

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету,*

Канада характеризується класичною (англо-американською) моделлю здійснення судочинства за участю присяжних. Це означає, що присяжні вирішують питання факту, тобто приймають рішення щодо вини особи [1]. Зазвичай судові розгляди у Канаді здійснюються суддею, який засідає самостійно. Поряд з цим, будь-яка особа, яку звинувачують у скоєнні злочину, має право на розгляд справи судом присяжних, якщо за такий злочин передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк 5 років або більш суворе покарання [2]. Винятками є справи, котрі розглядаються відповідно до чинного законодавства Канади військовим трибуналом. Таке виокремлення військових злочинів зумовлено особливим характером системи військового судочинства, котра має давню історію та не передбачає залучення громадськості до відправлення правосуддя [3]. Цікаво, що якщо здійснення судового розгляду судом присяжних не є доцільним з точки зору прийняття рішення на користь обвинуваченого, останній може відмовитись від свого права на розгляд у такий спосіб. Так, обвинуваченого не можна змусити скористатися таким правом, навіть за умови, що рішення становить суспільний інтерес.

Присяжних викликають шляхом жеребкування (рандомно) із списку присяжних та повідомляють про необхідність участі у засіданні у такій ролі листом. Кількість присяжних, котрим надсилають таке повідомлення є традиційно більшою, ніж та, що встановлена законом. До присяжних пред'являються досить прості вимоги – досягнення вісімнадцятирічного віку та громадянство Канади. Що ж до оплати праці присяжних, то варто зазначити, що вона може сягати ста доларів за день. Тобто, участь у здійсненні судового провадження супроводжується фінансовою підтримкою та стимулюванням з боку держави. Поряд з цим, бути присяжним у Канаді – це не право, а повноцінний конституційний обов'язок, недотримання якого карається притягненням до відповідальності у вигляді застосування до такої особи штрафних санкцій, або позбавлення волі [4].

Історичне значення права на розгляд справи судом присяжних полягає у захисті обвинувачених від прийняття незаконного рішення щодо них у часи, коли монарх міг чинити неправомірний вплив на провадження у його власних судах. Як вважалося, наявність вини могла б бути визначена

більш справедливо, якщо б це питання вирішувалось рівними обвинуваченому особами, котрі б обирались у довільному порядку. Відтак, суд присяжних, з одного боку, є елементом державного механізму, а з іншого – є представницьким органом, оскільки здійснює повноваження від імені суспільства.

Каталог прав та свобод, котрі можуть бути захищені у суді присяжних, знайшов своє нормативне закріплення у Канадській хартії прав та свобод. Історичним підґрунтям прийняття зазначеного правового документа є прагнення Канади отримати повний та всебічний контроль над її Конституцією, котра була фактично актом британського парламенту 1867 р., а тому лише Великобританія мала повноваження щодо внесення змін до неї. У 1980 р. Канада та її провінції розпочали процес спільної роботи в аспекті вирішення цієї проблеми [5]. Так, королева Єлизавета II підписала закон про Канаду 17 квітня 1982 року в Оттаві. Ця дія дала Канаді контроль над своєю Конституцією та гарантувала права та свободи, котрі були закріплені у Хартії як вищому законі нації.

Канадська хартія прав та свобод від 17 квітня 1982 року є частиною Конституції Канади та одним з найбільших досягнень цієї держави [6]. Хартія гарантує неможливість безпідставного втручання у здійснення прав або свобод та є потужною силою прогресу, захисту, співчуття та справедливості. Це документ, котрий сформував не лише минуле Канади, але і фактично майбутнє. З 1982 року Хартія є важливою частиною демократії Канади та продовжує формувати її ідентичність як мультикультурної нації, а також захищати права її корінних жителів. Своїми положеннями зазначений документ дозволяє оскаржувати будь-які дії, котрі, на думку особи, порушують її права або свободи. Найбільш складні та суперечливі кейси, засновані на Хартії, опиняються на розгляді Верховного суду Канади. У минулому такі виклики створили юридичні прецеденти, а також надихнули законодавчу владу на внесення суттєвих змін до федеральних та місцевих законів.

Хартія встановлює три типи засобів правового захисту, які представляють собою дії, що мають на меті «компенсацію» відповідного порушення прав:

- 1) особа має право попросити у суду будь-який засіб правового захисту, який є доречним та справедливим з урахуванням обставин справи. Наприклад, суд може зупинити судові провадження та відпустити особу, якщо вирішить, що їй відмовлено у праві на судовий розгляд протягом розумного строку;
- 2) особа має право попросити суд не застосовувати докази, котрі одержані у незаконний спосіб, до прикладу, з порушенням права людини на приватне життя. Суд, у свою чергу, має право задовольнити таке клопотання, якщо буде встановлено, що використання таких доказів під час судового розгляду призведе до порушення принципів справедливого правосуддя;

з) якщо суд виявить, що закон чи його частина порушують права, регламентовані у Хартії прав та свобод, такий закон може бути визнано нечинним (у цілому, або ж його окремі положення).

Використані джерела:

1. Сергій Лесной: процедуру відбору присяжних потрібно удосконалити. 2018. URL: https://galinfo.com.ua/articles/sergij_lesnoy_protседuru_vidboru_prysyazhnyh_potribno_udoskonalyty_296620.html (дата звернення: 10.04.2021).

2. Реформування суду присяжних в Україні як важливий елемент підвищення довіри громадян до судової гілки влади. 2020. URL: <https://markivska-gromada.gov.ua/news/1608550504/> (дата звернення: 10.04.2021).

3. Trial Procedure. URL: <https://armouredsuits.ca/trial-procedure/#:~:text=There%20are%20jury%20trials%20in,provincial%20court%20or%20superior%20court> (date of the application: 24.03.2021).

4. Суд присяжних: від імітації до справедливого народного правосуддя. 2018. URL: <https://uifuture.org/publications/sud-prisaznih-vid-imitacii-do-spravedlivogo-narodnogo-pravosudda/> (дата звернення: 10.04.2021).

5. Learn about the Charter. Department of Justice. URL: <https://www.justice.gc.ca/eng/csj-sjc/rfc-dlc/ccrf-ccdl/learn-apprend.html> (date of the application: 24.03.2021).

6. The Canadian Charter of Rights and Freedoms. URL: <https://www.justice.gc.ca/eng/csj-sjc/rfc-dlc/ccrf-ccdl/> (date of the application: 24.03.2021).

**ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ КООПЕРАТИВНИХ
ОРГАНІЗАЦІЙ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ**

Вісин В.В.

*професор кафедри права
Луцького національного технічного університету,
доктор історичних наук, професор*

Вісина Т.М.

*доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Луцького національного технічного університету,
кандидат історичних наук, доцент*

Виникнення кооперативного руху в суспільстві відбувається лише за наявності відповідних передумов політичного, соціального, юридичного, економічного та психологічного характеру. Їх відсутність може перешкоджати створенню кооперативів або й унеможливити появу

кооперативних форм узагалі. І навпаки, чим сприятливіші та реальніші умови становлення й розвитку кооперації, тим швидше виникають кооперативи, подальше їх об'єднання в цілісній кооперативній системі регіонального, національного чи державного рівня, а згодом й інтегрування до міжнародних кооперативних організацій.

Політичні передумови зародження кооперації в певній країні передбачають налаштування її політичної системи на побудову демократичного суспільства та проведення ринкових перетворень. При цьому повинні визнаватися плюралізм форм власності, лібералізація економічних відносин. Ліквідовано тотальний контроль із боку держави і вплив провідних політичних сил. Формування кооперативів, згідно з міжнародними кооперативними принципами, неможливе в тоталітарних країнах із деформованою системою вільного підприємництва, за умов максимально можливого державного контролю й регулювання економічних відносин. Водночас зменшення державного втручання в економіку обумовлює необхідність запровадження певних компенсаторних заходів, до яких належить підтримка кооперативної діяльності.

Наявність відповідного законодавства певної країни слід вважати правовими умовами функціонування кооперативного руху. Правові норми виникають за необхідності врегулювання певних відносин суспільно-політичного, соціально-економічного чи іншого характеру. Це загальне правило підтверджується й виникненням кооперативного законодавства. Його правове поле формується прийняттям загальних або спеціальних (для всієї кооперації чи її окремих видів) законів, постанов виконавчої влади та інших нормативних актів, які легітимізують кооперативну діяльність. Зміст власне кооперативного законодавства вдосконалюється в міру накопичення досвіду роботи кооперативних організацій. Не кооперативні закони створюють кооперацію а кооперація як явище, яке виникло за певних суспільно-політичних і соціально-економічних передумов, потребує законодавчого унормування своєї діяльності й становища в суспільстві.

Історія кооперативного руху свідчить, що раніше постає кооперація, а потім видаються кооперативні закони. В Англії перше кооперативне товариство постало в 1844 р., а закон, що визнав кооператив юридичною особою, з'явився в 1852 р., У Франції перші товариства постали в 1848 р., а закон – у 1867 р., у Німеччині кооперативи створено в другій половині 40-х років XIX ст., а перший кооперативний закон видано 1868 р. В українських землях, які перебували під владою Російської імперії, кооперація виникає в другій половині XIX ст. Потреба населення у фінансах зумовила появу ощадно-по-зичкових і кредитних товариств, інтенсифікація виробництва та збут продукції спонукали створення виробничих і сільськогосподарських спілок, споживчі товариства виникали для забезпечення своїх членів дешевими та якісними товарами широкого вжитку. Кооперація формувалася переважно як громадсько-господарська організація з труднощами

завойовувала свій правовий статус та авторитет у суспільній думці. Із моменту виникнення кооперативних організацій і їхніх союзів державна політика щодо них набувала суперечливого характеру. З одного боку, уряд надавав грошову підтримку кредитним товариствам, відкривав сільськогосподарські й споживчі товариства, сприяючи цим соціально-економічному розвитку країни, з іншого – царський режим неухильно та послідовно відстоював систему адміністративного й поліцейного нагляду та контролю, обмежував закладні й посередницькі операції кооперативів, консервував феодальні пережитки, прагнув не допустити переростання кооперативів у самостійну громадську силу. Для цього діяльність різних видів кооперативів регламентувалася нормативно-правовими актами, прийнятими владою для всієї Російської імперії: загальними законами, адміністративними розпорядженнями, документами стосовно суто кооперативних установ.

Отже, на зародження та становлення кооперативного руху у Волинській губернії впливали різноманітні політико-правові чинники. Насамперед, це реформи 1860–1880-х років у Російській імперії, які визначили державну політику в різних сферах життя суспільства, а для кооперації створили своєрідне суспільно-політичне й економічне середовище розвитку. Безпосередньо на розвиток кооперативних товариств впливали загальнодержавні закони та різноманітні нормативні акти стосовно кооперативної діяльності.

Використані джерела:

1. Вісин В. В. Кооперативний рух на Волині у другій половині XIX – першій третині XX ст. : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2014. 440 с.
2. Корелин А. Кооперация и кооперативное движение в России. 1860–1917 гг. М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2009. 391 с.
3. Терехов А. Радянське кооперативне право. К.: Держ. вид-во України, 1926. 178 с.

ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ GDPR В КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Демчук А.М.

*декан юридичного факультету
Волинського національного університету ім. Лесі Українки,
кандидат юридичних наук, доцент*

Як у науці міжнародного права, так і у вітчизняній юридичній науці триває пошук моделі правового механізму регулювання відносин з використання персоналізованої інформації, захисту персональних даних, яка

узгоджувалася б з міжнародно-правовими стандартами, гарантувала б ефективний захист прав і свобод людини та громадянина. Відсутність точного термінологічного інструментарію цих питань ускладнює процес практичної реалізації вже існуючих нормативно-правових актів національного і міжнародного масштабів. Так, можна відзначити паралельне, іноді тотожне, використання термінів «право на приватність», «конфіденційність», «приватна інформація», «конфіденційна інформація про особу», «політика конфіденційності», «персональні дані». Але чи однаковий сенс мають дані словосполучення у різних нормативно-правових актах? І як неоднакове тлумачення та застосування цих термінів може вплинути на ефективність регулювання відносин у сфері збирання, обробки та використання персональних даних.

Для початку пропонуємо з'ясувати, що ж таке «право на приватність» та яке відношення воно має до захисту персональних даних. Право на приватність (right to privacy) увійшло до переліку основних прав людини відносно недавно. Не зважаючи на те, що елементи цього поняття можна зустріти в ранніх джерелах права, але для формування правового інституту приватності знадобився все-таки певний розвиток цивілізації.

Право на приватність належить до особистих немайнових прав і на сучасному етапі розвитку національної науки ототожнюється з поняттям права на особисте життя та його таємницю. Зокрема таке його формулювання зустрічається в Цивільному кодексі України та Законах України.

На міжнародному рівні «право на приватність» було визнане у зв'язку з прийняттям Загальної декларації прав людини (ст.12 Декларації – «ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканість його житла, таємницю кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист законом від подібних посягань і втручань») [1].

Схожі положення знайшли своє відображення і в статтях Конституції України (ст.30, ст.31, ч.3 ст.28. Закріплення даного права на приватність на міжнародному рівні відбулося у ст.8 Європейської конвенції про захист прав та основних свобод (кожна людина має право на повагу до її особистого і сімейного життя, житла і таємниці листування) [2].

Саме поняття «приватності» є багатозначною категорією, яка включає в себе і безперешкодну можливість особи здійснювати контроль над інформацією, що стосується її особистого життя, і право створювати на свій розсуд власний інформаційний портрет, а також вимагати невикористання взагалі або використання без спотворення такої інформації іншими особами. Проте як юридична категорія «право на приватність» складається з ряду правомочностей, таких як право фізичної особи контролювати і знати інформацію про себе, а за необхідності отримувати доступ до такої інформації; право тримати в таємниці так

інформацію про себе; право мати такий ступінь відокремленості від державних та суспільних інституцій, який дозволяв би особі відчувати себе природньо та вільно.

В національному законодавстві термінами у сфері захисту персональних даних потребує вдосконалення та уніфікації, тому що майже в кожному законі, що регулює відносини у цій сфері містяться різні визначення одних і тих самих понять. Так, наприклад, Закон України «Про інформацію» містить таке визначення «інформація про фізичну особу (персональні дані) – відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована, або може бути конкретно ідентифікована». Таким чином поняття «інформації про особу» ототожнюється з терміном «персональні дані». [3]

Що ж стосується питання визначення «персональних даних», то в національному законодавстві воно розглядається набагато вужче, ніж в законодавстві ЄС. Фактично український законодавець розглядає термін «інформація про фізичну особу» як синонім до «персональні дані». Зокрема відповідно до Закону України «Про захист персональних даних», який є основним нормативно-правовим актом у сфері захисту персональних даних в Україні, «персональні дані» - відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [4]. Загальний регламент про захист даних (GDPR) наводить ширше визначення персональних даних особи. Зокрема, до таких даних належать: ім'я, ідентифікаційний номер, дані про місцезнаходження (інтернет-ідентифікатори, надані пристрою чи додатку; IP-адреси, cookies або інші ідентифікатори пристроїв; ідентифікатори, за місцерозташуванням яких може бути ідентифікована конкретна особа), а також один чи більше чинників, які характеризують фізичну, фізіологічну, генетичну, психічну, економічну, культурну або соціальну ідентичність цієї фізичної особи[5].

З аналізу цих понять зрозумілим стає, що ключовим у віднесенні певної інформації до персональних даних, є можливість ідентифікувати особу за цією інформацією. Тобто, якщо певна інформація дає змогу виділити із групи людей конкретну особу, то її можна вважати персональними даними. Проте, якщо сукупність певних даних не дає змогу ідентифікувати особу, то їх обробка не захищається Законом «Про захист персональних даних»[4]. Така ж позиція викладена і у Регламенті ЄС. Так, у пункті 26 цього Регламенту сказано, що «принципи захисту даних, відповідно, не можна застосовувати до анонімної інформації, зокрема інформації, що не стосується фізичної особи, яку ідентифіковано чи можна ідентифікувати, або персональних даних, що стали анонімними у такий спосіб, що суб'єкта даних неможливо чи більше неможливо ідентифікувати. Таким чином цей Регламент не стосується опрацювання такої анонімної інформації, у тому числі, для статистичних або дослідницьких цілей»[5].

І персональні дані, і конфіденційна інформація стосуються фізичних осіб. Та ці поняття не є тотожними. В національних законах, таких як Закон України «Про доступ до публічної інформації», Закон України «Про захист персональних даних», Закон України «Про інформацію» поняття «інформації про особу» пояснюється в контексті терміну «конфіденційна інформація». Хоча відповідно до ч.2 ст.21 Закону України «Про інформацію», «конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень». Таким чином, можна зробити висновок, що відповідно до даного закону конфіденційною може бути будь-яка інформація про фізичну особу.

Одразу зазначимо, що обидва закони вказують, що тільки особи приватного права можуть вирішувати, яка інформація про них є конфіденційною, а яка відкритою. Однак існує багато прикладів, коли не особа, а закон відносить якийсь вид інформації до конфіденційної, тобто законом за замовченням встановлено режим «конфіденційно». Наприклад, у Законі України «Про інформацію», зазначено, що до конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження [3].

Якщо ж повернутися саме до поняття «персональні дані» та «конфіденційна інформація» і розглянути їх у співвідношенні, то варто зазначити, що персональні дані – це завжди інформація про фізичну особу, причому лише живу особу. В той час як конфіденційною може бути також інформація про юридичну особу, наприклад «комерційна таємниця». Відповідно до статті 505 Цивільного кодексу України це можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру (за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці) і щодо яких ця юридична особа вжила заходи щодо збереження секретності. До конфіденційної юридичною особою може бути віднесена також і інша інформація.

У міжнародному законодавстві, зокрема Регламенті ЄС 2016/679 взагалі не вживається такий термін як «конфіденційна інформація», а слово «конфіденційність» стосується лише принципів збирання, обробки і зберігання персональних даних.

Європейські компанії поставилися до запровадження правил GDPR досить серйозно та почали змінювати організацію своєї діяльності з обробки персональних даних. Почали з'являтися посади контролерів обробки персональних даних у межах компанії, почалося масове отримання дозволів від суб'єктів даних на їх обробку тощо. Проте не всі компанії встигли позбавитися від наявних порушень до моменту перевірок, як наслідок почали з'являтися перші приклади притягнення компаній до відповідальності та накладення великих штрафів.

Сьогодні одним із найпоказовіших є кейс щодо порушення правил обробки персональних даних компанією Google, яка отримала штраф на суму 50 млн євро. Суть даного кейсу полягала у тому, що користувачі системи Android, які налаштували свої телефони, не надавали при цьому чіткої згоди на обробку їхніх персональних даних для наступної персоналізації реклами. У випадку виявлення порушень Регламенту, компанії зобов'язані повідомити контролюючі органи про будь-які порушення, пов'язані з захистом і обробкою персональних даних протягом 72 годин після виявлення подібного порушення.

Загальноєвропейським контролюючим органом є Європейська рада з захисту даних (European Data Protection Board). Також окремо на рівні держав-членів ЄС діють регулюючі органи, які виступають національними регуляторами в сфері захисту персональних даних. В даному випадку регулятором виступала Національна комісія з інформатизації та свободи Франції, якою також було встановлено, що Google не надає споживачам чіткої та доступної інформації про те, як саме збираються та зберігаються їхні персональні дані. Було встановлено, що незважаючи на заходи, які компанія Google впровадила, виявлені порушення позбавляють користувачів важливих гарантій стосовно операцій з обробки даних, які можуть оприлюднити важливі аспекти їхнього приватного життя, оскільки вони базуються на величезній кількості даних, широкому спектрі послуг та майже необмежених можливих комбінаціях.

Використані джерела:

1. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс]. 1948. Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_015.
2. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ [Електронний ресурс]. 1996. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%Do%BA/96-Do%B2%D1%80#Text>.
3. ЗАКОН УКРАЇНИ "Про інформацію" [Електронний ресурс]. 1992. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
4. ЗАКОН УКРАЇНИ Про захист персональних даних [Електронний ресурс]. 2010. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.
5. РЕГЛАМЕНТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ І РАДИ (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист д [Електронний ресурс]. 2016. Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text.

ЛОКАЛЬНО-ПРАВОВІ КОЛІЗІЇ, ПРОБЛЕМИ ІСНУВАННЯ І ВРЕГУЛЮВАННЯ

Ленгер Я.І.

завідувач кафедри права
Луцького національного технічного університету,
доктор юридичних наук, професор

Пармонов Н.В.

аспірант кафедри конституційного права та порівняльного
правознавства ДВНЗ
«Ужгородський національний університет»

Яким би досконалим не було сучасне законодавства із високим ступенем регламентованості суспільних відносин, у ньому все одно час від часу трапляються суперечності та неточності, що називають терміном «колізія».

Останнім часом вагомого значення набуває проблема наявності таких у локальних актах підчас здійснення локальної правотворчості. Виникаючі локально-правові колізії відзначаються своєю гостротою, призводять до невизначеності й суперечливості у врегулюванні суспільних відносин місцевого значення. Наростаюча гострота колізій в локальних актах зумовлюється рядом причин, серед яких й неповнота правового регулювання суспільних відносин, й порушенням правил юридичної техніки при прийнятті відповідних актів, й відсутність ефективних способів запобігання таким. Усе це визначає необхідність аналізу причин виникнення колізій в локальних актах, пошуку шляхів їх запобігання та вирішення.

Дослідження присвячене з'ясуванню проблеми існування колізій в локальній правотворчості, що дало змогу обґрунтувати єдине розуміння вказаної проблеми, а також виокремити нові теоретичні та прикладні висновки та положення, що пов'язані з необхідністю розв'язання колізій в локальній правотворчості, їх специфіки та особливих характеристик. Встановлено, що в країні прийнято і діє велика кількість нормативно-правових актів, багато з яких суперечать один одному, мають внутрішні невідповідності і неузгодженості. Перед юридичною наукою і практикою стоїть завдання глибокого аналізу причин виникнення муніципально-правових колізій, пошук шляхів їх попередження та розв'язання. Виокремлено, що виникнення й наростаюча гострота колізій в локальній правотворчості в більшості випадків обумовлюється неповнотою правового регулювання суспільних відносин, порушенням правил юридичної техніки при прийнятті локальних актів, недостатньо ефективними способами попередження та вирішення останніх. Крім того, встановлено, що метод врегулювання та вирішення локальних колізій через призму законодавчого встановлення пріоритетності застосування норми і акту є чи найбільш зрозумілим та ефективним.

Визначено на основі аналізу характерні ознаки локально-правової колізії, котрі деталізуються вказаними положеннями про зв'язок часткового і загального, прояву у різноманітних формах та видах, залежно від специфіки причин виникнення та способів розв'язання, в просторовому обмеженні сферою здійснення безпосередньо або через органи місцевого самоврядування питань місцевого значення та виникненні при реалізації повноважень та прийнятті відповідних муніципально-правових актів органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, з наявним власним специфічним набором елементів механізму розв'язання.

В зв'язку з назрілою необхідністю у створенні ефективного, реально діючого правового механізму попередження і подолання локально-правових колізій необхідно ретельне вивчення причин і передумов виникнення протиріч в праві, щоб зрозуміти не тільки наслідки, а й саму першооснову, що послужила підставою виникнення цих правових протиріч. При цьому для створення реально діючого механізму подолання локально-правових колізій необхідно, перш за все, створення нормативно-правової бази, що дозволяє вирішувати правові колізії в рамках правового поля. Для створення режиму запобігання виникнення локально-правових колізій важливу роль відіграє принцип забезпечення верховенства конституції і закону, дотримання правових пріоритетів, невідворотність відповідальності за порушення законності, широке використання процедур досягнення домовленості і соціальної злагоди, формування високої правової культури.

В ході дослідження визначено, що для підтримки єдиної, цілісної правової системи необхідно створення чітких юридичних механізмів, що регулюють питання подолання правових протиріч. Створення цих механізмів являє собою складну та багатогранну проблему, яка не може бути з'ясована без вивчення, перш за все, причин виникнення цих суперечностей, як явищ правової дійсності.

Причини виникнення правових колізій закладаються як у процесі правотворчості, так і в правозастосовній діяльності. У даний час більшою мірою превалюють причини, які викликані недоліками при застосуванні правил, способів, прийомів юридичної техніки, що призводить до численних локальних колізій. У свою чергу, як показує практика, прийняття великої кількості нормативно-правових актів призводить до досить частого внесення до них змін, що сприяє виникненню правових суперечностей.

Найчастіше належна взаємодія органів державної влади між собою, а також між органами державної влади та органами влади на місцях ускладнюється виникаючими правовими колізіями у сфері розмежування їх компетенції. Перш за все, повний і детальний аналіз причин виникнення локально-правових колізій дозволяє правильно застосовувати той чи інший спосіб вирішення даних суперечностей.

Важливе значення у вирішенні локально-правових колізій мають загальні правила вирішення правових колізій. Вони полягають у тому, що: у

разі суперечності нормативно-правових актів різної юридичної сили застосовується акт, що має вищу юридичну силу; у разі суперечності між загальними та спеціальними нормативно-правовими актами застосовується спеціальний нормативно-правовий акт; у разі суперечності між нормативно-правовим актом, прийнятим раніше, і нормативно-правовим актом, прийнятим пізніше, з одного й того самого питання діє нормативно-правовий акт, прийнятий пізніше; закони та інші правові акти не повинні суперечити Основному Закону держави [1]. Загальні правила вирішення правових колізій відіграють важливу роль у подоланні та вирішенні таких.

Для запобігання правовим колізіям у сфері локальної правотворчості рекомендується ширше використовувати координацію як узгодження діяльності органів публічної влади різних рівнів (рішень і дій, планів проведення заходів, форм навчання державних і муніципальних службовців).

Реалізація вищезазначених пропозицій щодо вдосконалення законодавства і правозастосовної діяльності дозволить запобігати локально-правовим колізіям, підвищувати ефективність правового механізму вирішення правових колізій, розвивати взаємодію органів публічної влади різних рівнів.

Використані джерела:

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Харківської міської ради щодо офіційного тлумачення положень частини 2 статті 19, статті 144 Конституції України, статті 25, частини 14 статті 46, частин 1, 10 статті 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (справа про скасування актів органів місцевого самоврядування) від 16.04.2009 р. № 7-рп/2009. URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-09>.

ЩОДО НАПРЯМКІВ МІДЖЕРЖАВНОЇ КООПЕРАЦІЇ З МЕТОЮ ПОДОЛАННЯ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ НОРМАТИВНОСТІ ПРАВА ЗА УМОВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 SARS

Львова Є.О.

*доцент кафедри
державознавства і права ОРІДУ НАДУ
при Президентові України
доктор юридичних наук, доцент*

Глобальне розповсюдження респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 поставило під питання чи містить сучасне глобальне управління в собі конституйовані спеціальні режими регіональних та локальних систем прийняття суспільно важливих рішень. Також наростаюча взаємозалежність держав виявила з одного боку, неспроможність урядів самостійно вирішувати гуманітарні проблеми, а з

іншого – істотну необхідність активізації вироблення та сприйняття загальних норм та актів медичного законодавства з метою нерозповсюдження коронавірусної інфекції, що стало значним викликом для міжнародної та національної нормативності. Посилення процесів правової глобалізації, державно-правової інтеграції, правової дигіталізації та дерегуляції також стало додатковим поштовхом наближення національного права до міжнародного права, одночасно породжуючи нові виклики універсальності та всеспільності застосування правових норм.

Отже, можна стверджувати, що перша група викликів – це відносини у сфері глобальної охорони здоров'я та пов'язані із нею питання нерівності. Наприклад, заходи епідеміологічного контролю та вакцинації з метою підвищення колективного імунітету можна розглядати як публічні блага глобального, міжнародного, регіонального, національного та локального рівнів.

Зокрема, право ЄС закріплює публічне здоров'я як публічне благо у Маастрихтській та Амстердамській угодах, та Регламенті (ЄС) No 851/2004 Європейського Парламенту та Ради від 21 квітня 2004 року про створення Європейського центру попередження та контролю захворювань (ECDC) [1].

В цьому контексті 8 квітня 2021 року вперше у своїй історії ЄСПЛ суд визнав правомірність загрози санкціями, а саме застосування державою примусового заходу у вигляді накладання адміністративного штрафу за відмову від вакцинації (справа "Вавржичка та інші проти Чеської Республіки). [2; 3]

Вочевидь, що законодавство України потребує системного оновлення. Наприклад, треба оновити положення «Про захист населення від інфекційних хвороб» з метою приведення у відповідність української документації про проведення профілактичних щеплень із європейським стандартом (Цифровим сертифікатом про імунітет від COVID-19). Також, в Законі України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 6 квітня 2000 року міститься норма, яка передбачає настання відповідальності за порушення законодавства у цій сфері (ст. 41). А саме: «Особи, винні в порушенні законодавства про захист населення від інфекційних хвороб, несуть відповідальність згідно із законами України.» [4] Виникає потреба корегування обсягу санкцій зазначеної відповідальності за умов пандемії COVID-19.

За цих умов, треба вказати на те, що праксеологічною основою правового регулювання зазначеного питання мають бути наступні особливості протиепідемічних заходів як глобального публічного блага:

1. жодна людина не має бути позбавлена та обмежена в наданні медичних послуг та необхідних благ (недопустиме маніпулювання щодо розподілу вакцин як блага для споживачів, регулювання зайнятості населення не має залежати від стану вакцинації);

2. жодний не може бути примушений до отримання цих благ (має бути дотриманий принцип безпеки медичних препаратів, неприпустимість примусової вакцинації у разі протипоказів),

3. ніхто не має права отримувати персоніфіковану додаткову винагороду від заходів, направлених на подолання епідемії (відмова від привілеїв публічним особам у щепленні та стаціонарному лікуванні).

Комунікативна та орієнтаційна функція міжнародного права базується на обов'язку держави негайно розкрити інформацію про інфекцію та захворювання, що мало місце на її території, та може розповсюдитись на територію інших країн, та повідомити керівництво усіх держав. [5] На даний час має розумітись неприпустимість цензури в медичній сфері, зокрема нерозкриття або перекручування інформації про методи та засоби лікування коронавірусної інфекції.

В глобальному та міжнародному праві не має вказівок та дозволів розповсюджувати інформацію про методи лікування коронавірусної хвороби інакшими засобами ніж вакцинація, хоча це є метод попередження хвороб.

Глобальна нормативна невизначеність призвела до змишення міжнародної політики із міжнародним судочинством шляхом подання політично обумовленим судовим позовам (наприклад, факт порушення правової доктрини суверенного імунітету - позов Генерального прокурора штату Міссурі проти КНР у 2020 році, по якому було відмовлено у розгляді [6] та який привів до зустрічного позову КНР до представників бізнесу у США). Одночасно із цим, підкреслимо, що за загальним правилом інформація про епідеміологічні заходи є непрямым благом та не обов'язково має бути транспарентною та відкритою.

Друга група відносин, що є викликом для міжнародних відносин та нормативності глобального права, пов'язана із глобальною дигіталізацією та інформаційною безпекою на державному і локальному рівнях. За умов децентралізації запровадження місцевих ініціатив вбачається загрозовим, адже відсутній механізм накладання відповідальності на держави за порушення інформаційних громадян по всьому світу, отже міжнародне співробітництво вбачається як додатковий елемент, що сприятиме розвитку країн, що розвиваються.

Третя група відносин – це екологічні питання, зокрема проблематика зміни клімату та проблема використання водних ресурсів, органічне сільське господарство, захист прав тварин тощо. Позитивною вбачається подія 20 січня 2021 року - США повернулись до Паризької угоди з клімату та до ВООЗ. [7]

Четверта група відносин – розвиток культурно-просвітницьких та міжетнічних відносин має істотний вплив на інститут громадянства (на даний час залишається невизначеними та поглиблюються на міжнародному рівні австрійсько-італійські, україно-угорські та російсько-українські конфлікти

щодо захисту мовних прав громадян і просування ідей подвійного громадянства, тощо) [6].

П'ята група відносин – відносини, що випливають з договірних зобов'язань суб'єктів глобального муніципального права (відносини міст-побратимів, відносини міжнародного міжмуніципального співробітництва з питань прав власності на об'єкти культурної спадщини та витвори мистецтва, допомога у сфері подолання коронавірусної інфекції тощо). Зокрема, глобальна пандемія виявила, що квазі-держави (державоподібні суб'єкти [8]), Ватикан, Сан-Марино, Монако, Андорра, Мальтійський орган) виявились найбільш стійкими до глобальної кризи. Ці держави є найкращими європейськими демократіями та їх форма правління з суверенною юрисдикцією надала змогу захистити своє населення та економіку. [9]

Отже, поділ світу на «успішних» держав, які забезпечують вакцинацію населення, і на держав, що періодично запроваджують «локдаун», виявили парадигмальні протиріччя та негативні тенденції розвитку міжнародних правовідносин. Водночас, варто підкреслити, що з метою недопущення «вакцинного націоналізму» міжнародна спільнота та держава Україна мають співпрацювати у напрямку вироблення нових та вдосконалення існуючих міжнародних норм і стандартів муніципального управління, що передбачає реструктуризацію компетенції місцевої влади з метою подолання загроз здоров'ю місцевого населення в умовах екстремальної невизначеності.

Використані джерела:

1. Regulation (EC) No 851/2004 of the European Parliament and of the Council of 21 april 2004 establishing a European Centre for disease prevention and control. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32004R0851>
2. Справа "Вавржичка та інші проти Чеської Республіки" (ECHR, 2021) (Заява No 47621/13) Pavel VAVŘIČKA and others v. the Czech Republic (applications no. 47621/13 and five other applications) URL: www.echr.coe.int;
3. Grégor Puppinck. Written observations submitted to the European Court of Human Rights in the case Pavel VAVŘIČKA and others v. the Czech Republic (Application No 47621/13) URL: <http://media.aclj.org/pdf/ECLJ-Pavel-VAV%25%98I%24%8CKA-and-others-v.-Czech-Republic,-47621.13,-written-observations,-March-2016.pdf>
4. Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 6 квітня 2000 р. № 1645-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1645-14#Text>
5. Див. Додатково: Заходи щодо стримування COVID-19 та правозахисні зобов'язання влад; попередні висновки правозащитних обов'язків властей (Amnesty International): URL: [**29**](https://eurasia.amnesty.org/2020/03/23/zayavlenie-mery-po-sderzhivaniyu-covid-19-i-pravozashhitnye-</div><div data-bbox=)

obyazatelstva-vlastej-predvaritelnye-zaklyucheniya/; <https://www.ksdk.com/article/news/local/missouri-covid19-lawsuit-against-china-stalled-court/63-4710fdb7-eb47-4862-b4fc-8ec34a8f4562>

6. URL: <https://www.dw.com/uk/ssha-povernulyisia-do-paryzkoj-klimatychnoi-uhody/a-56629321>

7. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-45998666>;
<https://www.bbc.com/ukrainian/features-41467131>

8. Баймуратов М.О. Підручник/М.О.Баймуратов Київ-Одеса: Фенікс, 2018. 762 с. С. 176-183

9. Розподіл світового багатства по країнах світу – URL: <https://worldwealthreport.com/reports/>

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ АВТОНОМІЇ: ПОСТАНОВКА ПИТАННЯ

Мішина Н.В.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

У доктрині конституційного права національно-культурна автономія – це різновид екстериторіальної автономії, що виокремлюється за функціональною характеристикою. Національно-культурна автономія у державі є одним з найбільш ефективних способів вирішення національних питань та встановлюється з метою урахування та захисту прав національних меншин, для збереження та розвитку їхньої культури і мови, а також для забезпечення політичного представництва національних меншин на загальнодержавному і місцевому рівнях, для запровадження організованої взаємодії з органами публічної влади. При цьому, та чи інша національна меншина не отримує контроль над певною частиною території країни – відповідно, національно-культурна автономія може бути надана кільком національним меншинам окремо, навіть у разі їх спільного проживання на одній і тій самій території.

П.В.Ульянищев підкреслює, що екстериторіальну автономію іменують автономією організації, так як вона представляє собою об'єднання людей за окремими ознаками, що не носить територіального і владно-політичного характеру, вона має організаційно-правову форму громадської організації, що переслідує культурно-мовні цілі [1; с. 8]. Підвиди екстериторіальної автономії не можуть бути віднесені до публічно-правових утворень, навіть не дивлячись на періодичне надання їм представницьких повноважень в органах влади; вона вирішує важливу задачу зі збереження культури, мови, традицій національних спільнот, однак вона не передбачає при цьому їх політичної організації і наділення владними повноваженнями.

На думку Н.А. М'яловицької, культурна автономія не пов'язана з відокремленням території. Її можна визначити як екстериторіальну форму самоорганізації груп населення за етнічною чи іншою ознакою з метою збереження та розвитку культури, а також взаємодії з державною владою для забезпечення захисту своїх прав та інтересів [2; с. 109]. Організаційними формами реалізації культурної автономії є різноманітні центри, громадські ради, земляцтва, асоціації, спілки, представництва в парламенті, уряді тощо. Вчена також зазначає, що на сучасному етапі державного будівництва в Європі зростає роль національно-культурної автономії, яка надає можливості для більш тісного взаємозв'язку індивідуальних прав людини з колективними правами етносу у разі відсутності умов для утворення територіальних форм національної автономії, тобто національно-культурна автономія стає ефективною формою поєднання колективних прав етносу з індивідуальними правами осіб, які до цього етносу належать.

Прикладами держав, які запровадили на своїй території національно-культурну автономію, є Бельгія, Фінляндія, Швеція, Норвегія, Австрія.

Використані джерела:

1. Ульяновцев П.В. Автономия как конституционно-правовая гарантия прав народов в многонациональном государстве: дис. ... кандидата юридических наук. М., 2009. 195 с.
2. М'яловицька Н.А. Автономія та її роль у державному будівництві (країни Європи): монографія. К. : Логос, 2009. 504 с.

ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ ЯК СКЛАДОВА ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ

Паскар А.Л.

*доцент кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича, кандидат юридичних наук, доцент*

Євроінтеграційні процеси в яких бере участь Україна та ратифікація низки міжнародно-правових документів зумовлюють зобов'язання імплементації та дотримання багатьох європейських стандартів у всіх галузях суспільно-політичного життя держави, в тому числі і у діяльності органів судової влади. У першу чергу, це стосується забезпечення та гарантування механізму захисту прав особи шляхом встановлення ефективних засобів правового захисту у разі порушення прав, свобод та інтересів осіб.

Офіційне тлумачення Конституційним Судом України ч. 1 ст. 55 Конституції України підкреслює роль та гарантування можливості захисту прав і свобод у судовому порядку. Забороняється відмова у правосудді,

якщо особа звертається до суду з питань порушення її прав і свобод, створення перешкод для їх реалізації або наявності інших обмежень прав та свобод. Відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке, згідно конституційних положень, не може бути обмежене [1].

Право на судовий захист становить дієвий правовий інститут забезпечення, захисту та відновлення порушених, невизнаних, оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Реалізація права особи на судовий захист передбачає наявність відповідного волевиявлення особи та закріплених у процесуальних кодексах певних умов, які в науковій доктрині отримали узагальнену назву передумови права на звернення до суду.

Метою звернення особи до судової інстанції є інформування суду про наявні порушення, прийняття судом заяви та відкриття провадження у справі. Виникаюча в межах цього процесуальна діяльність, буде орієнтована на встановлення дійсних обставин справи та вирішення правого спору. У той же час, суд не зобов'язаний відкривати провадження по всім зверненням осіб. Питання про відкриття провадження у справі вирішується суддею на етапі прийняття заяви і включає перевірку дотримання встановлених процесуальним законодавством сукупності вимог. Наприклад, ЦПК встановлює чіткі і однозначні вимоги щодо змісту та форми позовної заяви, щодо необхідності наявності цивільної процесуальної правоздатності та дієздатності для того, щоб стати учасником справи та ін. [2, ст. 46, 47]. Практична реалізація конституційного права на судовий захист також передбачає сплату судового збору, який стягується за подання до суду заяв, скарг, за видачу документів, а також у разі ухвалення окремих судових рішень [3].

Стосовно обов'язку особи сплатити судові витрати, ключовим питанням є дотримання вимоги щодо їх розумності та пропорційності. Конституційний Суд України у своєму рішенні стосовно даного питання зазначив, що заходи, які передбачені в законодавстві, повинні бути орієнтовані на досягнення легітимної мети та мають бути співмірними з нею [4]. Особливо гостро проблема розумності судових витрат стоїть для малозабезпечених верств населення. З метою створення та гарантування належних умов доступу до правосуддя таких осіб, Комітет Міністрів Ради Європи у Рекомендації № R (93) наголошує на те, що здійснення цивільних і політичних прав, зокрема тих, які закріплені ст. 6 і ст. 13 Європейської конвенції з прав людини, втрачає свою ефективність, якщо економічні, соціальні та культурні права не мають рівного захисту [5].

З огляду на вищезазначене, недостатнім є тільки законодавче закріплення права особи на захист порушених прав в судовому порядку. Необхідним і об'єктивно обумовленим є наявність дієвого механізму реалізації даного права. Саме суддя, як носій судової влади, перевіряє чи був дотриманий порядок звернення до суду та чи наявні передумови реалізації

права на судовий захист. Закріплені законодавцем умови звернення до суду не слід розглядати як створення штучних перепон в реалізації права на судовий захист. В першу чергу, ці обмеження виконують функцію своєрідних процесуальних фільтрів та є засобом попередження безпідставних та необґрунтованих звернень до суду та зловживанням наданим правом. Проте, зокрема, зазначено в Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, де зазначена необхідність посилення відповідальності за недобросовісне користування процесуальними правами [6].

Передумови звернення до суду поділяються на дві групи: 1) суб'єктивні передумови (обумовлені характеристикою суб'єктів правового спору); 2) об'єктивні передумови (обумовлені специфікою предмета правового спору). До суб'єктивних передумов належать: цивільна процесуальна правоздатність особи, яка звертається до судової інстанції та особи, яка є потенційним відповідачем у справі (заінтересованою особою). Зазначимо, що особа наділяється правом звернення до суду одночасно з виникненням цивільної процесуальної правоздатності, тобто одночасно із виникненням здатності мати цивільні процесуальні права та обов'язки сторони, третьої особи, заявника, заінтересованої особи (ст. 46 ЦПК України). Цивільна процесуальна правоздатність – властивість, якою наділені всі фізичні та юридичні особи. Також до суб'єктивних передумов належить наявності у особи цивільної процесуальної дієздатності, під якою ЦПК України розуміє здатність особи особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді (ст. 29 ЦПК України). На відміну від цивільної процесуальної правоздатності фізичних осіб, яка виникає з моменту народження, цивільна процесуальна дієздатність виникає з моменту досягнення повноліття. Щодо цивільної процесуальної правоздатності і дієздатності юридичних осіб, то вона виникає з моменту їх державної реєстрації та внесення відповідних записів до державного реєстру.

Ще однією суб'єктивною передумовою реалізації права на звернення до суду є наявність процесуальної заінтересованості особи у захисті порушеного права, свободи чи інтересу.

Другу групу передумов звернення до суду становлять об'єктивні передумови, які в свою чергу поділяються на позитивні й негативні. Позитивними передумовами є правовий характер спору та віднесення справи до юрисдикції загальних судів. Вони називаються позитивними тому, що цивільне процесуальне законодавство визначає їх як необхідними, наявними для практичної реалізації права на звернення до суду. Негативні передумови (можливість звернення до суду пов'язана з їх відсутністю) включають: 1) відсутність такого, що набрало законної сили, рішення чи ухвали суду про закриття провадження у справі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, або судового наказу, що набрав

законної сили, за тими самими вимогами; 2) відсутність у провадженні цього чи іншого суду справи зі спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав; 3) відсутність рішення третейського суду, прийняте в межах його компетенції, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, за винятком випадків, коли суд відмовив у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду або скасував рішення третейського суду і розгляд справи в тому самому третейському суді виявився неможливим; 4) відсутність рішення суду іноземної держави, визнане в Україні в установленому законом порядку, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав; 5) настала смерть фізичної особи або оголошено її померлою чи припинено юридичну особу, які звернулися із позовною заявою або до яких пред'явлено позов, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва (ч. 1 ст. 186 ЦПК України).

Отже, право на звернення за судовим захистом є одним з ключових прав особи, гарантії якого закріплені на рівні Конституції України та міжнародних актів. Реалізація права на судовий захист передбачає активне волевиявлення особи у формі звернення до конкретного судового органу та наявність передбачених процесуальним законодавством передумов. Відкриття провадження у справі та виникнення процесуальної діяльності суду і учасників справи з приводу розгляду і вирішення справи обумовлені належною реалізацією права на звернення до суду за судовим захистом.

Використані джерела:

1. Рішення Конституційного суду України від 25.11.1997 р. № 6-зп у справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248-2 Цивільного процесуального кодексу України (справа громадянки Дзюби Г.П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-97#Text> (дата звернення 15.04.2021)

2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004. №. 1618-IV (Редакція від 13.08.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 21.04.2021)

3. Закон України «Про судовий збір» від 08.07.2011 № 3674-VI. Редакція від 27.02.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text> (дата звернення 19.04.2021)

4. Рішення Конституційного Суду України від 25.01.2012 № 3-рп/2012у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду [...]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-12> (дата звернення 19.04.2021)

5. Рекомендація № R (93) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про ефективний доступ до закону і правосуддя для

найбідніших верств населення від 8.01.1993 року URL: [www.scourt.gov.ua/.../Рекомендація%20№%20R%20\(93\)%201.doc](http://www.scourt.gov.ua/.../Рекомендація%20№%20R%20(93)%201.doc) (дата звернення 13.01.2021).

6. Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів від 10.05.2006 № 361/2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006#Text> (дата звернення 21.04.2021)

ПРО РІК РОБОТИ НИНІШНЬОГО СКЛАДУ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

Пундор Ю.О.

*доцент кафедри права
Луцького національного технічного університету,
кандидат юридичних наук*

Змістовне наповнення категорії «державотворення» не є вичерпним. Державотворчий процес є безперервним, адже держава, як організована суспільна структура, живе, розвивається, усучаснюється щодня.

Юридична енциклопедія містить насупне визначення державотворення, – це історичний процес будівництва держави, створення і розвитку її правових, політичних, економічних, ідеологічних, військових, фінансових та інших інститутів і забезпечення їх функціонування [1, с. 164].

До ключових визначальних чинників впливу на процеси державотворення науковці відносять такі, як: подолання негативних наслідків регіональної поляризації; утворення якісної, здатної до результативної діяльності управлінської еліти; формування цілісної концепції молодіжної політики для активізації участі молодіжного руху в державотворчих процесах; зміни взаємовідносин органів державної влади та засобів масової інформації; врахування національного менталітету; політична модернізація системи держави та державного управління; оптимізація системи публічного врядування [2].

Наприклад, науковець В.М. Семенов розглядає державотворення як сучасний процес створення, розбудови та модернізації системи влади, або як такий, що мав місце в історичному минулому та охоплює взаємовідносини індивідів, спільнот, політичних інститутів щодо реалізації своїх інтересів у сфері влади [2, с. 5].

Підведемо ризик, що органи державної влади, котрі реалізують функції держави на практиці, здійснюють державне управління, провадять реформи відіграють основну роль у державотворенні. Вважаємо за необхідне приділити увагу результатам виконання Програми діяльності Кабінету міністрів України у 2020 [3] році під керівництвом чинного Прем'єр-міністра Дениса Шмигала.

Останній у Звіті роботи Уряду за 2020 рік зазначив, що спільна робота Президента, Кабінету міністрів та Верховної Ради сприяли тому, що падіння ВВП було набагато меншим за прогнозовані очікування Міжнародного валютного фонду. В 2020 році ВВП України скоротився на 4 %, що значно кращий результат ніж для більшості країн Європи.

Безумовно ключовим викликом та завданням для Кабінету Міністрів в 2020 році був порятунок життів українців та трансформація медичної системи, як відповідь на коронакризу. На думку Прем'єр – міністра, медична система стала набагато більш спроможною до нових викликів, бюджет на медицину за 2 роки збільшився на 60 % (зі 100 млрд грн до більш ніж 160 млрд грн), були збільшені виплати лікарям та розпочата комплексна модернізація лікарень.

Крім того, в 2020 році вдалося запустити та реалізувати значну кількість системних реформ та позитивних для людей проектів: відбулося декілька етапів збільшення пенсій, в рекордному об'ємі фінансувалася програма «Велике будівництво», було запущено безпрецедентний пакет підтримки бізнесу через прямі виплати та «кредитні канікули», відбулося збільшення мінімальної заробітної плати, дано старт реформі податкових органів, зменшення частки держави в економіці, розпочаті системні проекти з діджиталізації. Було напрацьовано Національну економічну стратегію до 2030 року. Системний документ, який дає передбачуваність дій влади для людей та бізнесу, а також дорожню карту, за якою буде рухатися держава [3, с. 2-3].

Зі свого боку неурядова організація Європейська бізнес асоціація, очима бізнесу, відмітила важливі позитивні моменти та зрушення в державному управлінні за минулий рік.

Йшлося про мораторій на перевірки на час карантину, а також скасування штрафів за несвоєчасне подання податкової звітності, аби хоча б деякою мірою знизити навантаження на бізнес під час карантину.

Розроблено API (відкритий програмний інтерфейс) для використання смартфонів замість реєстраторів розрахункових операцій, з метою широкого запровадження програмних касових апаратів для встановлення рівних умов роботи для всього бізнесу.

Розпочато приватизацію спирт заводів, що дозволило бюджету отримати додаткові 1 млрд гривень, а бізнесу – сподівання на виведення галузі з тіні. Наприклад, прес-центр Фонду державного майна України повідомив, що 30 березня відбувся онлайн-аукціон з приватизації Луцького МПД ДП «Укрспирт», за результатами якого до держбюджету мають надійти 108,47 млн грн. Приватизація цього активу відбулася в рамках монополізації спиртової галузі, яка розпочалася в 2020 році [4].

Бізнес спільнота зауважила про впровадження інституту АЕО (авторизованого економічного оператора на митниці, запровадження котрого значно оптимізує процес митного оформлення вантажів для

прозорого та легального бізнесу та прискорить здійснення експортно-імпортних операцій). Відповідно до статті 12 Митного кодексу України авторизований економічний оператор - це підприємство-резидент, що виконує будь-яку роль в міжнародному ланцюзі постачання товарів (виробник, експортер, імпортер, митний представник, перевізник, експедитор, утримувач складу) та отримало авторизацію відповідно до вимог законодавства [5].

Також йшлося про вдосконалення сфери технічного регулювання (продовження курсу на спрощення нетарифних бар'єрів у торгівлі, зокрема гармонізацію українських технічних регламентів до вимог ЄС) та участь України в Європейському зеленому курсі. Завдяки злагодженій роботі Уряду, Україна стала однією з перших країн, які офіційно підтримали ЄС у просуванні Європейського зеленого курсу та почали перемовини щодо включення нашої країни в цю нову політику.

Європейський зелений курс є дорожньою картою заходів, які перетворять Євросоюз на ефективну, стійку та конкурентоспроможну економіку, визначають засоби перетворення Європи на перший у світі кліматично нейтральний континент до 2050 року, стимулюючи розвиток економіки, покращення здоров'я та якості життя людей, а також трансформують кліматичні та екологічні виклики на можливості у всіх сферах та політиках ЄС, гарантуючи справедливий та інклюзивний характер зеленого переходу. Ключовими напрямками ЄЗК є чиста енергія, кліматична дія, будівництво та реновація, стійка промисловість, стійка мобільність, зменшення забруднення довкілля, біорозмаїття, стійка аграрна політика (Стратегія «Від лану до столу») [6].

Принагідно зазначаємо, що в звіті роботи Уряду за 2020 Денис Шмигаль згадав й про плани на 2021 рік. Це подальша трансформація медицини, програма масової вакцинації та протидія пандемії. Планується реалізація масштабного проекту закупівлі автомобілів швидких допомог та нового обладнання для опорних лікарень.

Формат *raperless* у відносинах з державою стане новою нормою. Уряд продовжить реалізацію програми Президента щодо найбільшого за історію незалежності проекту будівництва інфраструктурних проектів. Будуть запущені нові проекти концесій в різних сферах – від портів до автобанів.

Вкрай важливим завданням на цей рік залишаються реформи митних та податкових органів. Повноцінний та ефективний запуск Бюро економічної безпеки, реалізація проекту обміну даними в рамках проекту NCTS, спрощення в питаннях адміністрування податків. Це те, про що Уряд постійно комунікує з бізнесом, і це те, що дасть можливість перезавантажити всю систему розслідування економічних злочинів.

2021 повинен стати роком запуску справедливого ринку землі. Новий проект з надзвичайним потенціалом – це розбудова системи зрошення в

південних областях. Для підтримки українського експорту Уряд почав розбудову Експортно-кредитного агентства та працює над переглядом додатків Угоди про асоціацію з ЄС, що дозволить збільшити експорт української продукції на європейські ринки. Продовжиться формування справедливих енергетичних ринків, боротьба зі зловживаннями та монополізмом на них. Червоною лінією через усі реформи буде залишатися євроінтеграція та наближення до найкращих стандартів Європейського Союзу [3].

Зважаючи на результати діяльності Уряду, 2020 рік приніс Україні чимало змін у різних сферах державного управління. Але проблема полягає в тому, що влада розпочинає реформи, але не доводить їх до логічного, дієвого завершення, що станом на сьогодні ми спостерігали із судовою, податковою, медичною галузями.

Використані джерела:

1. Шемшученко Ю.С. Юридична енциклопедія. Київ, 1999. Т. 2. С. 743.
2. Семенов В.М. Регіональні особливості державотворення в Україні: автореф. дис... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01. Харків, 2009.16 с.
3. Звіт про хід і результати виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України у 2020 році. URL: file:///C:/Users/yulia/Downloads/60785517cf4cd976277005.pdf (дата звернення: 20.04.2021).
4. Вартість Луцького МПД ДП «Укрспирт» зросла у понад п'ять разів на прозорому приватизаційному аукціоні. URL: <http://www.spfu.gov.ua/ua/news/7362.html> (дата звернення: 20.04.2021).
5. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 44-45, № 46-47, № 48. Ст.552.
6. Європейський Зелений Курс. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobitnictvo/klimat-yevropejska-zelena-ugoda> (дата звернення: 20.04.2021).

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АГРОТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Бакай Ю.Ю.

*асистент кафедри земельного та аграрного права,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
кандидат юридичних наук*

На сьогодні агротуризм є одним з секторів туристичного ринку, що активно розвивається у всьому світі. Велике різноманіття сільськогосподарських, природних, етнографічних, культурних ресурсів сільських місцевостей України дозволяє створити якісний конкурентоспроможний продукт, при оптимальному співвідношенні ціна-якість.

Агротуризм почав зароджуватися у 70-х роках ХХ ст. в країнах Європейського Союзу, а саме у Франції, Австрії, Італії, Іспанії, Німеччині тощо, перш за все як економічний інструмент реструктуризації сільського господарства, який дозволив зменшити негативні та соціальні наслідки кризового стану економіки (зниження доходів сільськогосподарських товаровиробників, зайнятості сільського населення, деградації сільських територій та ін.) шляхом створення нових форм малого бізнесу в сільській місцевості. Саме тому, агротуризм отримав в цих країнах державну підтримку та став прибутковим сектором туристичної індустрії.

Лідером агротуризму в Європі вважається Франція. Розповсюдженими у цій країні є винні та гастрономічні тури, які користуються попитом не лише у місцевого населення, але й у іноземців. При цьому цей вид господарської діяльності активно підтримується державою з метою збереження та розвитку сільських територій, які складають значну частину території країни.

Конкурентом Франції у розвитку агротуризму є Італія. Для розміщення туристів використовуються агроколи (agricola) кімната чи окрема будівля у господарстві, або массерії (masseria) відновлені історичні садиби чи вілли, які мають повний цикл сільськогосподарського виробництва для демонстрації туристам. При цьому варто зазначити, що відповідно до вимог законодавства, фермерські господарства, незалежно від типу розміщення чи виду наданих послуг, зобов'язані пройти спеціальне навчання з надання послуг агротуризму, а також продовжувати основний вид діяльності – аграрне виробництво.

У Німеччині діє понад 1000 суб'єктів агротуризму. В основі державної політики полягають економічні фактори, а також прагнення підтримувати культурну самобутність сільської місцевості.

У 1995 році була створена Кіпрська агротуристична компанія, в якій зареєстровано понад 60 агротуристичних господарств. Окрім того, згідно з державною програмою розвитку агротуризму, жителі сільських районів

мають право на отримання дотацій з бюджету на облаштування сільських будинків для прийняття туристів.

Агротуризм Польщі забезпечує 4% внутрішнього валового доходу. Польська Федерація сільського туризму «Гостинні господарства» нараховує понад 600 сертифікованих, за вищими стандартами якості, агротуристичних господарств. До заходів державної підтримки розвитку агротуризму можна віднести: 1) звільнення агротуристичних господарств від сплати податку на прибуток з туристичної діяльності; 2) законодавче закріплення стандартів агротуристичного бізнесу; 3) безкоштовна реєстрація гостьових будинків тощо. Особливістю агротуризму в Польщі є те, що цей вид діяльності відноситься до туристичної, в той час як в інших країнах його вважають частиною сільського господарства.

В науковій літературі агротуризм розглядають як важливий сектор туристичної індустрії та виокремлюють два напрямки. Перший пов'язаний з невеликими фермами, розташованими у сільській місцевості, які використовують житлові приміщення, в яких господарі самі обслуговують гостей. Інша тенденція полягає в тому, що агротуристичні господарства поступово виходять на ринок туристичних послуг та становляться повноцінними висококонкурентними суб'єктами. При цьому, як підкреслюють дослідники, загальною рисою таких напрямків є те, що загалом агротуризм сприяє передусім збереженню місцевих й сімейних цінностей та є додатковим несільськогосподарським доходом для сільськогосподарських товаровиробників [1].

Отже, в сучасних умовах важливого значення набуває належне правове регулювання агротуризму в Україні.

Відповідно до Закону України «Про особисте селянське господарство» від 15 травня 2003 р. №742-IV [2], одним з видів господарської діяльності осіб, які займаються веденням особистого селянського господарства, є надання послуг у сфері сільського зеленого туризму. Разом з тим, Порядком надання послуг з тимчасового розміщення (проживання), затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 15 березня 2006 р. №297 [3] фізичні особи – власники або орендарі індивідуальних засобів розміщення, в яких за плату або безоплатно надається обмежена кількість місць (менш як 30) надають послуги з тимчасового розміщення (проживання) без державної реєстрації їх як суб'єктів підприємницької діяльності. Таким чином, законодавець надає змогу покращувати економічне становище дрібних сільськогосподарських товаровиробників шляхом звільнення від оподаткування як господарюючих суб'єктів.

Згідно зі ст. 19 Закону України «Про туризм» від 15 вересня 1995 р. №324/95-ВР, з метою підвищення рівня туристичного обслуговування, сприяння споживачам у свідомому виборі туристичних послуг, забезпечення рівних можливостей суб'єктам туристичної діяльності на ринку туристичних послуг, забезпечення захисту прав і законних інтересів, життя, здоров'я та

майна громадян, підвищення рівня екологічної безпеки об'єктам туристичної інфраструктури присвоюються категорії якості та рівня обслуговування. Надавати послуги з розміщення без наявності свідоцтва про встановлення відповідної категорії забороняється [4]. Однак, Порядок встановлення категорій готелям та іншим об'єктам, що призначаються для надання послуг з тимчасового розміщення (проживання), затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 29 липня 2009 р. №803 [5], передбачає, що категорії готелям та іншим об'єктам, що призначаються для надання послуг з тимчасового розміщення (проживання), встановлюються за результатами добровільної сертифікації послуг з тимчасового розміщення (проживання) стосовно безпеки для життя і здоров'я людей, захисту їх майна та охорони довкілля відповідно до договору між особою і оцінювання відповідності готелів вимогам певної категорії. Отже, сертифікація суб'єктів, які надають послуги у сфері агротуризму є добровільною. З цього приводу не можна не погодитися з думкою О.М. Туевої, що враховуючи специфіку агротуристичних послуг: туристи можуть залучатися до сільськогосподарських робіт, небезпеку можуть становити технічні засоби, обладнання, агрохімічні речовини, у зв'язку з чим необхідною умовою є належна правова регламентація стандартизації та сертифікації послуг у цій сфері [6, с.105].

4 березня 2021 року було зареєстровано проект Закону України №5206 «Про сільський та сільський зелений туризм», яким визначено загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної політики України в сфері сільського та сільського зеленого туризму. Метою цього є створення правової бази для становлення й розвитку зазначених видів туризму в Україні як важливої ланки в галузі туризму та засад раціонального використання туристичних ресурсів сільських територій та регулює відносини, пов'язані з організацією і здійсненням сільського та сільського зеленого туризму на території України [7].

Враховуючи вищевикладене, варто зазначити, що на сьогодні відсутня термінологічна єдність як у нормативно-правовій базі, так і у наукових поглядах, зокрема, можна зустріти такі поняття як «агротуризм», «зелений туризм», «сільський туризм», «сільський зелений туризм», «екотуризм» тощо. Саме тому уявляється доцільною розробка законодавчої бази для регламентації агротуризму в Україні, чітке розмежування понять та закріплення їх на законодавчому рівні, а також розробка та реалізація регіональних та місцевих програм підтримки агротуризму.

Використані джерела:

1. Sadowski Arkadiusz, Wojcieszak Monika Malgorzata Geographic differentiation of agritourism activities in Poland vs. cultural and natural attractiveness of destinations at district level / DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0222576>.

2. Закон України «Про особисте селянське господарство» від 15.05.2003 р. №742-IV [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-15#Text>

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання послуг з тимчасового розміщення (проживання)» від 15.03.2006 р. №297 [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/297-2006-%D0%BF#Text>

4. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 р. №324/95-ВР [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#n258>

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку встановлення категорій готелям та іншим об'єктам, що призначаються для надання послуг з тимчасового розміщення (проживання)» від 29.07.2009 р. №803 [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/803-2009-%D0%BF#Text>

6. Туєва О.М. Правові умови забезпечення діяльності у сфері сільського зеленого туризму [Електроний ресурс] / О.М. Туєва // Порівняльно-аналітичне право: електрон.наук.фах.вид.юрид. ф-ту ДВНЗ «Ужгород.нац.ун-т». – 2017. - №3. – С.103-106. – Режим доступу: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/13304/1/Tueva_103-106.pdf

7. Проект Закону України «Про сільський та сільський зелений туризм» від 04.03.2021 р. №5206 [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/J104552A?an=7>

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ В СУЧАСНОМУ ДЕРЖАВОТВОРЕННІ

Бредіхіна В.Л.

*доцент, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри екологічного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

Основними напрямками сучасних національних державотворчих процесів в екологічній сфері є орієнтування на пріоритети сталого розвитку України, забезпечення екологічної безпеки, впровадження екологічно збалансованої системи природокористування та збереження природних екосистем, досягнення рівноваги і гармонійної взаємодії економічної, екологічної та соціальної складових розвитку. Зазначені орієнтири, цілі та завдання знайшли своє відображення у багатьох стратегічних документах, що стали екологічними складовими державотворення з часів отримання

Україною незалежності. Сьогодні вони закріплені, зокрема, в Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року і відображають роль держави, її органів, інших учасників суспільних екологічних відносин у створенні певного екологічного правопорядку та забезпеченні безпечного (а в майбутньому – сприятливого) для життя й здоров'я людини навколишнього природного середовища [1].

Серед основних інструментів реалізації національної екологічної політики особливу функцію виконує економіко-правовий механізм забезпечення охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів, який передусім передбачає встановлення взаємозв'язку усієї управлінської, науково-технічної та господарської діяльності підприємств, установ та організацій з раціональним (ощадливим) використанням природних ресурсів та ефективністю заходів по охороні навколишнього природного середовища на основі економічних важелів.

Слід зазначити, що відносно донедавна правове регулювання та відповідно й державне управління природокористуванням та охороною довкілля здійснювалося переважно адміністративними методами, які посідали домінуюче місце і відігравали визначальну роль у природоохоронному механізмі нашої країни. Їх реалізація була перш за все пов'язана із створенням відповідних адміністративних структур, до повноважень яких входило застосування заходів прямого примусу до господарської та іншої діяльності, пов'язаної із впливом на навколишнє природне середовище та використанням природних ресурсів, зокрема, шляхом встановлення екологічних обмежень, нормативів, лімітів, правил, санкцій тощо [2, с. 234]. І хоча зазначені методи були у свій час об'єктивно необхідними для створення екологічно вмотивованої поведінки суб'єктів правовідносин, втім економічно ніяк не сприяли їх зацікавленості у забезпеченні комплексного та раціонального природокористування та дбайливого, бережливого ставлення до навколишнього природного середовища. Отже практика підтвердила необхідність тісного поєднання як адміністративних, так і економічних методів регулювання у цій сфері.

Останнім часом в екологічному праві та науці спостерігається тенденція підвищення ролі і значення так званого економічного методу регулювання екологічних відносин, коли вплив на відповідних суб'єктів здійснюється через формування їх матеріальної зацікавленості в охороні навколишнього природного середовища та раціональному використанні природних ресурсів в процесі здійснення господарської та іншої діяльності. Варто відзначити, що в своїй основі економічні методи є досить ефективним способом формування екологічно значимої, правомірної поведінки суб'єктів, але ступінь їх ефективності в сучасних умовах здебільшого залежить від стану економічного розвитку та політичної волі держави. Тут важливим є встановлення взаємозв'язку усієї управлінської та нормативної діяльності

уповноважених органів, що може здійснювати соціально-економічний вплив на юридичних та фізичних осіб, з метою збереження довкілля та збалансованого використання природних ресурсів.

Аналіз основних напрямів (стратегій) державної екологічної політики як минулих років, так і сьогодення вказує на те, що застосування економічних засобів охорони навколишнього природного середовища є невід'ємною складовою екологічної функції держави, яка передбачає в цій сфері розроблення і впровадження системи економічних та фінансових стимулів для суб'єктів господарювання, що застосовують систему екологічного управління, впроваджують енергоефективні та ресурсозберігаючі технології, інновації для здійснення сталого та відновлюваного природокористування. Серед актуальних завдань державної екологічної політики України зазначається також створення екологічно та економічно обґрунтованої системи платежів за спеціальне використання природних ресурсів та забруднення навколишнього природного середовища, запровадження ефективних джерел фінансування природоохоронних заходів.

В кінцевому рахунку екологічна функція держави полягає у забезпеченні збалансованого співвідношення екологічних та економічних інтересів суспільства, надання необхідних гарантій для реалізації і захисту права сьогоднішнього та майбутніх поколінь на безпечне для життя й здоров'я навколишнє природне середовище та можливість використання природних ресурсів відповідної якості. Як справедливо зауважує О.О. Веклич, «ідея раціонального природокористування, екологічно безпечного господарювання на практиці видається ілюзорною, відділившись від економічної заінтересованості в збалансованій взаємодії суспільства з навколишнім середовищем» [3, с. 16]. Тому перед сучасною економічною політикою України стоїть завдання розбудови інституціональних засад та забезпечення раціонального природокористування з врахуванням еколого-економічних принципів, підвищення економіко-екологічної ефективності господарської діяльності, що може стати одним із найважливіших чинників забезпечення переходу суспільства до моделі сталого розвитку.

Водночас, досліджуючи сучасні напрями державної екологічної політики, норми екологічного та інших галузей національного законодавства, можна виокремити основні групи економічних заходів, елементів економічного механізму, що застосовуються у сфері регулювання екологічних відносин, та які потребують окремої уваги з боку держави щодо їх удосконалення. Серед них:

а) фінансування природоохоронних заходів (визначення відповідних джерел для фінансування, «зелене» інвестування, формування екологічних фондів різних рівнів, акумуляція коштів тощо);

б) запровадження ефективного механізму платності спеціального природокористування та плати за забруднення довкілля (створення екологічно та економічно обґрунтованої системи природоресурсних платежів, удосконалення обчислення та сплати екологічного податку, розподіл відповідних надходжень між державним та місцевими бюджетами);

в) екологічне стимулювання (дійсне, а не декларативне надання господарюючим суб'єктам податкових, кредитних та інших пільг при впровадженні ними маловідхідних, енерго- і ресурсозберігаючих технологій та нетрадиційних видів енергії, здійсненні інших ефективних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища);

г) економічна оцінка природних ресурсів, природних умов (можливе удосконалення системи ціноутворення з урахуванням екологічних факторів, зокрема, на продукцію ресурсоексплуатуючих галузей господарства або на екологічно чисту, органічну продукцію).

Очевидно, що застосування різноманітних економіко-правових засобів у сфері регулювання екологічних відносин тісно пов'язане з екологічним управлінням, від ефективної побудови якого залежить й успішність та ефективність заходів з охорони навколишнього природного середовища та збереження природних ресурсів та екосистем. Не випадково деякі елементи економіко-правового механізму природокористування та охорони довкілля вважаються одночасно й функціями державного управління (наприклад, встановлення лімітів використання природних ресурсів, скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, екологічний аудит та ін.). Тому удосконалення економіко-правового регулювання в цій сфері, спрямованого на узгодженість, злагодженість суспільних, регіональних, галузевих, колективних (групових) чи особистих екологічних та економічних інтересів має створити основи для економічної заінтересованості у гармонізації взаємин суспільства і природи.

Використані джерела:

1. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. Офіційний вісник України. 2019. № 28. Ст. 980.

2. Гайворонська Т.М., Глушенко Т.М. Економічне регулювання природокористування і охорони навколишнього природного середовища. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2017. № 60. С. 232 – 238.

3. Веклич О.О. Економічний механізм екологічного регулювання в Україні. – К.: Український інститут досліджень навколишнього середовища і ресурсів, 2003. 88 с.

**ТРАНСКОРДОННА СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ У СФЕРІ ОХОРОНИ
БІОРІЗНОМАНІТТЯ****Ващишин М.Я.**

*доцент кафедри соціального права
Львівського національного університету
імені Івана Франка, кандидат юридичних наук, доцент*

Охорона біорізноманіття є одним із найважливіших векторів сучасної міжнародної природоохоронної діяльності. Правове регулювання відносин у сфері формування, збереження та невиснажливого використання компонентів екологічної мережі (як форми збереження біологічного та ландшафтного різноманіття) має похідний характер від сформованих міжнародно-правових стандартів охорони довкілля і є закономірним продовженням налагоджених механізмів вирішення екологічних проблем, що виходять далеко за рамки національних кордонів і мають транскордонний, регіональний чи навіть глобальний характер.

За допомогою укладення двосторонніх міжнародних договорів повинна відбуватися розбудова національної екомережі спільно з екомережами таких сусідніх країн, як Республіка Польща, Республіка Білорусь, Російська Федерація, Румунія, Республіка Молдова, Словацька Республіка. Організаційно-правові засади співпраці у цій сфері формує програмний перелік спільних транскордонних елементів національної екологічної мережі, передбачений Законом України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки»[1].

Водночас не всі з цих країн знаходяться на однаковому рівні правового регулювання розбудови Всеєвропейської екологічної мережі та співпраці у формуванні транскордонних її елементів. Країни-учасниці Європейського Союзу більшою мірою залучені до структуризації власної участі в проєкті «Natura 2000» та виконання взаємних зобов'язань згідно вимог Директив ЄС про збереження диких птахів, а також про збереження дикої фауни і флори та природних середовищ її існування. З країнами Карпатського регіону Україна активно співпрацює у розбудові Карпатської мережі природоохоронних територій, особлива увага при цьому приділяється охороні природних лісів, пралісів та квазіпралісів, а спільно з Республікою Молдова Україна задіяна до міжнародно-правової охорони біорізноманіття в басейні річки Дністер.

Позитивним прикладом транскордонної співпраці є єврорегіон «Буг», розташований у Любелському воєводстві Республіки Польща, а також у межах Волинської та двох районів Львівської області. Ці регіони мають міцні історичні зв'язки та спільні економічні інтереси, спільно дбають про розвиток туризму та охорону довкілля. Все це сприяє ефективному використанню

європейських фондів для створення програми захисту біологічного та ландшафтного різноманіття природного заповідника Розточчя по обидва боки польсько-українського кордону [2, С.40]. Таке двостороннє співробітництво дозволяє узгоджувати розбудову транскордонних елементів національної екомережі, зокрема її ключових територій, основу яких становлять об'єкти та території природно-заповідного фонду, а також облаштування екокоридорів, що зможуть забезпечити необхідний обмін біологічного матеріалу у межах природних екосистем, котрі перетнуті державними кордонами.

Однією з найцінніших екосистем на планеті є ліси, адже вони виконують важливі природоохоронні, економічні, соціальні та науково-пізнавальні функції. Сучасні дослідження засвідчують велике значення лісів у справі запобігання кліматологічним змінам, тому актуальними є заходи правової охорони та відтворення лісів. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони пралісів згідно з Рамковою конвенцією про охорону та сталий розвиток Карпат» від 23 травня 2017 року було поглиблено застосування екосистемного підходу в регулюванні відносин у сфері охорони лісів та раціонального використання лісових ресурсів.

На виконання вимог цього закону Указом Президента України від 21 листопада 2017 року №381/2017 «Про додаткові заходи щодо розвитку лісового господарства, раціонального природокористування та збереження об'єктів природно-заповідного фонду» було передбачено здійснення комплексу заходів щодо охорони і збереження особливо цінних природних територій та об'єктів, розвитку заповідної справи, а саме: а) розроблення національного плану заходів із розвитку заповідної справи з урахуванням міжнародних зобов'язань України у цій сфері; б) забезпечення реалізації положень Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат та Протоколів до неї, у тому числі прискорити вирішення в установленому порядку питання щодо визначення належності лісових територій до пралісів, квазіпралісів з метою дальшого їх заповідання [3]. На усі виділені праліси, квазіпраліси та природні ліси поширюється правовий режим особливо охоронюваних лісових ділянок, що є підставою для оголошення відповідних територій і об'єктів природно-заповідного фонду України пралісовими пам'ятками природи та віднесенням їх до ключових територій національної екомережі. Інші ліси, здебільшого, виконують захисні та лісогосподарські функції, через це їх доцільно визнати сполучними, чи буферними територіями екомережі. Аналогом сполучних територій національної екомережі в ЄС є екокоридори.

Збереження та захист навколишнього середовища — одне із зобов'язань України в рамках Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Зокрема, передбачено імплементацію Україною положень Директиви №2009/147/ЄС про захист диких птахів (Пташина Директива) та Директиви

№92/43/ЄС про збереження природного середовища існування, дикої флори і фауни (Оселищна Директива зі змінами і доповненнями, внесеними Директивами №97/62/ЄС, 2006/105/ЄС та Регламентом ЄС №1882/2003), що є основою збереження біологічного різноманіття та формування мережі Natura-2000 в Європейському Союзі. Програма «Natura 2000» успішно виконується і активізує природоохоронні заходи в усіх країнах ЄС. Збереження властивостей екосистем, сталий розвиток біорізноманіття є основними завданнями, що досягаються в ЄС завдяки формуванню мережі охоронюваних територій з незмінним ландшафтом [4, С.11].

У Стратегії біорізноманіття ЄС до 2030 року, яка була розроблена у травні 2020 року, наголошено на важливості створення екологічних коридорів для запобігання генетичної ізоляції, забезпечення міграції видів та підтримання й зміцнення здорових екосистем, що дозволить забезпечити формування справді цілісної та стійкої Транс-європейської (Всеєвропейської) екологічної мережі. У цьому контексті варто сприяти та підтримувати транскордонне співробітництво між державами-членами, в тому числі через Європейську Територіальну Співпрацю [4, С.14]. З огляду на це, можна сподіватися на активізацію транскордонної співпраці України з державами-членами ЄС у Карпатському та Дунайському регіонах, відповідно до укладених міжнародно-правових договорів (Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат 2003 року та Угоди про фінансування Дунайської транснаціональної програми, ратифікованої Україною в 2018 році).

Найбільш помітний вплив на розвиток транскордонної природоохоронної співпраці у Європі чинять Альпійська, Дунайська, Чорноморська та Карпатська конвенції. Забезпечення сталого використання природних ресурсів, ефективна охорона та збереження екосистем, які поширені в межах кількох країн, вимагають транскордонного співробітництва для досягнення екологічної цілісності і покращення стану довкілля.

За сучасної динаміки розвитку інтеграційних процесів України роль транскордонного співробітництва М.І.Долішній вбачає у сприянні мобілізації місцевих ресурсів та підвищенні ефективності їх використання, об'єднанні зусиль кількох держав для розв'язання проблемних питань функціонування транскордонного простору [5, С.433]. Своєю чергою, створення спільних транскордонних елементів національної екологічної мережі України дозволяє підвищити ефективність використання природно-ресурсного потенціалу прикордонних територій, контролювати антропогенний транскордонний вплив на довкілля та координувати зусилля суміжних держав у царині збереження біорізноманіття.

Використані джерела:

1. Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки [Текст]: Закон України від

21.09.2000 № 1989-III (із зм. і доп.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 47, ст. 405.

2. Гуд Б. Проблема кордону в сучасних українсько-польських відносинах. // Соціально-економічне гуртування у контексті модернізації транскордонних регіонів. Наукова редакція Міхал Габріел Возняк. Видавництво Жешівського університету. Жешів. 2008. С.36-42.

3. Про додаткові заходи щодо розвитку лісового господарства, раціонального природокористування та збереження об'єктів природно-заповідного фонду: Указ Президента України № 381/2017 від 21.11. 2017 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3812017-23066>

4. Стратегія біорізноманіття ЄС до 2030 року: Повернення природи у наше життя. Звернення Комісії до Європейського Парламенту, Ради, Європейського Економічно-Соціального Комітету та Комітету Регіонів (неофіційний адаптований переклад українською) / пер. з англ. О. Осипенко; ред. та адапт. А. Куземко та ін. Чернівці: Друк Арт, 2020. 36 с.

5. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі XX-XXI століть: нові пріоритети. К.: Наукова думка, 2006.

ЗАПОБІГАННЯ ШКІДЛИВІЙ ДІЇ ВОД: ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Гафурова О.В.

*професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права
імені академіка В.З. Янчука,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
доктор юридичних наук, професор*

Дослідження питання щодо правового забезпечення заходів, спрямованих на запобігання шкідливій дії вод є особливо актуальним в умовах глобальної зміни клімату. У науковій літературі під вказаними поняттям пропонується розуміти явища (події) й процеси, які відбуваються при прямій або непрямій (побічній) участі вод (поверхневих (у т.ч. морських), підземних, атмосферних), нашої країни та транскордонних вод, які завдають шкоди навколишньому природному середовищу, населенню та об'єктам економіки [1]. У Водному кодексі України (далі – ВКУ) визначено перелік наслідків шкідливої дії вод, а саме: 1) наслідки повені, що призвели до затоплення і підтоплення земель та населених пунктів; 2) руйнування берегів, захисних дамб та інших споруд; 3) заболочення, підтоплення та засолення земель, спричинені підвищенням рівня ґрунтових вод унаслідок ненормованої подачі води під час зрошення, витікання із водопровідно-

каналізаційних систем і перекриття потоків підземних вод при розміщенні великих промислових та інших споруд; 4) осушення земель, зумовлене забором підземних вод у кількості, що перевищує встановлені обсяги відбору води; 5) забруднення (засолення) земель у районах видобування корисних копалин, а також після закінчення експлуатації родовищ та їх консервації; 6) ерозія ґрунтів, утворення ярів, зсувів і селей (ст. 107).

Слід зазначити, що в Україні за останні 25 років спостерігалися значні паводки, що призвели до виникнення надзвичайних ситуацій: у 1997, 1998 (катастрофічний), 2001, 2008 (катастрофічний), 2010, 2014, 2017, 2019, 2020 (катастрофічний) роках [2]. У червні 2020 р. від них постраждали Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська та Чернівецька області. На думку експертів, надзвичайна ситуація природного характеру регіонального рівня завдала тільки Івано-Франківській області збитків щонайменше на 2,5 мільярда гривень і вважається найбільшою за останні 50 років [3]. З метою ліквідації її наслідків з резервного фонду Державного бюджету України (далі – ДБУ) було виділено 757,33 млн. грн. (п. 1 Розпорядження КМУ від 2 липня 2020 р. № 811-р. «Про виділення коштів з резервного фонду державного бюджету для проведення невідкладних заходів з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, яка виникла у червні 2020 року»). Зрозуміло, що вказана сума коштів є недостатньою для ліквідації усіх наслідків стихії. У вищезгаданому документі йдеться лише про забезпечення виплат матеріальної грошової допомоги сім'ям загиблих та матеріальної грошової допомоги постраждалому населенню для забезпечення належних умов проживання. Але, вказана сума є значно більшою, чим та, яка передбачена у ДБУ на фінансування заходів щодо запобігання шкідливій дії вод сільських населених пунктів та сільськогосподарських угідь, у т.ч. у басейні ріки Тиса Закарпатської області (код програмної класифікації видатків 2707070) - всього 136600 млн. грн. (64 800 млн. грн. (із спеціального фонду) і 71800 млн. грн. (із загального фонду) (Додаток 3 до Закону України від 15 грудня 2020 р. «Про Державний бюджет України на 2021 рік»). Фактично держава надає перевагу фінансуванню заходів, спрямованих на ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій, а не тих, які б могли запобігти цим ситуаціям.

Взагалі фінансування заходів щодо запобігання шкідливій дії вод здійснюється із ДБУ за напрямками «Захист сільських населених пунктів і сільськогосподарських угідь від шкідливої дії вод», «Комплексний протипаводковий захист у басейнах річок Дністра, Пруту та Сірету» та «Комплексний протипаводковий захист у басейні р. Тиси у Закарпатській області», (п. 3 Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для захисту від шкідливої дії вод сільських населених пунктів та сільськогосподарських угідь, в т.ч. в басейні р. Тиса у Закарпатській області, затвердженого постановою КМУ від 23 лютого 2011 р. № 137). До складу спеціального фонду ДБУ входить Державний фонд розвитку водного

господарства. Джерелами його формування є: 10% рентної плати за спеціальне використання води (крім рентної плати за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення) (п. 13-3 п. 3 ст. 29 Бюджетного кодексу України (далі - БКУ). Необхідно звернути увагу на те, що центральні органи виконавчої влади не завжди дотримуються порядку виділення бюджетних коштів, які передбачені на проведення заходів щодо захисту від шкідливої дії вод. Так, Закарпатська обласна державна адміністрація (далі - позивач, Закарпатська ОДА) звернулася до Закарпатського окружного адміністративного суду з позовною заявою до Міністерства фінансів України (далі - відповідач, Мінфін України), якою просила визнати протиправною бездіяльність вказаного міністерства щодо незабезпечення виконання Закону України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» в частині фінансування бюджетної програми по КПКВК 2407070 «Захист від шкідливої дії вод сільських населених пунктів та сільськогосподарських угідь, в т. ч. в басейні р. Тиса у Закарпатській області» у 2018 році на здійснення протипаводкових та природоохоронних заходів на території Закарпатської області. Зазначений позов про було задоволено повністю [4].

За українським законодавством система заходів щодо запобігання шкідливій дії вод, включає: 1) залуження та створення лісонасаджень на прибережних захисних смугах, схилах, балках та ярах; 2) будівництво протиерозійних гідротехнічних споруд, земляних валів, водоскидів, захисних дамб, водосховищ-регуляторів; 3) спорудження дренажу; 4) укріплення берегів тощо (ст. 107 ВКУ). Крім того, Загальнодержавною цільовою програмою розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року, затвердженою Законом України від 24 травня 2012 р. встановлено, що на першому етапі (2013-2016 роки) її виконання має здійснюватися ряд першочергових заходів, серед яких у т.ч. і ліквідація наслідків шкідливої дії вод, захист населених пунктів, виробничих об'єктів та сільськогосподарських угідь; а також передбачалося розроблення регіональних схем комплексного протипаводкового захисту територій від шкідливої дії вод. На другому етапі (2017-2021 роки) заплановано створення автоматизованої інформаційно-вимірювальної системи спостережень та прогнозування шкідливої дії вод. Але, за інформацією Рахункової палати, система протипаводкового захисту держави, не створюється, а функціонування створених об'єктів протиповеневого захисту не забезпечується на належному рівні [5, с. 34]. Також, внаслідок незабезпечення протягом 2014–2016 років фінансовими ресурсами, реалізація її першого етапу фактично призупинена [5, с. 27]. Вказане свідчить про нездатність держави забезпечити належний рівень захисту своїх громадян, їхнього майна, сільськогосподарських угідь тощо від шкідливих наслідків стихійного лиха.

Таким чином, відсутність дієвого контролю з боку держави за фінансуванням і виконанням Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року, за цільовим використанням бюджетних коштів, реальної відповідальності державних органів за належне виконання своїх обов'язків, створюють умови для зловживань в зазначеній сфері та не дозволяють забезпечити належного функціонування системи заходів щодо запобігання шкідливій дії вод.

Використані джерела:

1. Власюк С. М. Правове забезпечення запобігання шкідливої дії вод: дис. канд. юрид. наук: Харків, 2011. 222 с.: URL:<https://mydisser.com/ru/catalog/view/9473.html>

2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69615

3. Стражник Л. Прикарпаття заліковує рани. Голос України. 7 липня. 2020. URL:<http://www.golos.com.ua/article/332868>

4. Рішення Закарпатського окружного адміністративного суду від 14 січня 2019 р. URL:<https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/79279202/>

5. Звіт про результати аудиту ефективності використання коштів державного бюджету, спрямованих на розвиток та функціонування системи протипаводкового захисту, затверджений рішенням Рахункової палати від 13 вересня 2017р. № 18-4. URL: http://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2017/18-4_2017/Zvit_18-4_2017.pdf

**ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА
ЯК ФАКТОРУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПРИРОДНО-
ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ**

Дейнега М.А.

*доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука
Національного університету біоресурсів і
природокористування України,
доктор юридичних наук, доцент*

Світова екологічна криза, гострота і складність екологічної ситуації в Україні обумовлюють необхідність підвищення якості довкілля, природоресурсного потенціалу територій, збереження ландшафтного та

біологічного різноманіття на основі залучення масштабних інвестицій, розподілу функцій між державою, територіальними громадами і бізнесом на принципах відповідальності, співпраці, пошуку моделі сумісних взаємовигідних рішень. Тому перспективним й актуальним напрямом розв'язання екологічних проблем представляється розробка і реалізація правового механізму державно-приватного партнерства в Україні.

З метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природоресурсного потенціалу територій, збереження ландшафтного та біологічного різноманіття формується природно-заповідний фонд [1]. Розширення існуючих та створення нових об'єктів природно-заповідного фонду визначається одним з напрямів Стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 р., затвердженої Законом України від 28.02.2019 р. [2]. Разом із тим, недосконалість існуючої законодавчої бази, відсутність чітко визначеної стратегії розвитку заповідної справи та недосконалість системи управління нею, низький рівень фінансового та матеріально-технічного забезпечення організації і функціонування природно-заповідного фонду, невідповідність системи охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду сучасним вимогам, низький рівень екологічної освіти та інформованості населення зумовлюють загрозу нецільового використання та втрати територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року» 2015 р. одним із найважливіших інструментів імплементації сталого розвитку у різних сферах визначено державно-приватне партнерство. Необхідність застосування концепції партнерства полягає у тому, що, незважаючи на виняткову роль держави в регулюванні процесів на шляху до сталості, все ж вона самостійно не може забезпечити реалізацію благ сталого розвитку без підтримки з боку інших сфер суспільства.

З огляду на це, Стратегією державної екологічної політики України на період до 2030 р. основними засадами державної екологічної політики визначено міжсекторальне партнерство та залучення заінтересованих сторін, що дасть змогу залучити до планування і реалізації екологічної політики усі заінтересовані сторони (органи державної влади та органи місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання, приватний сектор, науковців, громадськість), а з метою формування в суспільстві екологічних цінностей і засад сталого споживання та виробництва, необхідним вбачається розвиток партнерства між секторами суспільства з метою залучення до планування і реалізації природоохоронної політики усіх заінтересованих сторін.

Закон України «Про державно-приватне партнерство» прийнятий 16.12.2010 р. [3] визначає організаційно-правові засади взаємодії державних партнерів з приватними партнерами та основні принципи державно-приватного партнерства на договірній основі. Державно-приватне партнерство характеризується як співробітництво між державою Україна, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами в особі відповідних державних органів та органів місцевого самоврядування (державними партнерами) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, або фізичними особами – підприємцями (приватними партнерами), що здійснюється на основі договору та відповідає ознакам державно-приватного партнерства. До таких ознак Законом віднесено: надання прав управління (користування, експлуатації) об'єктом партнерства або придбання, створення (будівництво, реконструкція, модернізація) об'єкта державно-приватного партнерства з подальшим управлінням (користуванням, експлуатацією), за умови прийняття та виконання приватним партнером інвестиційних зобов'язань відповідно до договору; довготривалість відносин (від 5 до 50 років); передача приватному партнеру частини ризиків у процесі здійснення державно-приватного партнерства; внесення приватним партнером інвестицій в об'єкти партнерства із джерел, не заборонених законодавством. Законом також визначено сфери застосування державно-приватного партнерства та його форми: концесія; управління майном (виключно за умови передбачення у договорі, укладеному в рамках державно-приватного партнерства, інвестиційних зобов'язань приватного партнера); спільна діяльність; інші договори.

Частиною 1 ст. 4 Закону України «Про державно-приватне партнерство» визначено перелік сфер діяльності, в яких дозволене застосування державно-приватного партнерства, природно-заповідна сфера відсутня. У зв'язку з цим, необхідно розглянути можливість здійснення державно-приватного партнерства у визначеній сфері та його особливості. Крім того, з огляду на положення ст. 4 Закону України «Про природно-заповідний фонд України», згідно з якою, певні категорії об'єктів природно-заповідного фонду не підлягають приватизації, та економічний кризовий період у природно-заповідній сфері, важливим напрямом державної еколого-економічної політики у розвитку природно-заповідного фонду, є залучення приватних інвестицій.

Нормативно-правовим актом, що покликаний був активізувати розвиток природно-заповідної сфери та застосування з цієї метою, зокрема, такого механізму як державно-приватного партнерство, є Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо розвитку природно-заповідної справи в Україні» від 14.08.2009 р. № 611/2009 [4]. Цим документом Президент України постановив визнати розвиток природно-заповідної справи на основі

системного врахування природоохоронних, економічних, соціальних та інших інтересів суспільства, а також міжнародних зобов'язань держави одним з найважливіших пріоритетів довгострокової державної політики України. Щодо державно-приватного партнерства, Президент України доручив Раді Міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям сприяти участі юридичних і фізичних осіб у заходах із розвитку територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Також, слід згадати і Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.08.2013 р. № 739-р, яким було схвалено Концепцію розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013–2018 роки [5], де пріоритетною сферою застосування державно-приватного партнерства визначено розвиток природно-заповідного фонду. Однак, відсутність правового механізму реалізації зазначених положень унеможливує відтворення, збереження й охорону територій та об'єктів природно-заповідного фонду України шляхом застосування механізму державно-приватного партнерства.

Розвиток державно-приватного партнерства у природно-заповідній сфері, залучення приватних суб'єктів господарювання та їх інвестицій до відтворення і розвитку територій та об'єктів природно-заповідного фонду є вельми важливим, але й у той же час складним завданням, оскільки передбачає встановлення з боку органів влади певного стимулу для представників бізнесу у вигляді реальної можливості отримання прибутку. Формування партнерства між різними секторами суспільства з метою залучення усіх заінтересованих сторін має стати одним із завдань, спрямованих на досягнення стратегічних цілей державної екологічної політики у природно-заповідній сфері.

Використані джерела:

1. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 р. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 34. Ст. 502.
2. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 16. Ст. 70.
3. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 16.12.2010 р. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 40. Ст. 524.
4. Про додаткові заходи щодо розвитку природно-заповідної справи в Україні: Указ Президента України від 14.08.2009 р. № 611/2009. Офіційний вісник Президента України. 2009. № 24. Ст. 808.
5. Про схвалення Концепції розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013–2018 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.08.2013 р. № 739-р. Офіційний вісник України. 2013. № 76. Ст. 2831. Код акта 69066/2013.

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ВІДТВОРЕННЯ (ВІДНОВЛЕННЯ) ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ ТА КОМПЛЕКСІВ ЯК УМОВА ПЕРЕТВОРЕННЯ УКРАЇНИ НА ЕКОЛОГІЧНУ ДЕРЖАВУ**Донець О.В.***доцент кафедри екологічного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент*

Пріоритетність збереження довкілля визнано одним із напрямів державної екологічної політики [1], що потребує від України вжиття низки термінових заходів, особливо з урахуванням євроінтеграційних процесів, та з огляду на виведення екологічних інтересів суспільства на новий рівень. «Нове суспільство має не лише визначати своєю метою вирішення завдань бережливого ставлення до навколишнього природного середовища і його ресурсів, а й фактично змінювати сам імператив існування держави як спрямованого на збереження універсальної екосистеми. Одним з елементів мети екологічної функції держави в новому глобалізаційному вимірі є підпорядкування суспільства екологічному імперативу та необхідності екоцентричної орієнтованості держави» [2, с. 151-152]

Разом із тим, людина, як складова екологічної системи, є найбільш агресивним її ж елементом. Бурхливий розвиток промисловості, індустріалізація й урбанізація здійснюють негативний вплив господарської діяльності на оточуюче середовище, і в глобальній екологічній кризі ХХІ століття в процесі руйнації людина втрачає можливості відтворювати екологічні системи [3, с. 129]. Додамо, що втрата біорізноманіття і колапс екосистем - одна з найсерйозніших загроз, з якими зіткнеться людство в наступному десятилітті, тому захист і відновлення біорізноманіття та добре функціонуючих екосистем є ключем до підвищення екологічної стійкості і запобігання виникненню і поширенню хвороб в майбутньому. За для виведення біорізноманіття на шлях відновлення до 2030 року, необхідно посилити захист і відновлення природи, що в свою чергу викликає необхідність розробки, прийняття та впровадження абсолютно нових підходів до правового регулювання суспільних відносин, спрямованих на відтворення (відновлення) природних ресурсів та комплексів, основу яких сформує система відповідних екологічних принципів. Серед яких особливої уваги заслуговують: принцип правового забезпечення екосистемного підходу до відтворення (відновлення) природних ресурсів та комплексів, а також принцип «чистого прибутку»/«чистого екологічного прибутку».

Принцип правового забезпечення екосистемного підходу до відтворення (відновлення) природних ресурсів та комплексів становить основу для виникнення й формування інших принципів, що забезпечують

відновлення природи, оскільки акцентує увагу саме на нерозривності зв'язків усіх природних об'єктів. А тому відновлення біосферних функцій певних об'єктів (наприклад, водно-болотних угідь) повинно охоплювати поліпшення всього комплексу, а точніше екосистеми та забезпечуватись низкою заходів: відтворенням лісів, створенням водоохоронних зон, створенням біосферних резерватів тощо. Отже в даному випадку потрібно відійти від диференційованого об'єктного підходу до відновлення. Крім того, все частіше міжнародне співтовариство акцентує увагу на таких поняттях, як «здоров'я природи», «відновлення природи», «відновлення екосистем» чи «відновлення біорізноманіття», відходячи таким чином від ідеї збереження та відновлення окремих природних об'єктів (землі, водних об'єктів, тваринного чи рослинного світу) [4, с. 211]. Яскравим прикладом екосистемного підходу до відновлення якості атмосферного повітря можна вважати ст. 1 Стратегії біорізноманіття ЄС до 2030 року: Повернення природи у наше життя, яка наголошує, що «природа - життєво важливий союзник в боротьбі зі зміною клімату. Природа регулює клімат, і рішення, засновані на природі, такі як захист і відновлення водно-болотних угідь, торфовищ і прибережних екосистем або збалансоване управління морськими територіями, лісами, пасовищами і сільськогосподарськими ґрунтами, матимуть важливе значення для скорочення викидів та адаптації до клімату»[5]. А, наприклад, вирощування біомаси на торфовищах та землях із торфовим ґрунтом сприяє не тільки їх відновленню, але запобігає емісії парникових газів у навколишнє середовище, сприяє відновленню лучних і водних екосистем і водночас формує середовище для продуктивної реінтродукції тих видів флори і фауни, які є показовими для цієї екосистеми [6, с. 18]. Даний принцип є основою для виокремлення окремих норм в єдиний інститут екологічного права – відтворення (відновлення) природних ресурсів та комплексів за рахунок того, що суспільні відносини в означеній сфері вже є сформованими.

Найбільшого поширення та впровадження принцип «чистого прибутку» отримав саме в аспекті відновлення біорізноманіття. Стратегія біорізноманіття 2020 р. передбачає, що «світ повинен дотримуватися принципу чистого прибутку, щоб повернути природі більше, ніж вона вимагає. В рамках цього світ повинен взяти на себе зобов'язання не допускати вимирання видів з вини людини, принаймні там, де цього можна уникнути». Додамо, що впровадження даного принципу розпочалося в рамках розробки нової системи поліпшення системи планування в Англії для захисту навколишнього середовища та створення місць для життя і роботи. Чистий прибуток від біорізноманіття передбачає проведення заходів по відновленню екосистеми в цілому, результатом якої стане покращення стану біорізноманіття в порівнянні із початковим станом (до відновлення). Саме в такому разі отримується «чистий прибуток». В національному правовому полі принцип «чистого прибутку» поки що не знайшов свого безпосереднього

втілення. Виключенням можна вважати деякі нормативно-правові акти, наприклад, закони України «Про оцінку впливу на довкілля» та «Про стратегічну екологічну оцінку». У зв'язку із чим, можна констатувати той факт, що екологічне законодавство України сьогодні здебільшого має охоронне спрямування, орієнтоване на забезпечення екологічної безпеки, охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів. Питання правового забезпечення відтворення (відновлення) природних ресурсів та комплексів врегульовано поверхово. А отже потребує суттєвого оновлення та удосконалення, в тому числі, шляхом впровадження принципу «чистого прибутку» в національне екологічне законодавство.

Додамо, що впровадження відповідних принципів в національне правове поле повинно стати орієнтиром для законотворчої діяльності, а отже надасть поштовх для створення дієвого механізму правового регулювання в сфері відновлення довкілля. У зв'язку із чим, вважаємо, що ключовим елементом розвитку національного екологічного законодавства повинно стати саме повноцінне формування та розвиток інституту відтворення (відновлення) природних ресурсів та комплексів, як необхідної умови сталого розвитку. Що надасть змогу виробити найбільш ефективні заходи збалансування порушених зв'язків між природними об'єктами на відповідній території, з урахуванням подальшої оптимізації різних видів природокористування та одночасним збереженням й оздоровленням довкілля для його використання у майбутньому. Виокремлення інституту відтворення (відновлення) природних ресурсів та комплексів в системі екологічного права стане основою розробки принципово нових підходів до правового регулювання означеної сфери, спрямованого на усунення розриву та диспропорції порушення балансу між земельними, водними ресурсами, об'єктами тваринного та рослинного світу та ін. на відповідній території, збереження просторової та видової різноманітності і цілісності природних об'єктів та комплексів. А отже значно покращити екологічну ситуацію в нашій країні та перетворити Україну на «конституційну екологічну державу», природа якої зумовлена зростанням потреб громадянського суспільства. Спочатку – це захист та територіальна цілісність, потім – суверенітет, соціальний пріоритет, демократичність і верховенство права, а зараз такою вимогою суспільства, посеред усіх інших, є «екологічність» держави.

Використані джерела:

1. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 16, ст.70 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>

2. Гетьман А. П. Екологічна функція держави в сучасних глобалізаційних процесах. Проблеми законності : зб. наук. праць. Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. Вип. 128. С. 145–153.

3. Петінова О. Б. Екоцентризм у світоглядній парадигмі нової економічної людини. Грані. Філософія. № 12 (104) грудень 2013. С. 129-134.

4. Донець О. В. Принцип правового забезпечення екосистемного підходу до відтворення (відновлення) природних ресурсів та комплексів в системі принципів екологічного права. Аграрне, земельне, екологічне, трудове право та право соціального забезпечення: здобутки та перспективи розвитку в Україні: тези доповідей учасників всеукраїнської дистанційної наук.-практ. конф. до 10-річчя створення однойменних кафедр (м. Київ, 12 березня 2021 р.) / за заг. ред. проф. М.І. Іншина, за редакцією проф. В.В. Носіка, доц. Т.Г. Ковальчук, ас. М.Б. Мельник – Київ : Освіта, 2021. С. 210-213

5. EU Biodiversity Strategy for 2030: Communication from the Commission to the European Parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions, Brussels, 20.5.2020 URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1590574123338&uri=CELEX:52020DC0380>

6. Сидорук Б. О. Забезпечення збалансованого використання водноболотних угідь і торфовищ на засадах екосистемного підходу. Теорія і практика природокористування. 2016. № 1. С. 16-21. URL: http://natureus.org.ua/repec/archive/1_2016/3.pdf

7. Steinberg, R. (1998). Der ökologische Verfassungsstaat. – I. Aufl. – Frankfurt am Main: Suhrkamp, 480 p.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ТА БЕЗПЕЧНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ: СИСТЕМА GLOBAL G.A.P.

Духневич А.В.

*завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Волинського національного університету
імені Лесі Українки, доктор юридичних наук, професор*

На сучасному етапі виробникам харчової продукції вимагається гарантувати, що їх продукт вирощений в безпечних умовах з урахуванням екологічних вимог. Нові запити споживачів, вимоги роздрібних мереж та законодавства призвели до появи нових вимог для фермерів та виробників. Їм потрібно виконувати такі технології виробництва, які зменшують вплив сільського господарства та рибальства на навколишнє середовище (на землі та в морі), скорочувати застосування хімікатів та раціонально використовувати природні ресурси, при цьому дбаючи про співробітників, свійських тварин та морську фауну. Здатність підтвердити виконання обов'язків в сфері сільського господарства та рибальства стає ключовою умовою виходу на ринок [1].

Деякі небезпечні фактори, які можуть з'явитися в продукті на стадії первинного виробництва, неможливо нейтралізувати і, відповідно, неможливо їх уникнути у готовому продукті, тому це важливий етап у харчовому ланцюгу [2]. Стандарт GLOBAL G.A.P. визнаний Міжнародною ініціативою з безпеки харчових продуктів (GFSI), що означає відповідність міжнародним вимогам з безпеки продукції. Стандарт GLOBAL G.A.P. розроблений для сертифікації виробників первинної продукції рослинництва (фрукти та овочі, комбіновані зернові, зелена кава, чай, квіти та декоративні культури), тваринництва (виращування великої рогатої худоби та овець, виращування свиней, виращування телят, молочні ферми, виращування курей, виращування індиків, транспортування тварин) та рибальства (розведення водних тварин і рослин).

Відповідно до законодавства України, первинне виробництво – виробництво та виращування продукції, у тому числі збір врожаю, доїння, розведення тварин до моменту забою, полювання на тварин, рибальство та збір врожаю диких рослин [3].

Сфера сертифікації охоплює також обробку продукції – операції, які не руйнують первинну структуру продукту. Це може бути охолодження, пакування, транспортування. Сертифікація не поширюється на диких тварин, рибу і сільськогосподарські культури, зібрані в дикій місцевості.

Відповідно до стандарту, виробником первинної продукції (сільгоспвиробником) може бути (має право бути сертифікованим) фізична особа (особисте селянське господарство) або юридична особа (фермерське господарство, товариство з обмеженою відповідальністю), об'єднання виробників (у тому числі сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, що несуть юридичну відповідальність за виробництво продуктів, які стосуються визначеної сфери застосування стандарту, а також юридичну відповідальність за продаж продуктів сільськогосподарського виробництва. Можна сертифікувати весь асортимент продукції або окремі види [4].

Головною відмінністю стандарту Global G.A.P. від інших стандартів є те, що оцінюється як безпека самої вирощеної продукції, так і безпека всього циклу виробництва, починаючи з кормів, посівного матеріалу і закінчуючи готовою продукцією [5]. Сільськогосподарські виробники сприймають даний стандарт як інструмент для експорту. Проте це досить вузьке розуміння його потенціалу, адже це також є способом покращення якості продукції та налагодження всіх виробничих та управлінських процесів у господарстві.

Стандарт Global G.A.P. – це найефективніший і найпоширеніший стандарт серед тих, які визначають якість і безпеку сільськогосподарської продукції. Якщо система НАССР застосовується для переробних підприємств, а Global G.A.P. – для сільськогосподарських виробників [6, с. 203-205]. Одна з головних вимог до виробника є скрупульозне ставлення до фіксування всіх дій під час виробництва продукції. До основних варто віднести наступні елементи: історія ділянки чи поля та

управління нею; придатність ґрунтів для ведення сільськогосподарського виробництва; аналіз ґрунтів і адекватність розробленої системи удобрення; відповідність застосовуваної системи захисту рослин – впровадження інтегрованої системи захисту; ведення документації та власний контроль/внутрішня перевірка; охорона праці та здоров'я працівників, соціально-побутове забезпечення; робота з субпідрядниками; управління відходами та контроль забруднення навколишнього середовища та повторне використання; навколишнє середовище та охорона природи; процедури розгляду скарг/рекламацій; процедури відкликання/обміну; походження та якість насінневого матеріалу; безпечність продуктів харчування на основі аналізу ризиків; статус Global GAP; використання логотипу; простежуваність та розділення продукції [6, с. 203-205].

Основними ризиками приватних стандартів, зокрема, Global G.A.P. є той факт, що ці стандарти жорсткіші за офіційні санітарні та фітосанітарні вимоги, потребують додаткових витрат з боку дрібного постачальника, встановлюються без прозорості, консультацій та систем апеляції, що, в свою чергу, може сприяти зловживанню правами з боку неурядових організацій, оскільки тим самим вони залишають постачальників без засобів захисту. Також, до уваги необхідно взяти і той факт що існує глибоке протиріччя між ставленням розвинених країн та країн, що розвиваються, до приватних стандартів – менш розвинені країни вбачають у приватних стандартах додаткові бар'єри для доступу до ринку, натомість, більш розвинені – наполягають на праві приватних осіб встановлювати власний рівень безпечності продукції.

В Україні з первинних виробників, які займаються виробництвом тваринної, рослинної продукції і аквакультури, на відповідність вимогам Global G.A.P. станом на 2018 р. сертифіковано 43 підприємства. Проте, так як сертифікат дійсний один рік, то їхня кількість збільшиться, коли почнеться збір врожаю [7]. На сучасному етапі GLOBALG.A.P. стає обов'язковим стандартом, оскільки сьогодні більшість підприємств роздрібної торгівлі вимагають даний сертифікат в якості доказів використання практик, які рекомендовані для використання в сільському господарстві та рибальстві. Сертифікація GLOBALG.A.P. потрібна виробникам сільськогосподарських культур та фермерам, які вирощують свійських тварин та рибу для споживання людиною. Без такої сертифікації продукцію не будуть закупати підприємства ґрунтової/роздрібної торгівлі. Відповідність виробничим стандартам, встановленим в рамках сертифікації GLOBALG.A.P., також, вимагається експортерами продукції в країни Європи, Азії та Америки [1].

Використані джерела:

1. Global G.A.P. Забезпечення якості та безпечності сільськогосподарської продукції URL: <https://www.bureauveritas.com.ua/needs/global-gap-zabezpechennya-yakosti-ta-bezpechnosti-silskogospodarskoj-produkcii>

2. Безпечність харчових продуктів: роль первинного виробництва. Що має знати виробник? // Agro review URL: <https://agroreview.com/news/bezpechnist-harchovyh-produktiv-shcho-maye-znaty-vyrobnyk>

3. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів : Закон України від 23.12.1997 із змінами та доповненнями URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/771/97-%Do%B2%D1%80>

4. Адаптація до законодавства ЄС: у фокусі малі та середні виробники аграрної продукції Базове дослідження 2е видання Київ – 2019 URL: https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Adaptatsiya-do-zakonodavstva-YES_u-fokusi-mali-ta-seredni-vyrobniky-agrarnoyi-produktsiyi-2e-vidannya.pdf

5. Global G.A.P. URL: <http://ilia.com.ua/mizhnarodni-standarti/global-gap>

6. Поліщук В. А. Правові питання сертифікації сільськогосподарської продукції за стандартом Global G.A.P. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Третє зібрання фахівців споріднених кафедр щодо обговорення стратегії еволюції аграрних, земельних, екологічних та природо-ресурсних правовідносин у контексті інтеграційного розвитку України» : матер. конф. (м. Одеса, 7-10 червня 2018 року). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 203 – 205

МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ ЯК ДЖЕРЕЛА СУЧАСНОГО АГРАРНОГО ПРАВА

Ермоленко В.М.

*завідувач кафедри аграрного, земельного
та екологічного права ім. академіка В.З. Янчука,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України*

У науковій літературі вказується на тенденцію збільшення кількості міжнародних договорів та посилення їх значення у вітчизняному правовому регулюванні [1, с. 114]. Однак навіть загальновизнана ще з радянських часів природа міжнародних договорів як джерела внутрішнього права [2, с. 124–126; 3, с. 77–78] не позбавлена певних дискусійних моментів. Насамперед, це стосується визнання міжнародних договірних актів частиною національного законодавства (ст. 9 Конституції України).

Більшість сучасних юристів дотримується думки про можливість дії міжнародних договорів тільки за допомогою тих чи інших способів трансформації, насамперед в законодавчих актах, що повністю відповідає принципу суверенітету держав у міжнародних відносинах. Але тут одразу виникають проблемні питання, передусім у реалізації принципу пріоритетності норм міжнародних договорів над національними, встановленого ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України».

Адже у разі суперечності між вказаними нормами дотримання міжнародно-договірних норм, а не національного права суперечитиме передусім суверенному характеру державної влади.

Тому варто погодитися з висловленою в літературі пропозицією використовувати міжсистемну категорію «правовий регулятор», яка, з одного боку, «обґрунтовує» дію міжнародних та іноземних норм, а з іншого – дозволяє зберегти значення категорії «джерело права» як конструкції, що конститує правило поведінки як правову норму [4, с. 118].

Разом з тим слід вказати, що сучасні спеціалізовані теоретичні дослідження у сфері аграрно-правової науки випускають з уваги міжнародні договори як частину аграрного законодавства, зосереджуючись виключно на нормативно-правових актах [5, с. 53–69]. Звичайно вплив аграрних міжнародних договорів на формування особливостей системи аграрного законодавства не такий відчутний як вплив нормативно-правових актів, але він все зростає, особливо з огляду на прогресуючу глобалізацію міждержавних процесів, зокрема у частині обґрунтованих претензій нашої країни на роль рівноправного гравця на світовому аграрному ринку. Крім того, не можна ігнорувати конституційних положень щодо визнання ратифікованих міжнародних договорів частиною національного законодавства, не зважаючи на визнання багатьма вченими такого кроку політичним, а не правовим.

Інший важливий бік проблеми полягає у визначенні меж поширення ратифікаційної вимоги. Так, міжнародні договори відповідно до ст. 3 однойменного Закону України «Про міжнародні договори» диференціюються на укладені: від імені України (міждержавні); від імені Уряду України (міжурядові); від імені міністерств та інших центральних органів виконавчої влади (міжвідомчі). При цьому відповідно постає питання про співвідношення юридичної сили таких міжнародних договорів та про їх належність до системи законодавства.

З цього боку достатньо обґрунтованим уявляється висловлене у науковій літературі судження, згідно якого юридична сила міжнародних договорів, затверджених Указом Президента, дорівнює юридичній силі самого указу. Відповідно, юридична сила міжнародних договорів, затверджених постановою уряду, рівнозначна юридичній силі цієї постанови тощо [6, с. 62–63]. Однак міжурядові та міжвідомчі договори, як правило, укладаються у контексті вже існуючих міждержавних договорів, ратифікованих Верховною Радою України. Разом з тим діють багато подібних договорів нижчих рівнів, що не мають міждержавних аналогів, тобто формально не відповідають ратифікаційній вимозі, закріпленій конституційно.

Як приклад можна назвати Угоду між Урядом України та Урядом Об'єднаних Арабських Еміратів про економічне, торговельне і технічне співробітництво [7], в рамках якої нещодавно підписано міжвідомчий

міжнародний договір, яким є Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством аграрної політики та продовольства України та Міністерством з питань зміни клімату та захисту навколишнього середовища Об'єднаних Арабських Еміратів щодо співробітництва у сфері сільського господарства та безпечності харчових продуктів [8]. Зазначені урядовий і міжвідомчий міжнародні договори укладені й діють на фоні відсутності міждержавного договору про економічне співробітництво, ратифікованого парламентом. Аналогічний характер має і договірне співробітництво з Республікою Словенія у вигляді Меморандуму про взаєморозуміння щодо співробітництва у сфері захисту прав споживачів та ринкового нагляду між Державною службою України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів та Ринковою інспекцією Республіки Словенія [9], укладеного за відсутності відповідного міждержавного договору.

Звідси виникає закономірне питання щодо належності таких міжнародних договорів до системи аграрного законодавства, що висуває зустрічне питання до характеру ратифікаційної вимоги. Взагалі ратифікаційна вимога цілком справедливо визнається у науковій літературі такою, що дискредитує міжнародні договори України, які не потребують ратифікації відповідно до закону, а підлягають затвердженню Президентом України, Кабінетом Міністрів України, а також ті міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких була висловлена парламентом [10, с. 17].

З огляду на сказане, всі аграрні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана у встановленому порядку навіть поза ратифікаційною вимогою, доцільно вважати невід'ємною частиною національного аграрного законодавства. При цьому відчутним методологічним недоліком залишається включення міжнародних договорів до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів на підставі відповідних Указу Президента України [11] і урядової постанови [12]. Адже попри визнання аграрних міжнародних договорів частиною аграрного законодавства, їх правова природа відмінна від нормативно-правових актів. Тому логічніше було б групувати міжнародні договори у окремому реєстрі з можливою розбивкою за окремими сферами застосування.

Використані джерела:

1. Хомюк Н.С. Сучасна система джерел права України: загальнотеоретичні аспекти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2015. 217 с.
2. Мешера В.Ф. О международном договоре как источнике советского права. Правоведение. 1963. № 1. С. 124–126.
3. Игнатенко Г.В. Международное и советское право: проблемы взаимодействия правовых систем. Советское государство и право. 1985. № 1. С. 73–81.

4. Торосян В.Р. Международный договор и международный обычай как источники внутригосударственного права. Юристъ-Правоведъ. 2008. № 2. С. 118.
5. Багай Н.О. теоретичні проблеми розвитку аграрного законодавства України: моногр. Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2020. 305 с.
6. Барциц И.Н. Международное право и правовая система России. Журнал российского права. 2001. № 2. С. 61–70.
7. Угода між Урядом України та Урядом Об'єднаних Арабських Еміратів про економічне, торговельне і технічне співробітництво від 20.03.1995 р. Офіційний вісник України. 2007. № 35. Ст. 1406.
8. Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством аграрної політики та продовольства України та Міністерством з питань зміни клімату та захисту навколишнього середовища Об'єднаних Арабських Еміратів щодо співробітництва у сфері сільського господарства та безпечності харчових продуктів від 20.02.2019 р. Офіційний вісник України. 2019. № 27. Ст. 976.
9. Меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва у сфері захисту прав споживачів та ринкового нагляду між: Державною службою України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів та Ринковою інспекцією Республіки Словенія від 08.11.2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/705_003-1 (дата звернення: 04.04.2021).
10. Назаренко О.А. Міжнародні договори України в системі джерел конституційного права України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Київ, 2006. 20 с.
11. Про Єдиний державний реєстр нормативних актів: Указ Президента України від 27.06.1996 р. № 468. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/468/96> (дата звернення: 04.04.2021).
12. Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів та користування ним: постанова Кабінету Міністрів України від 23.04.2001 р. № 376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-2001-п> (дата звернення: 04.04.2021).

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНИХ РОЗПИСОК В УКРАЇНІ

Земко А.М.

*доцент кафедри права
Луцького національного технічного університету,
кандидат юридичних наук, доцент*

Сільськогосподарські товаровиробники сьогодні провадять свою діяльність в складних умовах. Це зумовлено як причинами економічного, соціального характеру, так і об'єктивними особливостями сільськогосподарського виробництва з притаманною йому залежністю від

кліматичних умов, природних закономірностей розвитку живих організмів (сільськогосподарських тварин та рослин) та ризиків, пов'язаних із цим. Однак, незважаючи на це, аграрний ринок України впевнено зростає. Однією з найбільших проблем сучасної аграрної галузі залишається відсутність доступного фінансування, яке сприяло б більш активному розвитку галузі. Умови кредитування, яке сьогодні пропонують аграрним товаровиробникам банківсько-фінансові установи, є непосильними, а іноді носять навіть і кабальний характер. Це призводить до того, що діяльність аграрних товаровиробників часто є збитковою. Особливо це стосується малих форм господарювання в аграрному секторі, зокрема фермерських господарств, які роблять значний внесок у валове виробництво аграрної продукції та залишаються стабілізуючою ланкою господарювання, яка компенсує зниження обсягів виробництва продукції сільського господарства на окремих аграрних підприємствах, забезпечують продовольчі потреби населення [1]. Крім високих відсоткових ставок за кредитами банки, як правило, диктують такі умови договору – способи забезпечення виконання кредитного договору, як застава, порука тощо. Особливо актуальною ця проблема є на початку та впродовж посівної кампанії, коли виникає необхідність у закупівлі посівного матеріалу, пального, техніки, засобів захисту рослин тощо. Адже фактично фінансові ресурси виробники аграрної продукції отримують вже після продажу врожаю. Тому отримання коштів у розстрочку є вкрай важливою умовою для розвитку виробництва аграрної продукції. Таким чином постала необхідність у створенні дієвого механізму фінансування агробізнесу, що дасть змогу для виробників аграрної продукції мінімалізувати ризики зростання відсоткових ставок по кредитах, коливання курсу іноземних валют, вчасно розраховуватись з кредиторами та отримувати прибуток від своєї діяльності. Саме такий механізм запропонований законодавцем у Законі України «Про аграрні розписки» (далі – Закон), що був прийнятий Верховною Радою України 6 листопада 2012 року та вступив у дію 18 березня 2013 року, який, відповідно до Преамбули, «регулює відносини, що виникають під час оформлення, видачі, обігу, виконання аграрних розписок, визначає порядок їх реєстрації та спрямований на створення правових, економічних, організаційних умов функціонування цих документів» [2]. Фактично із набранням чинності цього Закону в Україні запроваджено новий альтернативний спосіб залучення коштів для розвитку аграрної сфери. Аналогу механізму забезпечення, передбаченого Законом, в українському законодавстві немає, хоча у світі цей механізм активно використовувався і використовується й до сьогодні. Інститут аграрних розписок походить з країн латинської Америки, де також у свій час була слабо розвинена система банківського кредитування. Так, наприклад, у Бразилії це так звані розписки-договори CPR (Cedula de Produto Rural), що були запроваджені Федеральним законом від 22.08.1994 р. В результаті, більш ніж за 20-річний досвід існування аграрних розписок у

Бразилії, ця країна з непоказного пересічного середняка-імпортера сільськогосподарської продукції перетворилася на одного з лідерів галузі [3].

Відповідно до ст. 1 Закону аграрна розписка – це товаророзпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених у ньому умовах. Фактично аграрна розписка є інструментом застави майбутнього урожаю, документом, який фіксує безумовне зобов'язання поставити сільськогосподарську продукцію чи здійснити оплату її вартості.

До безумовних переваг використання аграрних розписок для фермерів варто віднести можливість фінансування посівної кампанії під урожай, який буде зібраний у майбутньому, адже саме в цей період аграрний товаровиробник найбільше потребує фінансових надходжень. Крім цього, до переваг варто віднести передбачені у ст. 12 Закону особливості виконання зобов'язань за аграрними розписками, зокрема: можливість за згодою кредитора перенесення дати виконання зобов'язань за аграрною розпискою на наступний маркетинговий рік (ч.1 ст.12 Закону); можливість погодження сторонами розписки поставки сільськогосподарської продукції іншої якості, ніж визначено в аграрній розписці або в погоджених формулах перерахунку (ч. 4 ст. 12 Закону); можливість часткового виконання зобов'язань за аграрною розпискою за згодою кредитора із обов'язковим зазначенням у розписці погоджений сторонами розмір мінімальної партії сільськогосподарської продукції, яка може бути поставлена на її часткове виконання (для товарної розписки) або мінімальний обсяг грошових коштів, який може бути сплачений на часткове виконання зобов'язань (для фінансової розписки) (ч. 9 ст. 12 Закону).

Враховуючи ризикованість аграрного виробництва і його залежність від агрокліматичних умов важливою гарантією захисту прав аграрного товаровиробника є закріплене у ч. 6 ст. 7 Закону право боржника у разі недосягнення з кредитором згоди про інший предмет застави у разі загибелі посівів, майбутній врожай з яких є предметом застави за аграрною розпискою, у предмет застави передати кредитору майбутній врожай сільськогосподарської продукції, що вирощується на земельній ділянці, на якій розміщувались загиблі посіви.

Однак, поруч із перевагами, Закон містить і певні застереження для виробників сільськогосподарської продукції стосовно використання аграрних розписок. Мова йде про те, що у випадку відсутності в натурі предмета застави, що має бути переданий кредитору за аграрною розпискою, останній має право на задоволення своїх вимог за рахунок іншого майна боржника (ч.3 ст. 13 Закону). Ця норма застосовується у разі, якщо боржник реалізував предмет застави третім особам і є своєрідною гарантією для кредитора щодо добросовісного виконання зобов'язань боржником за аграрною розпискою.

Слід зауважити, що з 1 липня 2021 року набере чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» від 31.03.2020 р. №552-IX, відповідно до якого тепер банки у разі відсутності врожаю матимуть право звернути стягнення на земельну ділянку сільськогосподарського призначення. Вважаємо, що з метою недопущення так званого «обезземелення» сільськогосподарських товаровиробників та захисту їх прав, варто на законодавчому рівні заборонити банкам вчиняти такі дії, оскільки це призведе до серйозних негативних наслідків для аграріїв і може бути підставою для різних схем та шахрайських дій, в результаті яких виробники аграрної продукції залишаться без земельних ділянок та не зможуть здійснювати свою господарську діяльність.

Підсумовуючи викладене слід зазначити, аграрні розписки є ефективним та дієвим інструментом фінансування виробників сільськогосподарської продукції, а удосконалення механізму правового регулювання зазначених відносин зробить фінансування посівної кампанії більш вигідним та доступним і цілому зможе стати для аграріїв тим важелем, який допоможе подолати системну кризу у сфері виробництва та збуту аграрної продукції й відкриє нові можливості і перспективи для розвитку аграрної галузі.

Використані джерела:

1. Беззуб І. Перспективи розвитку сімейних фермерських господарств в Україні. Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=419:agropromislovij-sektor2&catid=8&Itemid=350.
2. Закон України «Про аграрні розписки». 2013 № 50, С. 695.
3. Ігор Лаврінченко. Аграрна розписка як форма альтернативного кредитування. Юридична газета. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/agrarna-rozpiska-yak-forma-alternativnogo-kredituvannya.html>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА РЕЄСТРАЦІЇ ТВАРИН В УКРАЇНІ У СВІТЛІ ВИМОГ ЄС

Карпінська Н.В.

*доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Волинського національного університету імені Лесі Українки,
кандидат юридичних наук, доцент*

Вимоги євроінтеграційного курсу наполегливо висувають актуальні питання щодо можливостей забезпечення та підтвердження якості та

безпечності тваринницької продукції. Саме стабільна та ефективна система ідентифікації та реєстрації тварин є значною складовою формування системи якості та безпечності сільськогосподарської продукції. У нашій країні ідентифікація та реєстрація тварин часто сприймається однобічно та формально, як чергова «забаганка» державного апарату. З огляду на це виникає необхідність у науковому аналізі понять ідентифікації та реєстрації тварин, розкритті широкого кола функцій, що покладаються на дану систему. Такий аналіз був проведений Х. А. Григор'євою, яка доводить, що на правовий механізм ідентифікації та реєстрації тварин покладено виконання кількох важливих функцій: охоронної, інформаційної, прогностичної, уніфікаційної, статистичної та правопідтверджуючої [1, с. 112-116].

Ідентифікація та реєстрація сільськогосподарських тварин є невід'ємною складовою європейської системи простежуваності агропродовольчого ланцюга та важливою підвалиною досягнення ветеринарної безпеки. Значення цього інституту добре простежується при аналізі Регламенту Комісії (ЄС) № 494/98 від 27 лютого 1998 року, яким встановлюються правила застосування Регламенту Ради (ЄС) № 820/97 щодо мінімальних адміністративних санкцій в рамках системи ідентифікації і реєстрації великої рогатої худоби [2]. Зміст цього документу добре ілюструє жорсткість вимог у цій сфері. Зокрема, серйозність правил щодо ідентифікації та реєстрації підтверджують такі найбільш красномовні норми, відповідно до яких:

а) якщо утримувач тварини не може підтвердити її ідентифікацію протягом двох робочих днів, така тварина повинна бути знищена без зволікання під наглядом ветеринарних органів та без компенсації з боку компетентного органу;

б) якщо одна або декілька тварин у господарстві не відповідають вимогам по ідентифікації та реєстрації, вводиться обмеження на переміщення всіх тварин до цього господарства та з нього;

в) якщо власник не повідомляє компетентному органу про рух до і з його господарства тварин, про їх народження, смерть, або не подає іншу необхідну інформацію по тваринам, компетентний орган обмежує переміщення тварин до і з цього господарства.

Як помітно, вимоги досить жорсткі та спрямовані на стимулювання власників максимально чітко виконувати свої зобов'язання. При цьому система побудована так, що маючи неідентифіковану та незареєстровану тварину, власник зустрічає безліч перешкод у всіх звичайних операціях, наприклад, в отриманні послуг ветеринарного лікаря. Хоча існують цілком обґрунтовані виключення. Наприклад, якщо у лошати ще немає паспорту коня, однак він потребує лікарської допомоги, встановлюється правило, що з ними поводяться як з тваринами, що виробляють іствні продукти [3].

Якщо аналізувати законодавство України, то воно хоча і встановлює обов'язкову ідентифікацію та реєстрацію сільськогосподарських тварин, однак ця система досі не стала абсолютно іманентною та органічною для вітчизняного тваринництва. З метою виправлення такої ситуації та максимального стимулювання процесу тотальної ідентифікації та реєстрації сільськогосподарських тварин, було розроблено законопроект [4], основна суть якого полягає у системній дії трьох факторів: а) підвищення відповідальності за порушення вимог у цій сфері; б) посилення контролю; в) оновлення правил надання державної підтримки. Спробуємо проаналізувати ці напрями удосконалення системи ідентифікації та реєстрації сільськогосподарських тварин.

По-перше, обрано досить простий шлях посилення відповідальності суб'єктів за порушення вимог законодавства у сфері ідентифікації та реєстрації сільськогосподарських тварин, а саме: радикальне підвищення штрафів та запровадження можливості накладення тимчасових заборон на переміщення тварин. Наприклад, законопроектом передбачено зростання суми штрафів до 50 тис грн. Можна погодитися з цією пропозицією впровадження фінансового стимулювання, однак лише при умові формування із таких штрафних коштів спеціального фонду, з якого мають фінансуватися державні заходи по удосконаленню системи ідентифікації та реєстрації тварин. В іншому випадку високі штрафні санкції в умовах України ризикують просто перетворитися на чергову систему поборів та їх наступне розчинення у загальному фонді бюджету.

По-друге, посилення контролю за дотриманням правил ідентифікації та реєстрації сільськогосподарських тварин передбачає постійні перевірки суб'єктів господарювання. Законопроектом пропонується проведення державного контролю із належною періодичністю та за ризикорієнтованими критеріями. Виявлення порушень у певному господарстві має тягти за собою збільшення частоти державного контролю щонайменше удвічі на наступний рік. За загальним правилом пропонується проводити перевірки без попередження.

По-третє, зміни у державній підтримці ідентифікації та реєстрації сільськогосподарських тварин. Це складне та неоднозначне питання, що потребує детальнішого аналізу. Для того щоб зрозуміти суть пропозицій, треба спочатку встановити сучасний правовий механізм державної підтримки у цій сфері. Відповідно до ст. 10 Закону України «Про ідентифікацію та реєстрацію тварин» державна підтримка надається шляхом обов'язкового відшкодування державою витрат на оплату послуг з ідентифікації та реєстрації тварин фізичним особам – власникам цих тварин. Тобто підтримка має обмежений характер: вона розповсюджується лише на фізичних осіб, які мають у власності сільськогосподарських тварин, та має компенсаторну природу. Суть пропозицій щодо зміни цього механізму

підтримки полягає у наступному: пропонується «здешевлення самої ідентифікації та реєстрації тварин для власника – фізичної та юридичної особи, внаслідок відшкодування вартості матеріалів, які входять до послуги за переліком, з державного бюджету».

Така пропозиція не виглядає досить зваженою з огляду на таке:

а) розробники зазначають, що «аналізуючи порядок відшкодування за проведену ідентифікацію та реєстрацію тварин, було зроблено висновок про недієвість такого механізму». Ця теза не може бути жодним чином підтверджена, оскільки вони самі ж визнають, що «у державному бюджеті 2017-2020 років, не було передбачено коштів для реалізації норм постанови Кабінету Міністрів України від 08 серпня 2016 року № 506 «Про затвердження порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на відшкодування витрат на оплату послуг з ідентифікації та реєстрації тварин фізичним особам – власникам цих тварин». Тобто цей правовий механізм не був апробований, тому його дієвість не може бути оцінена;

б) запропонована відмова від компенсаторного механізму державної підтримки, можливо, є цілком життєздатною, однак аргументація, приведена у законопроекті, є малопереконливою та потребує більш серйозних обґрунтувань;

в) і нарешті, пропозиція, що висувається як нова та оригінальна, насправді є повторенням давно пройденого етапу.

Слід враховувати, що система ідентифікації та реєстрації сільськогосподарських тварин формує додатковий тягар для вітчизняних суб'єктів аграрного господарювання. Ми не говоримо про, те що таку систему не треба запроваджувати – ми звертаємо увагу на принциповому підході до удосконалення законодавства у цій сфері. Зокрема, аналізований законопроект присвячує десятки нових норм контролю, перевіркам та відповідальності суб'єктів господарювання, у той час як державна підтримка абстрактно описана в одному реченні. Такий перекис негативно відобразиться на розвитку відповідних правовідносин.

Використані джерела:

1. Григор'єва Х. А. Правове забезпечення ідентифікації та реєстрації тварин: термінологічні та функціональні питання. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2016. Вип. 39. Т. 1. С. 112 – 116

2. Commission Regulation (EC) № 494/98 of 27 February 1998 laying down detailed rules for the implementation of Council Regulation (EC) № 820/97 as regards the application of minimum administrative sanctions in the framework of the system for the identification and registration of bovine animals. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31998R0494&qid=1610989523620>

3. Kiemle J., Wolff F., Emmerich I. Update on the current drug law situation in the pharmaceutical therapy of foals without equine passports. *Pferdeheilkunde*. 2020. Vol. 36. Issue 3. P. 252 – 268.

4. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо ідентифікації та реєстрації тварин № 4396 від 18.11.2020 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70464

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ АГРОБІЗНЕСУ

Корнієнко Г.С.

*доцент кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого кандидат юридичних наук, доцент*

Сучасний агробізнес в Україні є однією з найбільш перспективних галузей господарювання, яка розвивається досить стрімко. Термін «агробізнес», все частіше використовується для характеристики розвитку сільського господарства України.

Виникнення агробізнесу обумовлено новими економічними відносинами у сфері аграрного сектору, які виникли внаслідок перелому централізованого управління аграрним сектором, утворенням індустріального землеробства, органічно пов'язаного з галузями промисловості, спільності технічного та соціально-економічного змісту процесів праці [1, с. 170] Таким чином яскрава особливість правовідносин агробізнесу проявляється у поєднанні економічної та правової складових.

Незважаючи на сформовані та усталені погляди на аграрні правовідносини, у царині аграрного права не розроблено єдиного підходу щодо визначення правовідносин у сфері агробізнесу, їх класифікації. Безумовно, відносини у сфері агробізнесу знаходяться на стадії становлення, що і обумовлює їх певну правову невизначеність. Однак, інакше до цього питання відносяться дослідники-економісти. Так, представники економічної науки вважають елементами агробізнесу виробництво та переробку сільськогосподарської продукції, інші – обслуговування цих процесів [2, с. 29–30].

У закордонних наукових економічних джерелах пропонується широкий підхід до розуміння агробізнесу, а отже і до правовідносин у сфері агробізнесу. Так, Хейзел М. Г. Камерон вказує, що агробізнес включає усі види діяльності, які відбуваються у сільськогосподарському виробництві: виробництво, дистрибуція, оптові та роздрібні продажі сільськогосподарського товару. Для агробізнесу властиво лібералізація торгівлі, дерегуляція, збільшення попиту, споживання, однорідність ринку,

вертикальна інтеграція, генетично модифіковані культури (GMCs), лісопродукти, управління, декомодифікація, взаємозалежність підприємств, інформація про агробізнес, інновації, конкурентоспроможний ринок [3, с. 4].

Відмінність спеціальних правовідносин у сфері агробізнесу від аграрних правовідносин полягає в тому, що система агробізнесу функціонує внаслідок поєднання процесів інноваційної розробки, виробництва сільськогосподарської продукції (сировини), її перероблення, зберігання, транспортування, доведення до споживача і здійснення відносин соціальної відповідальності бізнесу перед суспільством. Різні підприємницькі структури, що сприяють такому поєднанню, утворюють комплекс економічних відносин, який називають аграрним маркетингом, під яким розуміються маркетингові операції від першого покупця до кінцевого споживача. Крім того, у процесі реалізації продукції сільського господарства, в наведеному форматі, використовуються, на відміну від агромаркетингу, транспортний, промисловий, комерційний та інші види маркетингу.

Агромаркетинг може охоплювати діяльність від вирощування продукції до її реалізації, яка може здійснюватися самостійно суб'єктом агробізнесу або суб'єктами посередниками. Правовідносини, які виникають у сфері агробізнесу направлені на формування та задоволення попиту, потреб споживача, зрештою – на отримання прибутку.

Узагальнюючи підкреслимо, що правовідносини у сфері агробізнесу формуються з урахуванням наступних чинників: 1) можливості участі в інноваційних процесах; 2) наявності власного сільськогосподарського виробництва; 2) фактичної можливості зберігання, транспортування, переробки сільськогосподарської продукції; 3) спроможність утворення системи аграрного маркетингу; 4) змога реалізації сільськогосподарської продукції; 5) наявності соціальної, сервісної, наукової, інформаційної та інших інфраструктури, необхідних для ефективного функціонування та розвитку агробізнесу; 6) можливості участі у проєктах соціальної відповідальності. Правовідносини агробізнесу, будучи аграрними правовідносини, є більш вузько спрямованими у сфері сільськогосподарського підприємництва, оскільки охоплюють ланцюг від інновацій до доведення до споживача продукції, з метою отримання прибутку.

Використані джерела:

1. Корогодова О. О., Семенов В. Ф. Засади просторового розвитку українського агробізнесу з урахуванням процесів транснаціоналізації. Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". 2018. № 15. С. 165-172.

2. Березівський Я.П. Понятійний апарат трактування суті підприємництва, бізнесу та агробізнесу. Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С. З. Гжицького. 2009. Т. 11, № 1(40). С. 23–31.

3. Hazel M. G. Cameron. Trends in Agriculture and Agribusiness: Knowledge Is Power. Journal of Business & Finance Librarianshi. 2006. № 12. P. 3-32. https://doi.org/10.1300/J109v12n01_02

СУЧАСНА ЗЕМЕЛЬНА РЕФОРМА І СТАЛИЙ РОЗВИТОК АГРОСФЕРИ: ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ

Курман Т.В.

*доцент кафедри земельного та аграрного права
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого доктор юридичних наук, доцент*

У сучасних умовах загальносвітовим трендом є зміна концепцій і підходів до систем господарювання, в тому числі й в агросфері. На сьогодні пануючою у світі стає концепція сталого розвитку як основа економіки розвитку чи «зеленої» економіки. При цьому сталий розвиток агросфери є необхідним елементом сталого розвитку національної економіки в цілому на сучасному етапі державотворення в Україні. Адже агросфера традиційно виступає сферою концентрації економічного, продовольчого, екологічного та соціального інтересів як держави, так і окремих юридичних і фізичних осіб. Україна ж належить до числа країн із найвищим рейтингом щодо потенційних резервів аграрного комплексу (висока концентрація чорноземів (до 30% світових запасів), вигідне географічне розташування, достатність трудових ресурсів, традиції землеробства тощо). При цьому одним із найцінніших ресурсів агросфери нашої держави є землі сільськогосподарського призначення, що складають 70% всього земельного фонду.

Забезпечення правовими засобами сталого розвитку агросфери на сьогодні набуває особливої актуальності для нашої держави. Це зумовлюється низкою чинників серед яких наступні. По-перше, прогнозовані проблеми глобального характеру (продовольча, екологічна та енергетична), від вирішення яких багато в чому залежить майбутнє існування людства й розв'язання яких пов'язано з необхідністю забезпечення продовольчої та екологічної безпеки в агросфері, підвищення конкурентоспроможності національного аграрного сектору економіки, соціального розвитку сільських територій тощо. Адже сучасний стан розвитку сільськогосподарського виробництва, на жаль, не відповідає критеріям і вимогам сталості. Характерними ознаками сільського господарства нашої держави на сьогодні є технологічна криза, фізична і моральна застарілість обладнання, технологій, техніки, висока ресурсно-, відходо- та енергоємність виробничих процесів.

По-друге, необхідність виконання взятих на себе зобов'язань в аспекті євроінтеграції. Згідно зі ст. 404 Угоди про асоціацію між Україною, з

однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони, затверджені Законом України від 16 вересня 2014 р., співробітництво у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій охоплює такі сфери, як заохочення сучасного та сталого сільськогосподарського виробництва, з урахуванням необхідності захисту навколишнього середовища і тварин; покращення конкурентоспроможності сільськогосподарської галузі; сприяння агроінноваціям; заохочення політики якості сільськогосподарської продукції; а також обмін знаннями і найкращими практиками щодо політики розвитку сільських територій з метою сприяння економічному добробуту сільських громад. Проте на сьогодні звертає на себе увагу недостатній розвиток законодавства у сфері правового забезпечення сталого розвитку агросфери, його невідповідність як вимогам національної, так і міжнародної практики.

По-третє, доцільність запровадження державою заходів щодо вирішення проблеми надмірно інтенсивного використання земель сільськогосподарського призначення та інших природних ресурсів в процесі сільськогосподарського виробництва. Як відомо, на основній частині цих земель виробничо-господарську діяльність здійснюють не власники, а орендарі, які передусім ставлять за мету отримання прибутку від цієї діяльності, а не дбайливе, екологізбалансоване використання чи збереження земельних ділянок, що не є їх власністю, і довкілля. Вирішити дану та інші проблеми в агросфері покликано сучасне реформування земельних відносин.

Сучасне реформування земельних відносин, спрямоване на запровадження обігу земель сільськогосподарського призначення, з одного боку, є продовженням реформи, започаткованої 18 грудня 1990 р. прийняттям Постанови Верховної Ради УРСР «Про земельну реформу», а з іншого, – абсолютно новим кроком на шляху врегулювання земельних відносин в агросфері. Саме цим і зумовлено як підвищену увагу та занепокоєння селян, фермерів та інших суб'єктів агробізнесу, так і необхідність ґрунтового аналізу вказаних законодавчих змін з боку аграрно-правової науки.

З прийняттям 31 березня 2020 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» розпочато наступний етап реформування земельних відносин в агросфері. З одного боку, даний крок був передбачуваним та очікуваним, адже земельна реформа в агросфері повинна знайти логічне завершення, мораторій на відчуження земель сільськогосподарського призначення не може тривати вічно. Окрім того, запровадження ринку таких земель відкриває можливості для інвестування в агросферу. Однак, з іншого боку, враховуючи, що мова йде про найцінніший ресурс, подальші етапи й напрямки реформи мають бути науково обґрунтованими, обміркованими, належним чином нормативно

врегульованими, мати на меті сталий розвиток агросфери, а не лише одномоментний економічний ефект. Адже від виваженої й обґрунтованої державної політики щодо земель сільськогосподарського призначення залежить і подальший розвиток сільського господарства та економіки в цілому, і забезпечення продовольчої безпеки держави, і захист прав селян та суб'єктів агробізнесу тощо.

Вказаний же Закон, як вбачається, носить фрагментарний характер, оскільки передбачає лише внесення змін до окремих норм чинних законодавчих актів, зокрема Земельного кодексу України. Однак, безсумнівно, земельна реформа в агросфері вимагає цілісного підходу. Потрібен спеціальний нормативно-правовий акт, що врегулює всі правові питання обігу земель сільськогосподарського призначення в комплексі (наприклад, ЗУ «Про обіг земель сільськогосподарського призначення») і, до того ж, логічно вбудується в загальну систему земельного законодавства. Викликає сумнів і зміст окремих норм даного Закону. Зокрема, ч. 2 ст. 130 ЗК – загальна площа земельних ділянок с/г призначення у власності громадянина України не може перевищувати 10 тис. га – може стати підґрунтям для концентрації значних обсягів земель членами однієї родини, створення т. зв. «латифундій». Звертає на себе увагу й неточність окремих формулювань. Приміром, відповідно до п. б ч. 1 ст. 130 ЗК українські юридичні особи вправі набувати право власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення, а відповідно до ч. 3 ст. 1 іноземцям, особам без громадянства та юридичним особам заборонено набувати частки у статутному капіталі, акції, паї у юридичних особах, які є власниками земель сільськогосподарського призначення. Виникає питання, яких юридичних осіб стосується дана заборона? Будь-яких, в тому числі й українських, або лише іноземних? На жаль, не знайшли закріплення у Законі й інші вкрай важливі питання – державної підтримки, гарантій захисту прав суб'єктів малого та середнього агробізнесу, а також сталого розвитку сільських територій.

Отже, можна дійти висновку, що сучасна земельна реформа в агросфері потребує ґрунтованого доопрацювання, наукового обґрунтування, розробки і прийняття спеціального нормативно-правового акту або низки актів, виходячи із цілісного, синергетичного підходу, логічно поєднаних між собою і вбудованих в систему чинного земельного та аграрного законодавства. Це вбачається необхідним з огляду на те, що від вирішення долі земель сільськогосподарського призначення залежить подальший розвиток сільського господарства та економіки в цілому, забезпечення продовольчої безпеки держави, захист прав селян та суб'єктів агробізнесу і, як наслідок – сталий розвиток агросфери.

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИНИКНЕННЯ ПРАВОВІДНОСИН ЩОДО ВІДНОВЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬ

Лісова Т.В.

*доцент кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент*

Підставами виникнення, зміни і припинення правовідносин є юридичні факти, що становлять собою життєві обставини, з якими норми права пов'язують настання певних правових наслідків – виникнення, зміну або припинення правових відносин.

В основі земельних правовідносин є, як правило, складний фактичний склад тобто сукупність юридичних фактів.

Заслужуючою на увагу видається наукова позиція стосовно виокремлення у складі юридичних фактів юридичних фактів-станів як обставин, які існують протягом тривалого періоду часу і які безперервно або періодично породжують правові наслідки як самостійно, так і у фактичному складі. При цьому факти-стани є різновидом юридичних (правових) станів [1, с. 33, 37].

Спираючись на наведене, вбачаємо за доцільне розглядати як факт-стан такий стан земель, який характеризується перебігом негативних процесів (ідеться про їх ерозійність, перезволоженість, підвищену кислотність або засоленість, забруднення шкідливими речовинами), порушеною поверхнею, втратою землями притаманних їм функцій, фактичною основою чого є юридичні факти – як події (природні катаклізми), так і дії людини, який у подальшому відокремлюється від них та існує самостійно. Зазначений факт-стан земель, щоб породжувати певні відносини, повинен бути тривалим, мати негативні характеристики, що підтверджується вживаними у земельному законодавстві особливими законодавчими конструкціями, специфічними поняттями, як-то: (а) порушені землі; (б) порушені поверхні земельних ділянок унаслідок землетрусів, зсувів, карстоутворення, повеней; (в) деградовані землі; (г) малопродуктивні землі, ґрунти яких характеризуються негативними природними властивостями, низькою родючістю; (д) техногенно забруднені землі; (е) радіоактивно забруднені землі; (є) землі, забруднені важкими металами та іншими хімічними елементами; (ж) земельні ділянки з еродованими, перезволоженими, переосушеними, з підвищеною кислотністю або засоленістю ґрунтами; (з) з несприятливим водним режимом.

Розглядуваний стан визначається за орієнтовними показниками, що характеризують ґрунтові властивості.

Отже, розглянутий стан існує досить тривалий час до свого повернення до первісного стану шляхом учинення необхідних заходів,

передбачених законодавством. У деяких випадках ідеться про особливо тривалу наявність такого стану. У випадках, якщо спроби з відновлення стану таких земель шляхом внесення потрібних добрив, поживних речовин виявилися неефективними, стан деградованих, малопродуктивних і техногенно забруднених земель породжує конкретні правові наслідки у виді припинення їх господарського використання на встановлений строк. Інакше кажучи, протягом якогось періоду часу стосовно однієї земельної ділянки почергово можуть здійснюватися різні заходи відновлення. Серед юридичних фактів, що породжують зазначений вище факт-стан, можна виокремити такі події, як, наприклад, природні катаклізми, стихійні лиха, землетруси, селі, що викликають негативні зміни якісного стану земель, в тому числі вітроерозійні й водноерозійні явища. Названі події викликають потребу запровадження конкретними суб'єктами заходів відновлення земель. Щодо дій людини як юридичних фактів, породжуючих зазначений вище факт-стан, ними є, безсумнівно, антропогенна діяльність людини. При цьому такі дії можуть бути як протиправними, так і правомірними. У першому випадку йдеться про порушення норм земельного законодавства, спрямованих на забезпечення охорони земель, що знаходить свій прояв через недотримання сівозмін, внесення недостатньої кількості органічних добрив, забруднення земель радіоактивними й хімічними речовинами, відходами, стічними водами тощо. Про правомірні дії йдеться в разі зняття ґрунтового покриву при проведенні будівельних, геологорозвідувальних, гірничодобувних та інших робіт за наявності спеціального дозволу на зняття ґрунтового покриву та робочого проєкту рекультивації земель. Отже, йдеться про активні дії людини, що призводять до погіршення первісного якісного стану земель, порушення їх рельєфу внаслідок проведення зазначених робіт, втрати землями властивих їм функцій.

Викликати негативні наслідки щодо стану земель може й бездіяльність, що полягає в невиконанні власниками й користувачами земельних ділянок покладених на них земельним законодавством обов'язків, що знаходить свій прояв в ігноруванні збереження й підвищення родючості ґрунтів, збереження інших корисних властивостей землі, у відсутності належного обробітку схилих земель та ін.

Якщо йдеться про дії як вид юридичних фактів, можна виокремити як тривалу в часі поведінку особи, що полягає у здійсненні нею певних дій, унаслідок яких землі втрачають свій первісний стан і здатність виконувати свої функції. Зняття ґрунтового покриву при проведенні геологорозвідувальних, гірничодобувних, будівельних та інших робіт передує замовлення проєкту рекультивації земель, отримання спеціального дозволу на зняття й перенесення ґрунтового покриву. Інколи такі дії є одноактними, зокрема, забруднення земель.

Але далеко не завжди після настання вказаних вище негативних наслідків зобов'язані суб'єкти розпочинають процедуру відновлення земель. Отже, не можна вести мову в такому випадку про безпосереднє виникнення правовідносин з відновлення земель лише на підставі конкретного факту-стану. У такому випадку йдеться про опосередковане породження зазначеним фактом-станом правовідносин з відновлення земель. Для виникнення останніх є необхідною умовою є фактичний склад (ідеться про факт-стан і про юридичні факти).

Виникнення правовідносин щодо відновлення земель вимагає активних дій зобов'язаних суб'єктів. При розгляді юридичних фактів, що породжують такі правовідносини, потрібно акцентувати увагу на тому, що ними є виключно активна поведінка таких суб'єктів, спрямована на повернення первісного якісного стану земель, виконуваних ними функцій, їх належного стану в разі зміни їх рельєфу та ін. Такі дії, звичайно ж, є правомірними. У подібному випадку важливими є ініціювання й розпочинання конкретних дій, спрямованих на повернення первісного якісного стану земель (ґрунтової родючості), належного стану порушених земель, утрачених їх функцій. Прикладом цьому є: а) замовлення робочого проєкту рекультивації земель і отримання на його підставі спеціального дозволу на зняття ґрунтового покриву; б) видача розпорядження (рішення) уповноваженого органу (органу державної влади або органу місцевого самоврядування) про консервацію земель; в) прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом (реконструкцією) меліоративних систем та окремих об'єктів інженерної інфраструктури (мережі каналів, зрошувальних, осушувальних, осушувально-зволожувальних, колекторно-дренажних трубопроводів з гідротехнічними спорудами й насосними станціями, захисних дамб та ін.).

Якщо йдеться про попередні заходи відновлення земель, то початком виникнення правовідносин щодо їх відновлення є замовлення проєкту землеустрою, що забезпечує еколого-економічне обґрунтування сівозміни і впорядкування угідь, безпосереднє внесення мінеральних добрив, промивання засолених ґрунтів тощо. У будь-якому разі необхідні активні дії як для виникнення, так і для подальшого розвитку цих правовідносин. Обов'язковим для такого розвитку є: (а) припинення господарського використання деградованих, малопродуктивних і техногенно забруднених земель; (б) розпочинання нанесення знятого ґрунту після проведення геологорозвідувальних, гірничовидобувних, будівельних та інших робіт; (в) здійснення зрошувальних, осушувальних, осушувально-зволожувальних заходів та ін. Що стосується правовідносин з відновлення земель, у даному випадку доцільно вести мову про юридичні акти. Дії зобов'язаних суб'єктів щодо замовлення необхідного робочого проєкту рекультивації земель спрямовані на досягнення певного результату, тобто на відновлення стану порушених земель шляхом нанесення на землі, які зазнали

змін у структурі рельєфу, на малопродуктивні земельні ділянки або ділянки без ґрунтового покриття знятого ґрунтового покриття після проведення відповідних робіт.

Припинення правовідносин щодо відновлення земель може здійснюватися шляхом активних дій за умови повернення до первісного якісного стану земель, належного стану порушених земель, втрачених функцій земель. При встановленні факту повернення до первісного стану земель сільськогосподарського призначення обов'язково до уваги беруться відомості агрохімічного паспорта поля чи земельної ділянки, зміст розробленого проєкту землеустрою тощо. Ідеться про дії як юридичні факти, які припиняють зазначені правовідносини і якими є: рішення уповноважених органів (органів державної влади й органів місцевого самоврядування) щодо припинення консервації земель на основі обстеження комісією законсервованих земель і внесення пропозиції щодо повернення земель до попереднього використання. У такому випадку діям уповноважених органів передують дії інших суб'єктів, зокрема комісії, яка здійснює обстеження зазначених земель. У разі неможливості повернення до первісного якісного стану земельної ділянки, що встановлено комісією при її обстеженні, також ідеться про припинення таких правовідносин і прийняття рішення про її раціональне використання, отже, її цільове призначення може бути змінено.

Підставою припинення правовідносин щодо відновлення земель є й також прийняття комісією за участю Держгеокадастру та його територіальних органів в експлуатацію рекультивованих земель.

Використані джерела:

1. Волкова І. Юридичні факти-стани: сутність та особливості. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 2/2. С. 33 – 38.

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ АНТИБІОТИКІВ У ТВАРИНИЦТВІ

Новак Т.С.

*доцент кафедри аграрного, земельного
та екологічного права ім. академіка В.З. Янчука
Національного університету біоресурсів
і природокористування України,
кандидат юридичних наук, доцент*

Серед проблем, які постають у сучасному світі перед сільськогосподарським виробництвом, однією з дуже важливих стає застосування антибіотиків у тваринництві. Практика їх активного

використання з профілактичною метою (для запобігання поширення хвороб сільськогосподарських тварин, особливо свиней та птиці), з метою стимулювання росту продуктивних тварин тощо, що набула поширення останніми десятиліттями, призвела до виникнення антибіотикорезистентності, тобто до стійкості бактерій до одного або кількох антибіотиків. У результаті все більша кількість протимікробних препаратів стають неефективними у лікуванні хвороб тварин, а наявність таких стійких до антибіотиків бактерій, що містяться в м'ясі та інших продуктах тваринного походження – це вже загроза для здоров'я людини.

Наразі європейські країни провадять активну роботу в напрямі скорочення обсягів використання антибіотиків. Наприклад, Великобританія з 2012 року скоротила застосування антибіотиків у птахівництві приблизно на 70% шляхом використання альтернативних ліків, зміни системи утримання для покращення здоров'я тварин, застосування менш інтенсивних систем тваринництва [1]. У Швеції ведення тваринництва без використання кормових антибіотиків запроваджено вже з 1985 року і досвід цієї країни довів можливість успішного ведення тваринництва без використання антибіотиків-стимуляторів росту [2, с.387]. Дуже кардинальні зміни – заборону на використання антибіотиків у тваринництві з профілактичною метою, ЄС впроваджує з 2022 року. Відповідно, оновлюється й правова база: у 2018 році прийнято Регламент (ЄС) 2019/6 Європейського Парламенту та Ради від 11.12.2018 року «Про ветеринарні лікарські засоби та скасування Директиви 2001/82/ЄС», в якому встановлено, що: антибіотики повинні застосовуватись лише у виняткових випадках для введення окремим тваринам, але не з профілактичною метою; протимікробні препарати не повинні застосовуватись регулярно чи використовуватись для компенсації поганих санітарних умов, недостатньої агрозоотехніки чи відсутності догляду, чи поганого управління господарством (ст.107 Регламенту).

Що ж до України, то ситуація з використанням антибіотиків у тваринництві є невтішною: вони активно використовуються і для профілактики, і для лікування, і для стимулювання росту. Для прикладу – лише Вінницька птахофабрика у 2019 році закупила 85 тонн саліноміцину – протимікробного препарату для профілактики кишкових інфекцій [3]. Більше того, в нашій державі через брак фінансування Держпродспоживслужби не працює належним чином система визначення залишкових кількостей антибіотиків в продукції тваринництва, відсутня статистика щодо обсягів використання цих речовин у господарствах. У рамках міжнародної співпраці робляться лише одиничні кроки для покращення системи контролю використання антимікробних препаратів у тваринництві. Наприклад, співпраця Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) та Асоціації «Свинарі України» за проектом «Зміцнення національного потенціалу для подолання ризиків антимікробної резистентності (АМР)» [4].

Однак міжнародні зобов'язання нашої держави, ризик втратити зовнішні ринки продукції тваринництва, а також усвідомлення наслідків антибіотикорезистентності для здоров'я та життя людей спонукають до реформування вітчизняного законодавства у сфері ветеринарної медицини та виробництва продукції тваринництва.

Відзначимо, що на даний час заборона використання антибіотиків у тваринництві встановлена Законом України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» від 10.07.2018 р. № 2496-VIII як обов'язкова умова для органічного тваринництва (ст. 19) та органічної аквакультури (ст. 22). Діюча редакція базового у досліджуваній сфері Закону України «Про ветеринарну медицину» від 25.06.1992 р. № 2498-XII жодних заборон не містить.

Для покращення ситуації розпорядженням Кабінету Міністрів України від 6.03.2019 р. № 116-р було затверджено Національний план дій щодо боротьби із стійкістю до протимікробних препаратів. Яким передбачено до IV кварталу 2020 року розробити та прийняти нормативно-правові акти з питань обмеження застосування протимікробних препаратів як стимуляторів росту у тваринництві, птахівництві та рослинництві. Не зважаючи на встановлені строки, на початок 2021 року розроблено лише проект Порядку використання протимікробних препаратів у ветеринарній медицині, яким визначено правила використання протимікробних препаратів, обов'язки осіб, які їх використовують, заходи, спрямовані на зменшення використання протимікробних препаратів, та заходи щодо здійснення контролю за використанням протимікробних препаратів у ветеринарній медицині.

Суттєві зрушення у розглядуваному питанні мають відбутись після набуття у 2023 році чинності нового Закону України «Про ветеринарну медицину» від 04.02.2021 р. № 1206-IX, яким здійснення заходів щодо запобігання антибіотикорезистентності визначено одним із напрямів державної політики у сфері ветеринарної медицини (ст. 4), а перевищення ризику для здоров'я людини у разі розвитку антибіотикорезистентності над користю ветеринарного лікарського засобу для здоров'я тварин визнано підставою для відмови у державній реєстрації ветеринарного лікарського засобу (ч. 21 ст. 55). Ще один акт аграрного законодавства – Закон України «Про безпечність та гігієну кормів» від 21.12.2017 р. № 2264-VIII з 21.03.2023 року вводить пряму заборону на використання в якості кормових добавок чи їх компонентів, антибіотиків, крім кокцидіостатиків та гістомоностатиків (ч. 6 ст. 17).

Таким чином, реформування українського законодавства про ветеринарну медицину та про корми враховує основні міжнародні вимоги щодо регулювання застосування антибіотиків у тваринництві. Для ефективного впровадження законодавчих приписів у практичну площину

необхідно продовжувати роботу по: розробці підзаконних актів у сфері застосування протимікробних препаратів у тваринництві; збиранню, накопиченню та аналізу інформації про обсяги та види антибіотиків, які використовують виробники сільськогосподарської продукції; розробці удосконалених технологій тваринництва без використання протимікробних препаратів, враховуючи позитивний досвід інших країн; поширенню знань про такі технології серед суб'єктів аграрного господарювання.

Використані джерела:

1. Проблема надмірного використання антибіотиків у тваринництві на прикладі Великобританії. URL: <https://ciwf.in.ua/?p=2830>
2. Коцюмбас І.Я., Гунчак В.М., Стецько Т.І. Проблеми використання антимікробних препаратів для стимулювання росту продуктивних тварин та альтернативи їх застосуванню. Науково-технічний бюлетень Інституту біології тварин і Державного науково-дослідного контрольного інституту ветпрепаратів та кормових добавок. 2013. Вип. 14. № 3-4. С. 381–389
3. Зловживання антибіотиками в тваринництві: смертельна загроза для людини. URL: <https://www.dw.com/uk/>
4. Зміцнення національного потенціалу для подолання ризиків антимікробної резистентності (AMP). URL: <https://www.amr.space/index.php/purpose-project/about-amr/300-strengthening-national-capacity-to-overcome-the-risks-of-antimicrobial-resistance>

ЩОДО КЛАСИФІКАЦІЇ АГРАРНИХ ФІНАНСОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Пахолюк А.М.

*аспірант кафедри аграрного, земельного та екологічного права ім. академіка В.З. Янчука
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

В аграрно-правовій науці аграрні правовідносини традиційно поділяються на внутрішні і зовнішні. Для аграрних фінансових правовідносин також застосовується вказаний поділ [1, с. 171; 2, с. 373]. При цьому, на думку О.М. Пашенка, до першої групи належать фінансові правовідносини із забезпечення встановленої законодавством фінансової дисципліни (ведення різноманітних форм обліку, звітності, нарахуванню дивідендів на акції або на майнові та земельні паї) на підприємствах [1, с. 171]. На наш погляд, такий підхід до розуміння вказаної групи правовідносин потребує певного уточнення. Адже в економічній літературі платіжною (фінансовою) дисципліною називають своєчасне і повне здійснення платежів і розрахунків [3, с. 349]. За визначенням В.П. Нагребельного, фінансова дисципліна – це додержання порядку і правил здійснення

фінансово-кредитних операцій, зберігання і раціональне використання грошових коштів та інших матеріальних цінностей. Вона передбачає також: виконання кредитних зобов'язань перед банками, по сплаті відсотків за користування кредитними ресурсами; своєчасну оплату за одержані матеріальні цінності, виконані роботи, надані послуги, за здійснення інших фінансово-розрахункових операцій [4].

Що стосується законодавчого визначення вказаного поняття, то воно є досить загальним і означає дотримання суб'єктом господарювання визначених нормативно-правовими актами фінансово-правових норм (п. 1 Інструкції про порядок здійснення внутрішнього фінансового контролю за роботою державних підприємств, установ, організацій, що належать до сфери управління Міністерства аграрної політики України, затвердженої наказом Міністерства аграрної політики від 22 лютого 2007 р. № 112) [5]. Аналізуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що дотримання фінансової дисципліни пов'язане із виконанням фінансових зобов'язань перед іншими «зовнішніми» суб'єктами (кредитними установами, контрагентами тощо). Але, як слушно зазначає В.Ю. Уркевич, внутрішні аграрні правовідносини виникають між сільськогосподарськими підприємствами і: 1) їх членами, 2) найманими працівниками, 3) структурними підрозділами й 4) органами управління з приводу земель, майна, праці на інших об'єктах на підставі членства (участі) в такому підприємстві, трудового договору (контракту) із ним [6, с. 101]. Тобто, правовідносини, пов'язані із забезпеченням фінансової дисципліни сільськогосподарського підприємства не можна розглядати як внутрішні. Вказане опосередковано підтверджується наказом Міністерства аграрної політики України від 20 грудня 2006 р. № 784 «Про стан фінансово-бюджетної дисципліни та заходи щодо посилення боротьби з корупцією і забезпечення дієвого контролю за використанням коштів та державного майна». Він містить положення, згідно з яким Міністерству аграрної політики разом з Міністерством фінансів та Головним контрольно-ревізійним управлінням, необхідно підготувати пропозиції щодо удосконалення механізму надання фінансової підтримки підприємствам агропромислового комплексу (п. 11). Таким чином, крім сільськогосподарського підприємства, суб'єктами цих правовідносин виступає держава в особі відповідних центральних органів виконавчої влади; і виникають вони з приводу надання державної фінансової підтримки вказаним підприємствам.

Зазначені ознаки характерні для зовнішніх аграрних правовідносин, що виникають між сільськогосподарськими товаровиробниками (суб'єктами аграрного господарювання), з одного боку, та іншими видами господарюючих суб'єктів, фізичними особами, органами державної влади й органами місцевого самоврядування, з другого боку, з приводу конкретних об'єктів (майна, земель тощо) на підставі договору, через спричинення шкоди,

внаслідок видання уповноваженим органом нормативно правового акта тощо [6, с. 88].

Враховуючи вищезазначене, доцільно погодитися з думкою В.З. Янчука і В.В. Янчука, що метою внутрішніх фінансових правовідносин є створення необхідної фінансової бази для виробництва продуктів харчування, продовольства і сировини рослинного та тваринного походження структурними виробничими підрозділами [2, с. 373]. Тобто їх слід пов'язувати із формуванням фінансового капіталу підприємства (створенням відповідних майнових фондів суб'єктів господарювання), внутрішнім розподілом фінансового результату (прибутку) підприємства серед його засновників та учасників (членів) (наприклад, виплата дивідендів (в господарських товариствах), дивідендів та патронажних дивідендів (в сільськогосподарських кооперативах), а також здійсненням відрахувань до вказаних фондів.

Зупинимось на аналізі зовнішніх аграрних правовідносин, які можна віднести до зовнішніх фінансових правовідносин. У науковій літературі зазначається, що метою останніх є сприяння аграрним товаровиробникам (через надання їм кредитів, страхування врожаю тощо) в їхній статутній діяльності, а також у реалізації виробленої ними продукції (продукції, сировини, у т.ч. й після їх переробки) відповідно до вимог сучасної ринкової економіки [2, с. 374]. Посуті йдеться про відносини державної фінансової підтримки суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки.

Дійсно, більшість представників аграрного-правової науки зазначають, що до зовнішніх аграрних правовідносин належать відносини у сфері державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників і насамперед у вигляді фінансової підтримки і допомоги селу [7, с. 84; 8, с. 32]. Така підтримка здійснюється у визначених правових формах (бюджетне фінансування, датування або виплата компенсацій, пільгове кредитування, конкурсний розподіл ресурсів, укладення договорів застави, страхування сільськогосподарських культур, товарного кредиту, фінансової оренди (лізингу) тощо) [7, с. 85; 9, с. 108]. Хоча, на думку В.Ю. Уркевича, серед різновидів зовнішніх аграрних правовідносин (при їх вирізненні залежно від змісту) не слід виокремлювати відносини в галузі державної підтримки сільського господарства, оскільки вони входять до групи відносин з державного регулювання сільського господарства [6, с. 89]. На наш погляд, слід підтримати Х.А. Григор'єву, яка докладно обґрунтувала необхідність розмежування вказаних понять [10, с. 40]. Також до зовнішніх аграрних фінансових правовідносин необхідно віднести і податкові [2, с. 70; 7, с. 87; 8, с. 32]. Крім того, як зазначає О.М. Пашченко, до вказаної групи відносин належать відносини сільськогосподарських підприємств з фінансовими органами держави, а також відносини, в яких підприємство є засновником нових суб'єктів господарювання; відносини, пов'язані зі здійсненням розрахунково-кредитних і касових операцій таких підприємств [1, с. 171]. Як вказувалося вище, суб'єктами зовнішніх

фінансових правовідносин виступають не тільки фінансові органи держави (насамперед, це стосується податкових правовідносин), а й інші органи державної виконавчої влади і місцевого самоврядування (зокрема, коли йдеться про правовідносини державної фінансової підтримки), а також інші суб'єкти господарювання і фінансово-кредитні установи. Таким чином, групу зовнішніх аграрних фінансових правовідносин складають: розрахункові правовідносини; кредитні правовідносини (включаючи правовідносини фінансового лізингу); страхові правовідносини; відносини з державним та місцевими бюджетами (щодо сплати податків та інших обов'язкових платежів і зборів; отримання державної фінансової підтримки); інвестиційні правовідносини.

Використані джерела:

1. Аграрне право України. Підручник. За ред. О. О. Погрібного. Київ: Істина, 2004. 448с.
2. Аграрне право України. Підручник. За ред. В.З. Янчука. Київ: Видавництво Юрінком Інтер, 2000. 720 с.
3. Баб'як М. Дисципліна. *Економічна енциклопедія*. У трьох томах. Відповідальний редактор С.В. Мочерний. Київ: Видавничий центр «Академія», 2000. Т. 1.: А-К. 864 с.
4. Нагребельний В. П. Фінансова дисципліна. *Юридична енциклопедія*: В 6 т. Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: «Українська енциклопедія», 1998. Т. 2 Д—Й. 744 с. URL: <https://cydpor.com.ua/content/view/1051/58/1/25/#39744>.
5. Інструкція про порядок здійснення внутрішнього фінансового контролю за роботою державних підприємств, установ, організацій, що належать до сфери управління Міністерства аграрної політики України, затверджена наказом Міністерства аграрної політики від 22 лютого 2007 р. № 112. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ТМ032012>
6. Уркевич В.Ю. Проблеми теорії аграрних правовідносин. Монографія. Харків: Харків юридичний, 2007. 496с.
7. Аграрное право. Учебник отв. ред. М.И. Палладина, Н.Г. Жаворонкова. Москва: Проспект, 2011.432с.
8. Статівка, В.Ю. Уркевич. Аграрне право (оглядові лекції, нормативно-правові акти): Харків, Юрайт, 2014. 352 с.
9. Козырь М.И. Аграрное право России. 2-е издание, перераб. и доп. Москва: Норма, 2008. 336с.
10. Григор'єва Х.А. Державна підтримка сільського господарства України: проблеми правового забезпечення. Монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 596с.

Науковий керівник: А.М. Земко – доцент кафедри права Луцького національного технічного університету, кандидат юридичних наук, доцент

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД

Панченко В.В.

*асистент кафедри земельного та аграрного права,
кандидат юридичних наук, доцент*

Економічний устрій Німеччини передбачає приватну власність на засоби виробництва при посиленій юридичній відповідальності власників за використання капіталу; вільну конкуренцію та відкритість ринку з державним впливом; забезпечення стабільної валюти та стабільності господарської політики; підтримку інтеграційних процесів в економіці як у країні, так і в межах ЄС; систему соціального захисту населення від негативного впливу ринку.

Директива ЄС про підтримку розвитку сільських територій Європейським фондом розвитку сільських територій (EAGGF) у 2005 році створила передумови для реалізації Єдиної сільськогосподарської політики (GAP), яка покликана також одночасно сприяти реалізації Лісабонської стратегії зростання і зайнятості та Гетеборзької стратегії сталого розвитку. Така політика має цілі щодо підвищення конкурентоспроможності сільського та лісового господарства за допомогою підтримки реорганізації, розвитку і впровадження інновацій; поліпшення навколишнього середовища та ландшафту; поліпшення якості життя в сільській місцевості та підтримки диверсифікації сільської економіки.

Національна стратегія є ланкою між Стратегічними директивами ЄС та програмами розвитку федеральних земель Німеччини. Стратегічні директиви ЄС відображають основні завдання, цілі та концепції, а Національна стратегія вже аналізує економічну, структурну, екологічну і соціальну ситуацію сільських територій і потенціали їх розвитку в Німеччині. Відповідно у програмах розвитку федеральних земель регіони визначають конкретні заходи державної підтримки та обсяг необхідних на їх реалізацію дотацій згідно з конкретною ситуацією в регіоні та відповідно до Національної стратегії.

Національна стратегія розроблена спільно як з федеральними землями, так і участю партнерів в економічній та соціальній сфері, у сфері охорони навколишнього середовища, спілок та інших партнерів згідно статті 6 Директиви про Європейський фонд розвитку сільських територій. Національна стратегія Німеччини з розвитку сільських територій націлена на створення багатофункціонального, стійкого і конкурентоспроможного сільського та лісового господарства.

Заходи щодо розвитку сільських територій концентруються на харчовій промисловості, переробленні сільськогосподарської продукції, навколишньому середовищі, сільській економіці тощо. Таким чином стратегії та програми розвитку сільських територій Німеччини спрямовані на

підвищення конкурентоспроможності сільського та лісового господарства; поліпшення навколишнього середовища та сільського ландшафту; підвищення якості життя на сільських територіях і диверсифікація сільської економіки тощо. При цьому у програмах розвитку враховуються різні регіональні умови тому, що в Німеччині сільські регіони можуть кардинально відрізнятись (віддалені сільські регіони, які страждають від депопуляції та рецесійного розвитку, або густонаселені міські периферії, схильні до зростаючого тиску районних центрів). Отже, на основі цього у кожному конкретному випадку необхідно знаходити специфічний баланс між основними напрямками з урахуванням обмежених фінансових ресурсів вищезазначених програм розвитку, враховувати інші програми державної підтримки й правові приписи.

З урахуванням глобалізації, демографічних і кліматичних змін, збереження біорізноманіття та якості природних ресурсів Фонд розвитку сільських територій орієнтований на розвиток конкурентоспроможності, зростання зайнятості та сталий розвиток за сприянням політики Німеччини щодо сільських територій при особливій інтеграції сільського та лісового господарства. Так ще у 2008 році в рамках програми Health Check Аграрна рада підкреслила особливе значення зміни клімату, відновлюваної енергії, водного господарства, біологічного різноманіття та реструктуризації переробного сільськогосподарського виробництва задля посилення активності аграрної політики в цих сферах.

На підставі вищезазначеного Національна стратегія Німеччини щодо реалізації Директиви про Європейський фонд розвитку сільських територій відповідно до Директив ЄС має наступні напрями розвитку: підвищення конкурентоспроможності, освоєння потенціалів, пов'язаних з новими джерелами доходів, а також створення і збереження робочих місць в сільському та лісовому господарствах; поліпшення рівня освіти, кваліфікації та інноваційного потенціалу в цій сфері; посилення охорони навколишнього середовища, природи й захисту тварин, а також поліпшення якості продукції; збереження і розвиток культурних ландшафтів, перш за все завдяки землекористуванню; збереження і поліпшення якості життя в сільських регіонах.

Можна виокремити, що при такій постановці основних цілей особливе значення у сфері сільського господарства надається державній підтримці інвестицій, добровільним заходам з охорони навколишнього середовища, компенсаційним виплатам за несприятливі природні умови та правові обмеження, а також інформаційним заходам, отриманню і підвищенню кваліфікації; стратегії міжгалузевого розвитку.

Так, інвестиційно-інноваційна підтримка сільськогосподарських підприємств виявляється з метою поліпшення ефективності виробництва, збільшення вартості, раціоналізації та зниження виробничих витрат, а також

поліпшення умов виробництва і праці. Поряд з цим важливе завдання набуває державна підтримка інвестиційної діяльності при наданні необхідних послуг (охорона навколишнього середовища, захист тварин і захист прав споживачів), які виходять за межі встановлених законом стандартів.

У сфері охорони навколишнього середовища та природи особливого значення набувають збереження і поліпшення охоронюваних ландшафтів, оптимального стану наземних і ґрунтових вод, а також збереження і поширення форм господарювання, що зберігають природний баланс і підтримують біорізноманіття. При цьому вирішальне значення мають збереження біологічного і ландшафтного структурного різноманіття, включаючи генетичні ресурси сільського господарства, збереження і поліпшення природних ресурсів ґрунту, а також подальше зниження забруднень шкідливими речовинами ґрунту, води й повітря шляхом проведення відповідних заходів землекористування.

Поряд із зазначеними заходами в межах правових приписів велике значення має добровільна співпраця сільськогосподарських підприємств, консультаційні послуги та інформаційні заходи, а також подальший розвиток агроекологічних регіональних програм.

Реалізація реформи Єдиної сільськогосподарської політики, включаючи незалежні прямі виплати й принцип зустрічної відповідності (Cross Compliance), призвела до подальшої диференціації інтенсивності землекористування. Отже, якщо прагнути до екстенсивних методів сільськогосподарського виробництва, отримання конкретних результатів у сфері охорони природи, збереження біологічного різноманіття, культурних ландшафтів необхідно прийняття цілеспрямованих заходів екологічного характеру на сільськогосподарських площах і обов'язкові компенсаційні виплати.

Вищезазваним цілям служить також прийнятий Європейською комісією у 2004 році Плану дій ЄС щодо розвитку екологічного сільського господарства і виробництва екологічно чистих продуктів, які враховуються в програмах розвитку сільських територій Німеччини. При цьому завжди потрібно враховувати особливу ситуацію в несприятливих регіонах та інтереси суспільства екологічної, культурно-ландшафтної, туристичної і структурно-політичної сфер.

Міжнародно-правовий досвід розвитку сільських територій проаналізований через механізм реалізації аграрного законодавства Німеччини, який в основному здійснюється шляхом адміністративно-публічного впливу як на проведення структурних змін, примусове здійснення заходів (меліорація, збільшення земельних володінь та інші), так і економічного стимулювання через систему кредитування, компенсаційних виплат, податкових пільг, регулювання ринкових відносин тощо.

Міжнародний досвід організаційно-правового регулювання сфери сільського господарства може стати підґрунтям для вдосконалення в Україні

національного аграрного законодавства шляхом реалізації механізму гарантій та захисту прав приватної власності на землю при прямій участі держави в здійсненні аграрних реформ. Проста імплементація норм зарубіжних країн без прив'язки до сьогодення в Україні може призвести до погіршення економічного стану сільського господарства, що унеможливить досягнення очікуваних результатів.

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСТВА В УКРАЇНІ

Покальчук М.Ю.

*асистент кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, доцент*

Створення сприятливих умов для розвитку фермерства в Україні є одним із пріоритетних завдань сучасної державної політики, оскільки значення цього інституту для аграрної країни є надважливим. Так, європейський досвід показує, що фермерське господарство, як організаційно-правова форма є основою усього виробництва сільськогосподарської продукції. Саме фермерське господарство є проявом різноманітності форм власності на природні ресурси, способів аграрного землеробства, використання ландшафтів, підтримання сільської культури та традицій. Проте, помилково вважати, що фермерське господарство може розвиватись окремо від надбань науково-технічного потенціалу. Тобто, аналіз стану фермерства в країні дозволяє зробити висновки про рівень науки та техніки, про фінансове забезпечення промисловості в цілому тощо. Фермерське господарство дає можливість збереження сталості традицій, вироблення системи цінностей у дітей, передачі від покоління до покоління знань, навиків та досвіду ведення сільського господарства. Перевагами фермерства над іншими організаційно-правовими формами є значно тісніший зв'язок між його членами, що пояснюється родинними зв'язками та безпосередня зацікавленість кожного з членів у досягненні максимально ефективного результату праці.

Натомість, в Україні стан розвитку фермерства є досить низьким у порівнянні з більш розвиненими країнами Європи. Так, правову основу діяльності фермерських господарств, як однієї з прогресивних форм підприємницької діяльності громадян у галузі сільського господарства України, становить Закон України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 року, № 973-IV, що визначає фермерське господарство формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у

власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону.

Проте, як показує практика, самого нормативного регулювання у процесі забезпечення розвитку сільського господарства та зокрема інституту фермерства не достатньо. Державна підтримка фермерських господарств включає в себе не лише законотворчу діяльність, але й механізми економічного стимулювання. Бюджетом на 2021 рік на підтримку аграрного сектору на усі види програм виділено близько 4,5 млрд. грн. У той час, коли у попередні роки фінансування мало наступний вигляд: 2020 рік – 4 млрд. грн., 2019 рік – 5,9 млрд. грн., 2018 рік – 6,3 млрд. грн., і це при тому, що вартість паливно-мастильних матеріалів зростає постійно.

Йдеться про п'ять традиційних програм державної підтримки сільського господарства на 2021 рік і вони виглядають наступним чином: часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва, фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів, фінансова підтримка розвитку садівництва, виноградарства та хмелярства, фінансова підтримка розвитку фермерських господарств, державна підтримка розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції.

Результативність зазначених методів державної підтримки, на жаль, не є достатньо ефективною, що дає можливість спостерігати певні труднощі в процесі створення та функціонування фермерських господарств в Україні.

По-перше, варто звернути увагу на те, що за очікуванням фермерів вони отримають можливість на здешевлені кредити ще до початку посівної компанії. Проте, у зв'язку зі складною економічною ситуацією в країні, кошти на це наразі не виділені і єдиним варіантом залишаються лише комерційні банки, відсоток яких є надвеликий (сягає до 30%).

По-друге, зважаючи на специфіку сільськогосподарського товаровиробництва, а саме – врахування сезонності, родючості та кліматичних умов, абсолютно доцільним постає питання страхування сільськогосподарської діяльності у тому числі і фермерськими господарствами. У свою чергу, послугами страхування в Україні користуються дуже мало. На відміну від європейських країн або, наприклад, Канади, де страхуванню підлягають 80-90% господарств, у нашій країні цей показник становить лише 2-3%. Причинами цього негативного явища є відсутність коштів, виділених на страхування сільськогосподарської діяльності в попередні роки та відсутність довіри у населення до самого інституту «страхування». Оскільки, навіть при настанні страхового випадку вірогідність отримання відшкодування є дуже малою.

По-третє, варто приділити увагу тому, що середній розмір площ сільськогосподарських угідь, що перебувають в обробітку у фермерських господарствах становить близько 80 га. Хоча, для ефективного виробництва

у галузі рослинництва оптимальними є площі 400-600 га. Ці обставини ускладнюються з кожним роком по причині зростання площ, які використовують у виробництві аграрні холдингові компанії. Тобто, конкурувати з великими агрохолдингами дрібним фермерським господарствам стає все складніше. Що стосується тваринництва, то варто зазначити, що збільшення нормативно-закріплених вимог стосовно розведення, вирощування, утримання та забою худоби та птиці також відображається на діяльності фермерських господарств, опускаючи їх до рівня особистих селянських господарств.

Отже, на нашу думку, інститут фермерства є одним з провідних у галузі виробництва сільськогосподарської продукції та забезпечення продовольчої безпеки України. Проте, можемо стверджувати, що державна підтримка його розвитку не відповідає вимогам сучасності. Аналіз її сучасного стану довів необхідність подальшого нормативно-правового регулювання діяльності фермерських господарств, зокрема потребу у прийнятті Закону України «Про особливості здійснення страхування сільськогосподарської продукції за державної фінансової підтримки». Тобто, можемо стверджувати, що навіть при послідовній нормотворчій діяльності забезпечення розвитку фермерства в Україні без достатнього фінансування є неможливим.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ГЕННО МОДИФІКОВАНИХ СОРТІВ РОСЛИН

Радченко А.М.

*асистент кафедри аграрного, земельного
та екологічного права імені академіка В.З.Янчука
Національного університету біоресурсів
і природокористування України,
кандидат юридичних наук*

Одним з основних напрямів підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва є сучасні методи отримання сільськогосподарської продукції з використанням селекційних досягнень в рослинництві, що створені за допомогою біотехнологічних методів. Так, у «Конвенції про охорону біологічного різноманіття» запропоновано рамкове визначення поняття біотехнології: будь-який вид технології, пов'язаний з використанням біологічних систем, живих організмів або їх похідних для виготовлення або зміцнення продуктів, або процесів з метою їх конкретного вживання.

На сьогодні класична селекція, яка активно розвивалася останні десятиліття, почала втрачати свою актуальність в силу розвитку сучасних

способів і технологій отримання нових сортів рослин, оскільки традиційні методи виведення нових сортів рослин є досить дорогими і потребують великих затрат часу, тому не завжди можуть забезпечити потребу у продовольстві відповідно до приросту населення земної кулі. Тому цю проблему останні роки намагаються вирішити за допомогою новітніх біотехнологій, а саме генної інженерії, шляхом створення генно модифікованих сортів рослин. Так, за даними Міжнародної служби з впровадження агробіо-технологічних рішень (ISAAA) у 2014 р. площа посівів генно-модифікованих сільгоспкультур світу становила 181,5 млн га, що на 3,7% більше, ніж у 2013 р., та у 107 разів більше, ніж у 1996 р. Наразі вирощують ГМ-рослини у 28 країнах світу, зокрема у США, Бразилії, Аргентині, Індії, Канаді, Австралії, Іспанії, Китаї тощо. Найбільші площі зазначених культур розташовані у США, де вирощують кукурудзу, сою, цукровий буряк, бавовну та інше на 73 млн га, що становить 40% світових площ [1]. Слід зазначити, що посухостійкі сорти кукурудзи створені за допомогою генної інженерії, вперше були висаджені у 2013 р. на площі 50 тис. га, а у 2014 р. їх площа зростає у 5,5 р. Бразилія протягом останніх 5 років мала найбільші темпи зростання зазначених площ. Тут у 2011 р. схвалено шість нових продуктів у тому числі розроблений Бразильським центром сільсько-господарських досліджень вірусостійкий трансгенний сорт бобів[2]. У світі масово вирощують генно-модифіковані сою, кукурудзу, ріпак та бавовну. Згідно даним ООН у світі зареєстровані такі трансгенні сільгоспкультури: 11 ліній сої, 24 лінії картоплі, 32 лінії кукурудзи, 3 лінії цукрових буряків, 5 ліній рису, 8 ліній томатів, 32 лінії ріпаку, 3 лінії пшениці, 2 лінії дині, 1 лінія цикорію, 2 лінії папайї, 2 лінії кабачків, 1 лінія льону, 9 ліній бавовни [3].

Генно-модифіковані рослини в комерційних масштабах сьогодні вирощують 28 країн світу на площі близько 190 млн га. За оцінками Міжнародної служби зі сприяння аграрним біотехнологіям (ISAAA), економічна вигода від вирощування таких культур за 1996-2015 роки склала понад 150 млрд. доларів [209]. За оцінками фахівців у різних регіонах України вирощується до 80% ГМ-сої. Також існують насадження трансгенних кукурудзи – 20% від загального обсягу, соняшнику – 10%, картоплі, ячменю, ріпаку, бавовни і деяких інших культур. Під генетично модифіковані сільгоспкультурами вже зайнято понад 1 млн. га (3%) усіх сільгоспугідь країни. Проте офіційних даних із цього приводу немає [4, с. 217, 219].

Хоча, застосування біотехнологічних методів у сільському господарстві, аграрній промисловості і продовольстві створили нові можливості для виробництва більш якісних продуктів харчування, кормів і відновлюваної сировини та енергетичних культур для задоволення постійно зростаючих потреб населення у світі. Але думки експертів щодо переваг та ризиків генної інженерії різняться, перш за все через непередбачені наслідки та ризики для людей і навколишнього середовища.

Вважається, що основною метою виведення ГМ сортів рослин є поліпшення корисних характеристик вихідного організму донора для зниження собівартості продуктів. Це дозволить максимізувати якість сорту і знизити вартість вихідного продукту, що дасть можливість збільшити попит на ринку і забезпечити населення продовольством. Також, у деяких наукових публікаціях стверджується, що генетично модифіковані продукти в організмі людини розщеплюються в звичайні амінокислоти та інші сполуки. І тому вони безпечні [5]. Тобто, це є підставою вважати, що такі сорти рослин не завдають значної шкоди організму людини. За допомогою генної інженерії та її технологічних досягнень культурним рослинам найчастіше «прищеплюють» хорошу стійкість до гербіцидів, всіляким вірусам, а також до комах-шкідників. Наприклад, стійкість до гербіцидів дає можливість рослині стати несприйнятливим до смертельних доз отрутохімікатів. Зрештою поля самостійно очищуються від так званих зайвих рослин-бур'янів. Залишаються тільки рослини, толерантні або стійкі до гербіцидів. Як правило, компанії, що займаються розповсюдженням насіння подібних трансгенних рослин, в наборі пропонують придбати і відповідний гербіцид. Стійка і толерантна до комах флора поступово стає в прямому сенсі слова безстрашною. Приміром, колорадський жук може загинути тільки від того, що спробував картопляний листок. Практично кожна така трансгенна рослина має вбудований ген такого природного токсину, як земляна бактерія *Bacillus thuringiensis*. Якщо з цього ж вірусу взяти певний ген і завдяки досягненням генної інженерії вбудувати його в обрану рослину, то надалі вона стане стійкою до вірусів [6]. Тобто, завдяки введенню нових генів стійкості проти комах-шкідників, ГМ-сорти рослин при вирощенні не потребують обробки пестицидами, що значною мірою зменшує ризик забруднення навколишнього середовища.

Найвагомішим аргументом прихильників поширення ГМО є зростання чисельності населення Землі та збільшення потреби в продовольстві. Згідно з прогнозом Відділу ООН з питань народонаселення «Перспективи світового народонаселення 2008», до 2050 року населення Землі збільшиться на 2,3 млрд. чоловік – з 6,8 млрд сьогодні до 9,1 млрд чоловік у 2050 році. Унаслідок цього до 2050 року, згідно з прогнозом Продовольчої і сільськогосподарської організації Об'єднаних Націй (ФАО), для того, щоб прогодувати населення планети, необхідно збільшити виробництво продовольства у світі на 70% [7].

Також до числа найзначніших переваг використання ГМ-сортів у рослинництві відносять: (а) застосування більш зручних схем сівообігу; (б) отримання більш високої продуктивності й віддачі з гектару; (в) більш високий рівень захисту довкілля шляхом зменшення обсягів використання традиційних пестицидів; (г) можливість отримання з генетично модифікованих олійних рослин мастила для машин і палива, а також сировини для промисловості; (д) скорочення втрат при транспортуванні ГМ-культур на далекі відстані через уповільнення строків дозрівання [8, с. 80].

Але, не зважаючи на вищезазначені переваги, існує ряд негативних наслідків до яких може призвести вирощення ГМ сортів рослин. Так, у результаті схрещування трансгенних рослин з дикими можуть з'явитися стійкі до гербіцидів і пестицидів бур'яни, боротися з якими буде дуже важко. Потрапивши в навколишнє середовище, ГМ-сортів рослин можуть стати джерелом «генетичного забруднення», витіснивши «рідні» для даної місцевості види. Також вони можуть вплинути на видовий склад і чисельність мікроорганізмів, комах і хребетних, що мешкають на даній території. ГМ-сортів рослин можуть бути отруйними не лише для «своїх» шкідників, а й для інших комах. Потрапляючи в ґрунт, токсини ГМ-сортів рослин можуть порушити його природну родючість, вважають екологи, а вживання в їжу генно-модифікованих продуктів із генотипом, який зазвичай є геном стійкості до антибіотика, може знизити ефективність антибіотиків у боротьбі з хворобами. Також використання таких генів може призвести до того, що хвороботворні бактерії самі набудуть стійкості до антибіотиків [9, с. 111].

А.А. Жученко стверджує, що поява нових, більш патогенних штамів фітовірусів, зниження сортової різноманітності сільськогосподарських культур при масовому застосуванні ГМО, отриманих з обмеженого набору батьківських сортів [10], призведе до звуження генетичної бази насінництва, а виробництво та ринок насіння монополізуються декількома транснаціональними компаніями. В. Закревський досліджує зміну генофонду рослин та зазначає, що компанія «Монсанто» володіє сьогодні 94% генофонду усіх ГМ рослин, що вирощуються у світі і разом з декількома іншими транснаціональними компаніями контролює 80% ринку пестицидів, у тому числі, 90% виробництва та продажу гербіциду «Раундап» [11, с. 73].

Тому доречно буде стверджувати, що застосування ГМ-сортів рослин на сьогодні не являється цілком безпечним як для здоров'я людей, так і для навколишнього середовища. З цього приводу В.М. Єрмоленко зазначив, що ставлення до ГМО як ризикованої технології виробництва сільськогосподарської продукції найяскравіше можна проілюструвати словами М.І. Вавилова: «... краще виявити надмірну обережність тепер, аніж знищувати те, що тисячами й мільйонами років створювалось природою». Адже за даними ЗМІ у продуктах відомих компаній (таких як Nestle, Danon, Coca-Cola, Unilever та ін.) за дослідженнями, проведеними Green Pease, використовуються ГМ-інгредієнти [12, с. 389].

Виходячи з усього вищезазначеного можна зробити висновок, що, оскільки ГМ сорти рослин є досить маловивченим явищем, що може завдати значної шкоди здоров'ю людини і навколишньому середовищу, тому питання виведення ГМ рослин є значущим для нашої держави. На жаль, законодавче забезпечення і механізми управління не є ефективними, про що свідчить відсутність де-юре зареєстрованих ГМ сортів рослин, хоча де-факто такі сорти наявні у господарському обігу. Тому вважаємо за необхідне удосконалити існуючий Закон України «Про охорону прав на сорти рослин»

доповнивши його положеннями, що дозволять на етапі реєстрації нового сорту рослин виокремити такий сорт як генно-модифікований і автоматично внести його до Державного реєстру генетично модифікованих організмів сортів сільськогосподарських рослин у відкритій системі.

Використані джерела:

1. Площадь посевов ГМО в мире выросла до рекордных 448 млн. га. URL: <http://uga-port.org.ua/novosti/zarubezhnye/ploshchad-posevov-gmo-v-mire-vyroslo-do-rekordnykh-448-mln-ga> (дата звернення 22.02.2018).

2. Трансгенні/ГМ-культури у світі: огляд за 2011 р. URL: < <http://propozitsiya.com/?page=146&itemid=3978> (дата звернення 22.02.2018).

3. Чёрный список продуктов с ГМО. URL: < <http://ruslekar.info/CHerniy-spisok-produktov-s-GMO-582.html> > (дата звернення 22.02.2018).

4. Перспектива вирощування ГМ-культур в Україні. URL: <http://pesticidov.net/news/ukraine/7206/> (дата звернення 22.02.2018).

5. Курило В.І., Гиренко І.В. Актуальні питання державного контролю у сфері забезпечення біобезпеки при поводженні з ГМО у світлі глобалізації проблеми збереження фіторізноманіття. Науковий вісник національного університету біоресурсів і природокористування України: Серія «Право». 2012. Вип. 173. Ч. 3. С. 208–223.

6. Продукти з ГМО в Україні. URL: <http://h.ua/story/310675/> (дата звернення 22.02.2018).

7. Прививки для растений. URL: <http://www.aboutgmo.ru/uchyonye-mira-za-i-protiv/privivki-dlya-rastenij/#more-263> (дата звернення 22.02.2018).

8. Малиш Н. А. Генетично модифіковані організми в системі продовольчої безпеки України. Публічне управління: теорія та практика. 2013. Вип. 2. С. 116–122.

9. Филимонов Е. А. Использование генетически модифицированных организмов в контексте экономической и продовольственной безопасности. Аграрное и земельное право. 2008. № 12 (48). С. 78–84.

9. Даценко Л.Є. Правові аспекти біологічної безпеки при поводження з генетично-модифікованими організмами. Екологічна безпека. 2008. №3-4. С. 110–114.

10. Жученко А.А. Роль генетической инженерии в адаптивной системе селекции растений. Из-х. биология. 2003. / 1. С. 3–33. <http://bio.1september.ru/article.php?ID=200700412> (дата звернення 22.02.2018).

11. Закревский В.В. Генно-модифицированные продукты. Опасно или нет? СПб.: БХВ-Петербург, 2006. 127 с.

12. Єрмоленко В. М. Проблеми законодавчого регулювання поводження з генетично модифікованими організмами. Актуальні питання реформування правової системи України: зб. ст. за матер. VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 29-30 трав. 2009 р.) / уклад. Т.Д. Климчук. Луцьк: Волин. обл. друк., 2009. С. 388–390.

ПРО ОБ'ЄКТНИЙ СКЛАД РИНКОВИХ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Савельєва О.М.

*асистентка кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
кандидат юридичних наук*

Поняття «ринок землі», як справедливо зауважується в юридичній літературі, – це, перш за все, категорія економічна та соціальна. В енциклопедичній літературі під ринком земель розуміють урегульовані нормами чинного законодавства суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення органами державної влади та місцевого самоврядування прав власника на землю від імені Українського народу, а також реалізації фізичними і юридичними особами, державою і територіальними громадами гарантованого Конституцією України суб'єктивного права власності та інших прав на земельну ділянку, формування і функціонування інфраструктури ринку земель, державного і самоврядного регулювання ринку земель на національному, регіональному та місцевому рівнях, забезпечення захисту прав учасників ринкових земельних відносин.

Як справедливо відзначає В. В. Носік, правове регулювання ринкових земельних правовідносин повинно базуватися на конституційних засадах здійснення права власності на землю Українського народу, охорони землі як основного національного багатства з метою забезпечення соціальної справедливості, балансу державних, суспільних і приватних інтересів, ефективності, прозорості, відкритості у використанні й охороні земель, реалізації суб'єктивних прав на земельну ділянку. До об'єктів ринкових земельних правовідносин належать земельні ділянки, які не заборонені законом для вільного відчуження органами державної влади та місцевого самоврядування із земель державної і комунальної власності у приватну власність фізичних і юридичних осіб, а також від однієї приватної особи до іншої. За чинним земельним законодавством України об'єктами земельних правовідносин у ринкових умовах визнаються також права на земельні ділянки, право на земельну частку (пай), частки у праві власності на земельні ділянки [1, с. 549]. Також варто відмітити, що адміністративний обіг земельних ділянок передбачає перехід прав на земельні ділянки на підставі рішення органів державної влади або місцевого самоврядування відповідно до їх повноважень, визначених законом. Наприклад, розподіл та перерозподіл земель державної та комунальної власності, безоплатної передачі земельних ділянок із земель державної та комунальної власності (ст. 81 ЗК України). Окремо слід зазначити про існування різних правових режимів щодо обігу земель сільськогосподарського та несільськогосподарського призначення й про особливості суб'єктивного

складу таких правовідносин, що також безпосередньо впливає на обсяг прав і обов'язків їх учасників та відповідні обмеження, що стосуються, зокрема, нерезидентів.

Перспективами наукових пошуків цієї проблематики можна вважати проблему захисту прав власників і землекористувачів у процесі відчуження об'єктів ринку земель; вдосконалення оцінки земель, зокрема, придатних чи вже сертифікованих для органічного землеробства, як об'єктів земельного ринку; проблематика дерегуляції ринкового бігу земель сільськогосподарського призначення; питання врегулювання балансу приватних і публічних інтересів у сфері ринку земель як основного національного багатства тощо. Щодо останнього питання свого часу справедливо висловився М. В. Шульга, який наголосив, що на сьогоднішній день залишається необхідність у застосуванні певних публічно-правових засад при регулюванні земельних відносин, що формуватимуться у процесі обігу земель сільськогосподарського призначення. Очевидно, що саме цей підхід сприятиме сталому розвитку сільських територій. Правова регламентація відповідних відносин має забезпечувати підтримання існуючих та створення нових об'єктів інфраструктури на селі збільшення робочих місць, поліпшення демографічної ситуації в сільській місцевості та ін. Перш за все держава повинна бути зацікавлена в розвитку сільських територій. Це пов'язано з тим, що Україна – одна із небагатьох країн світу, де сільське господарство не тільки може, а й повинно бути дохідним агробізнесом. Отже потенціал українських чорноземів має бути реалізований повною мірою [2, с. 78]. І в цьому відношенні на перший план виступає питання щодо забезпечення охорони ґрунтів і недопущення їх знищення внаслідок реалізації ринкових земельних правовідносин та можливої зміни цільового призначення земель. Це виступає чи не найбільшою загрозою для майбутнього українських чорноземів, що становлять чверть світового обсягу, що має стати об'єктом пильної уваги в процесі формування та реалізації державної земельної політики.

Використані джерела:

1. Носік В. В. Ринок земель. Велика українська юридична енциклопедія. Т. 16: Земельне та аграрне право / редкол.: М. В. Шульга (голова), В. В. Носік, П. Ф. Кулинич (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і прав ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2019. С. 549–551.

2. Шульга М. В. Ринок земель як передумова сталого розвитку сільських територій. Досвід і проблеми інкорпорації, імплементації та адаптації екологічного законодавства: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 25 верес. 2013 р.) / Нац. гірн. ун-т. Дніпропетровськ, 2013. С. 76–79.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ГЕНЕТИЧНО-МОДИФІКОВАНИХ ОРГАНІЗМІВ В КОНТЕКСТІ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА ЄС

Статівка А.М.

*професор кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, професор
член-кореспондент
Національної академії правових наук України*

Вирішення проблеми голоду та відсутність продовольчої безпеки займає важливе місце серед задач, включених до порядку денного в сфері сталого розвитку на період до 2030 р. в рамках другої Цілі в галузі сталого розвитку. Тим не менш, сьогодні людство продовжує страждати від хронічної бідності, в тому числі від голоду та недоїдання. Зростання чисельності планети в перспективному аспекті, безумовно, продукує й збільшення потреби у забезпеченні релевантного співвідношення з виробництвом продуктів харчування. За оцінкою, наданою ФАО у 2009 р. під час проведення форуму «Як прогнати світ у 2050 році» [1], населення планети до 2050 р. сягатиме 9,1 млрд. людей й стане на 34% більше, аніж сьогодні. Для того, щоб прогнати це населення, виробництво продуктів харчування повинне збільшитися на 70%, при цьому щорічне виробництво, наприклад, зерна має досягти 3 млрд. тон у порівнянні із сучасними 2,1 млрд, а щорічне виробництво м'яса має зрости на більш ніж 200 млн. тон та досягти 470 млн. тон.

Проблема забезпечення продовольчої та харчової безпеки загострюється вже сьогодні, адже темпи збільшення попиту на продовольство й необхідність забезпечення продуктами харчування різних регіонів Світу суттєво відстає від процесів агропромислового виробництва, обумовлених як природно-кліматичними умовами, так і сезонністю виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції. Тому очевидно, що створення сталої системи продовольства та сільського господарства не може бути досягнуто без серйозних додаткових зусиль, в тому числі за допомогою використання досягнень науково-технічного прогресу, інформаційно-інноваційного розвитку, біотехнологій та генної інженерії.

Здавалося б проголошена концепція забезпечення органічного виробництва сільськогосподарської продукції мала б стати домінуючою у XXI ст., до чого спонукає пріоритет охорони життя та здоров'я людей за рахунок виробництва якісної, органічно чистої продукції харчування без використання гербіцидів та пестицидів. Але сучасні умови реалізації аграрної політики в контексті пристосування темпів виробництва харчової продукції до темпів зростання кількості населення обумовлює потребу у використанні

штучно-змінених організмів (генно-модифікованих організмів), які дозволяють збільшити врожайність культур, в тому числі протистояти росту температур та посухам.

В ЄС використання генетично-модифікованих організмів (ГМО) (особливо в харчовій промисловості), їх випуск у навколишнє середовище та імпорт регулюється за допомогою ряду жорстких процедур. Базове регулювання використання ГМО виражається у багаточисленних регламентах й директивах ЄС, які розроблені для уніфікації й узгодження різних правових систем, а квітесенція нормативного регулювання ГМО диференціюється на три основні блоки: дозвіл на продаж на основі попередньої оцінки ризику, відстежування та маркування.

Першими нормативно-правовими актами, що регулюють досліджувану галузь, є Директива ЄС №90/219/ЄС від 23.04.1990 р. про обмежене використання генетично-модифікованих організмів, яка була скасована Директивою Європарламенту й Ради №2009/41/ЄС про обмежене використання модифікованих мікроорганізмів у замкненій системі, та Директива №90/220/ЄС про навмисне розповсюдження у навколишнє середовище генетично-модифікованих організмів від 23.04.1990 р.

На сьогодні основним законодавчим інструментом ЄС, який регламентує використання ГМО, є Директива Ради №2001/18/ЄС від 12.03.2002 р. про навмисний випуск у навколишнє середовище генетично-модифікованих організмів, яка визначає процедуру надання дозволу на випуск ГМО, принципи та рамки для оцінювання ризиків у питанні безпечності харчових продуктів, обов'язкове маркетингове дослідження, а також обов'язкове надання інформації населенню про вміст ГМО у продуктах харчування.

Регламент ЄС №1829/2003 про генетично модифіковані продукти та корми забезпечує загальні засади для регулювання генетично модифікованих продуктів харчування в ЄС та запроваджує уніфіковану й прозору процедуру подання заявок на розміщення ГМ-продуктів на ринку ЄС.

Ключову роль у процесі регулювання відстеження та маркування ГМО відіграє Регламент ЄС №1830/2003, який забезпечує законодавчий фундамент для відстежування продуктів, що складаються або містять генетично-модифіковані організми, та харчових продуктів, вироблених з ГМО, з метою сприяння точному маркуванню, моніторингу впливу на навколишнє середовище та, де це доречно, на здоров'я, та впровадження відповідних заходів з управління ризиками, включаючи, за необхідності, вилучення продукції.

Забезпечення високого ступеня захисту людини та навколишнього середовища під час транспортування, поводження й використання ГМО в контексті трансграничного переміщення впливає із вимог Регламенту №1946/2003.

Законодавство ЄС регламентує також процедуру оцінки та призупинення випуску ГМО. Держави-члени уповноважені призупинити або обмежити тимчасово маркетинг та використання на їх території будь-якого нового продукту або компонента, якщо вони вважають, що його використання загрожує здоров'ю. Для цього, вони повідомляють Комісії ЄС, яка вживає заходів відповідно до процедури дозволу на розміщення продуктів на ринку [2, с. 129].

Оцінка ризику покладена в основу законодавчої бази ЄС у досліджуваній сфері. Більша частина діяльності згідно із законодавством ЄС щодо вирощування ГМО обмежена етапом оцінки ризику в регуляторному процесі, принципи якого визначені досить детально [3] (наприклад Керівництво з оцінки екологічного ризику генетично модифікованих рослин, який прийнятий в рамках Регламенту ЄС №1829/2003 та відповідно до Директиви 2001/18/ЄС).

Процедура дозволу нових продуктів і нових харчових компонентів в ЄС врегульована Регламентом Європарламенту і Ради №258/97, яка передбачає проведення спеціального тестування цих продуктів на предмет їх безпеки перед тим, як вони будуть випущені на ринок, а також гарантують відкритість інформації для населення про вміст генетично-модифікованих організмів у конкретних продуктах харчування. Пізніше були введені вимоги спеціального маркування для сої та кукурудзи шляхом прийняття Регламенту Ради ЄС №1139/98.

Зазначений Регламент був значно удосконалений за допомогою «порогового регулювання», метою якого є вирішення проблеми ненавмисного забруднення. Регламент Комісії №49/2000 передбачає, що до харчових продуктів не повинні застосовуватися вимоги додаткового спеціального маркування, якщо матеріал, отриманий від генетично модифікованого організму, присутній як харчовий інгредієнт в концентрації, що не перевищує 0,9% від інших інгредієнтів харчового продукту. Відповідно ж до Регламенту №1829/2003 для того, щоб установити, що присутність цього матеріалу є випадковою або технічно неминучою, оператори повинні бути в змозі представити компетентним органам переконливі докази, що вони вжили належних заходів, щоб уникнути присутності такого матеріалу.

Підсумовуючи, слід зазначити, що необхідність правової регламентації суспільних відносин із використання ГМО на європейському континенті та у Світі в цілому, обумовлюється тенденціями зростання чисельності населення та глобальним попитом на продукти харчування, корми та волокна, який за умови перманентного демографічного збільшення стане вищим майже у два рази. Таким чином, традиційний попит на сільськогосподарську продукцію призведе до зростаючого тиску на дефіцитні сільськогосподарські ресурси, які потребують нових технологій та інновацій для того, щоб підвищити врожайність сільськогосподарських культур. Законодавство ЄС в сфері регулювання використання ГМО

спрямоване на забезпечення високого рівня захисту людини, тварин та екологічно здорового функціонування внутрішнього ринку. Правові засади європейського законодавства передбачають регулювання випуску ГМО в навколишнє середовище, а також їх використання.

Використані джерела:

1. How to Feed the World in 2050? / Food and Agriculture Organization (FAO), United Nations. 2009. URL: http://www.fao.org/fileadmin/templates/wsfs/docs/expert_paper/How_to_Feed_the_World_in_2050.pdf.
2. Гетьман А.П., Лозо В.И. Правовые проблемы экологической политики Европейского Союза и Украины : монография. Харьков : Право, 2014. 280 с.
3. Evaluation of the EU legislative framework in the field of cultivation of GMOs under Directive 2001/18/EC and Regulation (EC) No 1829/2003, and the placing on the market of GMOs as or in products under Directive 2001/18/EC// Final Report. March 2011. URL: https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/plant/docs/gmo_rep-stud_2011_report_cultivation.pdf.

**ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ПРИРОДНИХ ЕКОСИСТЕМ ЯК УМОВА
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Суетнов Є.П.

*старший викладач кафедри екологічного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, доцент*

Головною причиною глобальних негативних змін у довкіллі є руйнування і деградація природних екосистем як основних структурних одиниць біосфери. З огляду на це стратегічною метою екологічної політики будь-якої держави має визнаватися їх збереження та відновлення для сталого розвитку суспільства, підвищення якості життя і здоров'я людей та забезпечення екологічної безпеки.

Питання збереження і відновлення екосистем у контексті цілей державної екологічної політики України вже знайшли відображення в еколого-правовій доктрині. Надаючи визначення екологічній політиці, А.П.Гетьман пише, що серед її пріоритетних (стратегічних) цілей є збереження природних екосистем і підтримання їх цілісності та життєзабезпечувальних функцій [1, с.275].

Тенденція до врахування екосистемної складової в екологічній політиці чітко простежується й на законодавчому рівні. Так, у ключовому стратегічному документі нашої держави в екологічній сфері – Законі України

«Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28.02.2019 р. [2], значну увагу приділено збереженню і відновленню екосистем. Указується, що одним з основних завдань для забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України (ціль 2) є покращення стану уражених екосистем, а завданнями зі зниження екологічних ризиків з метою мінімізації їх впливу на екосистеми, соціально-економічний розвиток і здоров'я населення (ціль 4) є зменшення антропогенного впливу на екосистеми Чорного й Азовського морів, запобігання розповсюдженню інвазійних видів та контроль за їх появою та розповсюдженням у природних екосистемах.

Екосистемна складова екологічної політики України проявляється й серед очікуваних результатів, оскільки відповідно до розділу VI цього Закону у 2030 році наша держава має досягти такого рівня збалансованого (сталого) розвитку, за якого залежність від використання невідновлювальних природних ресурсів та забруднення довкілля будуть зведені до екосистемно прийнятних рівнів, тоді як реалізація Основних засад (стратегії) державної екологічної політики дасть змогу поліпшити стан навколишнього природного середовища до безпечнішого для екосистем та населення рівня з урахуванням європейських вимог до якості навколишнього природного середовища.

Більше того, у зазначеному Законі питання збереження та відновлення екосистем розглядаються у взаємозв'язку з іншими, зокрема з правом громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля, адже вони об'єднані законодавчою вимогою впровадження екосистемного підходу. Відповідно до розділу II Закону метою державної екологічної політики є досягнення доброго стану довкілля шляхом впровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку для забезпечення конституційного права громадян на чисте і безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем.

Таке законодавче формулювання мети державної екологічної політики підтверджує важливість збереження та відновлення природних екосистем для забезпечення права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Як слушно наголосив у своїй доповіді В. В. Носік, виступаючи на Міжнародному судовому форумі «Судовий захист природного довкілля та екологічних прав», організованому 07.11.2019 р. Касаційним адміністративним судом у складі Верховного Суду, передбачений у законі екосистемний підхід до вирішення питань зумовлює необхідність того, щоб дивитись на захист права кожного на довкілля крізь призму екологічної системи [3]. Саме з таких позицій право на безпечне для життя і здоров'я довкілля висвітлювалося й нами [4].

Разом із тим слід зауважити, що останнім часом у багатьох програмних документах питання збереження та відновлення екосистем

розглядаються не лише як умова забезпечення права громадян на безпечне довкілля, а і як умова забезпечення екологічної безпеки України в цілому.

Так, залежність питань забезпечення екологічної безпеки від необхідності збереження і відновлення природних екосистем передбачалась у затвердженій указом Президента України від 26.05.2015 р. Стратегії національної безпеки України [5], яка серед напрямів державної політики національної безпеки визнавала забезпечення екологічної безпеки, пріоритетом якої є збереження природних екосистем, підтримка їх цілісності та функцій життєзабезпечення (п. 4.14).

В оновленій Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», затвердженій указом Президента України від 14.09.2020 р. [6], збереження екосистем, на жаль, не визнано напрямом зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки, а лише зазначено, що руйнування природних екосистем є загрозою національній безпеці України (п. 7). Однак, у цій Стратегії вказано, що вона є основою для розроблення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату (п. 66), де, переконані, збереженню та відновленню природних екосистем приділятиметься належна увага.

Підтвердженням важливості збереження та відновлення екосистем для забезпечення екологічної безпеки України є введене в дію указом Президента України рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23.03.2021 р. «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації» [7]. Серед таких викликів і загроз у документі вказано високий рівень ризиків для природних екосистем, а тому для їх охорони, підтримання цілісності та функцій життєзабезпечення на Кабінет Міністрів України покладено обов'язок здійснити певні заходи, зокрема внести до Верховної Ради України відповідний проект закону щодо внесення змін до Закону України «Про курорти» стосовно забезпечення охорони та відновлення екосистем, пов'язаних із водою, а також забезпечити вжиття у шестимісячний строк заходів щодо відновлення водно-болотних, лучних, степових та інших цінних природних екосистем.

Сподіваємось, що окреслені плани будуть своєчасно втілені в практичне життя, а в сучасній науці екологічного права подальший розвиток дістануть дослідження питань забезпечення екологічної безпеки України крізь призму збереження та відновлення природних екосистем.

Використані джерела:

1. Гетьман А. П. Екологічна політика України. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 14 : Екологічне право / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (голова), А. П. Гетьман (заст. голови) та ін. ; Нац. акад.

прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2018. С. 275–276.

2. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>.

3. Чи дозволяє українське законодавство ефективно вирішувати екологічні спори. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/154700-chi-dozvolayae-ukrayinske-zakonodavstvo-efektivnovirishuvati-ekologichni-spori>.

4. Суєтнов Є. П. Збереження та відновлення природних екосистем у контексті забезпечення права людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Актуальні проблеми юридичної науки : збірник тез Міжнародної наукової конференції «Вісімнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 25 жовтня 2019 р.). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2019. С. 456–459.

5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» : указ Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#Text>.

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>.

7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 березня 2021 року «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації» : указ Президента України від 23.03.2021 р. № 111/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/111/2021#n5>.

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВИРОБНИКІВ ОРГАНІЧНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Туєва О.М.

*доцент кафедри земельного та аграрного права
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент*

Сучасною системою господарювання здатною не лише забезпечити прибуткове виробництво якісної та безпечної харчової продукції, а й вирішити конкретні соціальні та екологічні завдання є органічне

сільськогосподарське виробництво. Численні переваги органічного виробництва виступають ключовим фактором у забезпеченні продовольчої безпеки держави і є запорукою здоров'я нинішнього та майбутніх поколінь. З огляду на беззаперечну стратегічну важливість і пріоритетне значення органічного сільськогосподарського виробництва, державна підтримка даної діяльності має бути одним із основних напрямів державної аграрної політики України.

Протягом тривалого часу органічне сільськогосподарське виробництво існувало без будь-якої підтримки з боку держави, переважно завдяки зусиллям самих господарств, в той час, як світова практика доводить, що основою створення економічно стійкого і екологічно збалансованого сільськогосподарського органічного виробництва є цілепрямована державна підтримка. Своєчасне усвідомлення важливості законодавчого забезпечення стимулювання і державної підтримки цієї діяльності дозволило багатьом країнам світу досягти лідерських позицій у насиченні власних і світового ринків органічною харчовою продукцією.

Сьогодні українське законодавство в розглядуваній сфері знаходиться лише на початковому етапі. Так, Законом України від 10 липня 2018р. «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» врегулюванню відносин державної підтримки присвячена лише ст.8, відповідно до якої вона може надаватися операторам у рамках загальнодержавних та регіональних програм за рахунок і в межах видатків за бюджетними програмами, спрямованими на підтримку розвитку сільськогосподарських товаровиробників.

Законом України від 5 листопада 2020р. «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування Державного аграрного реєстру та удосконалення державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції» було внесено зміни до Закону України від 24 червня 2004р. «Про державну підтримку сільського господарства України» якими було запроваджено право виробників органічної сільськогосподарської продукції на отримання державної підтримки шляхом:

- виділення бюджетних субсидій з розрахунку на одиницю оброблюваних угідь та/або одну голову великої рогатої худоби;
- відшкодування до 30 відсотків вартості витрат на проведення сертифікації органічного виробництва;
- відшкодування до 30 відсотків вартості витрат на придбання дозволених для використання засобів захисту рослин та добрив, насіння, садивного матеріалу та кормів.

Виходячи з цієї норми можна заключити, що така підтримка у вигляді надання грошових коштів надається сільськогосподарському виробнику тільки після того, як він за власний рахунок здійснить сертифікацію органічного виробництва, та придбає необхідні матеріально-технічні засоби.

Щодо виділення бюджетних субсидій, то їх розмір Законом не передбачений і, напевно, буде визначатися виходячи з обсягу коштів, закладених на їх виплату у Державному бюджеті України на поточний рік. Поза увагою Закон залишив, зокрема, такі заходи державної підтримки, як компенсацію за втрату врожайності виробника при переході з традиційного до органічного виробництва, за витрати на підготовку та підвищення кваліфікації працівників, за отримання консультаційних послуг та ін., які будуть неминучими для таких суб'єктів. Перевагами з боку держави повинні користуватись також виробники біологічних засобів захисту тварин і рослин та підприємства з переробки органічної сільськогосподарської сировини.

Наведене дозволяє виокремити наступні ознаки державної підтримки виробників органічної сільськогосподарської продукції: 1) порядок надання визначається Законом; 2) надається із державного бюджету; 3) має фінансовий характер; 4) здійснюється шляхом виділення субсидій або відшкодування витрат.

Особливістю організації виробничо-господарської діяльності у сільському господарстві є високий рівень ризиків, які підвищуються з переходом до органічного виробництва через неможливість застосування засобів захисту, добрив та інших агрохімікатів. Механізмом мінімізації негативних наслідків таких обмежень є страхування. Закон України від 09 лютого 2012р. “Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою”, не містить норм, які б визначали специфіку і регулювали відносини у сфері страхування органічної сільськогосподарської продукції на пільгових умовах.

Сьогодні Україна маючи євроінтеграційні прагнення та претендуючи на ключові позиції на міжнародному ринку органічної продукції могла б використати досвід різних держав у сфері підтримки органічного аграрного виробництва, адаптувавши його з урахуванням власних реалій.

Однією з найкращих світових практик запровадження державної підтримки виробників органічної сільськогосподарської продукції є Спільна Аграрна Політика. Законодавство Європейського Союзу гарантує державну підтримку у рамках САП усім аграрним товаровиробникам, але за умови дотримання базових вимог: утримання земель у належному стані, підтримка екології, захисту довкілля та добробуту тварин. Органічні європейські фермери сьогодні отримують найбільшу фінансову підтримку серед усіх сільськогосподарських товаровиробників.

Необхідно зауважити, що державна підтримка не обмежується лише фінансуванням. Важливим заходом може виступати стимулювання попиту на органічну сільськогосподарську продукцію через її популяризацію і поширення інформації про її корисний вплив на здоров'я людей та збереження довкілля. Такі заходи можуть бути реалізовані шляхом створення спеціальних органічних суб'єктів ринкової інфраструктури - ярмарків, ринків, проведення конкурсів виробників органічної продукції.

Узагальнюючи вищевказане, можна зробити висновок, що під державною підтримкою виробників органічної сільськогосподарської продукції слід розуміти складову державного регулювання, що являє собою сукупність організаційних, правових, економічних та інших заходів, здійснюваних державою в особі уповноважених органів, яка зумовлена пріоритетним значенням та вразливістю даної сфери і полягає у наданні державних ресурсів, пільг або переваг вказаним суб'єктам з метою мінімізації ризиків та гарантування продовольчої безпеки держави.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОХОДЖЕННЯ ПРОЦЕДУР З ОЦІНКИ ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ (НА ПРИКЛАДІ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Федонюк М.А.

кандидат географічних наук, доцент,

Мерленко І.М.

кандидат сільсько-господарських наук, доцент,

Бондарчук С.П.

кандидат сільсько-господарських наук, доцент,

Жадько О.А.

асистент,

кафедра екології та агрономії

Луцького національного технічного університету

Прийняття Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» стало важливим кроком до покращення практик запобігання негативному впливу на природне середовище ще на стадії проектування господарської діяльності та отримання дозвільних документів. Разом з тим, практичне впровадження цього закону має ряд особливостей та недоліків як правового, так і організаційного характеру. Частина з них зауважувалась правниками та громадськістю ще у 2018 році [1, 3, 4], але суттєвого нормативного вдосконалення досі не відбулось (що засвідчують також публікації 2020 року, наприклад, [2,5]).

Ми мали досвід консультування суб'єктів господарювання при розробці звітів з оцінки впливу на довкілля (ОВД), а також разом із студентами спеціальності «Екологія» Луцького НТУ (А.Томчук, М.Мельник) провели аналіз проходження процедур ОВД у Волинській та Рівненській області за 2018-2019 роки. На основі цього також можемо виокремити ряд положень, що потребують кращого правового забезпечення. Розглянемо це на прикладі відповідного аналізу по Рівненській області.

За 2019 рік всього різними суб'єктами господарювання у Рівненській області подано 61 повідомлення про планову діяльність (ППД), з них 17

відносилось до 1 категорії, 44 – до другої категорії ОВД. Відповідно 17 мали розглядатись виключно Мінприроди, а решта – департаментом екології та природних ресурсів при облдержадміністрації. Серед 1 категорії переважно видобувні підприємства із площею розробки більше 25 га, а також кілька лісгосподарських підприємств із заявками на рубки головного користування площею більше 1га.

Безпосередньо звітів з ОВД подано 35, з них рішення винесені по 34, з яких є 4 відмови та один дозвіл з вимогою проведення додаткового ОВД. Тривалість проходження процедури - від 3 до 14 місяців, в середньому 5,7 місяців.

Майже половина (27 справ) відноситься до добувної галузі, 10 ПДД – комунальне господарство (переважно реконструкція чи побудова очисних споруд, КНС чи водопровідних мереж), по 5 справ – запуск деревообробних виробництв та будівництво чи реконструкція автозаправних станцій чи пунктів, а також об'єктів енергетики. Цікаво, що за площею планованої діяльності підприємства добувної галузі охоплюють 78% від усіх поданих заявок (1347 га із 1729 га). У розрізі адміністративних районів найбільше запланованих площ у Костопільському, Здолбунівському, Дубенському та Корецькому районах. Більшість із них – це видобуток корисних копалин відкритим способом у кар'єрах.

І, власне, тут окреслюється один з головних, на нашу думку, недоліків нормативної бази – відсутність чітко прописаних Галузевих стандартів, у яких були б зазначені обов'язкові саме для цього виду діяльності критерії та методики оцінки, конкретні види необхідних лабораторних та польових досліджень.

Інакше доволі часто нехтуються важливі питання екологічного впливу, натомість детально розписуються другорядні проблеми, при цьому формальні вимоги до структури звіту ніби дотримані. Наприклад, є випадки, коли для крупних торфорозробок немає розрахунків обсягів вивільнення вуглецю, або у місці планованого будівництва вітроелектростанцій відсутні дані орнітологічних досліджень, або ж для ПДД по крупному кар'єру немає інформації щодо водоприпливу і водовідведенню, не надано планів рекультивації тощо. Іноді такі прогалини у Звітах коштували відмови у дозволі, але у більшості випадків лишались «непоміченими», оскільки конкретно таких законодавчих вимог не існує, за винятком формулювань на кшталт «необхідність проведення додаткових досліджень». Але саме така інформація для наведених видів діяльності є критично важливою, іноді лімітуючою в природоохоронному плані. Тому вважаємо вкрай необхідною розробку відповідних Галузевих стандартів, затверджених на рівні КМУ чи профільного міністерства.

Ще один з аспектів якості звітів, що потребує конкретніших нормативних вимог – картографічні матеріали. Проаналізовані нами звіти за цим критерієм можна поділити майже наполовину – в одній наявні безліч

пояснюючих матеріалів із картами, планами крупних масштабів, ситуаційними схемами, детальними космознімками території високого просторового розрізнення тощо. Інші ж обходяться мінімумом графічних матеріалів, і часто у дрібних масштабах та низькій якості. Часом це просто загальна адміністративна карта цілої області чи району (в окремих випадках без позначення на ній навіть точкою місця ПД). Це може свідчити або про непрофесійність виконавців, або навіть про свідоме приховування реального місця будівництва/виробництва. На нашу думку, доцільно прописати чітку законодавчу вимогу на зразок «для позначення місця планованої діяльності повинні бути надані космічні (або БПЛА) знімки високого просторового розрізнення (1-5м/піксель) та/або топографічні плани території із зазначенням відстаней до найближчої житлової забудови».

Участь громадськості у процедурі ОВД на жаль, залишається низькою. Всього 13 відсотків проаналізованих справ на етапі розгляду ППД отримали зауваження чи пропозиції від природоохоронних організацій чи від приватних осіб. А на етапі громадських слухань звітів ОВД таких зауважень не надходило у 92% випадків. Реальні слухання з участю громадськості проводились тільки в 11 випадках, на решту ніхто не з'являвся (зауважимо, що це ще матеріали «докарантинного» 2019року). Тут відіграє роль і мала поінформованість про такі можливості, і наявність певних обмежень. Окремі суб'єкти дозволяли собі друк оголошень про проведення громадських слухань (наприклад, по кар'єру у Костопільському районі) не у місцевій пресі, а у малотиражних київських виданнях.

Вважаємо за доцільне внести зміни до ЗУ «Про оцінку впливу на довкілля» та Постанови КМУ №989 від 13.12.2017, які б чіткіше окреслили допустимі способи оприлюднення відповідних оголошень. Крім того, у «Порядку проведення громадських слухань...» варто прописати механізм приховування персональних даних (адреси, телефону) при завантаженні Журналу реєстрації учасників громадських слухань у відкритий реєстр ОВД. Це допоможе частково убезпечити громадських активістів від можливого тиску з боку господарюючих суб'єктів.

Окремої оцінки потребують вимоги до провадження діяльності, які окреслюються у висновку з ОВД, в т.ч. вимоги до післяпроектного моніторингу. Іноді вони типові, загальні, але переважно мають свої особливості, пов'язані з конкретним характером чи видом діяльності. Знову ж таки, тут іноді наявний суб'єктивний фактор, і вимоги до схожих підприємств у схожих умовах можуть суттєво відрізнятись. Уникнути цього можна запровадженням уже згаданих Галузевих стандартів, окремим розділом яких має бути чітка програма моніторингу з переліком обов'язкових показників. Крім того, варто чіткіше законодавчо окреслити відповідальність за порушення вимог до провадження діяльності та дотримання програми після проектного моніторингу [3].

Загалом, аналіз проходження процедур з оцінки впливу на довкілля на матеріалах однієї адміністративної області показує наявність як багатьох позитивних практик та, в цілому, дієвість Закону, так і, з іншого боку, – нечіткість окремих визначень і положень, вибірковість та іноді суб'єктивність оцінок, недостатню участь громадськості тощо.

Мінімізувати такі недоліки значною мірою можна покращенням нормативної бази через затвердження Галузевих стандартів ОВД, більш чітке окреслення вимог до окремих компонентів звітів та висновків з ОВД, вдосконаленням процедур інформування та захисту учасників громадських слухань тощо.

Використані джерела:

1. Євстігнєєв А.С. Закон України «Про оцінку впливу на довкілля»: перші підзаконні обмеження застосування. Розвиток аграрного, земельного та екологічного права на зламі тисячоліть: матеріали конф. (м. Київ, 18–19 травня 2018 р.). За заг. ред. д.ю.н., проф. В.М. Єрмоленка. К., 2018. С.327-330.
2. Єрофеев М.І. Кримінальна відповідальність за правопорушення у сфері оцінки впливу на довкілля: питання удосконалення законодавчого регулювання. Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 2020. Вип. 1 (89). С.71-77.
3. ОВД і потреба врегулювання вимог до післяпроектного моніторингу. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ecolog-ua.com/news/ovd-i-potreba-vregulyuvannya-vumog-do-pislyaproektnogo-monitoryngu>
4. Сидор В. Оцінка впливу на довкілля: закон працює, проблеми залишаються. Підприємництво, господарство і право, 2018. Вип.6. С.142-146.
5. Шаравара В. В., Бондаренко О. О., Тарасова О. Г. та ін. Впровадження оцінки впливу на довкілля в Україні: аналіз ризиків і перспектив (громадське бачення). Науково-технічний журнал № 2 (18) 2018. С.93-105.

ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ ОЗНАКИ ТВАРИННОГО СВІТУ ЯК ОДНОГО ІЗ КОМПОНЕНТІВ ДОВКІЛЛЯ

Чопко Х.І.

*доцент кафедри соціального права
Львівський національний університет імені Івана Франка
кандидат юридичних наук, доцент*

Важливим компонентом довкілля, який необхідний у процесі співжиття усіх складових природи є тваринний світ. Важливе значення він має і у задоволенні матеріальних та моральних потреб суспільства. Водночас, широкомасштабне освоєння тваринного світу саме для задоволення

різноманітних суспільних потреб розширює об'єктний та суб'єктний склад відносин з приводу використання його об'єктів. Як результат послаблюється контроль за станом окремих об'єктів тваринного світу, що перебувають у власності фізичних та юридичних осіб, яке зумовлює і відповідні зміни у кількісній та якісній структурі тваринного світу. Нормативне ж закріплення відносини з приводу використання та охорони тваринного світу, яке існує досить давно є досить недосконалим передусім у відсутності уніфікованого визначення тваринного світу. Існуюче визначення «тваринного світу» зводиться в основному за своїм змістом до природничого як до фауни та економічного як джерела задоволення матеріальних інтересів населення. Варто зазначити, що і в юридичній літературі з приводу дефініції «тваринний світ» тривають дискусії, оскільки як вже вище зазначалося в законодавстві відсутнє уніфіковане його визначення та виділення його еколого-правових ознак. Саме тому, часто зміст «тваринного світу» зводиться науковцями виключно до природознавчо-наукового і вказане поняття позначається терміном «фауна» [1, с. 5]. Аргументом прихильників такого підходу є інтернаціональний характер терміну «фауна» та широке застосування його в міжнародно-правових актах, а також в національному законодавстві багатьох зарубіжних країн.

У тлумачному словнику української мови сам термін «фауна» тлумачиться як «історично утворена сукупність видів тварин, які живуть на певній території та входять до всіх її біогеоценозів» [2]. Таким чином, термін «фауна» охоплює все різноманіття існуючих видів тварин, які заселяють певні місця проживання та стійко підтримують існуючий в довкіллі кругообіг. Застосування терміну «фауна» для позначення «тваринного світу» є на нашу думку спробою розкриття змісту останнього виключно через екологічний аспект. Як результат такого застосування звужується зміст «тваринного світу» виключно до біологічного різноманіття. Відповідно ж до Закону України «Про тваринний світ» до об'єктів тваринного світу належать лише дикі тварини, їх частини та продукти життєдіяльності [3].

Існує думка про визначення «тваринного світу» і через сукупність диких тварин, які існують, розмножуються та розвиваються у стані природної волі, в неволі чи напіввільних умовах, у навколишньому природному середовищі на території країни» [4, с. 11]. Запропоноване визначення тваринного світу викликає певні зауваження серед науковці. Так, на думку Н.Н. Веденіна, таке визначення є невдалим з точки зору встановлення територіальних обмежень, в перебуванні об'єктів тваринного світу. Адже тваринний світ, як зазначає науковець, охоплює усю сукупність диких тварин, які населяють не тільки територію країни і не лише тих, які знаходяться у стані природної свободи [5, с. 29].

Водночас, присутній у визначенні тваринного світу територіальний аспект вказує, що норми законодавства про використання диких тварин регулюють відносини тільки всередині країни та відносно тих представників

тваринного світу, які перебувають на її території. Таким формулюванням визначаються лише просторові та територіальні межі дії законодавства, яке регулює порядок використання та охорони диких тварин.

Що ж стосується включення у вищенаведеному формулюванні до об'єктів тваринного світу тварин, які знаходяться у стані природної свободи, то це закономірне явище. Саме дикі тварини є найбільш вразливим елементом навколишнього природного середовища, що потребує особливої правової охорони з боку держави, і яка відрізняється від правової охорони домашніх тварин. Відносини ж у галузі використання домашніх тварин, а також діяльність, пов'язана з їх охороною є предметом правового регулювання інших галузей права.

Варто зазначити, що інтерпретація «тваринного світу» через усю сукупність диких тварин, що перебувають у стані природної волі, використовується в законодавстві багатьох країн [6, с. 317]. Як приклад в Киргизії «тваринний світ» розглядається «як охоронюваний законом природний об'єкт, який включає комах, плазунів, звірів, птахів, риб та інших водних тварин, які знаходяться у стані природної волі та виконують екологічні та культурно-оздоровчі функції». У Вірменії тваринний світ тлумачиться як сукупність видів диких тварин (безхребетних і хребетних) та їх популяцій в природній волі [7, с. 58]. Вище запропоновані тлумачення «тваринного світу» є досить вдалимими, адже саме стан природної волі і є тією істотною ознакою, що дає можливість розмежувати диких тварин як об'єкта тваринного світу від світських тварин.

Є вдалим і виділений науковцями серед ознак «тваринного світу» природний зв'язок диких тварин з довкіллям [8, с. 176], оскільки вказана ознака передбачає, що дикі тварини перебувають у нерозривному ланцюгу екологічної системи. Такий зв'язок не однаковий для усіх видів диких тварин і зумовлений біологічними властивостями кожного із їх видів. У разі втрати дикою твариною природного зв'язку з довкіллям або обмеження його, змінюється і правовий режим її використання та охорони.

Таким чином, можна виділити наступні еколого-правові ознаки тваринного світу: він є сукупністю лише тих диких тварин, а також їх частин та продуктів життєдіяльності, які перебувають на території України. До його об'єктів світу належать лише тварини дикі, тобто такі які перебувають у стані природної волі та перебувають у природньому взаємному зв'язку з довкіллям. Об'єкти тваринного світу перебувають у природному взаємозв'язку з довкіллям, який неоднаковий і обумовлюється біологічними особливостями кожного із виду диких тварин.

Використані джерела:

1. Тихий П. Еколого-правове регулювання спеціального використання дикої фауни: ... дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук./ П. Тихий. - Х. 2000. С. 5.

2. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D1%83%D0%BD%D0%Bo>
3. Закон України «Про тваринний світ» від 03.03.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 18.
4. Романов В.И. Имущественная (материальная) ответственность за нарушение законодательства об охране животного мира // Государство и право. 1997. № 2. С 11.
5. Веденин Н.Н. Животный мир: проблемы охраны и использования // Журнал российского права. 2002. № 12. с. 29.
6. Балашенко С.А. Экологическое право: Учеб. пособие. Минск, 2008. С. 317.
7. Мухитдинов М.Н. Право природопользования. Алма-Ата, 2001. С.58.
8. Докучаєва В., Бриков В. Особливості права приватної власності на об'єкти тваринного світу України. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 4. С. 176.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗЕМЕЛЬ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Шарапова С.В.

*доцент кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент*

Під час своєї господарської діяльності людина заподіює досить відчутної шкоди земельним ресурсам. Через те, проблема охорони земель в тому числі і земель лісогосподарського призначення, залишається гострою й актуальною протягом тривалого часу. Одним із головних завдань охорони земель є збереження землі як найважливішого компонента навколишнього середовища і природного ресурсу. Правові питання щодо збереження земель на сьогодні є вкрай насущними, особливо в умовах зміни кількісного складу та якісного стану земельних ресурсів. Як відомо, земля виступає основним засобом виробництва, фундаментальним природним ресурсом, отже збереження земель є важливим не тільки для їх охорони, а також для збереження єдиної екологічної системи, невід'ємною частиною якої виступають всі земельні ресурси на території України.

Збереження природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною, відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»[1], виступає одним із головних завдань законодавства про

охорону навколишнього природного середовища (ст.1), а також основним принципом охорони довкілля (ст.3).

Крім цього, відповідно до ст. 163 Земельного кодексу України забезпечення збереження та відтворення земельних ресурсів, екологічної цінності природних і набутих якостей земель є завданнями охорони земель. Збереження екологічних функцій ґрунтового покриву та охорони довкілля, а також збереження і відтворення родючості та цілісності ґрунтів, їх захист від деградації, ведення сільськогосподарського виробництва з дотриманням ґрунтозахисних технологій та забезпеченням екологічної безпеки довкілля виступає як один із заходів щодо охорони ґрунтів (Закон України «Про охорону земель») [2].

В загальному розумінні збереження це створення таких умов, при яких забезпечуються зберігання в першу чергу якісних властивостей природних ресурсів, а також їх кількість.

Збереження землі, на думку деяких вчених, пропонується розглядати як недопущення погіршення її якісних показників. При цьому відновлення якості земель, за допомогою рекультиватії, і поліпшення стану земель, за допомогою меліорації, розглядається як три основних напрямки в системі землеохоронних заходів [3, с.287].

З іншого боку, не можна поняття «збереження» зводити тільки до недопущення погіршення якісних властивостей земель. В даному випадку важливим є також збереження кількісних показників, а саме це збереження земель лісгосподарського призначення, а також земель сільськогосподарського призначення, природно-заповідного фонду, земель оздоровчого призначення, що мають природні та унікальні лікувальні властивості тощо.

На сьогодні, великих пошкоджень зазнають землі лісгосподарського призначення в процесі видобування корисних копалин. Підкреслимо, що негативний вплив на природу, що виникає в процесі видобування корисних копалин, не обмежується порушенням території на місці безпосередньої розробки родовищ. Кар'єри, відвали та інші елементи промислового краєвиду можуть бути джерелом забруднення атмосфери і водойм, виникнення ерозії ґрунту тощо. Проведення гірничих робіт зумовлює погіршення гідрологічного режиму та інших природних умов суміжних площ, що призводить до зниження врожайності сільськогосподарських культур, зменшення приросту деревини тощо [4, с. 25].

Крім того, значні площі полів та лісів, які стали пошкодженими при добуванні корисних копалин та зайнятими породними відвалами кар'єрів та шахт, золівідвалами, відходами промислового виробництва, не тільки зменшують корисну площу для лісгосподарських і сільськогосподарських земель, але є небезпечним джерелом ерозії та забруднення води і ґрунтів прилеглих територій [5, с. 156]. Особливо важливими для збереження, а

також для відновлення якостей й продуктивності земель лісогосподарського призначення, є заходи щодо рекультивації земель.

Проведення рекультивації земель спрямоване на відновлення не лише ґрунтового покриву, а й продуктивності порушених земель, поліпшення їх стану. Згідно зі ст. 52 Закону України «Про охорону земель» рекультивації підлягають землі, які зазнали змін у структурі рельєфу, екологічному стані ґрунтів і материнських порід та в гідрологічному режимі внаслідок проведення гірничодобувних, геологорозвідувальних, будівельних та інших робіт. Земельний кодекс України визначає рекультивацію порушених земель як комплекс організаційних, технічних і біотехнологічних заходів, спрямованих на відновлення ґрунтового покриву, поліпшення стану та продуктивності порушених земель.

Землі лісогосподарського призначення, які порушені внаслідок видобування корисних копалин або пошкодженні внаслідок іншої промислової діяльності, обов'язково підлягають рекультивації. Так, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 року № 1063 [6] затверджений Порядок реалізації пілотного проекту рекультивації земель лісогосподарського призначення, порушених внаслідок незаконного видобування бурштину, який визначає механізм реалізації зазначеного проекту рекультивації земель. Згідно з Порядком Державне агентство лісових ресурсів оприлюднює на своєму офіційному веб-сайті перелік земель лісогосподарського призначення, у межах яких є частини, які порушені внаслідок незаконного видобування бурштину і потребують рекультивації, із зазначенням землекористувача, місцезнаходження ділянки (у тому числі таксаційної характеристики: кварталу, виділу, площі ділянки), тощо.

Державні підприємства, що належать до сфери управління Держлісагентства і мають у користуванні земельні ділянки лісогосподарського призначення, які порушені внаслідок незаконного видобування бурштину і потребують рекультивації, протягом 40 календарних днів з дня оприлюднення переліку земель звертаються до виконавців з клопотанням про залучення виконавців для забезпечення та організації розроблення робочого проекту землеустрою з рекультивації порушених земель та/або виконання робіт з рекультивації у порядку, встановленому законодавством про землеустрій.

Відповідно до ст. 54 Закону України «Про землеустрій» [7] робочі проекти землеустрою складаються з метою реалізації заходів з рекультивації порушених земель, консервації деградованих та малопродуктивних угідь, поліпшення сільськогосподарських і лісогосподарських угідь, захисту земель від ерозії, підтоплення, заболочення, вторинного засолення, висушення, зсувів, ущільнення, закислення, забруднення промисловими та іншими відходами, радіоактивними та хімічними речовинами.

Отже, рекультивація земель лісгосподарського призначення це комплекс організаційних і технічних заходів, які спрямовані на поліпшення продуктивності порушених земель, їх екологічної та господарської цінності, з подальшим повним відновленням і покращенням якісного стану навколишнього середовища (екосистеми).

Рекультивація як форма відновлення якісного стану й підвищення продуктивності земель лісгосподарського призначення відіграє суттєву роль не тільки у збереженні земель зазначеної категорії, а й у збереженні лісових ресурсів, які в свою чергу служать основою економічної системи ведення лісового господарства.

Використані джерела:

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. 1991. № 41. Ст. 546.
2. Про охорону земель : Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV. Офіційний вісник України. 2003. № 29. Ст. 1431.
3. Общая теория советского земельного права. Отв. ред. Г. А. Аксененко и др. Москва : Наука. 1983. 357 с.
4. Гурін І.І. Рекультивація і використання земель, порушених у добувній промисловості. Вісник сільськогосподарської науки. 1966. № 10. С. 24-31.
5. Місінкевич А.Л. Міжнародний досвід законодавчого забезпечення проведення рекультивації земель. Університетські наукові записки. 2010. № 2 (34). С. 156-162.
6. Порядок реалізації пілотного проекту рекультивації земель лісгосподарського призначення, порушених внаслідок незаконного видобування бурштину: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 року № 1063. Офіційний вісник України. 2017. № 16. Ст. 465.
7. Про землеустрій : Закон України від 22.05.2003 № 858-IV. Офіційний вісник України. 2003. № 25. Ст. 1178.

АКТУАЛЬНІ ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ

Шульга М.В.

*завідувач кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
доктор юридичних наук, професор*

В Україні серед напрямків державотворчих процесів самостійне місце займає нормативне врегулювання відносин у сфері охорони навколишнього природного середовища та окремих природних ресурсів. Сучасне використання природних ресурсів не відповідає вимогам

раціонального природокористування, що являє собою результат їх незбалансованої експлуатації та низької пріоритетності питань захисту довкілля.

Реалії сьогодення свідчать, що, наприклад, стан земельних ресурсів країни близький до критичного. В Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [1] зазначається, що водною та вітровою ерозією уражені близько 57% відсотків території України, понад 12 % території держави зазнають підтоплення. Забрудненими вважаються близько 20% земель. Особливе занепокоєння викликає стан земель сільськогосподарського призначення. Зазвичай землю вважають основним ресурсом сільськогосподарського виробництва. Проте про землю також слід говорити як і одну з п'яти найбільших екологічних проблем нашої держави. Сьогодні стан вітчизняних ґрунтів — це проблема екологічної безпеки. Землі сільськогосподарського призначення, будучи домінуючим елементом екологічної системи, мають безпосереднє відношення до безпеки держави і Українського народу, який Конституцією України оголошений власником землі та інших природних ресурсів [2]. Від стану земель сільськогосподарського призначення та ґрунтів значною мірою залежить стан інших природних ресурсів.

Україна, будучи одним із лідерів по розораності сільськогосподарських угідь, продовжує виснажливе використання цих земель, вирішуючи питання продовольчої безпеки держави та вважаючи вітчизняні сільськогосподарські угіддя важливим джерелом наповнення державного бюджету.

Продовольча й сільськогосподарська організація ООН ФАО (*Food and Agriculture Organization FAO*) – провідна установа, що займається проблемами розвитку сільських регіонів і сільськогосподарського виробництва в системі ООН, стосовно нашої держави надає визначення рівня розораності який становить 79 %, виходячи з того, що господарським використанням охоплено майже 92 % території України. Водночас у розвинених країнах Європи цей показник не перевищує 35 % [3]. При цьому обробка землі здійснюється переважно традиційними методами - шляхом глибокої оранки, яка змінює структуру ґрунту. Безплужна обробка сільськогосподарських угідь, яка за радянських часів пройшла успішні випробування, нажалі, не отримала поширення.

Відомо, що родючість сільськогосподарських земель залежить від вмісту в них речовини органічного походження – гумусу, від якого залежить продуктивність цих земель. Згідно з міжнародними документами чорноземом вважається земля, до складу якої входить гумус в обсязі від 4 до 16 %. За оцінками вчених в українських чорноземах питома вага гумусу за останнє сторіччя знизилась з 12 % до 3 – 4 %. Особливо стрімкими темпами виснажуються ґрунти за останні роки. Стан вітчизняних чорноземів, за

даними Інституту здоров'я рослин, суттєво погіршився, вміст в них гумусу за останнє сторіччя знизився майже на 40 % [4]. Відтворення ж його на 10 сантиметрів можливе лише протягом 2-х тисячоліть.

Вченими встановлено, що нераціональне використання ґрунтів пов'язане з колосальними викидами вуглекислого газу в повітря, які провокують глобальне потепління та зміну клімату [5].

Відомо, що виснажені ґрунти – одна із величезних проблем, яка потребує термінового вирішення. Збереження українських чорноземів було і залишається важливою справою держави, суспільства і кожного носія земельних прав, який використовує сільськогосподарські угіддя. З цією метою вітчизняним законодавством встановлюються спеціальні вимоги щодо охорони ґрунтів в межах земель сільськогосподарського призначення.

Так, прийнятий в 2003 р. Закон України «Про охорону земель» (ст. 37) допускає можливість обмеження на землях сільськогосподарського призначення діяльності щодо вирощування певних сільськогосподарських культур, застосування окремих технологій їх вирощування; розорювання сіножатей і пасовищ; використання деградованих, малопродуктивних, а також техногенно забруднених земельних ділянок; необґрунтовано інтенсивного використання земель та ін. [6]. На жаль, приписи наведеного закону носять декларативний характер, вони не містять санкцій, що мають застосовуватись до порушників охоронного режиму даних земель.

Закон України «Про охорону земель» встановлює критерії оцінки якості та стану ґрунтів, але не містить реальних та дієвих механізмів контролю за станом родючості, забруднення ґрунтів та їхню охорону. Так, повноваження щодо здійснення контролю у зазначеній сфері покладені на органи загальної компетенції – державної влади та місцевого самоврядування. Відомо, що система заходів у сфері охорони земель має включити розробку програм використання та охорони земель, здійснення їхнього районування, введення економічних стимулів для реалізації заходів щодо підвищення родючості ґрунтів та ін. Однак реалії сьогодення свідчать, що вказаним законом не досягається поставлена перед ним мета.

Земельний кодекс України (статті 91, 96) закріплює обов'язок землевласників та землекористувачів підвищувати родючість ґрунтів та зберігати інші корисні властивості землі. [7] Проте організаційно — правовий механізм реалізації названого обов'язку - відсутній. Виконання носіями земельних прав цього обов'язку не забезпечене примусовою силою держави, тобто фактично не встановлена юридична відповідальність за його невиконання.

Стаття 211 Земельного кодексу України передбачає відповідальність за такі правопорушення, як псування сільськогосподарських угідь та інших земель, їх забруднення хімічними та радіоактивними речовинами і стічними водами, засмічення промисловими, побутовими та іншими відходами. [7] Це означає, що законодавець вважає підставою

притягнення до відповідальності скоєне земельне правопорушення. Проте відновити зіпсовані сільськогосподарські угіддя з тим, щоб вони використовувалися за цільовим призначенням, практично неможливо.

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що законом має бути встановлена відповідальність за погіршення якісного стану даних земель. Не варто чекати до тих пір поки угіддя набудуть зіпсованого стану, більш доцільно застосовувати попереджувальні заходи, реалізація яких дозволить уникнути настання факту псування сільськогосподарських угідь.

Використані джерела:

1. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 16. Ст.70.

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996 р., № 30.

3. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) (англ. Food and Agriculture Organization, FAO) – міжнародна організація під патронатом ООН. <http://www.fao.org/countryprofiles/index/ru/?iso3=UKR>

4. Інститут здоров'я рослин. <https://cropcare.institute/>

5. Чистяков А. Эдем по Дарвину vs Выжженная земля. Не все, что черное, - чернозем // 2000 : щотижневик. – Киев, 2020. – 11-17 вересень (№ 30) 952. – С. 8

6. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р., № 962-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 349.

7. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768 – III. *Відомості Верховної ради України*. 2002. № 3-4. Ст.27.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ МЕХАНІЗМУ СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АДВОКАТА

Заборовський В.В.

*професор кафедри цивільного права та процесу
Ужгородського національного університету,
доктор юридичних наук, професор*

Важливим моментом інституту цивільно-правової відповідальності адвоката є страхування такої відповідальності, правова природа якого неодноразово було предметом нашого дослідження [1; 2]. Елементами механізму страхування такої відповідальності адвоката є встановлення розмірів як страхових внесків, так і страхового покриття, проблеми із визначення яких розглядаються як явні перепони для запровадження повноцінного такого страхування в Україні. Складність визначення таких розмірів насамперед полягає в тому, що, з одного боку, розмір страхового покриття повинен забезпечувати майнові інтереси клієнта, а з іншого – розмір страхових внесків не повинен бути фінансовим тягарем для адвоката.

Позиції науковців та практиків різняться щодо визначення показників, які впливають на розмір страхових внесків та страхового покриття. Такими показниками найчастіше називають спеціалізацію адвоката, досвід роботи у вказаній сфері, наявність підвищення кваліфікації, кількість позовів до адвоката з приводу відшкодування заподіяної шкоди, наявність дисциплінарних стягнень тощо [3, с. 581].

Важливим в даному аспекті є досвід законодавців зарубіжних країн, який суттєво відрізняється в контексті закріплення і розмірів страхового покриття (страхових внесків), і переліку показників, які впливають на визначення такого розміру.

Так, німецький законодавець передбачає, що мінімальна страхова сума повинна становити 250.000 Євро за кожен страховий випадок, який пов'язаний із заподіяння адвокатом матеріальних збитків у зв'язку з виконання ним своєї професійної діяльності, а якщо мова йде про адвокатське об'єднання у формі товариства з обмеженою відповідальністю, то така сума вже становить 2.500.000 Євро (виплати страховика впродовж одного року можуть обмежуватись таким розміром збільшеним на кількість партнерів) (ст. 51 та 51 «а» Федерального закону «Про адвокатуру» [4]).

На відміну від німецького законодавця, французький не здійснює поділ мінімальної страхової суми в залежності від форми діяльності адвоката, а зазначає, що договори страхування не повинні містити гарантійного ліміту менше 1.500.000 Євро на рік для одного і того ж страхувальника (ст. 206 Декрету «Про організацію юридичної професії» [5]). Французький законодавець визначає такий розмір страхового внеску для всіх адвокатів, незалежно від досвіду, як «середній, що пояснюється тим, що

адвокат-початківець має менше практики й частіше помиляється, адвокат зі стажем - більш професійний, але кожна його помилка може стати «багатомільонною» [6, с. 275]. А. Подолева зазначає, що середній річний розмір страхового внеску на одного адвоката у Франції становить 1.000 Євро [7].

Щодо італійського законодавства, то розмір мінімального страхового покриття залежить насамперед від попереднього доходу адвоката та форми його діяльності (якщо дохід не перевищує 30.000 Євро, то мінімальна межа встановлюється в 350.000 Євро за страховий рік, а якщо адвокат працює в адвокатській компанії, що складається з понад 10 адвокатів, то мінімальний розмір вже становить 5.000.000 Євро за претензію та 10.000.000 Євро за рік страхування) [8]. Слід відмітити, що одними з найменших мінімальних страхових сум, які встановлюють європейські країни є 3.000 Євро для стажера адвоката, то 6.000 Євро для самого адвоката (ст. 231 Статуту адвоката, що затверджений Національним союзом румунських адвокатів) [9].

Все це вказує на суттєво різні підходи європейських країн як щодо визначення мінімального розміру страхових сум, так і показників, які впливають на визначення такого розміру в умовах обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності адвокатів.

Розкриваючи питання про сутність розмірів і страхових внесків, і страхового покриття слушною є позиція тих науковців, які зазначають, що «збитки від професійних помилок нотаріуса можуть бути не менші, ніж від помилок адвоката» [10, с. 26], а тому доцільно врахувати й вже наявний досвід стосовно страхування професійної відповідальності нотаріуса (мінімальна страхова сума встановлюється в розмірі 1000 мінімальних розмірів заробітної плати [11]). Аналіз пропозицій українських страхових компаній вказує на те, що у переважній більшості для визначення розміру страхових внесків вони використовують добуток мінімального розміру страхового покриття та певного відсотка, показник якого, як правило залежить від стажу нотаріальної діяльності.

При визначенні розміру страхових виплат за договором страхування цивільно-правової відповідальності адвоката необхідно врахувати й те, що адвокатська діяльність є непідприємницькою, а повинна розглядатися саме як професійна незалежна діяльність [12, с. 313], а тому слушною є точка зору тих науковців, згідно з якою такий розмір включає в себе обмеження відшкодування реального збитку і виключає відшкодування упущеної вигоди [13, с. 4]. Тож, на нашу думку, розмір цивільно-правової відповідальності адвоката повинен за загальним правилом обмежуватися відшкодуванням реальних збитків, а також у певних випадках й моральної шкоди.

Отже, розміри страхових внесків та страхового покриття є важливими елементами механізму страхування цивільно-правової відповідальності адвоката, проблема визначення яких розглядається як явна

перепона для запровадження повноцінного механізму такого страхування в Україні. Хоча зарубіжні країни (зокрема, європейські) і використовують різні підходи щодо їх визначення, на нашу думку, український законодавець повинен закріпити мінімальні розміри страхових сум, розрахунок яких повинен залежати від певних показників (насамперед форми та сфери діяльності адвоката, тривалості зайняття адвокатською діяльністю взагалі).

Використані джерела:

1. Заборовський В.В. Страхування цивільно-правової відповідальності адвокатів в Україні: обов'язкове чи добровільне? Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2017. Вип. 43. Т. 2. С. 194-198.
2. Бисага Ю.М., Заборовський В.В. Деякі проблемні питання механізму страхування цивільно-правової відповідальності адвокатів в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2017. Вип. 44. Т. 2. С. 136-140.
3. Заборовський В.В. Правовий статус адвоката в умовах становлення незалежної адвокатури України: монографія. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 581.
4. Bundes Bundesrechtsanwaltsordnung (BRAO), ausfertigungsdatum 01.08.1959. URL: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/brao/gesamt.pdf>
5. Organisant la profession d'avocat: Décret du 27 novembre 1991 N° 91-1197. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000356568>
6. Задоя І.І. Страхування професійної відповідальності адвокатів: зарубіжний досвід та перспективи в Україні. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. 2014. Вип. 4. Т. 2. С. 273-277.
7. Подолева А. Страхування професійної відповідальності адвоката у країнах Європи та Америки. Юридична газета.online. 2019 N° 50 (704). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/strahuvannya-profesiyanoi-vidpovidalnosti-advokata-u-krayinah-evropi-ta-ameriki.html>
8. Assicurazione obbligatoria degli avvocati: contenuto, massimali e copertura. Danno e Responsabilità. 2017. N° 7. URL: <https://www.altalex.com/documents/news/2017/10/09/assicurazione-obbligatoria-avvocati-lorenzo-cagli>
9. Statutul profesiei de avocat din 03.12.2011. Uniunea Națională a Barourilor din România. URL: <https://lege5.ro/Gratuit/gi4diobrha/statutul-profesiei-de-avocat-din-03122011?pid=59439615#p-59439615>
10. Шаров Г.К. Федеральный закон «Об адвокатской деятельности и адвокатуре в Российской Федерации» о страховании риска ответственности адвоката. Адвокат. 2004. N° 12. С. 21-27.
11. Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності приватного нотаріуса:

постанова Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 р. № 624. Офіційний вісник України. 2015. № 70. Ст. 15.

12. Заборовський В.В. Деякі критерії розмежування понять «правова допомога» та «правова послуга» в аспекті визначення сутності професійної діяльності адвоката. Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 5. С. 311-314. URL: http://pap.in.ua/5_2016/94.pdf

13. Бардин Л.Н., Мاستинский Я.М., Минаков А.И. О недостатках Закона об адвокатской деятельности и адвокатуре по вопросу о правовых основаниях оказания адвокатом юридической помощи. Адвокатская практика. 2003. № 4. С. 4.

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УГОРЩИНИ

Ревуцька І.Е.

*доцент кафедри цивільного права та процесу юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородського національного університету»
кандидат юридичних наук, доцент*

У нашому прискореному світі після зміни режиму, занепаду стабільності сім'ї, виникнення порушень у соціалізації молодих людей, відсутності сімей з кількома поколіннями та змін у соціальних процесах, таких як зубожіння або можливість раптового збагачення, зменшують увагу дітям. Все частіше і частіше батьки менше приділяють уваги своїм дітям. З дітьми ставляться як із власною власністю, іноді майже як з предметом, тому слід звернути серйозну увагу на той важливий факт, що їх приймають батьки: кожна дитина - особистість унікальна і неповторна.

Автор розгляне проблематику та принципи захисту прав дітей за законодавством Угорщини, хоча вони перегукуються із ситуацією в Україні. І саме через це вважає доречним запозичити досвід забезпечення прав дітей у сусідньої держави.

Для забезпечення прав дітей, батькам має бути відома "Конвенцію про права дітей" (LXIV. Закон 1991 р.), яка узагальнює принципи, викладені в статутах Організації Об'єднаних Націй (ООН) про права дітей, згідно з якими "всі члени людської спільноти в знак визнання її вродженої гідності та її рівного та невід'ємного права" і яка стала основою для формування угорського законодавства захисту прав дітей.

Однією з найважливіших платформ для співіснування розвитку особистості за законодавством Угорщини є сім'я. Окрім того сім'я є основою для виживання нації.

Цивільний кодекс Угорщини, закріплює принципи захисту сім'ї та захисту основних інтересів дитини. Посилений захист основних інтересів

дитини став визначальним принципом угорського законодавства з моменту приєднання до Конвенції про права дитини.

Цей підхід покладає надзвичайно велику відповідальність на кожного, хто відповідає за дітей у будь-якій формі або вирішує питання, які їх стосуються. В даний час основна увага приділяється батькам, оскільки захист та допомога дитинству з ранніх етапів життя насамперед залежить від почуття обов'язку сім'ї, матері та батька, що має любов та належного визнання рівності. Водночас важливим фактом є те, що кожна зачата чи народжена дитина має особливі права. Слід зазначити, що "батьківська відповідальність здійснюється батьками спільно, якщо вони не домовились про інше, навіть якщо вони більше не живуть разом" закріплюється в сімейному законодавстві Угорщини. Тобто відповідальність батьків не припиняється при розпаді сім'ї. Дотримання прав дитини є основним обов'язком кожного з батьків.

До таких основних права, що захищають інтереси дітей виходячи із батьківських та соціальних зобов'язання є:

- в процесі сімейного виховання до всіх дітей, незалежно від шкіри, статі чи віку, слід ставитися однаково;
- кожна дитина має право на любов і турботу: народжена дитина є вразливою істотою і потребує належного нагляду (фізичного, психічного та духовного харчування);
- кожна дитина має право на належне і здорового харчування: першою ключовою умовою для зміцнення відносин матері і дитини є грудне вигодовування, оскільки грудне молоко має важливе значення, тобто саме воно містить все необхідне для здорового розвитку;
- кожна дитина має право вчитися та ходити до школи: це право гарантується Законом про державну освіту, який також накладає обов'язок на батьків. Дитині слід забезпечити об'єктивну та плюралістичну освіту та правильну інформацію, що відповідає її віку. Щоб дитина стала цінним членом суспільства, їй потрібно розвивати свої інтелектуальні здібності та брати участь у навчанні. Реалізація права на освіту є ключовою людською та соціальною цінністю, яка передбачає, що всі діти мають рівні можливості вивчати різні галузі науки. Уряд Угорщини сприяє втіленню цього принципу шляхом фінансування, а саме надання державної допомоги та дотацій сім'ям, які не зможуть оплатити навчання для своїх дітей;
- кожна дитина має право на охорону здоров'я: вроджене право на життя і її виживання та розвиток повинні бути забезпечені наскільки це можливо. Право дитини на забезпечення здоров'я, яке забезпечують батьки та медики. Лікувально-профілактична допомога, виховання здорового способу життя та профілактичні заходи можуть підтримуватися службою медсестер у рамках установ, що виконують завдання захисту матері та дитини;

- кожна дитина має право на розваги, що має важливе значення для розвитку особистості дитини і є невід'ємним правом дитини. Розваги у вигляді ігор - це незамінна діяльність для дитини, що включає можливість і посилення саморозвитку та самооцінки;

- заборонено залучати дітей до роботи це не означає, що дитина не повинна брати участь у сімейному поділі праці, але неповнолітня дитина не може займатися працею з метою отримання доходів. Трудовий кодекс змінив це право в тій мірі, що до 16 років неповнолітній не може бути прийнятий на роботу, виконувати фізичну чи нічну роботу без згоди батьків;

- заборонено наносити шкоду дитині :батьки та держава повинні захищати дитину від насильства, фізичної та психічної жорстокості, зневаги чи недбалого, жорстокого поводження або експлуатації, зґвалтування та будь-якого насильства чи інших форм жорстокого поводження;

- діти не можуть бути піддані насильству та війні: хоча для Угорщини це не є актуальною проблемою. Досвід дослідження прав дітей, які постраждали через проведення антитерористичної операції у нашій державі, доводить, що військові “поранення” завдали дітям непоправних і незворотних психічних травм;

- сексуальні домагання до дітей заборонені: існує захист від усіх форм експлуатації, зокрема сексуальної експлуатації, дитячої проституції та всіх форм зґвалтування, сексуального насильства або домагань, включаючи примус дитини до незаконних сексуальних зносин. Це право також забороняє експлуатацію або використання дітей з метою незаконної сексуальної діяльності та експлуатацію дітей з метою порнографічних вистав та матеріалів;

- діти мають право висловлювати свою думку: кожна дитина має право на свободу думки, поглядів. Усі діти, відповідно до їх віку та ступеня зрілості, повинні брати участь у судових чи адміністративних провадженнях та висловлювати там свою думку;

- діти можуть обирати власну релігію: мають право на свободу вираження поглядів у будь-яких соціальних ситуаціях та вирішувати свою релігійну належність з 14 років;

- діти мають право на отримання інформації: отримати доступ до необхідної інформації чи відповідних програм. Вся інформація, що стосується дитини повинна відповідати основним інтересам дитини;

- особливу увагу слід приділити догляду за дітьми позбавлених можливості виховуватися в сім'ї;

- особливу увагу слід приділити дітям-біженцям: держави сусіди, що не є членами ЄС або вступають до ЄС, створюють нові виклики через збільшення міграції в прикордонних районах. Цей факт вимагає створення регіональних багатокультурних центрів. Це, звичайно, не повинно заважати окремим сім'ям для взяття дітей, що переживають лихо на проживання до своєї сім'ї;

- збільшення турботи про дітей-інвалідів: ті, хто народився або став інвалідом, не повинні зазнавати дискримінації;
- особливу увагу слід приділяти дітям, які перебувають у конфлікті із законом: кожна дитина має право на отримання належного випробувального захисту від батьків, професійного опікуна або від неурядових організацій, якщо вона помиляється, що суперечить законодавству, забезпечити йому реабілітацію та соціальну адаптацію, компенсувати втрачені можливості.

Сьогодні не викликає сумнівів, що сім'я — це природне середовище існування дитини, джерело її світогляду, культури, мови, тому саме сімейне, а не громадське виховання повинно мати пріоритет. Правники також погоджуються з тим, що саме в сім'ї дитина починає формуватися як особистість, у сім'ї вона набуває перших навичок соціального спілкування, визначається як особа, яка має певні культурні, мовні, релігійні переконання, які виділяють її серед інших людей і перетворюють на особистість.

Використані джерела:

1. Alaptörvény Nemzeti Hitvallás, L) cikk URL: <http://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv> (дата звернення: 20.04.2021).
2. A polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 4:2. § URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300005.tv> (дата звернення: 20.04.2021).
3. A gyermekek védelemről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700031.tv> (дата звернення: 20.04.2021).
4. A családok támogatásáról szóló 1998. évi LXXXVI. törvény 3. §, 5-15. § URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99800084.tv> (дата звернення: 20.04.2021).
5. A családok támogatásáról szóló 1998. évi LXXXVI. törvény végrehajtásáról szóló 223/1998. (XII. 30.) Korm. rendelet 5. §, 5/A. §, 9. § URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99800223.kor> (дата звернення: 20.04.2021).

ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОБЛЕМ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ МАЙНОВОГО ПРАВА ІНВЕСТОРА ПРИ ІНВЕСТУВАННІ ТА ФІНАНСУВАННІ ЖИТЛА В ОБ'ЄКТІ БУДІВНИЦТВА

Спесівцев Д.С.

*старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Волинського національного університету імені Лесі Українки
кандидат юридичних наук*

В умовах сьогодення інвестування та фінансування квартир в об'єкті будівництва на стадії спорудження нерухомості виступають елементами

одного з найбільш поширених юридичних механізмів набуття права власності на житло.

Водночас, як відомо, ринок нерухомості залишається однією з найбільш фінансовоємних сфер суспільних відносин. А ураховуючи те, що в одному об'єкті будівництва, як правило, знаходиться декілька об'єктів інвестування (житлові і нежитлові приміщення) обсяг можливих юридичних і фінансових ризиків для інвесторів є досить значним. Тому проблеми охорони та захисту суб'єктивних цивільних прав інвесторів при інвестуванні та фінансуванні житла потребують ретельного наукового аналізу, юридичної оцінки, а також вирішення у контексті практики правозастосування і на нормативному рівні.

В якості основної передумови, що визначає можливі проблеми охорони та захисту майнових прав інвестора при інвестуванні та фінансуванні житла в об'єкті будівництва, виступає базова юридична модель виникнення права власності на новостворюваний об'єкт нерухомості. В положеннях чинного цивільного законодавства України знаходить закріплення концепція, яку можна умовно назвати «презумпція права власності замовника будівництва (забудовника) на об'єкт нерухомого майна». Вона полягає у тому, що саме замовник будівництва або забудовник, який безпосередньо забезпечує спорудження нерухомості, вважається власником об'єкта, що створюється.

У першу чергу саме замовнику (забудовнику) належить речове право на земельну ділянку, на якій здійснюється будівництво. Відповідно до правила пріоритету право на земельну ділянку визначає право на об'єкт, що споруджується на такій ділянці. Крім того, саме замовник (забудовник) своїми власними силами або ж із залученням підрядників забезпечує спорудження об'єкта. При цьому як слідує зі статей 876 та 856 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), якщо інше не встановлено договором, власником об'єкта будівництва виступає замовник [1, ст. 876, 856]. Водночас саме замовник укладає договір підряду з підрядником при спорудженні нерухомості або ж здійснює будівництво своїми силами та засобами.

Договір, що укладається між інвестором та замовником (забудовником) або ж між інвестором та, наприклад, управителем фонду фінансування будівництва, не є, як правило, договором підряду за своїми змістом. Незалежно від обраної юридичної схеми інвестування та фінансування будівництва (через фонд фінансування, цільові облигації або ж на підставі договорів пайової участі у фінансуванні будівництва чи купівлі-продажу майнових прав) у інвестора виникає обов'язок здійснювати фінансування будівництва і право вимагати одержання у власність відповідного об'єкта інвестування, а у замовника (забудовника) виникає обов'язок забезпечити спорудження нерухомості та право вимагати здійснення інвестором фінансування.

Вказане суб'єктивне цивільне право інвестора є майновим за своєю сутністю, проте саме правова природа такого права і пов'язані з нею аспекти виступають безпосередніми детермінантами проблем його охорони та захисту.

1. У контексті базового поділу суб'єктивних цивільних прав на речові права і права вимоги майнове право інвестора відноситься до другого виду. У своїй постанові від 27 лютого 2019 року у справі № 2-856/12 Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду вказує на те, що майнове право може засвідчувати правоможність його власника отримати право власності на нерухоме майно чи інше речове право на відповідне майно у майбутньому [2]. Ця позиція знайшла підтримку у Великій Палаті Верховного Суду (Див.: ухвалу Великої Палати Верховного Суду від 27 лютого 2020 р. у справі № 344/16879/15-ц) [3].

Це безпосередньо визначає проблему спрямованості захисту майнового права. Діюча система цивільно-правового захисту суб'єктивних цивільних прав переважно спрямована на створення умов для здійснення особою відповідного права. Якщо особу позбавлено панування річчю, захист спрямовується на його поновлення, а якщо мають місце перешкоди у здійсненні панування, то захист спрямовується на їх усунення. Проте, здійснювати право повинен сам суб'єкт, якому належить право. У випадку з правом вимоги, що належить інвестору, проблема захисту проявляється у тому, що він повинен забезпечити умови для здійснення вимоги, проте не власне здійснення права вимоги шляхом одержання майна. А такі умови, як правило, існують перманентно.

2. Положеннями чинного цивільного законодавства України не запроваджено системи фіксації фактів виникнення майнових прав інвестора на об'єкт інвестування в об'єкті будівництва. Підставою виникнення майнового права є цивільно-правовий договір, який, як відомо, має приватноправовий характер. У зв'язку з цим факт виникнення у інвестора майнового права на об'єкт інвестування відомий лише особам, які володіють інформацією про укладення відповідного договору і його зміст.

Внаслідок відсутності системи фіксації відповідних обставин у практиці мають місце випадки, коли замовник (забудовник) передає інвестору майнові права на об'єкт інвестування в ситуаціях, коли майнові права на такий об'єкт вже перебувають у заставі кредитора замовника (забудовника), наприклад, банку. Крім того такий стан речей виступає передумовою для можливості укладення замовником (забудовником) декількох договорів на підставі яких у різних осіб виникатимуть однакові за змістом і характером майнові права на один об'єкт інвестування («подвійний продаж»).

3. Наразі положеннями чинного цивільного законодавства України не запроваджено чіткого алгоритму трансформації майнового права інвестора («права очікування») у речове право, яке може бути захищене більш

ефективними способами. Положення, що закріплено у частині п'ятій статті 7 Закону України «Про інвестиційну діяльність» створює умови для визнання за інвестором права власності на об'єкт інвестування [4], проте у своїй постанові від 27 лютого 2019 року у справі № 761/32696/13-ц Велика Палата Верховного Суду прямо вказала на те, що до завершення будівництва об'єкта нерухомості і його введення в експлуатацію позивачу як інвестору належать майнові права на такий об'єкт [5]. Якщо нерухомість не прийнята в експлуатацію, визнати за інвестором право власності на житлове чи нежитлове приміщення у ній, що є об'єктом інвестування, неможливо.

Підсумовуючи викладене, необхідно констатувати, що основною детермінантою проблем захисту та охорони майнового права інвестора при інвестуванні та фінансуванні житла в об'єкті будівництва виступає власне правова природа такого права. Закон не може змінити сутність права вимоги, проте може створити умови при яких його захист або захист інтересів інвестора буде ефективним.

Законодавцю необхідно концентрувати увагу на тих детермінантах проблем охорони та захисту майнових прав інвестора, які підвищують ризики, породжувані визначальною обставиною. Йдеться про відсутність системи фіксації фактів виникнення, переходу та припинення майнових інвесторів, а також механізми «трансформації» права вимоги у право власності.

На вирішення першої з окреслених проблем спрямований проект Закону Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будують споруджені в майбутньому (реєстраційний номер 5091) [6]. Реалізація цієї ініціативи створить умови для охорони відповідних правових можливостей інвесторів, а у випадку їх порушення – для ефективного захисту.

Проблема механізму «трансформації» майнового права вимоги у право власності потребує більш ретельної уваги законодавця. В якості одного з варіантів її вирішення може виступити механізм аналогічний тому, що в умовах сьогодення забезпечує виникнення права власності на об'єкт самочинного будівництва. Суд міг би визнавати право власності на житлові або нежитлові приміщення за інвесторами у порядку захисту їх прав та законних інтересів. При цьому існує потреба узгодити на нормативному рівні такі елементи механізму правовстановлення як прийняття об'єкта будівництва в експлуатацію у цілому і проведення державної реєстрації права власності на відповідну його частину (жиле або нежиле приміщення) за інвестором.

Окрему увагу необхідно присвятити механізму прийняття об'єкта будівництва в експлуатацію безпосередньо інвесторами або взагалі відмовитись від обов'язковості такої операції у порядку виключення.

Використані джерела:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відом. Верхов. Ради України. 2003. №№ 40–44. Ст. 356 (із змінами).
2. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 27.02.2019 р., судова справа № 2-856/12. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80715967> (дата звернення: 09.04.2021).
3. Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 27.02.2020 р., судова справа № 344/16879/15-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87902778> (дата звернення: 09.04.2021).
4. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-XII. Відом. Верхов. Ради України. 1991. № 47. Ст. 646 (із змінами).
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27.02.2019 р., судова справа № 761/32696/13-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80522393> (дата звернення: 09.04.2021).
6. Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будують споруджені в майбутньому: проект Закону, зареєстрований 17.02.2021 р. за № 5091. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71126 (дата звернення: 09.04.2021).

ДО ПИТАННЯ СТРОКІВ ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ ДЛЯ ЗАХИСТУ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ТА ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Машевська Л.А.

кандидат юридичних наук, адвокат

У сучасній судовій практиці щодо оскарження дій та бездіяльності органів Пенсійного Фонду поки що не вироблено єдиного підходу до визначення порядку та особливостей обчислення строків звернення особи до адміністративного суду для захисту порушених або оспорюваних соціальних прав, передусім, права на пенсійне забезпечення, що зумовлює необхідність більш детального вивчення даного питання.

Ця проблема досить часто виступає «камнем спотикання» значної частини спорів, які виникають у сфері соціального захисту особи. Проблема строків, як універсальної категорії, що застосовується у процесі вирішення спорів в суді, та під час вирішення спорів саме у справах, пов'язаних із захистом соціальних прав, у частині стягнення недоотриманої з вини органів, які призначають та виплачують пенсію, сум пенсії, особливий порядок застосування строків звернення до адміністративного суду, саме процесуальним законодавством не вирішений. На цій підставі склалася неоднакова судова практика у даній категорії справ, яка потребує узагальнення та аналізу з метою внесення відповідних змін у процесуальне законодавство, що врегулює дану категорію спорів.

У КАС України строки звернення до адміністративного суду визначені у ст. ст. 122-123, в яких йдеться про загальний порядок обчислення строків звернення до суду для фізичних та юридичних осіб, а також суб'єктів владних повноважень; наслідки пропуску строків звернення до адміністративного суду тощо. Загальновідомо, що строк звернення до суду встановлюється з метою забезпечення дотримання принципу правової визначеності, що слід розуміти як спрямованість на створення ситуації упевненості для відповідача у справі (як правило, суб'єкта владних повноважень) стосовно відсутності у особи бажання звертатись з відповідним позовом, у тому числі, захищати свої права, та отримання розуміння стабільності (безспірності) відповідних правовідносин.

Згідно одного з існуючих підходів до розуміння юридичної природи строків звернення до адміністративного суду, строк звернення до суду є матеріально-правовим, оскільки, він напряму пов'язаний із реалізацією прав і свобод відповідної особи, одже цей строк суттєво відрізняється від інших строків, які містяться у процесуальному законодавстві, за своєю суттю, правовим характером, нормативним закріпленням, наслідками пропуску, порядком поновлення тощо; строк звернення до суду не перестає бути матеріально-правовим строком, незважаючи на те, що він міститься у процесуальному законодавстві. Оцінюючи доцільність такої позиції,

необхідно акцентувати увагу на тому, що такий підхід сформувався в період чинності попередньої редакції КАС України, в якому строки звернення до суду визначались в главі 8 КАС України (у редакції, чинній до 15 грудня 2017 року), яка мала назву «Строки», при цьому, в цій главі розмежовувались строки звернення до суду (ст. ст. 99-100) та процесуальні строки (ст. ст. 101-103), із чого вбачалося, що строк звернення до адміністративного суду не є процесуальним. Додатковим аргументом на підтвердження вищезазначеної позиції є те, що такий строк подібний до строку позовної давності в цивільному судочинстві, який, в свою чергу, регламентований нормами матеріального права – главою 19 Цивільного кодексу України.

У справах, пов'язаних із захистом соціальних прав у частині стягнення неотриманої з вини органів, які призначають та виплачують пенсію, сум пенсії, особливий порядок застосування строків звернення до адміністративного суду саме процесуальним законодавством, не визначений.

Велика Палата ВС у постанові від 24.12. 2020 року по справі №510/1286/16-а, сформувала правову позицію, згідно якої, норми статті 87 Закону України від 05.11.1991 року № 1788-XII «Про пенсійне забезпечення», статті 46 Закону України від 09.07.2003 року № 1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» і статей 51, 55 Закону України від 09.04.1992 року № 2262-XII «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» (щодо необмеження будь-яким строком несплаченої пенсіонером суми пенсії) підлягають застосуванню у справах за позовами про оскарження бездіяльності, дій та/або рішень суб'єкта владних повноважень щодо обчислення, призначення, перерахунку пенсійних виплат виключно за наявності таких умов: 1) ці суми мають бути нараховані пенсійним органом; 2) ці суми мають бути не виплаченими саме з вини держави в особі пенсійного органу. Велика Палата Верховного Суду вважає, що, визначаючи початок перебігу строку звернення до адміністративного суду, важливо встановити той момент, коли особа дізналася або могла дізнатися про порушення її прав. У спорах, що виникають з органами ПФУ, особа може дізнатися, що її права порушені, зокрема, при отриманні від органу ПФУ відповіді на надісланий запит щодо розміру пенсії, нормативно-правових документів, на підставі яких був здійснений саме такий розрахунок. Отже, в цьому випадку початок перебігу строку звернення до адміністративного суду слід пов'язувати з датою отримання листа-відповіді, листа-роз'яснення від органу ПФУ на запит особи про правильність/помилковість нарахування розміру пенсії, своєчасність/несвоєчасність її перерахунку.

Таким чином, ми бачимо, що судова практика розвивається не в напрямку розвитку належного захисту соціальних прав тих категорій позивачів, що є найбільш соціально вразливими, оскільки, судом не вирішено остаточно правову проблему щодо права та строку звернення особи саме до

ПФУ із заявою щодо збільшення пенсійних виплат, що дає суддям підставу залишити позову без розгляду, саме з підстав пропуску строків на звернення до суду.

Враховуючи той факт, що навіть за наявності позитивного рішення суду про стягнення певних грошових сум (виплата збільшеного розміру пенсії, підтвердження права на одноразову допомогу тощо) з суб'єкта владних повноважень – Пенсійного Фонду України, яке набрало законної сили, домогтися реального отримання цих коштів неможливо, всі потрачені зусилля позивача на підготовку та подання позову до суду, збір доказів самому або за посередництво адвоката є марними, оскільки, реально, кошти не вдається отримати починаючи з 01 січня 2016 року. Саме з цього часу суб'єкт владних повноважень – ПФУ припинив реально виконувати рішення суду про стягнення потрачених позивачем грошових коштів – повертати кошти (витрати на правову допомогу, судовий збір тощо). Станом на сьогоднішній день для ПФУ виконання рішення суду завершується саме внесенням такого позивача до реєстру осіб, які мають право на отримання коштів. Така ж доля спіткала тих позивачів, які в судовому порядку домоглися підтвердження свого права на збільшений розмір пенсійних виплат з часу призначення пенсій, внаслідок чого вони мають отримати певну суму від Пенсійного Фонду України.

29 червня 2004 р. щодо України Європейським судом з прав людини винесено перші рішення щодо суті, в яких порушуються питання невиконання рішень національних судів, де відповідачами були державні підприємства. Так, Європейський суд з прав людини виніс рішення у справах «Півень проти України», «Жовнер проти України», «Войтенко проти України». Перші дві заяви стосувалися невиконання рішень, винесених на користь заявниць, про стягнення з навчальних закладів освіти заборгованості з заробітної плати та надбавки за вислугу років. Суд встановив, що боржником були заклади освіти, які є державними установами, що фінансуються з державного бюджету. Крім цього, Суд зазначив, що рішення судів залишалися невиконаними шість років через те, що бюджетне законодавство не передбачало витрати, встановлені статтею 57 Закону України «Про освіту». Більше того, Суд звернув увагу, що в національному законодавстві відсутня нормативна база щодо зобов'язань відповідних міністерств у випадку бюджетної прогалини. Взв'язи до уваги той факт, що існувала прогалина у законодавстві, а також те, що відстрочка виконання не була обмежена конкретним строком, Суд дійшов висновку, що державою було порушено § 1 статті 6 Конвенції. Європейський суд з прав людини зазначив, що у справах щодо невиконання рішень суду у зв'язку з нестачею бюджетних коштів, державний орган влади не має права посилатися на брак коштів на виправдання неспроможності виконати судові рішення про повернення боргу. Зрозуміло, що за певних обставин затримка з виконанням судового рішення може бути виправданою. Але затримка не може бути такою, що

спотворює сутність права, гарантованого п. 1 ст. 6 Конвенції. Не можна посылатись на ствердженні фінансові труднощі, яких зазнає держава, що перешкоджають заявникові отримати належні йому кошти відповідно до рішення суду [1].

Частиною 2 ст. 14 КАСУ передбачено: «Судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України». Аналізуючи реєстр судових рішень, варто звернути увагу на те, що адміністративні суди майже стовідсотково відмовляють позивачам у встановленні судового контролю за виконанням судових рішень, хоча, саме така позиція судової влади незрозуміла з огляду на формальний підхід суддів до такого надважливого питання, як реальне виконання рішення суду та отримання позивачем грошових коштів. Адже позивачі звертаються до суду для того, аби за посередництвом судового рішення отримати грошові кошти, а не лише судові підтвердження їхнього права на такі кошти.

У своїй прецедентній практиці Європейський суд з прав людини неодноразово зазначав, що кожна держава повинна мати відповідний, адекватний та достатній правовий арсенал для забезпечення позитивних зобов'язань, які вона взяла на себе відповідно до Конвенції [2].

Таким чином, зараз необхідно намагатися привести одні закони та підзаконні акти у відповідність з іншими, внести зміни у законодавство, застосування якого може вплинути на порушення гарантованих Конвенцією прав.

Використані джерела:

1. Справа «Імобільяре Саффі» проти Італії», рішення від п. 74, ECHR 1999-V.
2. Справа «Півень проти України», рішення від 29.06.2004 року.

**АКСІОЛОГІЧНІ ОСНОВИ НЕОБХІДНОСТІ ПРОТИДІЇ МОБІНГУ У СФЕРІ
ТРУДОВИХ ВІДНОСИН: ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ**

Щербюк Н.Ю.

*доцент кафедри права
Луцький національний технічний університет
Кандидат юридичних наук, доцент*

Уже не одне десятиліття в нашій державі триває процес реформування трудового законодавства, що зумовлено особливостями системи суспільних відносин, пов'язаних із працею, які сформувалися в умовах сучасності. Супроводжується він численними змінами і

доповненнями, які вносяться до чинного Кодексу законів про працю України, поданням до парламенту проектів Трудового кодексу, намаганням адаптувати трудове законодавство до європейських стандартів і т.п. Усе це відбувається на фоні високого рівня безробіття, непрозорих конкурсів на зайняття вакантних посад, наявності великої кількості декларативних норм, які важко реалізувати у сфері трудового права, відсутністю дієвих механізмів захисту порушених прав і тотальною безвідповідальністю. Крім того, сфера трудових відносин характеризується процесами жорсткої конкуренції серед працівників, що часто призводить до неприязного, упередженого ставлення, як їх один до одного, так і роботодавця до конкретного працівника. А це, у свою чергу, сприяє появі нових форм дискримінації, проявом якої є мобінг. Його існування доведено і досліджено у багатьох європейських державах. Деякі науковці вважають мобінг на робочому місці «соціальною проблемою XXI століття» [1, с.49]. В Україні, на жаль, у регулюванні зазначеного явища спостерігається процес систематичного подання проектів законів України, щодо внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів щодо протидії мобінгу.

На наше переконання, усі вище окреслені проблемні питання залишаються без вирішення тому, що досі чітко не окреслена концептуальна основа, що слугує базисом процесу реформування. А для цього потрібно чітко окреслити ціннісні орієнтири. При їх визначенні потрібно виходити із того, що «Конституція як Основний закон держави фіксує первинні, основні суспільно-політичні цінності , система яких може бути зображена у пірамідальній формі, на вершині якої буде людина. На наступному рівні знаходяться загальнолюдські, універсальні цінності, що є основою права та функціонування держави, а саме, свобода, справедливість, рівність» [2, с. 9]. У питанні протидії мобінгу базисом слугують стаття 21 Конституції України, у якій зазначається, що «усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах», та стаття 28, яка гарантує кожному право на повагу його гідності.

Також видається важливим акцентування уваги на соціальній цінності трудового права, яке «є втіленням збалансованості інтересів учасників трудових відносин як для окремого учасника, так і для групи учасників. ... Разом з тим, ціннісним ядром трудового права залишаються трудові права, інтереси і свободи працівника» [3, с.140]. Досить важливо щоб це знайшло своє відображення у завданнях чинного і майбутнього трудового законодавства. Адже, саме з огляду на соціальну необхідність у суспільстві створюється, оновлюється або удосконалюється правове регулювання, і чим чіткішою вона є, «тим гостріше відчувається потреба прояву соціальної ролі права – закріпити, захистити і спрямувати розвиток певних суспільних відносин» [4]. З огляду на це, у новому Трудовому кодексі варто не лише адаптувати норми до нових соціально-економічних умов та міжнародних стандартів, а також адекватно реагувати на нові форми порушення прав людини у сфері трудового права і закріплювати реальні механізми, за

допомогою яких працівники могли б захищати свої порушені права і чітко усвідомлювати та відчувати непорушність трудового законодавства. Тут варто виходити із того, що «трудове право має розумітися не лише як система правових норм, які регулюють трудові відносини, а як соціальний феномен, що розкриє рівень реалізації свободи та правової культури суб'єктів трудового права» »[3, с.139]. Сьогодні, на жаль, в багатьох сферах суспільного життя, в тому числі і у сфері трудових відносин, спостерігається явище апатії, зневажливого ставлення до права як регулятора суспільних відносин. Проявом може слугувати відкрите чи приховане цькування (мобінг) працівника зі сторони колег за мовчазної згоди керівника чи, навіть, за його вказівкою. Як зазначається в літературі, «правовий нігілізм може проявлятися в конкретних способах зовнішнього виразу антиправового або, навіть, злочинного характеру, які виявляються в поведінці як громадян, так і посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування»[5, с. 12].

Правова культура – це соціальний організм, що постійно еволюціонує та створює систему цінностей. Зміни історичних умов позначаються на стані правової культури [6, с. 109]. З огляду на це, для держави, яка відкинула цінності попередньої історичної епохи, досить важливо самій для себе визначитися із ціннісними орієнтирами у процесі реформування трудового законодавства. Адже саме їх розмитість зумовлює затягування у часі дієвого правового регулювання трудових відносин, порушення існуючих трудових прав і прав людини, які не врегульовані трудовим правом, зокрема, появою мобінгу. З огляду на це, вбачаємо необхідність у подальших розвідках зазначеної проблеми.

Використані джерела:

1. Батаева Е.В. Моббинг на рабочем месте (междисциплинарные аспекты изучения). Социологический журнал. 2016.Том22. №3. С.49-66.
2. Салей М.І. Конституційна аксіологія в сучасній Україні: науково-практична парадигма. Автореф. на здобуття наук. ступеня к.ю.н. за спеціальністю 12.00.02.- конституційне право; муніципальне право.О., 2017. 20с.
3. Костюченко О.Е. Соціальна цінність трудового права. Економічна теорія та право. 2018. №1(32). С. 137-148.
- 4.Иванчина Ю.В. Функции, цели и задачи трудового права. URL: <https://journal-management.com/issue/2013/04/40> (дата звернення: 13.04.2021р.).
5. Макарова О.В., Крилова Ю.І. Проблеми формування правової культури в українському суспільстві. Право. Серія 18. Економіка і право. 2015. Випуск 30. С. 104-108 (дата звернення: 13.04.2021р.).
6. Макеєва О.М. Актуальні проблеми формування правової культури суспільства як визначального чинника становлення правової держави в Україні (дата звернення: 13.04.2021р.).

ОКРЕМІ НАПРЯМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Кирик І.С.

*прокурор відділу підтримання обвинувачення в суді прокуратури
Волинської області,
кандидат юридичних наук*

У сучасних умовах проблема торгівлі людьми набула масштабу, який становить серйозний виклик суспільству і державі. Вчинення торгівлі людьми є найзухвалішою формою порушення основоположних прав людини і громадянина, що пов'язана з цинічною і грубою поведінкою, нещадною експлуатацією, обмеженням свободи, приниження честі і гідності особи. Складність виявлення і розслідування зазначених злочинів пов'язана з тим, що їм властивий організований і законспірований характер, їх здійснення часто не обмежується територією однієї країни, а особи, причетні до їх вчинення, як правило, застосовують заходи, спрямовані на протидію розслідуванню і судовому розгляду кримінальних проваджень. Зазначені риси зумовлюють першорядне місце негласних форм і методів роботи підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, в справі виявлення і розслідування торгівлі людьми. Досягти ефективності досудового розслідування кримінальних проваджень про торгівлю людьми можна лише при належному йому оперативному супроводі та всебічному аналізі проблематики, що обумовлює неабиякої актуальності зазначеної проблематики [1, с. 146].

Важливим напрямом роботи щодо пошуку фактичних даних про торгівлю людьми, яка має транснаціональний характер, можуть стати заяви від родичів і знайомих зниклих осіб з приводу неповернення їх із-за кордону. Таку інформацію слід розглядати як ознаку того, що конкретна особа, вірогідно, могла стати жертвою торгівлі людьми. Отже, до їхніх заяв і повідомлень слід ставитися серйозно, адже йдеться про можливість потрапляння людини до тенет торгівців «живим товаром», унаслідок чого не лише її свобода, а й здоров'я та життя можуть опинитися під загрозою. Не виключено, що людина може стати жертвою й інших злочинів [2, с. 280].

Досить важливим напрямом під час розслідування торгівлі людьми є налагодження співпраці представників правоохоронних органів між собою та іншими урядовими й неурядовими структурами.

Взаємодія оперативних підрозділів зі слідчими підрозділами слугує в основному меті розкриття окремих злочинів, її необхідність виникає з отриманням інформації про вчинений злочин і при огляді місця події.

Важливим суб'єктом взаємодії під час розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, відіграє інформація, отримана від громадських (неурядових) організацій, у т. ч. міжнародних. Сьогодні в більшості регіонів України сформовано широку мережу громадських (неурядових) організацій, серед яких є також міжнародні торгівлі людьми. З огляду на специфіку та напрями роботи громадських організацій їх працівники часто контактують із жертвами торгівлі людьми, коли останні звертаються з причин медичної, соціальної або загальноореабілітаційної допомоги.

Представники громадських структур також підтримують контакти зі своїми колегами у країнах призначення, забезпечують роботу «телефонів довіри» та проводять інші заходи, під час яких отримують інформацію, що становить оперативний інтерес. Тому неурядові організації слід також розглядати як джерело отримання інформації про факти торгівлі людьми. Налагодивши взаємодію з ними, можливо забезпечити отримання зазначених даних за наявності згоди від їх першоджерел на контакт із правоохоронними органами [3, с. 116].

Зрештою варто зазначити про те, що успішне виявлення та розслідування торгівлі людьми значною мірою залежить від постійного вдосконалення професійної майстерності оперативних та слідчих працівників, від оволодіння ними науковими методами виявлення та розслідування злочинів. Неабияке значення має розробка методики розслідування торгівлі людьми, а також впровадження в слідчу практику науково обґрунтованих, ефективних рекомендацій щодо розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми [4].

Використані джерела

1. Мельнікова О.О., Форос Г.В. Методика аналізу інформації та взаємодія суб'єктів під час виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми. Правова держава. 2020. № 37. С. 145 – 153. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2020.37.201506>.
2. Сервецький І., Гальона І. Тактика пошуку осіб, причетних до вчинення торгівлі людьми. Підприємництво, господарство і право. 2012. 2. С. 277 – 284.
3. Кунтій А.І. Суб'єкти взаємодії під час розслідування торгівлі людьми з метою експлуатації. Юридичний науковий електронний журнал. 2019. № 5. С. 113 – 116.
4. Свінціцька О.П. Розслідування торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ. ПрАТ МАУП. К., 2019. 220 с.

**ПРО РОЛЬ ЮРИДИЧНИХ ГАРАНТІЙ У МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ПРИНЦИПІВ ГУМАНІЗМУ ТА ПРАВ
І СВОБОД ЛЮДИНИ**

Колб О.Г.

*професор кафедри політології, управління та державної безпеки
Волинського національного університету імені Лесі Українки,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України*

Василюк І.М.

кандидат юридичних наук, адвокат

Вивчення наукових джерел показало, що більшість учених до змісту юридичних гарантій у процесі виконання-відбування кримінальних покарань у науковій літературі зазвичай включаються заходи:

- а) нагляду й контролю за правомірністю поведінки суб'єктів права з метою виявлення випадків правопорушень;
- б) правового захисту;
- в) юридичної відповідальності;
- г) запобіжні та інші правоохоронні заходи;
- д) процесуальні форми охорони прав та обов'язків (включаючи форми застосування правоохоронних заходів);
- е) профілактики й попередження правопорушень;
- є) міжнародного контролю за дотриманням прав, законних інтересів і виконанням обов'язків.

При такому підході гарантіями дотримання принципів гуманізму та поваги до прав і свобод людини в період відбування покарання в місцях позбавлення волі мають стати: 1) удосконалення порядку виконання-відбування покарання у виді позбавлення волі, визначеного у КВК України; 2) забезпечення нагляду і контролю в цій сфері; 3) встановленням юридичної відповідальності персоналу установ виконання покарань за допущення порушень законодавчих норм; 4) профілактика порушень.

Поряд з цим, слід звернути, у зв'язку з цим, увагу на те, що в сучасних умовах відсутня будь-яка юридична відповідальність за недотримання принципів КВК України самих по собі. Це витікає з такої специфічної ознаки юридичної відповідальності, як обов'язкова наявність підстави для її виникнення, зокрема, факту порушення законодавчих приписів: юридична відповідальність є перш за все відповідальним ставленням людини до своїх обов'язків, відповідальністю за правильне виконання особою покладених на неї законом обов'язків. Якщо ж обов'язок не виконаний, настає відповідальність у її негативному значенні – стягнення чи покарання, враховуючи, що підстави юридичної відповідальності – це сукупність

обставин, наявність яких робить юридичну відповідальність можливою (притягнення до відповідальності) і об'єктивно необхідною (настання відповідальності).

Наочним прикладом такої правової колізії можна визнати зміст ст. 16 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», у якому окремо сформульовані вимоги до персоналу ДКВС України та його відповідальність. Зокрема, у законі з цього приводу зазначено, що персонал зобов'язаний неухильно виконувати закони України, додержуватися норм професійної етики, гуманно ставитися до засуджених і осіб, взятих під варту, а жорстокі, нелюдські або такі, що принижують людську гідність дії, є несумісними зі службою та роботою в органах і установах виконання покарань. При цьому, особи з числа персоналу, які виявили жорстоке ставлення до засуджених і осіб, взятих під варту, або вчинили дії, що принижують їх людську гідність, притягуються до відповідальності згідно із законом.

Інакше кажучи, недотримання принципу гуманізму чи поваги до прав і свобод людини, якщо це не виявилось у безпосередньому порушенні прав засудженого або певних законодавчих норм, якими визначається порядок виконання-відбування покарання, а відбулося на морально-етичному рівні, не створює підстав для юридичної відповідальності, тобто, захист принципів від можливих порушень пов'язаний з певною обмеженістю.

У той самий час, слід також зауважити, що право засудженого – це дещо інша правова категорія, яку в юридичній літературі визначають по різному: як певні можливості людини, необхідні для її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах, які об'єктивно зумовлюються досягнутим рівнем розвитку людства і мають бути загальними та рівними для всіх людей [1, с. 16]; умови та засоби, котрі складають можливості людини, необхідні для задоволення потреб її існування [2, с. 8]; юридичну можливість діяти з метою здійснення волі й інтересу, що включає у себе два моменти: формальний, тобто можливість діяти з метою здійснення певної волі, і матеріальний, тобто можливість діяти з метою певного інтересу, причому обидві ці можливості є не просто фактичними, але і правовими, тобто такими, які засновані на об'єктивному праві.

Як з цього приводу правильно зробив висновок Н. М. Коркунов, право індивіда неодмінно передбачає відповідний обов'язок. При цьому, якщо немає обов'язку, буде простий дозвіл [3, с. 124]. Більш того, надаючи суб'єктивне право, юридична норма надає особі нову силу, збільшує його могутність щодо реалізації своїх інтересів. Такий пряий і позитивний вплив юридичних норм, що обумовлений встановленням відповідних обов'язків і виражається в розширенні можливостей, ми і називаємо суб'єктивним правом (правомочністю). Або, коротше кажучи, правомочність є можливістю здійснення інтересу, обумовлена відповідним юридичним обов'язком. Саме

обумовленістю, на його переконання (і це не викликає заперечень), відповідним обов'язком правомочність перш за все і відрізняється від простої дозволеності. Звичайно, все, на що особа має право, дозволено; але не на все дозволене вона має право, а лише на те, можливість чого забезпечена встановленням відповідного обов'язку. Дозволити одному – не означає зобов'язати іншого [3, с. 124-125].

У контексті досліджуваної проблематики, необхідно звернути увагу й на той факт, що в науці кримінально-виконавчого права, враховуючи властивий їй предмет та метод, частіше за все використовується саме формула «дозволено все, що передбачено в законі» – яка характерна дозволу що міститься в правах, а не в інтересах. Як у зв'язку з цим зауважив К. А. Автухов, кримінально-виконавчому праву має бути характерна більша конкретика, адже мова йде про чіткий перелік прав і обов'язків, що надаються, чи не надаються засудженим до того чи іншого виду покарання. При цьому, простий дозвіл, тобто дозвіл, до якого можна застосовувати: «дозволено все, що не забороняється законом», не дає такої гарантованості, забезпеченості та стабільності правовим механізмам, якими користується наука кримінально-виконавчого права, позаяк такий дозвіл у меншій мірі наділений конкретикою [4, с. 80]. Особливої актуальності ця теза набуває при характеристиці права позбавлених волі на гуманне ставлення та повагу їх людської гідності, оскільки ні з тексту закону, ні з доктринальних положень не витікає, які можливості виникають у засуджених, та які обов'язки – у персоналу установ виконання покарань.

Отже, право засуджених до позбавлення волі на гуманне ставлення та повагу їх людської гідності варто визнати невід'ємним елементом правового статусу цих осіб, враховуючи, що останні – це різновид галузевого правового статусу, який визначається нормами кримінально-виконавчого законодавства України.

Використані джерела:

1. Рабінович П. Основні права людини: поняття, класифікація, тенденції. Український часопис з прав людини. 1995. №1. С. 14–23.
2. Панкевич І. М. Здійснення прав людини: проблеми обмежування (загальнотеоретичні аспекти) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів: Нац.ун-т ім. І. Франка, 2000. 20 с.
3. Коркунов Н. М. Лекции по общей теории права. Изд. 5-е. Санкт-Петербург. : Изд. юрид. кн. маг. Мартынова Н. К., 1898. 354 с.
4. Автухов К. А. Виконання покарання у виді арешту : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Ін-т вивчення проблем злочинності ім. В. Сташиса НАПрУ, 2012. 200 с.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПОЛІТИКИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Ступник Я. В.

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри
кримінального права та процесу
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Козум М. Г.

старший викладач кафедри
теорії та історії держави і права
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Личко К. Ю.

асистент кафедри
кримінального права та процесу
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

У юридичній літературі висловлюються різні точки зору, що визначають поняття, зміст і призначення політики протидії злочинності в сучасний період. В даний час цьому питанню присвячено багато наукових робіт, включаючи монографії, посібники, статті, в яких можна знайти відповіді на найскладніші і дискусійні питання [1].

На думку Г.М. Міньковського, з якою варто повністю погодитись, вказану політику слід розглядати в двох аспектах – широкому і вузькому. Перший «охоплює систему боротьби зі злочинністю в цілому, комплексно характеризує науково обґрунтовану лінію цієї боротьби, стратегію ... держави в цій сфері, місце і значення боротьби зі злочинністю в забезпеченні потреб соціального розвитку, характеризує систему цієї боротьби, тенденції її розвитку (щодо задач, суб'єктів, засобів), проблемні ситуації і шляхи їх вирішення». Другий аспект охоплює, ... концепцію використання в боротьбі зі злочинністю саме кримінально-правових засобів (кримінального покарання, замінюючих і підкріплюючих заходів); їх взаємодію з системами інших засобів боротьби зі злочинністю» [2, с. 67]. Аналогічної думки дотримуються І.М. Даньшин [3] та О.М. Литвинов [4].

Очевидно, що в широкому значенні кримінально-правова політика виступає в якості реальної направляючої та мобілізуючої зусилля людей соціальної сили, що рухає механізми впливу на причини злочинності, саму злочинність як соціальне явище і на боротьбу з конкретними злочинами.

Як відомо, політика виражає функції держави з управління тією або іншою сферою суспільного життя. Політика боротьби зі злочинністю – один з головних державних інструментів протидії злочинності, механізм

гармонізації соціальних відносин. Вона існує в державі разом з іншими різновидами політики в області економіки, екології, демографії, міграції населення та ін.

Політика протидії злочинності як один із напрямів соціальної політики – це державна політика в області боротьби зі злочинністю, яка є стратегією і тактикою цієї боротьби. Стратегія і тактика припускають відповіді на два одвічні запитання: що робити і як робити. На перше запитання дає відповідь стратегія, на друге – тактика.

Політика протидії злочинності визначає основні напрями впливу на злочинність, формуючи кримінальне, кримінальне процесуальне і кримінально-виправне законодавство. Кримінальна політика є тією частиною політики протидії злочинності, яка виробляє основні завдання, принципи, напрями і цілі кримінально-правового впливу на злочинність, а також засоби їх досягнення, і виражається в директивних документах, нормах кримінального права, актах тлумачення норм і практики їх застосування [5, с. 21].

Власне кажучи, стан сучасної боротьби зі злочинністю в нашій країні може логічно привести до висновку, що в Україні відсутня реалістична, науково обґрунтована кримінальна політика у вигляді обговореної і прийнятої концепції, стратегії, програми. Ті документи, які час від часу приймаються, не можуть ясно позначити цілісну політику держави з протидії злочинності. Ці зауваження можна по праву віднести до багатьох соціально значущих рішень останніх років, що приймаються на державному рівні, без урахування думки вчених, всупереч запереченням професіоналів, керуючись тільки баченням або амбіціями чиновника, наділеного владою. Безумовно, такий стан речей необхідно кардинально міняти. Сьогодні простежуються два напрями сучасної кримінальної політики. Перший пануючий – традиційне «посилення боротьби» зі злочинністю. Безперспективність і згубність такого підходу для багатьох фахівців очевидна. На жаль, популістичні заклики до «посилення» знаходять широку підтримку населення, працівників правоохоронних органів. Другий напрям політики – масове приховування злочинів від реєстрації.

У сучасних умовах державі необхідна реалістична політика протидії злочинності, яка повинна бути науково обґрунтованою, фаховою, містити основні концептуальні і програмні документи. В рамках її відбувається реалізація реформування системи правоохоронних органів, проведення судової реформи, формування ювенальної юстиції, робота по криміналізації і декриміналізації суспільно небезпечних діянь. В даний час, наприклад, доречно розглядати необхідність визначення державної кримінальної політики з попередження та боротьби з наркозлочинністю і злочинністю неповнолітніх, організованою, необережною, вуличною, корисливою, корупційною та інших форм і категорій злочинів [6, с. 134].

Кримінальна політика проявляється в певних формах (законодавчій, правоохоронній і судовій), по основних напрямках, в яких реалізуються кримінально-правовий, кримінально-процесуальний, кримінологічний, криміналістичний підходи. Погоджуючись з даним виділенням основних форм і напрямів політики, що діє в області боротьби зі злочинністю, слід звернути увагу на відсутність єдності між ними в процесі реалізації. Так, законодавча політика у ряді випадків коректується і, на жаль, не завжди в кращу сторону, практикою застосування цих законів (судовою політикою).

Правоохоронна і судова системи нерідко демонструють свою винятковість і самостійність, діють шляхом свого бачення і тлумачення законів. Таким чином, складається правозастосовна практика у відриві від політики, визначеної законодавцем. Наприклад, до неї можуть вноситися деякі корективи за бажанням або під тиском влади. Вважаємо, що коли мова йде про політику протидії злочинності як один з головних державних інструментів впливу, то вона не повинна розумітися дуже вузько і зводиться тільки до заходів, передбаченим кримінальним законодавством. Це складний соціально - правовий феномен, в якому поєднуються теоретико-інформаційні й державно-управлінські елементи [7, с. 312].

Визначаючи державну політику протидії злочинності без урахування кримінологічної складової, виключається можливість впливу на злочинність й іншими заходами, наприклад, соціально-економічного, ідеологічного, морально-психологічного та іншого характеру. Уявляється, що дана політика охоплює не тільки всю систему органів державної влади, де особливе місце відводиться правоохоронним органам, діяльність яких заснована на законі, здійснюється правовими методами, направлена на забезпечення безпеки кожної особи в суспільстві і подолання злочинності як негативного соціального явища, але і залежить від злагодженої роботи інших установ, підприємств, організацій.

Однак, злочинність не може бути подолана тільки силами кримінально-правових заходів. Ефективність кримінально-правових заходів може бути досягнута тільки, якщо вони реалізуються при добре збудованій системі кримінологічних заходів, що забезпечують профілактику (попередження), запобігання, припинення злочинів і т.д. Одне тільки кримінальне право з властивим йому каральним, репресивним методами ніколи не зможе вирішити проблему злочинності.

Використані джерела:

1. Джужа О.М. Науково-практичний інтерес до становлення кримінально-виконавчої та кримінологічної політики України. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2005. № 11. С. 164-175.

2. Миньковский Г.М. О предмете и задачах курса уголовной политики. Труды Академии МВД СССР. М.: Академия МВД СССР, 1982. С. 67 - 73.
3. Даньшин И.Н. Введение в криминологическую науку. Харьков: Право, 1998. 144 с.
4. Литвинов О.М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. 446 с.
5. Побегайло Э.Ф. Современная криминологическая ситуация и кризис уголовной политики. Российский криминологический взгляд, 2005. № 1. С. 25-36.
6. Ступник Я.В. Про кримінологічну складову політики протидії наркозлочинності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. Випуск 18. 2012. С. 132-136
7. Иншаков С.М. Парадигма криминологии и уголовная политика. Российский криминологический взгляд, 2009. № 3. С. 312-313.

ІНТЕРВ'ЮВАННЯ КЛІЄНТА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕТАП НАВЧАННЯ В ЮРИДИЧНІЙ КЛІНІЦІ

Філюк О.С.

*директор юридичної клініки «Veritas»
кафедри права, факультету бізнесу та права
Луцького національного технічного університету*

Рожко М.І.

*здобувач вищої освіти з курсу, кафедри права
Луцького національного технічного університету*

Інтерв'ювання є обов'язковою складовою діяльності будь-якого юриста, в якій би галузі права він не працював. Отже, правник повинен володіти навичками проведення співбесіди (інтерв'ювання), щоб отримувати від клієнтів (осіб, які звернулися за юридичною допомогою) повну і достовірну інформацію, необхідну для правильної правової оцінки отриманих фактів. Саме тому вироблення у студентів-клініцистів навичок інтерв'ювання - важливий етап навчання в юридичній клініці.

Інтерв'ювання (від англ. Interview – інтерв'ю) перекладається українською як зустріч, побачення, бесіда [1; с. 280]. Останніми роками, навіть, десятиріччями термін «інтерв'ю/інтерв'ювання» отримав визнання та набув широкого розповсюдження у правничій спільноті більшості країн світу [2; с. 144].

Загальна теорія інтерв'ювання засвідчує, що для проведення ефективного інтерв'ю правник (студент-консультант) повинен уміти: створювати умови довіри, взаєморозуміння та взаємоповаги у спілкуванні з клієнтом; управляти процесом спілкування (бесідою); слухати і чути співрозмовника; ставити клієнту зрозумілі та коректні запитання; вести запис розмови; аналізувати та узагальнювати отриману від клієнта інформацію; коректно завершувати інтерв'ю [3; с. 144].

На етапі інтерв'ювання клієнта важливе місце належить первинному аналізу інформації, який полягає в тому, що студент-консультант повинен за результатами інтерв'ю правильно визначити правову проблему клієнта. Крім того, необхідно також визначити, якої інформації недостатньо для того, щоб виробити повноцінну позицію по справі. В процесі вказаної діяльності необхідно з'ясувати наступне: про мету клієнта, тобто який саме правовий результат він хоче отримати; про обставини справи; як клієнт може підтвердити свою розповідь.

Первинний аналіз відбувається під час самого інтерв'ювання, коли студент фіксує отриману інформацію, оцінює її як достатню або недостатню для подальшої роботи, задає додаткові питання, які можуть прояснити обставини, переглядає принесені клієнтом документи, які можуть підтверджувати історію клієнта, з'ясовує, яким чином ще клієнт може підтвердити свою історію.

Результатом такого первинного аналізу є складання резюме за результатами інтерв'ю, в якому студент-клініцист повинен сформулювати запитання, відповіді на які необхідно надати в процесі консультації, а також повідомити клієнту про прикріплення до справи документів, які містять інформацію, що підтверджує історію клієнта.

Значення психологічного контакту студентів-клініцистів з клієнтами, з якими їм доводиться спілкуватися, у стосунках і взаємодії з якими вони вирішують професійні завдання, важко переоцінити. Справжній юрист не може ефективно виконувати завдання без умови глибокого та всебічного знання об'єкта своєї діяльності – психології іншої людини.

Особа, яка ніколи не зверталась за юридичною допомогою, зазвичай відчуває психологічний дискомфорт, з недовірою ставиться до студентів-консультантів. Це може мати стримуючий вплив на подальшу роботу.

Перший контакт має надзвичайно важливе значення для ефективної подальшої роботи з клієнтом. З моменту першого контакту між студентом-клініцистом та клієнтом формується взаємне враження, яке у подальшому може змінюватись, проте вже з самого початку суттєво впливатиме на ефективність співпраці.

Саме з першого контакту студент-консультант повинен почати встановлювати належні взаємини з клієнтом. Взаємини, до яких необхідно прагнути, ґрунтуються на щирості і повазі.

На етапі перших контактів з клієнтом важливу роль відіграють вербальні елементи спілкування, тобто мова і стиль спілкування. Вони дозволять клієнту, спілкуючись з студентом-клініцистом, почувати себе достатньо комфортно. Не слід принижувати значення і невербальних елементів спілкування (до яких відносяться: поза, міміка, жести, тембр голосу, його інтонація і висота, а також багато інших), оскільки за даними наукових досліджень за рахунок невербальних засобів відбувається від 40 до 80 % комунікацій. Причому 55 % повідомлень сприймається через вирази обличчя, позу, жести, а 38 % - через інтонацію та модуляцію голосу [4; с. 132].

Особливо важливим при спілкуванні є вміння слухати. Вміння слухати – це дуже важлива навичка для майбутніх юристів. Слухання буває пасивним і активним.

Пасивний слухач - він чує те, що хотів би почути від співрозмовника, а не те, що він йому розповідає. Активний слухач - навпаки, чує те, що йому розповідає співрозмовник. Студент, який консультує клієнта, повинен бути активним слухачем.

Якщо особа, яка звертається за юридичною допомогою та з якою спілкується студент-консультант, думає що її не слухають, вона не скаже того, що йому необхідно почути. Більше того, якщо її слухати не уважно, є ймовірність не зрозуміти юридичну проблему. Тоді варто ставити клієнтові

питання типу «Скажіть, будь ласка, чим я можу Вам допомогти в такій ситуації?», адже допоки не з'ясований предмет опитування, воно буде проходити досить в аморфній формі. При цьому можна втратити багато часу на з'ясування деталей, які не мають жодного стосунку до проблеми [5; с. 15].

Узагальнюючи викладене, вміння правильно провести інтерв'ювання клієнта є досить важливою навичкою роботи для студентів-клініцистів. Рівень проведення інтерв'ювання, насамперед, свідчить про професійний рівень самого правника.

Клієнт, звертаючись за юридичною допомогою вперше, відчуває загрозу, яка може проявлятися по-різному: невпевненість у правильності вибору, недовіра, скептицизм. Важливо надати клієнту впевненості у тому, що юридична клініка завжди готова присвятити йому час та увагу – це завжди є передумовою встановлення психологічного контакту.

Використані джерела:

1. Новий англо-український словник: понад 160 000 слів та сполучень (2008) 5-те стереотип. Видання К.: Чумацький шлях, 2008. 668 с.
2. Профессиональные навыки правника: опыт практического обучения / отв. ред. Л. А. Воскобитова, Л. П. Михайлова, Е. С. Шугрина [Учеб. пособие] (2001) М.: Дело, 2001. 416 с.
3. Правнича клінічна освіта в Україні: Навчальний посібник / за заг. ред. В. М. Сущенка. К.: Ваїте, 2020, 274 с.
4. Етика ділового спілкування: Навч. посіб.- 5-те вид. / за заг. ред. Т. К. Чмут, Г. Л. Чайка. К.: Вікар, 2006, 132 с.
5. Юридична практика: основи ефективного консультування: Навчально-методичний посібник / за заг. Ред. В. В. Самолюк. – Острого: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2005. – 15 с.

КОНСТИТУЦІЙНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТА ЮРИДИЧНИЙ АРГУМЕНТ

Бзова Л.Г.

*аспірант кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*

Інтерпретація передує юридичному аргументу як формі обґрунтування, яка має висвітлювати формальну, матеріальну та прагматичну концепції. Конституційне правило наділене широким політичним аспектом та широкою відкритістю системи, що вимагає своєрідного аналізу та більш енергійних засад, особливо в державах принципологічної або оціночної напруженості. Юридичний текст як мовний знак відрізняється від «норми», що є результатом її тлумачення, тобто того, що розкривається. Ось чому ми «інтерпретуємо, в строгому розумінні, розуміти; розуміти - означає тлумачити в широкому розумінні», і ми робимо це не обов'язково тому, що юридична мова неоднозначна і неточна, а тому, що «тлумачення та застосування закону є однією операцією, тому ми тлумачимо, застосовуючи закон»[1].

Отже, для того, щоб остаточно прийняти рішення про рішення, будь то законодавче, судове чи виконавче, а отже конкретизоване, перш ніж ми отримаємо юридичне тлумачення. Тому існує не юридична норма, а тлумачена права норма[2].

Трапляється, що, крім традиційних герменевтичних канонів, що використовуються у старій конституційній герменевтиці, новий конституціоналізм вимагає нового конституційного тлумачення, щоб наділити Велику Хартію оптимальною ефективністю, враховуючи її високий політичний та принципологічний зміст, у тому, що відрізняє її від конституційності правові норми.

У цьому напрямку вдоскоалений урок Іноченсіо Мартіреса Коельо, що підтверджує деонтологічний та аксіологічний характер конституційного тлумачення, для якого:

(...) Конституція - як об'єкт - визначає вибір належного методу для її пізнання, методу, який, у свою чергу, при обробці перекладачем створює свої герменевтичні об'єкти у відкритому і нескінченному процесі, послідовність якого повинна бути контролюватися шляхом підпорядкування його результатів критерію істинності на основі справедливості рішення в кожному конкретному випадку [3, с. 61-62].

У цьому напрямку вдоскоалений урок Іноченсіо Мартіреса Коельо, що підтверджує деонтологічний та аксіологічний характер конституційного тлумачення, для якого:

(...) Конституція - як об'єкт - визначає вибір належного методу для її пізнання, методу, який, у свою чергу, при обробці перекладачем створює свої

герменевтичні об'єкти у відкритому і нескінченному процесі, послідовність якого повинна бути контролюватися шляхом підпорядкування його результатів критерію істинності на основі справедливості рішення в кожному конкретному випадку [3, с. 61-62]. Для цього сумно відомий внесок португальського юриста, який на основі методу герменевтики-конкретизації подав актуальний каталог принципів конституційного тлумачення, що сприяє екзегетичній таємниці, включаючи принципи єдності конституції, інтегруючий ефект, максимальної ефективності, справедливості, практичної згоди та нормативної сили Конституції [4, с. 226-229].

Сказавши це, слід зазначити, що аргументувати - це екстерналізувати, обґрунтовувати тлумачення норми, отриманої, головним чином, з метою переконання. Це дозволяє здійснювати супротивника і дозволяє «контролювати» юрисдикційну діяльність. Крім того, аргументований аргумент прагне до більшої соціальної пацифікації.

Але окрім пояснення рішення, аргументування - це обґрунтування. У цьому сенсі Ніл Маккормік вчить, що «оскільки закон - це те, що ховається за юридичними позовами або звинуваченнями та захистом, це щось, що підлягає аргументації, іноді, але не завжди, остаточно, але завжди одночасно. Менш переконливо». аргумент є обґрунтуванням рішення, яке повинно дотримуватись встановлених фактів (описовий аспект) та чинних норм (нормативний аспект) [5, с. 21].

Парі Пассу, Мануель Атієнца, звертаючи увагу на подвійне значення слова «аргументувати», диференціює причини, що пояснюють рішення, від тих, що його обґрунтовують, оскільки, коли говорять, що судді є зобов'язані мотивувати свої рішення, їх потрібно обґрунтовувати. Саме це відображає контекст відкриття та обґрунтування судових рішень [6, с. 36].

Крім того, автор вчить, що до юридичних аргументів можна застосувати три основні концепції або підходи: формальний, матеріальний та прагматичний [6, с. 31-32].

По-перше, це дослідження аргументованої логіки, з певними умовами, які слід дотримуватись, щоб міркування вважалися обґрунтованими, зосереджуючи увагу на умовиводах.

На цьому етапі доцільно згадати теорію дискурсу як процесуальну теорію про виправлення норм, яку також підтримує Роберт Алексі [7, с. 51], філософія права якої базується на дискурсі, корекції, позитиві. та в інституціоналізації розуму. Таким чином, правило було б правильним, якщо і лише тоді, коли воно може бути результатом визначеної процедури і точно належним до раціонального практичного дискурсу, що обумовлює необхідність бути процедурою аргументації, а не процедурою прийняття рішення, тоді як теорія справедливості.

У свою чергу, матеріальна концепція зосереджена не на висновках, а на передумовах, тобто на причинах у щось повірити чи виконати чи має намір виконати дію, а також на висновку.

Нарешті, з прагматичної точки зору, заснованої на риторичі та діалектичному характері, аргумент виходить за межі індивідуального аспекту і стає наділеним соціальним аспектом, тобто це інтерактивна мовна діяльність, яка на даний момент вже вимагає прийняті заяви про діяльність, яку потрібно здійснити.

Використані джерела:

1. Grau, Eros Roberto. Ensaio e Discurso sobre a Interpretação/Aplicação do Direito. 4 ed. São Paulo: Malheiros, 2006.
2. Mendes, Gilmar Ferreira; Vale, André Rufino. A influência do pensamento de Peter Häberle no STF. Disponível em: <https://www.conjur.com.br/2009-abr-10/pensamento-peter-haberle-jurisprudencia-supremo-tribunal-federal?pagina=7>. Acesso em: 08 abr. 2020.
3. Coelho, Inocêncio Mártires. Interpretação Constitucional. 3 ed. São Paulo: Saraiva, 2007.
4. Canotilho, J.J. Gomes. Direito Constitucional. 6 ed. Coimbra: Almedina, 1993.
5. MacCormick, Neil. Retórica e o Estado de Direito. Rio de Janeiro: Elsevier, 2008.
6. Atienza, Manuel. Curso de Argumentação Jurídica. Trad. Cláudia Roesler. Curitiba: Alteridade, 2017.
7. Alexy, Robert. La Doble Naturaleza del Derecho. Madri: Trotta, 2016.

Науковий керівник: *Щербанюк О.В.* – завідувач кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, доктор юридичних наук, доцент.

**ВИКОНАННЯ РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ:
ДІЇ ОРГАНУ ПРЕДСТАВНИЦТВА ЩОДО ВЖИТТЯ ЗАХОДІВ
ЗАГАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ**

Дармін М.О.

*здобувач вищої освіти кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету*

Виконання рішення Європейського суду з прав людини є обов'язком держави, проти якої його винесено [1; 2]. Стаття 14 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» визначає дії Органу представництва щодо вжиття заходів загального характеру.

Так, щокварталу Орган представництва готує та надсилає до Кабінету Міністрів України подання щодо вжиття заходів загального характеру, яке включає пропозиції щодо вирішення зазначеної в Рішенні системної проблеми та усунення її першопричини, зокрема: а) аналіз обставин, що призвели до порушення Конвенції; б) пропозиції щодо внесення змін до чинного законодавства; в) пропозиції щодо внесення змін до адміністративної практики; г) пропозиції для врахування під час підготовки законопроектів; д) пропозиції щодо забезпечення професійної підготовки з питань вивчення Конвенції та практики Європейського суду з прав людини для суддів, прокурорів, адвокатів, працівників правоохоронних органів, імміграційних служб, інших категорій працівників, професійна діяльність яких пов'язана із правозастосуванням, а також з триманням людей в умовах позбавлення свободи; е) пропозиції щодо здійснення інших заходів загального характеру, спрямованих на усунення недоліків системного характеру, припинення спричиненого цими недоліками порушення Конвенції та забезпечення максимального відшкодування наслідків цих порушень; є) перелік центральних органів виконавчої влади, які є відповідальними за вжиття кожного з пропонованих у поданні заходів (п. 1-2 ст. 14) [3].

Зокрема, в Поданні про виконання рішень Європейського суду з прав людини, які набули статусу остаточного йдеться, що «Щодо порушення права на розгляд справи судом протягом розумного строку (пункт 1 статті 6): вказане порушення було констатовано Європейським судом у рішенні у справі «Савенкова проти України» у зв'язку з незабезпеченням національними органами розгляду справи заявниці протягом розумного строку з огляду на те, що справа не була особливо складною, а поведінка сторін не могла виправдати тривалість провадження у більш, ніж вісім років. Європейський суд також встановив порушення ст.13 Конвенції з огляду на відсутність у національному законодавстві засобів юридичного захисту щодо скарг стосовно тривалості провадження. Шляхи вирішення: з метою усунення підстав порушення статті 6 Конвенції, констатованого Європейським судом у вказаній справі, необхідно вдосконалювати практику розгляду справ судами в контексті відповідної вимоги статті 6 Конвенції щодо «розумного строку» провадження» [4]. Таке змістовне наповнення подання носить формальний характер: в ньому констатується загальновідомий факт, викладений в рішенні Європейського суду з прав людини, та не пропонуються конкретні заходи, а лише в загальному вигляді зазначається, що треба вдосконалювати практику розгляду судами справ з дотриманням розумного строку.

Формалізм подань не спрямований на забезпечення з боку держави реального виконання рішення Європейського суду з прав людини. Процедура взаємодії Органу представництва та Кабінету Міністрів України потребує вдосконалення шляхом конкретизації дій, які вони вживають на

виконання рішення Європейського суду з прав людини, строків, та відповідальності.

Використані джерела:

1. Конституційне право на звернення до Європейського суду з прав людини та механізм реалізації права на виконання його рішень / Бисага Ю.М., Нечипорук Г.Ю., Дешко Л.М. та ін. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2020. 236 с.

2. Deshko L. Application of Legal Entities to the European Court of Human Rights: a Significant Disadvantage as the Condition of Admissibility. Croatian International Relations Review. 2018. №24 (83). P. 84-103. URL: <https://hrcak.srce.hr/206777>.

3. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. URL: www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text.

4. Подання про виконання рішень Європейського суду з прав людини. URL: www.vgsu.arbitr.gov.ua/files/pages/05082013_1.pdf.

ОЗНАКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ВОЛОДІТИ, КОРИСТУВАТИСЯ І РОЗПОРЯДЖАТИСЯ РЕЗУЛЬТАТАМИ СВОЄЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ, ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Уваров А.О.

*здобувач кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету*

Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності», йдеться у ст. 41 Конституції України. Отже, наявною є норма об'єктивного права, яка закріплює можливість володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

До структури суб'єктивного юридичного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності і входить правомочність домагання. Водночас, міру дозволеної поведінки в цілому виражає саме сукупність правомочностей, які становлять структуру суб'єктивного юридичного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Зокрема, суб'єкт цього права може своїми власними діями досягати бажаного ним блага (правомочність на власні дії), реалізуючи право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї

інтелектуальної, творчої діяльності. Може такий суб'єкт і звертатись до зобов'язаної у правовідносинах особи з вимогою про виконання зобов'язань (правомочність вимоги). Крім того, за спонуканням до виконання обов'язку (правомочність домагання) суб'єкт конституційного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності може звернутись до юрисдикційних органів.

Вчений Л. Воєводін повністю заперечує суб'єктивний характер конституційних прав, в тому числі і конституційного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Науковець в якості аргументів такої точки зору наводить такі: «...суб'єктивні права можуть існувати лише в конкретних правовідносинах, учасники яких реально мають особисті права і реалізують їх у рамках цих правовідносин; конституційні ж права самі по собі нікому конкретно не належать, а існують у вигляді загальних норм, вони є безособовими, безадресними, абстрактними цінностями, яким не кореспондує чийсь обов'язок. Крім того, конституційні права виникають як елементи правоздатності суб'єктів і лише з настанням передбачених законом юридичних фактів переходять у стан суб'єктивних прав, тоді як суб'єктивне право не може виникнути безпосередньо з правової норми, без настання відповідного юридичного факту» [1, с. 152-161]. Цю точку зору спростовує в своїх дослідженнях Л. Дешко [2-4], зазначаючи, що з точкою зору Л. Воєводіна «... не можна повністю погодитись, адже правові відносини за ступенем визначеності суб'єктів поділяються на загальні та конкретні (конкретні абсолютні правовідносини та конкретні відносні правовідносини). Загальні правовідносини якраз і є правовідносинами, які складаються на основі загальних прав та обов'язків, суб'єкти яких свідомо не визначені. На відміну від них конкретні абсолютні правовідносини є правовідносинами, одна сторона яких – носій суб'єктивного права чітко визначена, а всі інші щодо неї є зобов'язаними» [2]. Дійсно, є і правовідносини, в яких чітко визначені обидві сторони: і носій суб'єктивного юридичного права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, і носій юридичного обов'язку – це конкретні відносні правовідносини.

Ознаками конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є такі:

- 1) наявність норми об'єктивного права, яка закріплює можливість володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;
- 2) здатність бути творцем результату інтелектуальної, творчої діяльності;

- 3) можливість володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;
- 4) гарантії захисту ідеї та фактичної форми, в якій вона виражена.

Використані джерела:

1. Воеводин Л.Д. Конституционные права и обязанности советских граждан М.: Изд-во МГУ, 1972. 300 с.
2. Дешко Л.М. Конституційне право на звернення до міжнародних судових установ та міжнародних організацій: порівняльно-правове дослідження: Дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.02 – конституційне право, муніципальне право. Київ, 2017.
3. Deshko L. Restitutio in integrum: підходи Європейського суду з прав людини. Порівняльно-аналітичне право. 2018. № 5. С. 365–368.
4. Бисага Ю.М., Дешко Л.М. Методологія дослідження конституційного права звертатися до міжнародних судових установ та міжнародних організацій. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юридичні науки». 2016. № 21. С. 14–16.

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИВАТИЗАЦІЮ ЗЕМЕЛЬ ДЕРЖАВНИХ І КОМУНАЛЬНИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Юрков М.В.

*аспірант кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

Приватизація земельних ділянок громадянами – працівниками державних та комунальних підприємств, унормована ст. 25 ЗК України, – самостійна правова форма переходу права власності громадянам на земельні ділянки. Вона має свою мету, завдання, юридичні засади, підходи, суб'єктний склад, принципи, процедури встановлення зв'язків та ін.

При набутті прав на земельні ділянки фізичними особами формуються приватизаційні земельні відносини. Вони характеризуються певною специфікою, яка стосується передовсім суб'єктного складу, юридичних засад встановленої законом процедури та ін.

Згідно зі ст. 25 ЗК України при приватизації земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій земельні ділянки передаються працівникам цих підприємств, установ та організацій, працівникам державних та комунальних закладів освіти, культури, охорони здоров'я, розташованих на території відповідної ради, а

також пенсіонерам з їх числа з визначенням кожному з них земельної частки (паю). Отже суб'єктний склад включає працівників сільськогосподарських підприємств, працівників державних та комунальних закладів освіти, культури, охорони здоров'я, розташованих на території відповідної ради, а також пенсіонерів з їх числа. Це означає, що за рахунок земель сільськогосподарських підприємств, установ та організацій, які перебувають у постійному користуванні, мають отримати земельні ділянки у приватну власність всі названі вище категорії громадян України. Кожному з них має визначитися земельна частка (пай). Відкритим залишається питання щодо безкоштовної передачі у власність земель сільськогосподарського призначення громадянам України із числа депортованих осіб, які поселилися в сільській місцевості: чи тотожні терміни «безкоштовна» передача земель і «безоплатна» передача земельних ділянок, і яка доля безкоштовної передачі цим громадянам, що забезпечується державою, за відсутності земель запасу та резервного фонду.

Закон вирішує питання щодо місця проживання пенсіонерів та працівників державних та комунальних закладів освіти, культури, охорони здоров'я. Обов'язковою умовою вважається проживання цих осіб у сільській місцевості або селищах міського типу, а також розташування названих закладів освіти, культури, охорони здоров'я на території відповідної ради.

В даному випадку зобов'язаними суб'єктами земельних приватизаційних відносин, які мають забезпечувати перехід права власності на земельні ділянки громадянам України у разі набуття права власності громадянами із земель державної та комунальної власності шляхом приватизації відповідно до вимог ст. 25 ЗК України виступають органи державної виконавчої влади або органи місцевого самоврядування. Їх повноваження визначені ст. ст. 12; 17 ЗК України. На ці органи закон покладає відповідальність за забезпечення відповідних процедур, оформлення необхідної документації, реєстрації права власності на земельні ділянки та ін.

Участь у приватизації за даною правовою формою беруть виключно суб'єкти, коло яких визначено ч. 1 ст. 25 ЗК України. Вони відносяться до уповноважених суб'єктів приватизаційних земельних відносин. Такими суб'єктами можуть виступати лише громадяни України, які набули прав власників земельних часток (паїв) у складі державних чи комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій та виявили бажання виділити свої земельні частки (паї) в натурі для оформлення права приватної власності на землю з метою ведення товарного сільськогосподарського виробництва. Особливістю правового статусу цих осіб виступає те, що згідно зі ст. 25 ЗК України їм гарантується право одержати свою земельну частку (пай), виділену в натурі (на місцевості). Окрім того, землі у приватну власність зазначеним особам передаються безоплатно.

Особливим об'єктом передачі у приватну власність виступає земельна частка (пай), вартість і розмір якої визначається в умовних кадастрових гектарах.

Правовою основою приватизації земель державних та комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій працівниками цих підприємств, а також закладів освіти, культури, охорони здоров'я та пенсіонерами з їхнього числа виступають ст. 25, п. «б» ч. 3 ст. 116 ЗК України; ч. 6-11 ст. 118 ЗК України; ст. ст. 121, 125, 126, 202 ЗК України.

Науковий керівник: Шульга М. В. – завідувач кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор

КРИМІНАЛІСТИЧНА ТЕОРІЯ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ: СУЧАСНИЙ СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

Аверін М.Ю.

*Здобувач вищої освіти Полтавського юридичного інституту імені Ярослава Мудрого
факультет правознавства*

Розробка та формування криміналістичної теорії тактичних операцій поступово починає займати місце одного із найперспективніших напрямків розвитку криміналістики.

Разом з тим, слід зазначити, що з розвитком криміналістики у різноманітній літературі неодноразово звертається увага на самостійність теорії тактичних операцій а також доцільність її відокремлення. Так, якщо в 1983 р. В.І. Шиканов зазначав, що окрема криміналістична теорія тактичних операцій активно формується [1, ст. 142], а 1985 р. М.П. Яблоков вказував про зародження теорії тактичних операцій [2, ст. 82].

Таким чином, постає питання щодо створення такого вчення, особливостей його змісту та значення для теорії та практики боротьби зі злочинністю. Щодо проблемних питань дослідження досить цікавою постає точка зору Р.С. Белкіна, який зазначав, що концепція створення самостійної окремої теорії тактичних операцій ще не досягла досконалого рівня і знаходиться поки ще в стадії формування, хоча в літературі неодноразово вказується на її автономність [3, ст. 96]. Також, варто зазначити, що науково-практичні знання про тактичні операції формувалися й розвивалися безсистемно, тому наразі, як на мене, вони не можуть претендувати на окрему криміналістичну теорію.

Перш за все, слід розпочати з поняття окремої криміналістичної теорії і вимог до неї. Так, Р.С. Белкін, вказує, що в основі окремої криміналістичної теорії лежить гіпотеза, що відрізняється від самої криміналістики лише ступенем підтверженості фактами [3, ст. 543].

Таким чином, базою для побудови гіпотез і перетворення їх на окремі криміналістичні теорії в кінцевому рахунку є факти. Разом з тим, будь-яка сукупність окремих теоретичних положень не може бути окремою криміналістичною теорією. Окремі теоретичні побудови тільки тоді можуть бути об'єднані в єдину самостійну криміналістичну теорію, якщо вони відносяться лише до чітко визначеної сукупності явищ, органічно між собою пов'язаних. У рамках окремих теоретичних положень пізнання може дійти до знання окремих закономірностей предмета, при цьому об'єктивний зв'язок цих закономірностей більш глибокої сутності – це вже рівень окремої криміналістичної теорії.

Розглядаючи структуру окремої криміналістичної теорії, вважаю за доцільне виділити в ній наступні елементи: предмет, об'єкт та метод окремої теорії. Виходячи із зазначених методологічних посилок, ще рано говорити про створення окремої криміналістичної теорії тактичних операцій. У криміналістичній науці та практиці розслідування окремих видів злочинів накопичено, систематизовано й узагальнено великий емпіричний матеріал, який може послужити вихідною базою для побудови гіпотези про формування окремої криміналістичної теорії тактичних операцій. Однак, варто врахувати, що всі вони стосуються зовсім різних видів злочинних діянь, і відповідно містяться у різних розділах криміналістичної науки.

Теоретичні основи тактичних операцій вимагають фундаментальних досліджень та комплексних розробок даної проблематики, проте, на мій погляд, певні труднощі на цьому шляху та перепони у подальшому розвитку теорії тактичних операцій, складають, насамперед, недосконалість системи методів пізнання та дослідження тактичних операцій. Це, у першу чергу, зумовлює низький рівень емпіричної бази досліджень, яка фактично базуються, в основному, на одиничних прикладах із практики. Разом з тим, надзвичайно складною у процесі реалізації виступає тенденція щодо вичленовування тактичної операції з усієї маси слідчих дій, оперативно-розшукових і організаційно-технічних заходів, які провадилися у зв'язку з розслідуванням кримінальної справи.

Як свідчить аналіз наукових досліджень останніх років, інтерес до питань тактичних операцій у криміналістів не зник. Проте результати їх вивчення та узагальнення переважно являють собою криміналістичні рекомендації по використанню тактичних операцій при розслідуванні окремих видів та груп злочинів. Останнім часом досліджуються проблеми тактичних операцій при розслідуванні посягань на майно громадян, розбійницьких нападів, убивств, учинених організованими злочинними групами, серійних убивств та ін. Таким є виклик сьогодення – велика кількість

злочинів певної категорії змушує науковців досліджувати і розробляти тактичні прийоми їх розслідування. Крім того, нерідко розробки теоретичних основ тактичних операцій, сформульовані майже три десятиліття тому, але які й на сьогодні залишаються актуальними, не використовуються і не враховуються дослідниками.

Разом з тим, слід також врахувати, що при формуванні якісної теоретичної бази невід'ємним елементом має виступати саме практичний досвід: як позитивний, так і певні помилки. Так, сучасна практика планування й проведення тактичних операцій при розслідуванні окремих видів злочинів, істотно випереджає теорію. Слід зазначити, що у спеціальній літературі про тактичні операції автори розглядали нерідко лише окремі питання, не притримуючись жорстких вимог методології і логіки наукових досліджень. Безумовно, ці обставини негативно впливають на процес формування систематизованих знань про них і не дозволяють гармонійно розвивати їх в окрему теорію. Таким чином, можна стверджувати, окремої криміналістичної теорії не створено, проте накопичені теоретичні знання і великий досвід практики проведення тактичних операцій дає підстави констатувати, що нині створені передумови формування такої теорії.

Отже, розробка теорії тактичних операцій потребує обов'язкового врахування тісних взаємозв'язків з іншими галузями криміналістичного наукового знання, зокрема, вченням про слідчу ситуацію, вченням про криміналістичну характеристику злочинів, теорією криміналістичного прогнозування, тактичного рішення тощо). У ній широко та ефективно мають використовуватися досягнення різних напрямків криміналістики, положення, які розроблюються в теоріях криміналістичної ідентифікації, профілактики злочинів, моделювання тощо. Разом з тим, розробки різних аспектів теорії тактичних операцій збагачують інші вчення, теорії, галузі, напрямки криміналістики, сприяють їх розвитку. Важливе значення ця теорія має, наприклад, для розвитку криміналістичної теорії прийняття рішень, вчення про взаємодії слідчого з іншими особами та органами у процесі розслідування.

Таким чином, становлення криміналістичної теорії тактичних операцій, на мій погляд, має здійснюватися на двох рівнях. На першому – необхідно вивчити та дослідити сутність і поняття тактичних операцій, науки основи, історію розвитку, структуру, класифікацію тактичних операцій, місце цієї теорії у системі криміналістики, взаємозв'язок з іншими галузями криміналістичного та іншого наукового знання, судово-слідчою практикою. На другому рівні вивчати та досліджувати особливості формування окремих типів і видів тактичних операцій, форм і можливостей реалізації отриманих знань з метою побудови та застосування на практиці типових тактичних операцій, які провадяться для вирішення завдань розслідування окремих видів та груп злочинів.

Отже, з урахуванням вищевикладеного можна констатувати, що назріла необхідність розробки криміналістичної теорії тактичних операцій. Подальші дослідження теоретичних проблем тактичних операцій сприятимуть збагаченню загальної теорії криміналістики, забезпечать передумови для появи нових підходів до вирішення важливих завдань криміналістичної тактики й методики, спрямованих на підвищення ефективності розслідування злочинів.

Використані джерела:

1. Шиканов В. И. Теоретические основы тактических операций в расследовании преступлений [Текст] / В. И. Шиканов. Иркутск : Изд-во Иркутского ун-та, 1983. 200 с.
2. Яблоков Н. П. Криминалистическая методика расследования преступлений / Яблоков Н.П. Москва Юр.Норма, НИЦ ИНФРАМ, 1985. 192 с.
3. Белкин Р.С. Криминалистика: учебник для вузов / Под ред. Р.С. Белкина. М.: НОРМА, 2001. 990 с.
4. Тищенко В.В. Криміналістичні технології в теорії і практиці розслідування. Актуальні проблеми держави і права. / Збірник наукових праць. Вип. 44. Одеса : Юридична література, 2008. С. 18-24.
5. Тищенко В.В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів. Одеса : Фенікс, 2007. 260 с.

**ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННУ ДІЯЛЬНІСТЬ
НА ТЕРИТОРІЇ НПП «ГОЛОСІЇВСЬКИЙ»**

Андросчук А.Р.

*здобувач вищої освіти юридичного факультету
Національний університет біоресурсів та
природокористування України*

З розвитком суспільства, з підвищенням техногенного навантаження на природоохоронні території, виникла загроза негативного впливу на їх якісний стан, а саме антропогенне забруднення. Зазначене викликає необхідність вирішення питання охорони даних територій та об'єктів. Тому, проблеми, які склалися щодо охорони природних територій в Україні від забруднення потребують заходів впливу правового характеру.

До природно-заповідного фонду України належать природні території та об'єкти, серед яких є національні природні парки, збереження територій та об'єктів яких забезпечується шляхом організації систематичних спостережень, дотримання вимог щодо охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду під час здійснення господарської, управлінської

та іншої діяльності, шляхом здійснення державного та громадського контролю [1].

Єдиний НПП в місті Києві «Голосіївський» зазнав і зазнає на сьогоднішній день найрізноманітніших забруднень. Низка проблем, які супроводжують Голосіївський ліс, площа якого на сьогодні становить майже 11 тисяч га є надзвичайно актуальними. Невирішені питання незаконної вирубки лісу, забруднення водойм парку та Оріхуватських ставків, дотримання стандартів та умов природокористування на території НПП «Голосіївський». Пішохідні зони для прогулянок перетворилися на проїжджу частину, озера в неналежному стані. Із року в рік дані проблеми набувають все ширших масштабів [1].

Під засміченням розуміють скидання у водні об'єкти сторонніх предметів і матеріалів, сміття та відходів, що не розщепляються та шкідливо впливають на стан вод. Це може бути як деревина, так і побутові відходи, будівельне сміття. В даному випадку якість вод поступово змінюється, внаслідок чого завдає значного негативного впливу на русло річок, перешкоджання судноплавству. Заборона на скид у водні об'єкти виробничих, побутових, радіоактивних та інших видів відходів і сміття встановлено водним законодавством.

Значним зменшенням природних запасів води у водоймах характеризується вичерпання, внаслідок неправомірних дій, природних стихійних явищ, в результаті забруднення, внаслідок чого вода не використовується для водокористування. В даному випадку вичерпання - вища форма забруднення водоймищ. З метою охорони вод встановлюються водоохоронні зони, здійснюються протиерозійні та інші заходи [2, с. 179].

Важливо зазначити, що каскад озер без очищення, може зникнути через засміченість, оскільки основним джерелом їх наповнення є стокові води, які не проходять ніякої попередньої очистки [3, с. 359].

Ускладнюють ситуацію із забрудненням ставків постійні несанкціоновані скиди вод, забруднених шкідливими речовинами, які відбуваються через незаконні врізки в стокову систему. Каскад Оріхуватських озер зазнає надмірного антропогенного впливу: поверхневий стік з територій міської забудови, автошляхів, наявність смітників, що спричиняє хімічне забруднення та замулення водойми [4, с. 50].

Відповідно до ст. 66 Конституції України кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, відшкодовувати завдані ним збитки. Суб'єкти господарювання у процесі своєї господарсько-підприємницької діяльності зобов'язані раціонального використовувати природні ресурси в порядку спеціального або загального природокористування, охороняти довкілля та дотримуватися вимог екологічної безпеки. Також суб'єкт господарювання зобов'язаний запобігати псуванню, забрудненню, засміченню та виснаженню природних ресурсів, не допускати зниження їх якості у процесі

господарювання [5]. Зазначене викликає необхідність вирішення питання охорони природоохоронних територій та об'єктів.

Отже, дана діяльність підпадає під юридичну відповідальність.

Водний кодекс України забезпечує правову охорону вод від забруднення, засмічення, тому у відповідності до положень ст. 110 Водного кодексу України відповідальність за порушення водного законодавства несуть особи, які винні у: 1) самовільному захопленні водних об'єктів; 2) забрудненні та засміченні вод [6].

У Кодексі про адміністративні правопорушення закріплені ціла низка складів правопорушень, що передбачають відповідальність громадян та посадових осіб за екологічні правопорушення у сфері забезпечення екологічної безпеки (порушення правил охорони водних ресурсів (ст. 59), засмічення лісів відходами (ст. 73). Основною санкцією за їх вчинення є штрафи, встановлених цим Кодексом розмірів [7].

Адміністративне стягнення накладається не пізніш як через два місяці з дня вчинення екологічного правопорушення, або ж не пізніш як через два місяці з дня його виявлення при триваючому правопорушенні.

Також об'єктивною стороною злочину, передбаченого ст. 242 Кримінального кодексу України є наслідки у вигляді забруднення поверхневих чи підземних вод. Мотиви і цілі діяльності правопорушника можуть бути різноманітні. Зокрема, нехтування природоохоронним законодавством при здійсненні господарських проектів. Це може проявлятися в забрудненні земель відходами виробництва, у недотриманні порядку проведення рекультивациі земель після закінчення господарських робіт, знищення родючого шару ґрунту при проведенні певних господарських робіт, знищення родючих ґрунтів при будівництві тощо [8, с. 21].

Отже, причини здійснення екологічних правопорушень можуть бути надзвичайно різними: невідповідність законів; відсутність економічної основи виконання еколого-правової норми; недоліки організаційно-виконавчої діяльності; панування споживацької психології.

На нашу думку, питання діяльності суб'єктів господарювання та правопорядку, благоустрою НПП «Голосіївський» потребує додаткового розгляду, адже через те, що голосіївські ставки зазнають посиленого евтрофування, у зв'язку зі скидами забруднювальних речовин, на сьогодні існує нагальна необхідність вивчення екологічних процесів, що протікають у ставках.

Використані джерела:

1. Про природно-заповідний фонд: Закон України від 16.06.1992 р. № 2456-XII. Дата оновлення: 03.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text> (дата звернення 21.04.2021)
2. Гудков І. М. Екологія Голосіївського лісу. Київ: Фенікс, 2017. 336 с
3. Гетьман А.П. Екологічне право України. Харків: Право, 2009. 328 с.

4. Кравець М. О., Кутлахмедов Ю. О. Аналіз та моделювання радіоекологічних процесів у каскаді голосіївських ставків. *Наукові технології*: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 2014. С. 50-53.

5. Господарський Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 21.04.2021).

6. Водний Кодекс України: Закон України від 06.06.1995 р. № 213/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-вр#Text> (дата звернення 21.04.2021).

7. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 21.04.2021).

8. Оверковська Т.К. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення. Вінниця: ТОВ "ТВОРИ", 2020. 252 с.

Науковий керівник: Кондратюк Т.М. – старший викладач кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука, кандидат юридичних наук.

ОСОБЛИВОСТІ У ПРАВОВОМУ СТАНОВИЩІ АГРАРНОЇ БІРЖИ

Бабік В.С.

здобувач вищої освіти 4 курсу, юридичний факультет
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

На сьогоднішній час Аграрна біржа є одним із основних елементів Аграрного ринку, яка була створена для забезпечення продовольчої безпеки України. В аграрно-правовій літературі аграрна біржа визначається як непідприємницьке товариство, яке об'єднує юридичних і фізичних осіб, які здійснюють виробничу і посередницьку діяльність та створює умови для укладення біржових договорів щодо сільськогосподарської продукції, продуктів її переробки і товарів, що забезпечують аграрне товаровиробництво, товарних деривативів, базовими активами яких є сільськогосподарська продукція. [2]. У законодавстві під вказаним суб'єктом господарювання розуміється юридична особа, створена згідно з Законом України «Про товарну біржу», яка підпадає під регулювання норм такого закону і ст. 279- 282 ГКУ(з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України») та надає послуги суб'єктам господарювання з укладення біржових договорів (контрактів) щодо сільськогосподарської продукції, товарних деривативів,

базовим активом яких є сільськогосподарська продукція, іпотечних сертифікатів та іпотечних закладних, а також з проведення розрахунково-клірингової діяльності за ними. (ст. 2 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України»). Статут Аграрної біржі затверджено постановою КМУ від 9 березня 2010р. №1285.

Важливим елементом діяльності Аграрної біржі є визначення предмету її діяльності, перш за все, це належна організація біржових торгів (аукціонів) товарами; формування ринкової ціни на сільськогосподарську продукцію (пов'язані з нею послуги) та інші біржові товари; дослідження кон'юнктури організованого аграрного ринку та вивчення суспільної думки щодо такого ринку; надання біржових послуг, необхідних для проведення Аграрним фондом товарних або фінансових інтервенцій з метою підтримання рівня мінімальних або недопущення перевищення рівня максимальних закупівельних цін об'єктів державного цінового регулювання; виконання рішень Аграрного фонду про запровадження режиму адміністративного регулювання ціни окремого об'єкта державного цінового регулювання у випадках, передбачених законом; створення програмного забезпечення з питань біржової діяльності; надання послуг з поширення інформації про результати біржових торгів (аукціонів), рекламних послуг; провадження діяльності у сфері інформатизації, навчання та підвищення кваліфікації біржових брокерів (дилерів) та працівників Біржі; випуск біржових бюлетенів, довідників та інших інформаційних і рекламних видань з питань, пов'язаних з біржовою діяльністю (п. 13 Статуту Аграрної біржі, затвердженого постановою КМУ від 9 березня 2010р. №1285).

Основною формою здійснення біржової торгівлі аграрної біржі є біржові торги, під час проведення яких укладаються договори на реалізацію сільськогосподарської продукції, такі як форвардний контракт, ф'ючерсний контракт, опціон та негайна поставка.

На сьогоднішній день Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України» передбачено, що Аграрна біржа функціонує у формі акціонерного товариства. Її засновником може бути Кабінет Міністрів України. Крім того, вказується, що контроль за діяльністю цього суб'єкта аграрного ринку здійснюють:

а) у сфері діяльності організованого товарного ринку - Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку;

б) у сфері надання кредитних та тваринницьких дотацій - центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну аграрну політику, політику у сфері сільського господарства, та центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів (ст. 17).

Проведений аналіз законодавства, яким регулюється правове становище Аграрної біржі, дає змогу дійти висновку, що воно є недосконалим і таке, що не відповідає реаліям сьогодення. На нашу думку

такий важливий суб'єкт як Аграрна біржа потребує розроблення спеціального Закону, що визначить її правове становище. Адже, існуюча нормативно-правова база не врегулює належним чином її діяльність

Використані джерела:

1. ЗУ «Про державну підтримку сільського господарства України» № 1877-IV від 04. 12. 2020 р.
2. Постанова КМУ « Про створення Аграрної біржі» № 1285 від 26 грудня 2005р.

Науковий керівник: Гафурова О.В. – професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права ім. академіка В.З. Янчука, доктор юридичних наук, професор

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ІНКЛЮЗІЇ У РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Багнюк Д.

здобувач вищої освіти 4 курсу
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Глобальна економічна криза продемонструвала суттєві дисбаланси моделей зростання світової економіки і викликала завдання переходу до нової, більш гнучкої і збалансованої моделі, здатної підтримувати усталені високі темпи зростання в довгостроковій перспективі разом із забезпеченням рівності в доступу до усіх видів ресурсів.

Актуальність цієї теми зумовлена непоправних наслідках завданих економіці пандемією викликаною вірусом SARS-CoV-2, 2019-nCoV, а також запровадженням карантинних обмежень та локдауном. А тому якнайшвидше впровадження фінансової інклюзії, інноваційних засад, шляхом поширення цифрових технологій на різні ринки товарів робіт і послуг, в тому числі і на ринок фінансових послуг з метою доступності фінансових послуг для споживачів, зокрема сільських територій, має стати пріоритетним.

Серед вчених до дослідження проблематики впровадження інклюзії звертались у своїх дослідженнях Бородіна О.М., Зінчук Т.О, Прокопа І.В., Тютюник Г.О. та інші. До вчених, що досліджували правові проблеми реалізації фінансової інклюзії, відносяться Пацурія Н.Б., Резнікова В.В. та інші.

Взагалі поняття «інклюдія» (англ. inclusion – включення, залученість) – це збільшення ступеню участі усіх громадян соціуму у процесі економічного зростання і справедливий розподіл його результатів. [1]

У сучасних умовах ідея інклюдивності активно розвивається і просувається на рівні найавторитетніших світових організацій. У підсумковому документі саміту ООН 2015 р. "Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 р." тема інклюдивності присутня у формулюванні практично усіх 17 затверджених ним Цілей сталого розвитку. [2]

Термін «інклюдивний розвиток» уперше було використано в науковій літературі в 1998 р. Бородіна О.М., Прокопа І.В. визначають "інклюдивний розвиток" не лише як економічне зростання та рівний доступ до його результатів, а й упровадження засад прямої демократії та розподілу суспільних благ із залученням до цих процесів усіх членів суспільства. [3]

А тому, коли ми говоримо про «інклюдивний розвиток сільських територій», то йдеться впершу чергу за те, що такий розвиток має забезпечувати можливість усім сільським жителям користуватися землею та іншими ресурсами сільської місцевості, результатами економічного зростання у сільському господарстві та інших галузях сільської економіки, брати участь у суспільно-політичних процесах та згуртовувати суспільні спільноти на шляху дотримання прав людини, вести до скорочення бідності та подолання економічного і соціального вилучення людей.

У доктрині фінансового права визначають фінансову інклюдію як доступність фінансових послуг для населення за рахунок поширення інформаційних технологій.

6 листопада 2020 року оприлюднено загальноукраїнську презентацію Економічного аудиту країни та Векторів економічного розвитку до 2030 року, які в подальшому мають стати основою для «Національної економічної стратегії 2030». В якості пріоритетного напрямку розвитку макроекономічної політики держави передбачено впровадження фінансової інклюдії як процесу просування доступного, вчасного та повноцінного доступу до широкого спектру фінансових послуг, поширення їхнього використання серед споживачів через впровадження існуючих та інноваційних підходів включно з фінансовою обізнаністю та освітою.

Національний банк України 26 грудня 2019 року рішенням Правління НБУ № 1010-рш затвердив «Стратегію розвитку фінансового сектору до 2025 року», де фінансова інклюдія визнана стратегічним напрямом розбудови фінансового сектору економіки України. Серед основних цілей зазначено, зокрема підвищення доступності та рівня користування фінансовими послугами: стимулювання розвитку платіжної інфраструктури для здійснення безготівкових операцій, зокрема у сільській місцевості та у віддалених територіях; створення умов для розвитку віддалених каналів продажу фінансових послуг та підвищення рівня фінансової грамотності населення. [4]

Фінансова інклюзія надає можливість фінансовим установам зменшувати витрати, скорочуючи черги, зменшувати паперову документацію, мінімізувати витрати на утримання відокремлених підрозділів тощо. За цифрової фінансової інклюзії велика кількість споживачів, зокрема аграріїв, в змозі посилити контроль за посередниками, які використовують механізми дистанційного надання фінансових послуг (мобільний та Інтернет-банкінг), особливо за умов створення мережевих структур із надання фінансових послуг (мережевий маркетинг); розробити рекомендації щодо оптимізації суб'єктного складу постачальників фінансових послуг в різних сегментах фінансового ринку, які потребують підвищеної уваги до технологічної, операційної та комунікаційної інтеграції.[5]

Всесвітня проблема, що набуває подальшої актуальності – мінімальне залучення споживачів до фінансового сектору – не кожен споживач має достатній і необхідний доступ до якісних фінансових послуг і має належні знання та досвід для їх використання. За даними Світового банку, понад 2,5 млрд споживачів у світі не мають доступу до якісних фінансових послуг. Доступність базових фінансових послуг для споживачів – головний індикатор розвиненості фінансового сектору економіки будь-якої держави. Доступність фінансових послуг є важливим інструментом формування конкурентоспроможності конкретної країни, адже фінансовий сектор стимулює зростання добробуту населення, сприяє розвитку бізнесу, допомагає розширювати ринки товарів і послуг.

Питання інклюзії, зокрема фінансової інклюзії підіймається у всьому світі. Одним із загальноприйнятних показників фінансової інклюзії є наявність у дорослого населення банківського рахунку. За даними Світового банку, на сучасному етапі 100 % рівня фінансової інклюзії вже досягли певні країни, серед яких: Данія, Швеція, Норвегія, Нідерланди й Австралія. В Україні відповідно до висновків Голови НБУ цей показник 2018 року становив 63 %, що на загальносвітовому рівні є середнім значенням, бо понад 138 млн мешканців Європи й досі не мають банківського рахунку.

Щодо напрямів вирішення окремих проблем забезпечення фінансової інклюзії в Україні, ми пропонуємо: стимулювання поширення в Україні електронних фінансових послуг, шляхом належного нормативного регулювання вказаних відносин; підвищення рівня фінансової обізнаності споживачів у межах реалізації Стратегії фінансової грамотності НБУ, що передбачає розробку єдиної комунікаційної платформи з питань фінансової грамотності та Освітньо-інформаційного центру на базі НБУ.

Отже, інклюзивність виступає визначальним фактором оцінювання розвитку рівня розвитку держави. Ринок як такий не в змозі забезпечити умови для інклюзивного розвитку, а тому це стає завданням держави. Перехід до інклюзивного розвитку в Україні вимагає формування сприятливого інституційного середовища і здійснення відповідних

регуляторних, економічних та інфраструктурних заходів. Нормативно-правове забезпечення потребує імплементації у національне правове поле глобальних Цілей сталого розвитку, досягнення яких у сільській місцевості передбачає ще й адекватне врахування їх досягнення в державній аграрній політиці та державній політиці сільського розвитку. Зокрема, регуляторні механізми здатні забезпечити доступ до основних ресурсів та благ і гарантувати можливість працевлаштування представникам економічно і соціально вилучених груп населення. Комплексні економічні програми сприяння підприємництву через спеціальні економічні та інші заходи можуть сприяти активізації, також доцільно налагодити кредитування аграріїв (зокрема, і мікрокредитування). Це сприятиме підвищенню якості життя вразливих верств населення сприятимуть інвестиції в розвиток інфраструктури та відродження депресивних територій.

Використані джерела:

1. Inclusion. Wikipedia. Retrieved from <https://uk.wikipedia.org/wiki/Inklusion> [in Ukrainian].
2. Цілі Сталого Розвитку: Україна. Національна доповідь / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 2017. URL: <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-development-report/sustainable-development-goals--2017-baseline-nationalreport.html>
3. Бородіна О.М, Прокопа І.В. Інклюзивний сільський розвиток: науковий дискурс. Журнал Економіка і прогнозування. 2019. № 1. С.70-85
4. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року (оновлена у березні 2021 року) - URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku-7686>
5. Пацурія Н.Б. Фінансова інклюзія як інструмент доступності електронних фінансових послуг - URL: <https://coordynata.com.ua/finansova-inkluzia-ak-instrument-dostupnosti-elektronnih-finansovih-poslug>

**ФІЗИЧНА ОСОБА-ПІДПРИЄМЕЦЬ ЯК ОСОБЛИВИЙ СУБ'ЄКТ
ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН**

Горішня Є.Є.

*здобувач вищої освіти, 2 курсу
факультету адвокатури Національного
юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Право на зайняття підприємницькою діяльністю гарантується законодавством України. Так, воно отримало конституційне закріплення у статті 42 Конституції України [1], де визначено, що кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Положення

Цивільного Кодексу України [2] дублюють наведені приписи, проте підкреслюють обов'язковість і необхідність державної реєстрації зазначеної діяльності. Фізична особа може зареєструвати свою підприємницьку діяльність у Державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців шляхом створення юридичної особи або без нього. Фактично, якщо у першому випадку буде йтися мова про створення, наприклад, товариства, то у другому випадку – про фізичну особу-підприємця (далі – ФОП). Станом на 1 січня 2020 року в Україні зареєстровано 1,49 мільйона ФОПів [3]. Їх кількість, порівняно з початком 2019 року, коли було зареєстровано 1,91 мільйона, значно зменшилася. Виходячи з необхідності реалізації прав підприємців, їх захисту; розуміння комплексності цього правового інституту в Україні, безпосередньо враховуючи значення ФОП для розвитку економічної сфери держави виникає необхідність у дослідженні питання стосовно вже існуючого механізму реєстрації ФОП, його функціонування; системи оподаткування та наявних проблем, котрі особливо гостро відчуються під час правозастосування.

Щоб зрозуміти правовий статус ФОП в Україні необхідно першочергово визначити його особливості як суб'єкта правовідносин учасником яких вона виступає. Структурними складовими правосуб'єктності фізичної особи підприємця є його правоздатність [4], а саме можливість мати юридичні права і обов'язки, дієздатність та деліктоздатність. У зв'язку з цим, наразі виникають дискусії щодо розмежування статусу фізичної особи-підприємця від фізичної особи, яка не є підприємцем. Щоб відмежувати ці правові статуси потрібно зрозуміти ціль вчинення правочину такими особами (фіз. особою чи ФОП): наприклад, якщо виникає спір щодо того, ким є особа у даному випадку – споживачем чи підприємцем, то необхідно зрозуміти мету правочину – з'ясувати характер обліку, наступну поетапну реалізацію отриманого чи передбаченого правового результату. Розмежування можливо здійснити і за допомогою такої ознаки як систематичність підприємницької діяльності, яку уподібнюють до постійності, регулярності, професійності роботи.

Аналізуючи правову позицію Великої Палати Верховного Суду в рамках справи № 753/16525/16-ц, провадження № 14-574цс18, у якій визначено співвідношення понять «фізична особа» і «фізична особа-підприємець», можна зробити висновок що жодне із понять не виключає можливості існування іншого [5]. Зокрема фізична особа, яка бажає реалізувати своє конституційне право на підприємницьку діяльність, після проходження відповідних реєстраційних та інших передбачених законодавством процедур за жодних умов не втрачає і не змінює свого статусу фізичної особи, якого вона набула з моменту народження, а лише набуває до нього нової ознаки - підприємця. При цьому правовий статус «фізична особа - підприємець» сам по собі не впливає на будь-які

правомочності фізичної особи, зумовлені її цивільною право- і дієздатністю, та не обмежує їх. Це є актуальним задля розуміння того, чи є статус ФОП окремим для особи або він лише збільшує вже наявні права та обов'язки що належать людині як фізичній особі. Отже, на підставі аналізу рішення даної правової позиції, можна зробити висновок що судова практика наразі підтримує думку про збільшення обсягу прав і обов'язків фізичної особи у зв'язку з реєстрацією як ФОП.

Щодо деліктоздатності ФОП, то проаналізувавши положення Цивільного Кодексу можна зробити висновок, що ця особа несе відповідальність за своїми зобов'язаннями усім наявним у неї майном, крім майна, на яке відповідно до закону не може бути звернено стягнення. Отже, можна зробити висновок, що все майно ФОП є його майном як звичайної фізичної особи, і навпаки: все майно фізичної особи є майном її як ФОП, та може використовуватися в підприємницькій діяльності. Як наслідок, виникають також питання щодо розмежування статусу фізичної особи та фізичної особи-підприємця при укладенні ними договорів. Як зазначають науковці Галунько В.В і Бутков І.М. [6], [7], можна виокремити два підходи до вирішення зазначеного питання: що при купівлі - продажу майна, наданні його в оренду, наданні послуг, виконанні робіт, здійсненні інших правочинів, остання може діяти і як фізична особа-підприємець, або ж здійснювати ті ж правомочності і як фізична особа. Саме тому зазначення статусу даного суб'єкту має бути визначено письмово у договорах з метою уникнення спорів. Однак, якщо фізична особа, яка є власником, наприклад, нерухомого майна, вирішить його продати, то вона буде укладати договір купівлі-продажу не як ФОП, а як звичайна фізособа – власник майна.

Аналізуючи деліктоздатність фізичної особи, потрібно зазначити і те, що у разі якщо вона неспроможна задовольнити вимоги кредиторів, пов'язані із здійсненням нею підприємницької діяльності, остання може бути визнана банкрутом у порядку, встановленому законом. Так, відповідно до Кодексу України з процедури банкрутства [8], провадження у справі про неплатоспроможність боржника - фізичної особи або фізичної особи - підприємця може бути відкрито лише за заявою боржника. Боржник має право звернутися до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність у разі, якщо: розмір прострочених зобов'язань боржника перед кредитором (кредиторами) становить не менше 30 розмірів мінімальної заробітної плати (с 01.09.2020 5000 грн – мінімальний розмір заробітної плати; отже, в даному випадку йдеться про мінімум 150 тисяч гривень прострочених зобов'язань); 2) боржник припинив погашення кредитів чи здійснення інших планових платежів у розмірі більше 50 відсотків місячних платежів за кожним з кредитних та інших зобов'язань упродовж двох місяців; 3) ухвалено постанову у виконавчому провадженні про відсутність у фізичної особи майна, на яке може бути звернено стягнення; 4) існують інші обставини, які

підтверджують, що найближчим часом боржник не зможе виконати грошові зобов'язання чи здійснювати звичайні поточні платежі (загроза неплатоспроможності). Отже, стосовно деліктоздатності можна зробити висновок, що з урахуванням наявних у законодавстві змін процес визнання ФОП банкрутом став більш послідовним. Потрібно звернути увагу на такі недоліки як порушення права на приватність, адже боржник повинен надати в суді інформацію про власне майно, а також майно членів своєї родини, а під час провадження арбітражні керуючі можуть отримувати конфіденційну інформацію про боржника та його майно (проте це є пропорційним і обмеження є вимушеними).

Використані джерела:

- 1 Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. No 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. No 30. Ст. 141. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356
3. Пресс-лужба Державної податкової служби України. Кількість зареєстрованих фізичних осіб – підприємців в Україні продовжує зростати. Режим доступу: <https://www.tax.gov.ua/media-tsentri/novini/407585.html>
4. Надьон В. В. Структура правосуб'єктності / Надьон В. В. // Сучасні проблеми цивілістики : матеріали «круглого столу», присвяч. пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова, 20 груд. 2013 р. – Харків, 2014. – С. 49–53. - Режим доступу: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/5743>
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду. Справа №753/16525/16-ц, провадження №14-574цс18, – Режим доступу: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/81203066>
6. Галуцько В. В. Новітній правовий статус фізичних осіб-підприємців, як провідний чинник благополуччя українського народу [Електронний ресурс] / В. В. Галуцько // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 186-189. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index
7. Бутков І. М. Щодо визначення поняття "правовий статус фізичної особи-підприємця" / І. М. Бутков // Форум права. - 2013. - № 3. - С. 70–76. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2013_3_14
8. Кодекс України з процедур банкрутства. Закон України від 18.10.2018 № 2597-VIII – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>

Науковий керівник: *Малиновська І.М.* – асистент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Гаєва К.Г.

здобувач вищої освіти

*Національного університету біоресурсів і природокористування
України*

Питання правового регулювання земельних ресурсів сільськогосподарського призначення, на сьогодні як ніколи є актуальним, адже до недавнього часу в Україні існувала заборона на продаж земель сільськогосподарського призначення, зняття якої вимагали країни ЄС та світу.

Питання охорони земельних ресурсів та належне їх використання у сільському господарстві регулюється великою кількістю нормативно правових актів в перш чергу це Конституція України [2], яка визначає землю як основне національне багатство, що перебуває під особливою охороною держави.

До спеціальних нормативно-правових необхідно віднести Земельний кодекс України (далі – ЗКУ), стаття 22 якого визначає землі сільськогосподарського призначення як такі, що надаються для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури, у тому числі інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції [1], або призначені для цих цілей, Закони України: «Про меліорацію земель» [6] «Про охорону земель» [7] «Про державний контроль за використанням та охороною земель» [7] «Про землеустрій» [9], інші законодавчі акти.

31 березня 2020 прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» [10], яким в тому числі внесено зміни до ЗКУ та який скасовує мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення.

Набрання чинності цього Закону відбудеться 1 липня 2021 року, з цього часу правом на набуття власності на земельні ресурси сільськогосподарського призначення зможуть скористатись громадяни України, юридичні особи України, територіальні громади та держава. Як предмет застави земельна ділянка сільськогосподарського призначення може перейти у право власності банку.

Як і раніше залишається заборона на набуття права власності на земельну ділянку сільськогосподарського призначення іноземцям, особам без громадянства та юридичним особам, виняток є рішення схвалене на референдумі про набуття права власності на земельну ділянку вище вказаним особам. Окремі того, звертаємо увагу на те, що до 1 січня 2024 року

загальна площа земельних ділянок сільськогосподарського призначення у власності громадянина України не може перевищувати ста гектарів [10].

Окремі спеціальних правових актів питання земельних ресурсів у сільському господарстві висвітлюється і в інших нормативно-правових актах, які регулюють інші суспільні відносини, зокрема Податковий кодекс України [3], який визначає оподаткування за використання земель сільськогосподарського призначення; Закон України «Про пестициди і агрохімікати» [4] який визначає загальні засади екологічного фактору в тому числі і від використання земель сільськогосподарського призначення, що може вплинути на здоров'я людини та навколишнє середовище використання. Велике значення для правової охорони земель від забруднення та псування має Закон України «Про відходи» [5], оскільки на сьогодні значними стали обсяги накопичення відходів, які об'єднуються десятками мільярдів тонн.

Необхідно зазначити, що у незважаючи на велику кількість нормативно-правових актів які регулюють інші суспільні відносини є низка

Законів, які стосуються аграрної сфери, в тому числі і використання земельних ресурсів сільськогосподарського призначення, однак вказані питання не розглянуті взагалі.

Отже, огляд законодавчих актів в сфері використання земельних ресурсів у сільському господарстві свідчить про те, що в Україні на належному рівні регулюється питання охорони та використання земельних ресурсів сільськогосподарського призначення.

Використані джерела:

1. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III // Відомості Верховної Ради України – 2021 рік.
2. Конституція України від 28.06.1996р.//Відомості Верховної Ради України. – 2021. - № 254к/96. – Ст.16
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010р. № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2021 рік.
4. Про пестициди і агрохімікати, Закон України: від 2 березня 1995 року, № 124-IX // Відомості Верховної Ради України. – 2021 рік.
5. Про відходи, Закон України: від 5 березня 1998 року 86/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 2021 рік.
6. Про меліорацію земель: Закон України від 14 січня 2000 р // Відомості Верховної Ради України. – 2021 рік.
7. Про охорону земель : Закон України від 19 червня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2021- № 39. – Ст. 349.
8. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19 червня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2021

9. Про землеустрій: Закон України від 22 травня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2021

10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України від 31.03.2020 № 552-IX // Відомості Верховної Ради України – 2021 рік.

Науковий керівник: Гафурова О.В. – професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука, Національний університет біоресурсів і природокористування України, доктор юридичних наук, професор.

ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ АГРОХОЛДИНГАМИ В УКРАЇНІ

Головачук О.В.

здобувач вищої освіти

Національний університет біоресурсів і
природокористування України

Для багатьох країн світу розвиток сільськогосподарського виробництва є основним напрямком, який забезпечує їх продовольчу безпеку. Вказане стосується і України, яка має вигідне географічне положення та родючі чорноземи, що сприяє не лише забезпеченню населення країни продуктами харчування, але й виведенню аграрного сектору економіки на якісно новий рівень.

В основі правового регулювання господарської діяльності в АПК лежить вимога раціонального та ефективного використання, відтворення та охорони земель сільськогосподарського призначення як основного національного багатства, що перебуває під особливою охороною держави, а також інших природних ресурсів. [2, с. 8].

Як зазначає О.А. Воловик, після 2004 р. розпочалася великомасштабна концентрація землекористування, яка виявляється у нарощуванні площ орендованих земель, створенні нових агрохолдингів, вертикально та горизонтально інтегрованих структур, земельні масиви яких досягають десятків-сотень тисяч гектарів, монополізуючи вигоди від міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією та продовольством [1, с. 3]. Відповідно, сьогодні особливо гостро стоїть питання щодо нераціональної експлуатації земель сільськогосподарського призначення такими суб'єктами господарювання. Адже, діяльність агрохолдингів, переважно, орієнтована на галузь рослинництва. Як наслідок, стає очевидним, що монокультурність, нехтування принципами сівозмін та необґрунтоване внесення добрив негативно позначаються на якісних характеристиках ґрунтів та екологічній ситуації в країні. Враховуючи

зазначене, слід погодитися з думкою П. Ф. Кулинича, який звертає увагу на необхідність підвищення адміністративної, кримінальної, а особливо – майнової відповідальності за безгосподарне використання сільськогосподарських земель. Вказане змусить агрохолдинги вести не моногалузове рослинницьке виробництво, а займатися також тваринництвом і утилізувати органічні відходи як органічні добрива для поліпшення родючості ґрунтів. Це сприятиме відмові від практики безпрецедентного збільшення площі використовуваних сільськогосподарських угідь та стимулюватиме розвиток тваринництва у пропорції, що забезпечуватиме збереження й відновлення родючості ґрунтів шляхом внесення органічних добрив [3, с. 259].

Варто зазначити, що при господарюванні агрохолдингів відбувається концентрація земель шляхом витіснення з ринку оренди землі певної кількості невеликих сільськогосподарських товаровиробників, що загострює соціально-економічну ситуацію на селі. Її основними характеристиками є: припинення існування малих та середніх сільськогосподарських підприємств у відповідній місцевості; втрата для певної кількості сільських жителів місця роботи; відсутність податкових надходжень до місцевих бюджетів; відсутність фінансування розвитку соціальної інфраструктури села, що традиційно здійснювалося сільськогосподарськими підприємствами [4, с. 122]. Проте очевидно, що найменші за розмірами використовуваних сільськогосподарських угідь особисті селянські та фермерські господарства завдають меншої шкоди ґрунтам, ніж сільськогосподарські підприємства з великими площами оброблюваних угідь.

Отже, враховуючи вищевикладене, слід зазначити, що використання агрохолдингами земель сільськогосподарського призначення породжує низку проблем, пов'язаних із збереженням якісних характеристик таких земельних площ.

Основним недоліком процесу розвитку агрохолдингів в Україні є практичне нехтування соціальними й екологічними проблемами села, у т. ч. допущення нераціональної експлуатації земельних угідь з метою отримання максимальних прибутків. Це відбувається в умовах недостатньо розвинутої нормативно-правової регламентації діяльності таких суб'єктів господарювання та незавершеності процесу формування ефективного управління земельними відносинами.

Використані джерела:

1. Воловик О.А. Щодо причин усталеності в Україні деяких архаїчних форм господарювання : інституціональний підхід. Часопис Академії адвокатури України. 2012. № 4. С. 1–6.

2. Коваленко Т.О, Марченко С.І. Правове регулювання господарської діяльності в агропромисловому комплексі України. Навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 296 с.

3. Кулинич П.Ф. Принцип плюралізму форм господарювання у правовому забезпеченні товарного сільськогосподарського землекористування в Україні. Часопис Київського університету права. 2013. № 2. С. 258-262.

4. Уркевич В.Ю. Правові проблеми функціонування агрохолдингів в Україні. Право та інновації. 2013. № 4. С. 115–125.

Науковий керівник: Гафурова О.В. – професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука, Національний університет біоресурсів і природокористування України, доктор юридичних наук, професор.

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ПОСМЕРТНОГО ДОНОРСТВА В УКРАЇНІ

Господарик І.В.

здобувач вищої освіти юридичного факультету
Волинського національного університету імені Лесі Українки

Постановка проблеми. Трансплантація є тим інститутом доктрини і практики, що активно застосовується для тих пацієнтів, яких неможливо вилікувати іншими методами. Посмертне донорство – одне з актуальних питань як в медицині, так і в юриспруденції, а практика використання органів померлих людей поширена в багатьох країнах світу, однак в Україні дане питання залишається не вирішеним.

Результати дослідження. Питання посмертного донорства є предметом дослідження таких науковців як: С. Б. Булеца, Я.О. Брич, М. С. Брюховецька, Л.І. Васильєва, А.В. Мусієнко, В.М. Пашков, І.Р. Пташник, Г.В. Чоботарова та інших.

У незалежній Україні зародження трансплантації датується 1994 роком, коли в Запорізькому центрі трансплантації проф. О. С. Ніколенко виконав першу в Україні трансплантацію печінки від померлої людини. Президія АМН України в березні 2000 р. прийняла рішення про створення відділення трансплантації нирки та гемодіалізу.

На даному етапі розвитку донорства та трансплантації Україна суттєво відстає у розвитку від зарубіжних країн, які визначають їх, як стандарт лікування багатьох захворювань, в той час як у нас – це поодинокі випадки до яких нечасто вдаються. Доказом цього є мізерна кількість проведених операцій із трансплантації серця, печінки, а трансплантації окремих органів взагалі не проводяться. Так, коли у 2018 році в Україні

здійснено 119 трансплантацій нирки (6 з яких - від донора-трупа) та 10 трансплантацій печінки, то у 2019 році проведено всього лише 78 (1 – серця, 6 – печінки та 71 – пересадка нирки) в 2020-му вже понад 200 (8 пересадок серця, 19 – печінки, 91 – нирки та 138 – кісткового мозку). Тобто спостерігається досить нестабільна тенденція застосування трансплантації в Україні [2].

Проаналізувавши наукову доктрину і законодавство, можемо зробити висновок, що усі актуальні проблеми посмертного донорства і шляхи їх вирішення можна умовно поділити на 2 групи:

а) яка безпосередньо залежить від держави;

б) залежить від кожного індивіда, що в сукупності формує колективний інтелект суспільства і його ставлення до посмертного донорства.

Тому до першої групи варто віднести такі актуальні проблеми, як:

1) Проблема правового регулювання (необхідність прийняття законодавства, яке б врегулювало зазначені питання).

У першу чергу в національному законодавстві необхідне системне вирішення зазначених проблем, перш за все щодо закріплення правового статусу сторін та їх захисту. Адже практика застосування посмертного донорства свідчить, що процес отримання згоди на вилучення органів, є визначальним чинником, що не дає донорству розвиватися [1].

2) Участь держави у розвитку механізму запровадження посмертного донорства і механізм застосування презумпції згоди та незгоди.

У сучасній світовій практиці існує дві основні моделі надання згоди на вилучення анатомічних матеріалів у померлого донора, а саме «презумпція згоди» та «презумпція незгоди». В Україні присутня змішана модель, яка значно гальмує розвиток трансплантології. Так, в Україні домінує «презумпція незгоди», яку науковці С.В. Гринчак та І.Р. Пташник прирівнюють до моделі «інформаційної згоди» [5]. Така презумпція закріплена у ч.1 ст.16 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині», в якій зазначено, що кожна дієздатна особа, яка досягла повноліття може надати у письмовій формі свою згоду або незгоду стати донором анатомічних матеріалів на випадок своєї смерті. Тобто, якщо така особа за життя не висловила або ж не встигла висловити згоду на трансплантацію її анатомічних матеріалів, презюмується, що вона забороняє проводити трансплантацію. Такий дозвіл можуть надати й інші особи, визначені законом [4]. І таке положення вже в позитивному руслі вирішує проблемні питання трансплантації.

3) Недостатнє фінансове забезпечення; потреба в кадровому забезпеченні, медико-технічній базі та удосконалення організації процесу трансплантації.

Для початку варто зазначити, що реалізація права на посмертне донорство не можливе без трансплантації, оскільки посмертне донорство включає в себе такі етапи як:

- згода особи або інших осіб, визначених законодавством, бути донором;
 - смерть людини та вилучення у неї органів;
 - транспортування донорських органів;
 - трансплантація органів від померлого донора до реципієнта.

Організації самого процесу трансплантації включає такі важливі і досить спірні процеси як отримання згоди на донорство, констатація смерті мозку, підбір пари для трансплантації, хірургічний і посттрансплантаційний етапи [2].

4) Недостатня популяризація та висвітлення в засобах масової інформації щодо донорства органів зі сторони держави, і як наслідок - недостатня проінформованість населення.

Це пояснюється низьким рівнем усвідомлення українським населенням проблеми посмертного донорства, оскільки суспільство не підготовлене до спокійного і адекватного сприйняття ідеї трансплантації та позитивного вирішення проблем дефіциту донорського матеріалу.

Зважаючи на шалені темпи розвитку мас-медіа, на нашу думку, доцільно інформувати населення через соціальні мережі. Прикладом цього є випадок, коли Марк Цукерберг, розробник і засновник соціальної мережі Facebook, запровадив додаток, що дозволив американським та британським користувачам зареєструватися в якості донорів органів. На його думку, користування мільйонами людей цим додатком надасть змогу швидше поширювати інформацію та буде прикладом для інших [2].

Основу другої групи проблем складає неготовність українського суспільства до посмертного донорства та усвідомлення ним важливості трансплантації, що поєднує в собі:

- слабку обізнаність близьких родичів;
- стійке та негативне ставлення до ймовірного вилучення анатомічних матеріалів;
- фінансові вимоги близьких родичів до лікарської установи;
- релігійні переконання (в тому числі невіра в концепцію смерті головного мозку)

Тут же варто виділити проблеми з іншого боку, при вилученні органів у померлих донорів:

- право медичного персоналу на відключення засобів підтримання життя людини, яка помирає, котра розглядається як потенційний донор;
- тривалість проведення реанімаційних заходів в разі очевидного, з медичної точки зору летального результату;
- проблеми правомірності забору анатомічного матеріалу у померлого.

Також варто виділити актуальність даного питання в ключі воєнних дій на сході України і те, що кількість поранених, які потребують пересадки, перевищує кількість ймовірних до отримання донорських органів.

Питання соціального, та релігійного аспектів завжди були актуальними в сфері посмертного донорства, які неабияк впливають на вибір родичів [2].

Зокрема, можна спостерігати певну боязнь та цурання українців в контексті донорства, на відміну від країн Європи. Особливо сюди можна віднести православних, які вважають втручання в тіло померлої людини неприпустимим. Однак, тут є видимі зміни в кращу сторону, оскільки чинний Закон «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» підтримала Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій, анонсувавши це на своєму офіційному інтернет-представництві.

Професор А. Мусієнко зазначає, що основною проблемою дефіциту органів в Україні є бездіяльність державної політики в галузі трансплантації [3].

Ми поділяємо думку Г.В. Чоботарьової, що прижиттєва згода особи – оптимальне вирішення проблеми нестачі органів. При цьому вона зазначає, що етично важливо, щоб особа, яка надає згоду на посмертне донорство, мала можливість від нього відмовитись. Прикладом, вирішення такої проблеми, є використання методів фінансового стимулу населення (але це буде порушувати базовий принцип трансплантації – безоплатність), або застосування ксенотрансплантації [1].

Висновок. У законодавстві України прослідковується тенденція відсутності формування чіткого механізму для отримання згоди від потенційного донора. Тому для удосконалення вітчизняної трансплантації потрібний комплексний підхід, який має виражатися у поєднанні як державної політики, так і у активній діяльності населення та наполегливій роботі лікарів. Разом з цим варто застосовувати заходи стимулювання донорства, наприклад, передбачивши в законодавстві певні переваги при наданні медичної допомоги за життя, а також проведення заходів щодо підвищення правової свідомості громадян.

Використані джерела:

1. Анікіна Г. В. Особливості правового регулювання трансплантації органів від померлого донора // Юридична Україна. 2010. № 10. С. 68–75.
2. Брюховецька М. С. Посмертне донорство в Україні: проблеми та перспективи цивільно-правового регулювання // Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 3. С. 72–74.
3. Мусієнко А. Теоретичні аспекти правового регулювання вилучення донорських органів та тканин людини в Україні // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Київ, 2012. № 93. С. 61–62

4. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17 травня 2018 року. // Відомості Верховної Ради України № 2427-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#n321>

5. Пташник І. Р. Цивільно-правове регулювання трансплантації в Україні : дис. канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2016. 211 с.

Науковий керівник: Чубоха Н.Ф – доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету ВНУ імені Лесі Українки, кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІМПОРТУ ВИНА В УКРАЇНУ

Єрменчук Х.М.

здобувач вищої освіти 1 року навчання

ОС "Магістр" Інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Виноградарство та виноробство в Україні є традиційними галузями сільськогосподарського виробництва та перспективними видами аграрного бізнесу, які забезпечують населення цінними та незамінними продуктами харчування, переробну промисловість – сировиною та відіграють важливу роль у наповненні державного та місцевих бюджетів [1, с. 116]. Водночас, частка продажу через роздрібну мережу виробленого в Україні вина постійно скорочується.

За даними Національного наукового центру "Інститут аграрної економіки", частка продажу через роздрібну мережу виробленого в Україні вина скоротилась до 52% у 2019 році проти 85% у 2005 році. Серед причин такого стану фахівці наукового центру вказують на зменшення обсягів збору й переробки винограду на виноматеріали, обмежену купівельну спроможність та експансію товарів іноземного виробництва на ринку України [2].

Так, згідно з статистичними даними Державної митної служби у 2020 році вин виноградних та суслу виноградного (код 2204 за УКТ ЗЕД) було імпортовано на суму 179 231 тисяч доларів США, а відправлено на експорт – на суму 13 079 тисяч доларів США; вермуту та іншого виноградного вина (код 2205 за УКТ ЗЕД) імпортовано на суму 8 086 тисяч доларів США, а відправлено на експорт – на суму 1 092 тисяч доларів США [3].

Для порівняння, у 2019 році імпорт вин виноградних та суслу виноградного склав 146 835 тисяч доларів США, експорт – 11 933 тисяч доларів США; вермуту та іншого виноградного вина було імпортовано на суму 9 251 тисяч доларів США, а відправлено на експорт – на суму 1 676 тисяч доларів США [4].

Таким чином, бачимо, що обсяг імпорту вина, в середньому, у 10 разів перевищує експорт, а з 2019 року до 2020 року обсяг імпорту збільшився на 18% за незначного збільшення експорту. Вищезазначене свідчить про актуальність дослідження особливостей правового регулювання імпорту вина в Україну та визначенні ролі держави у захисті національного виробника.

Аналіз національного законодавства свідчить, що при ввезенні винопродукції в Україну імпортер повинен сплатити ПДВ, акцизний податок та мито. До 1 січня 2019 року імпортери також повинні були отримати ліцензію на імпорт алкогольних напоїв. Це питання регулювалось Наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції № 42 від 14.02.2002 р. "Про Порядок оформлення та видачі ліцензій на право імпорту, експорту спирту етилового, коньячного і плодового, спирту етилового ректифікованого виноградного, спирту етилового ректифікованого плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів" ("Порядок").

Закон України № 2628-VIII від 23 листопада 2018 року "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів щодо покращення адміністрування та перегляду ставок окремих податків і зборів" передбачив, що імпорт алкогольних напоїв має здійснюватися суб'єктами господарювання усіх форм власності без ліцензії. У зв'язку із цим, Порядок було скасовано.

В спеціальній літературі підтримуються зазначені зміни до законодавства, адже, як свідчать аналітичні джерела, ліцензування імпорту алкогольних напоїв не стало ефективним механізмом правового регулювання відносин в досліджуваній сфері. Такі ліцензії видавалися на п'ять років, а не на кожну зовнішньоекономічну операцію. Вони не виконували регулятивної чи фіскальної функцій, не були інструментом боротьби з нелегальним обігом продукції і коштували всього 780 грн на рік. Щороку від плати за ліцензії до бюджету потрапляло близько 200 тисяч грн, при цьому на адміністрування цих ліцензій йшла значно більша сума[5].

Ставки мита за винопродукцію передбачені Законом України № 674-IX від 4 червня 2020 року "Про Митний тариф України". Мито на вина виноградні (код 2204 за УКТ ЗЕД) становить від 0,3 євро за 1 літр до 1,5 євро за 1 літр продукції (залежно від її виду). Однак з 1 січня 2021 року почало діяти важливе нововведення – нульове мито на ввезення вина з ЄС. Це передбачено зобов'язаннями України щодо обнулення імпортних мит на низку товарів протягом семирічного періоду після укладення економічної частини Угоди про асоціацію з Євросоюзом.

У Додатку до Закону України "Про Митний тариф України" (Розділ I, Група 22) закріплено те, що не сплачується мито за вина, вироблені в Європейському Союзі:

- 1) з фактичною концентрацією спирту не більш як 15 об.%; та/або
- 2) вина з захищеним найменуванням за походженням (Protected Designation of Origin).

При цьому європейські країни є лідерами з імпорту вина в Україну, і скасування ввізного мита тільки зміцнить їхні позиції. Так, згідно із статистичними даними Державної митної служби, у 2020 році Італією було імпортовано 32,88% вин виноградних та сула виноградного (код 2204 за УКТ ЗЕД), Францією – 15,32%, менші частки імпорту також належать переважно європейським країнам.

Таким чином, можна зробити висновок, що механізми митного регулювання не використовуються для захисту вітчизняного виробника, незважаючи на те, що існує величезна потреба у такому захисті. Важливо зазначити, що йдеться не про захист у вигляді створення значних обмежень для імпортової продукції на українському ринку. Це призвело б до негативних наслідків (відірваності українського ринку від світових тенденцій, зниження конкуренції) і ніяк не сприяло б покращенню конкурентоздатності українських виробників.

Натомість, йдеться про необхідність вдосконалення правового регулювання імпорту виноробної продукції із врахуванням національних інтересів України. Зокрема, варто було б повернути ліцензії на імпорт алкогольних напоїв, але встановити вищу плату за їх отримання, яка має залежати від кількості імпортової продукції. Кошти від видачі таких ліцензій доцільно було б використовувати для фінансування програм державної підтримки виноробства в Україні. Потребують перегляду розміри мита за ввезення вина, адже повне його скасування сприяє здешевленню продукції, що стає ще однією причиною, чому український споживач зробить свій вибір саме на користь імпорту.

Використан джерела:

1. Правове регулювання господарської діяльності в агропромисловому комплексі України : навч. посіб. / Коваленко Т.О., Марченко С.І. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 296 с.
2. Ходаківська О. Україні загрожує втрата внутрішнього ринку вино продукції. URL: <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/2983-ukrayini-zahrozhuje-vtrata-vnutrishnoho-rynku-vynoproduktsiyi-olha-khodakivska.html>.
3. Зовнішня торгівля України із зазначенням основних країн-контрагентів (тисячдоларів США) за період з 01.01.2020 р. по 31.12.2020 р. Статистичний експорт та імпорт товарів. URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri>.
4. Зовнішня торгівля України із зазначенням основних країн-контрагентів (тисяч доларів США) за період з 01.01.2019 р. по 31.12.2019 р. Статистичний експорт та імпорт товарів. URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri>.

5. Лінченко К. Чи потрібні ліцензії на імпорт алкоголю? URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2018/03/5/634586/>.

Науковий керівник: Марченко С. І. – доцент кафедри земельного та аграрного права, Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук, доцент.

ОСОБЛИВОСТІ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ ЯК ДЖЕРЕЛА РЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВИХ ВІДНОСИН ПОДРУЖЖЯ В УКРАЇНІ

Копець І.О.

Погорецький Ю.В.

здобувачі вищої освіти 2 курсу

Волинського національного університету імені Лесі Українки

Договір як одне із джерел правового регулювання сімейних правовідносин існував ще за часів римського приватного права та внаслідок його рецепції більшістю країн романо-германської правової системи, своє функціональне призначення договір виконує і в сучасних шлюбних відносинах подружжя.

У правовій системі України шлюбний договір є важливим регулятором сімейних правовідносин. Це, в свою чергу, породжує актуальність дослідження особливостей шлюбного договору як джерела регулювання майнових відносин подружжя в Україні.

Аналізуючи шлюбний договір як регулятор майнових відносин подружжя необхідно зазначити, що Сімейний кодекс України (далі – СК України) прямо містить вказівку на договір, як на одне із можливих джерел сімейного права.

Зокрема, ч. 2 ст. 7 СК України закріплено, що сімейні відносини можуть бути врегульовані за домовленістю (договором) між їх учасниками. Окрім цього, ст. 9 СК України присвячена визначенню порядку регулювання сімейних відносин за допомогою домовленості (договору) сторін [1].

Однак, необхідно зважати також на те, що існують певні межі компетенції сторін щодо укладення ним договору. Такі межі, зокрема, можна звести до двох основоположних умов. По-перше, договір не повинен суперечити СК України, як спеціальному акту, що регулює особисті немайнові та майнові відносини між подружжям та законодавству України в цілому. По-друге, договір не повинен ігнорувати моральні засади суспільства. За умови дотримання цих критеріїв, договір укладений сторонами можна вважати повноцінним джерелом сімейного права та він є обов'язковим для виконання сторонами, які його уклали.

У правовій доктрині з сімейного права України відсутній єдиний концептуальний підхід щодо визначення правової природи шлюбного договору як регулятора майнових відносин подружжя.

Відтак, І. В. Спасибо-Фатєєва, О. П. Печений, В. І. Крат зазначають, що шлюбний договір є класичним цивільно-правовим непоіменованим договором щодо майна [2, с. 552], О. В. Розгон, зауважує, що специфіка суб'єктного складу (подружжя) та специфіка майна, яке потенційно належить сторонам на праві спільної сумісної власності зумовлює належність сімейно-правову природу шлюбного договору [3, с. 10].

Поряд з тим, В. М. Чернега сімейно-правовий договір визначає як поіменовану (визначену в законі) або непоіменовану (не визначену в законі, але таку, що корелюється з основними засадами сімейного законодавства та моральними засадами суспільства) згоду сторін, що зумовлює виникнення, зміну або припинення в них здебільшого майнових сімейних прав та обов'язків, але не допускає односторонню відмову від неї [4, с. 103].

Ми вважаємо, що шлюбний договір доцільно визначати як такий, що має змішану правову природу (цивільно-сімейний договір), оскільки, з одного боку, він має специфічний суб'єктний склад – подружжя чи наречені, а з іншого боку, регулює відносини подружжя щодо визначення правового режиму їхнього майна, тобто спрямований на врегулювання майнових відносин.

Більше того, СК України допускає застосовування аналогії закону, у випадках, коли ним не врегульовані правовідносини подружжя. А тому, при укладення шлюбного договору подружжя звертаються до цивілістичних положень щодо визначення правової природи договору, умов його дійсності тощо.

Доцільно, також, звернутися до правової доктрини, у якій акцентується увага на особливостях шлюбного договору як джерела сімейного права.

Найбільш ґрунтовно проаналізував особливості шлюбного договору В. А. Ватрас у своєму дисертаційному дослідженні. Зокрема, автор наголошує, що договір як джерело сімейного права є джерелом, яке наділене дуалістичною природою: з одного боку – це правочин, спрямований на урегулювання приватно-правових відносин, з іншого боку – це джерело права, оскільки правові приписи, що містяться в ньому можуть бути виконані сторонами як добровільно, так і в примусовому порядку за сприяння уповноважених державних органів.

Шлюбний договір є також джерелом, за допомогою якого здійснюється індивідуальне правове регулювання сімейних відносин. І наостанок, ключовою особливістю договору є те, що він має додатковий характер, оскільки, як правило, не є самостійним регулятором сімейних відносин, а деталізує існуючі державно-правові приписи, визначені іншими джерелами сімейного права [5, с. 80-81].

Узагальнивши наукові підходи до визначення правової природи шлюбного договору, доцільно виокремити такі його особливості:

по-перше, це джерело права є максимально індивідуалізованим, тобто поширює свою дію виключно на сторін цього договору та є максимально зручним для сторін, оскільки умови, які прийнятні для них, вони визначають самі;

по-друге, сторони договору мають максимальну свободу при визначенні умов шлюбного договору, однак межі дії містяться у ст. 93 СК України, яка визначає, обов'язкові вимоги щодо змісту договору [1];

по-третє, шлюбний договір врегульовує найбільш спірне питання, що зазвичай може виникати в подальшому у подружжя – це питання щодо правового режиму майна. Особливо це є актуальним тоді, коли особи, вступаючи у шлюб, вже мають майно на праві власності.

Таким чином, укладаючи шлюбний договір, подружжя забезпечують себе від ймовірних майнових втрат в подальшому. До того при існуванні шлюбного договору у більшості випадків не виникає потреба звернення до суду з метою поділу майна, майно вже, по суті, добровільно розділене між подружжям в договірному порядку.

Окрім того, важливо наголосити, що шлюбний договір, укладений відповідно до вимог законодавства є обов'язковим для виконання сторонами, тобто, по суті, договір стає для подружжя своєрідним «законом».

Висновки. Шлюбний договір, безумовно, можна вважати самостійним джерелом права, за умови, що дотримано процедуру його укладання.

Особливостями шлюбного договору як джерела права є те, що:

по-перше, правова природа шлюбного договору як джерела права є дуалістичною: з одного боку, він має сімейно-правову природу, оскільки укладається особливими суб'єктами – подружжя, з іншого боку наділений цивільно-правовою природою, оскільки регулює майнові питання;

по-друге, шлюбний договір має комплексний характер, ним врегульовуються спірні майнові питання, які можуть виникати між подружжям;

по-третє, укладений шлюбний договір є обов'язковим до виконання сторонами і може бути виконаний як добровільно, так і в примусовому порядку за сприяння компетентних державних органів.

Використані джерела:

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. Дата оновлення: 01.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

2. Харьковская цивилистическая школа: о договоре [Текст]: монография / И. В. Спасибо-Фатеева, О. П. Печеный, В. И. Крат и др.; под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Х. : Право, 2017. 576 с.
3. Розгон О. В. Договори у сімейному праві України [Текст]: монографія. К. : Ін Юре, 2018. 301с.
4. Чернега В.М. Сутність і систематика сімейно-правових договорів і домовленостей. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 1. С. 100-103. [URL: http://www.lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-uncategorised/132-1-2021](http://www.lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-uncategorised/132-1-2021)
5. Ватрас В. А. Джерела сімейного права: дис.. ... канд.. юрид. наук: 12.00.03, Тернопіль, 2020. 516 с.

Науковий керівник: Старчук О.В. – доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Волинського національного університету імені Лесі Українки, кандидат юридичних наук, доцент.

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ: ПРИЧИНИ, ШЛЯХИ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМИ ТА КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Крук Д.
здобувач вищої освіти 2 курсу кафедри права
Львівського національного технічного університету

Торгівля людьми або біле рабство вважається одним із найбільш суспільно небезпечних порушень прав та свобод людини. Контрабанда людей, метою якої є збагачення, залишається гострою проблемою у багатьох країнах світу, і в Україні зокрема. Згідно із статтею 149 Кримінального Кодексу України, торгівля людиною, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію – караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років [1]. Суспільна небезпечність даного кримінального правопорушення відображається у діяннях злочинця проти свободи людини, її особистої недоторканності, гідності особи, іноді й життя. Під експлуатацією людини у цій статті слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення у боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність або примусове переривання вагітності, примусове одруження, примусове

втягнення у зайняття жебрацтвом, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо [2]. Контрабанда людей містить у собі експлуатацію через працю або послуги, проституцію чи інші форми сексуальної неволі або вилучення внутрішніх органів. Жертв утримують із застосуванням насильства, примушуючи надавати послуги різного характеру.

Торгівля людьми – це рабство XXI століття, проблема, яка непокоїть весь цивілізований світ. За статистикою, щороку понад 800-900 тис. осіб у світі стають жертвами сучасного рабства. Хоча реальна кількість жертв є набагато більшою. Проте Україна теж не відстає у статистиці. За 2013 рік обліковано понад 130 випадків трафікінгу, у 2014 – 118, у 2015 – 110, у 2016 – 114, у 2017 – 340, у 2018 – 268, у 2019 – 316, а у 2020 – 900 осіб. Динаміка діянь має хвилеподібний характер, тобто різкий стрибок у 2017 році, потім падіння показників у 2018, знову стрибок у 2019 та падіння у 2020 роках. Проте на даний момент точно визначити кількість випадків торгівлі людьми в Україні неможливо через ситуацію на Сході країни, де не здійснюється системний моніторинг та належним чином не працюють правоохоронні органи. Контрабанда людей – це одна зі сфер кримінального бізнесу, що дає великі прибутки розміром понад 130 тисяч доларів США, через що продаж зброї чи наркотиків поступово стають менш популярними.

Торгівля людьми буває внутрішня, коли кримінально-протиправна діяльність відбувається в межах однієї країни та зовнішня (транснаціональна), коли відбувається перетин кордонів до іншої країни. Проте у законодавстві України такий поділ не закріплений. На даний момент громадяни України продаються до Російської Федерації, Республіки Польща, ОАЕ, Республіки Туреччини, Італії, Німеччини та Греції.

Насправді, існує дуже багато причин торгівлі «живим товаром», які поділяються на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх належать: низький рівень економіки, що викликає бажання кращого життя за кордоном; необізнаність українців в можливостях перебування за кордоном та працевлаштування; відсутність правильних моральних цінностей у населення; існування гендерної нерівності та прояви насильства; недостатній рівень життя населення та соціальна нерівність; безробіття; нестабільність політичної ситуації та збройні конфлікти, відсутність правової системи для захисту потерпілих, а також недостатнє покарання правопорушників. До зовнішніх причин торгівлі людьми належать: попит на робочу силу в багатьох країнах світу; лояльність держави до проституції та іншої сексуальної експлуатації; спрощена система перетину кордонів.

Всі ці чинники є взаємопов'язаними та негативно впливають на розвиток даного кримінального правопорушення. Через сукупність всіх соціально-економічних причин Україна є донором «живого товару», що прирівнює її до Молдови, Нігерії та Таїланду.

Потерпілою особою від даного кримінального правопорушення може бути будь-яка особа, незалежно від статі, віку та кольору шкіри з метою сексуальної експлуатації, жебракування, вилучення органів чи примусової праці.

Згідно із статтею 149 Кримінального Кодексу України існує декілька форм експлуатації. Проте визначити яка форма є найпоширенішою майже неможливо. Згідно із статистикою МОМ із зареєстрованих випадків у 2019 році найпоширенішою формою експлуатації є примусова праця, що становить 93,3% від всіх випадків, а сексуальна експлуатація становить 5,6%. А інша частка форм експлуатації людини є незначною [3]. Тобто, варто зазначити, що найпоширенішою формою експлуатації є трудова, а друга – сексуальна експлуатація. Проте деякі дослідники вважають, що постраждали від торгівлі людьми часто піддаються змішаній експлуатації, наприклад трудова та сексуальна, або підневільний стан та вилучення органів. [4]. Варто зазначити, що майже кожен десятий випадок експлуатації людей стосувались торгівлі батьками дітей. Окрім цього, МОМ встановили новий вид експлуатації – торгівля людьми з метою використання у перевезенні наркотичних речовин.

Торгівля людей передбачає кримінальну відповідальність. Україна приєдналась до міжнародної практики, що протидіє торгівлі людьми. До таких документів відносяться: Конвенція ООН про боротьбу з торгівлею та експлуатацією проституції третіми особам (1949р.), Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979р.), Декларація ООН про подолання насильства над жінками (1993р.), Гаагська міністерська декларація європейських рекомендацій щодо ефективних заходів для запобігання та боротьби з торгівлею жінками з метою сексуальної експлуатації (1997р.). Приєднання України до міжнародно-правової практики означає, що наша держава повинна виконувати відповідні норми, що будуть забезпечувати припинення торгівлі людьми будь-яких видів.

Варто зазначити, що українська держава одна з перших в Європі ухвалила Закон про кримінальну відповідальність за торгівлю людьми у 1998 році. Згодом Кабінет Міністрів затвердив Державну соціальну програму протидії торгівлі людьми на період до 2020 року. Ця програма складається з заходів, що запобігають торгівлі людьми, наприклад, надання медичної та правової допомоги, створення притулків та центрів допомоги жертвам експлуатації людей. На даний момент кримінальна відповідальність зазначена у статті 149 ККУ, що передбачає позбавлення волі на строк від трьох до восьми років. Згідно із частиною 2 ст. 149 ККУ, якщо кримінальне правопорушення вчинене повторно, за попередньою змовою або в поєднанні з насильством, вчинене щодо неповнолітнього або щодо кількох осіб караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна або ні [5]. Впливаючи із частини 3 ст. 149 ККУ, якщо злочинне діяння вчинене батьками чи опікунами щодо неповнолітнього чи

малолітнього, або організовану групу чи з поєднанням насильства караються позбавленням волі від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої [5]. Здійснення даного кримінального правопорушення можливе лише прямим умислом з корисливою метою.

Висновок. На нашу думку, основною проблемою є те, що багато жертв не знають куди звертатись за допомогою або бояться, що правоохоронні органи не допоможуть у даній ситуації. Насправді, реальні цифри жертв торгівлі людьми є набагато більшими.

Варто співпрацювати з міжнародними правоохоронними органами та удосконалити законодавчу базу протидії торгівлі людьми. Держава повинна надавати соціальну, психологічну та фінансову допомогу, щоб боротись із безробіттям, бідністю та неосвіченістю. Окрім того, варто вдосконалити нормативно-правові акти до міжнародних стандартів, а також контролювати за їх виконанням.

Використані джерела:

1. Кримінальний Кодекс України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Кримінальний кодекс України | від 05.04.2001 № 2341-III (rada.gov.ua)
2. Кримінальний Кодекс України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Кримінальний кодекс України | від 05.04.2001 № 2341-III (rada.gov.ua)
3. Протидія торгівлі людьми в Україні. Статистика МОМ станом на 2019 рік. URL: [iom_counter_trafficking_programme_2019_ukr.pdf](https://iom-counter-trafficking-programme_2019_ukr.pdf)
4. Сметаніна Н.В., Манагарова Є.С. Кримінологічна характеристика злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми в умовах гібридної війни. Часопис Київського університету права. 2018. № 1. С. 186–190.
5. Кримінальний Кодекс України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Кримінальний кодекс України | від 05.04.2001 № 2341-III (rada.gov.ua)

Науковий керівник: Аніщук В.В. – доцент кафедри права Луцького національного технічного університету, кандидат юридичних наук, доцент.

ЕВОЛЮЦІЙНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЮВАННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВИХ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Луцьок А.Л.

здобувач вищої освіти 3-го курсу
Луцького національного технічного університету

Законодавство у сфері пенсійного забезпечення протягом свого розвитку зазнавало численних змін та трансформацій. Зокрема, змінювалися категорії осіб, які мають право на пенсійне забезпечення на спеціальних

умовах, вимоги до спеціального стажу роботи даної категорії осіб та вік, з досягненням якого вони набувають права на отримання пенсії за вислугу років.

В науковій літературі цей процес поділяють на певні періоди. Так, А. Скоробагатько виділяє три основні етапи у розвитку пенсійного законодавства наукових працівників.

Перший етап тривав з 1925 по 1949 рр. За цей період відбулося становлення пенсійного забезпечення. Були зафіксовані види пенсійного забезпечення працівників науки та членів їх сімей, а саме: пенсії по старості, за вислугу років, по інвалідності, по втраті годувальника, у встановленні пенсії в обсязі 100 відсотків заробітної плати за штатною посадою, до стажу зараховувався час навчання в аспірантурі, служба в Червоній Армії та на Флоті тощо. Проте, в цей період почало поступово обмежуватись право на пенсійне забезпечення, оскільки встановлювалася обов'язкова умова тривалості роботи на відповідних посадах, обмежувався максимальний розмір пенсій науковцям, змінювався порядок їх перерахунку.

Другий етап еволюції пенсійного забезпечення (1949-1986рр.) характеризувався тим, що було складено і затверджено детальніший перелік посад, робота на яких дозволяла отримати наукову пенсію, знизився вік для виходу на пенсію, розширилось коло осіб, які набували права на пенсію по втраті годувальника. Несприятливими факторами виявились зниження рівня гарантій пенсійного забезпечення (підвищився розмір спеціального стажу роботи, відтепер не зараховувались стаж навчання в аспірантурі та служби до спеціального стажу).

Для третього етапу (1986-1990-ті рр.) характерна абсолютна криза правового регулювання пенсійного забезпечення науковців, оскільки у цей період були скасовані спеціальні пенсії для науковців і закріплені для них пенсії на загальних підставах [1].

Ми вважаємо, що доцільно виділити і четвертий етап (з 90-х рр. до сучасності), адже цей період характеризується наявністю численних змін та доповнень у правовому регулюванні пенсійного забезпечення наукових та науково-педагогічних працівників.

У 1991 р. було прийнято Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», проте цим Законом не були визначені питання пенсійного забезпечення [5]. А розвиток системи пенсійного забезпечення науковців бере початок із прийняття Закону України «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності». Цим Законом було внесено зміни до ЗУ «Про наукову і науково-технічну діяльність», які визначали умови пенсійного забезпечення та соціального захисту наукових працівників [2]. У 1999 р. була видана постанова Кабінету Міністрів України № 923, якою було визначено перелік посад наукових працівників державних наукових установ та організацій, перебування на яких дає право на отримання пенсії та матеріальної допомоги при виході на пенсію [3]. Стаж

наукової роботи почав розраховуватись з початку здійснення наукової діяльності, а не з дати присудження наукового ступеня. Відповідно до цієї постанови, право на отримання наукової пенсії набували наукові працівники, які займали посади в установах і державної, і приватної власності. У 2017 р. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» було впроваджено уніфікований підхід до нарахування пенсій за вислугу років [4].

Отож, як бачимо, система правового регулювання пенсійного забезпечення наукових і науково-педагогічних працівників за період свого існування зазнавала численних змін, поправок та трансформацій. На наше переконання, доцільно було б зберегти спеціальне пенсійне забезпечення для цієї категорії працівників. Адже, праця науковців базується на засадах спеціалізації, пов'язана з особливим навантаженням та орієнтована на корисність шляхом розвитку усіх сфер знань, що дуже важливо для престижу кожної цивілізованої держави в умовах сучасності.

Використані джерела:

1. Скоробагатько А. В. Правове регулювання пенсійного забезпечення наукових працівників: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня к-та юр. наук: 12.00.05. Одеса, 2004. 19 с.
2. Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності: Закон України від 01.12.1998 р. №284-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/284-14#Text> (дата звернення: 03.04.2021).
3. Про перелік посад наукових працівників державних наукових установ, організацій та посад науково-педагогічних працівників державних вищих навчальних закладів III - IV рівнів акредитації, перебування на яких дає право на одержання пенсії та грошової допомоги при виході на пенсію відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»: постанова Кабінету Міністрів України від 27.05.1999 р. № 923. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/923-99-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.04.2021).
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій: Закон України від 03.10.2017 р. № 2148-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2148-19#Text> (дата звернення: 03.04.2021).
5. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 13.12.1991 р. № 1977-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1977-12/ed20040101#Text> (дата звернення: 03.04.2021).

Науковий керівник: *Щербюк Н.Ю.* – доцент кафедри права Луцького національного технічного університету, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИМ ЖИТЛОМ ДІТЕЙ-СИРИТ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Лавриненко Т.С.

*здобувач вищої освіти з курсу юридичного факультету
Національного університету біоресурсів
і природокористування України*

Нормальний розвиток та соціалізація дитини найбільш сприятливо протікає у сімейному колі, за підтримки родини, а особливо батьків. Однак, на жаль, не всі діти можуть мати таку розкіш та бути в центрі уваги осіб, що дали їм життя. Однією із вразливих соціальних категорій є діти-сироти, тобто особи, батьки яких померли аби загинули.

Відсутність родини, теплих стосунків призводить до того, що, виходячи з інтернатів, дитячих будинків, діти стикаються із низкою проблем, що проявляються у неприйнятті їх соціумом: труднощі із працевлаштуванням, непідготовленість до створення власної сім'ї, невміння спілкуватися та інші негативні прояви. Відповідно такі особи потребують підтримки, що насамперед повинна надаватися саме державою як основним гарантом соціального захисту категорій громадян, що його потребують.

Для подолання актуальної для дітей-сиріт проблеми – відсутності житла після виходу зі спеціалізованих закладів державою зосереджено увагу на житлових правах такої категорії громадян та розроблено механізми їх охорони та захисту. Згідно з положеннями Закону України «Про житловий фонд соціального призначення» №3334-IV від 12 січня 2006 року право на отримання соціального житла мають особи, що потребують соціального захисту [1]. У свою чергу, забезпечення реалізації таких заходів та розроблення програм розвитку соціального житла покладається на систему органів виконавчої влади.

На сьогодні відповідно до норм чинного Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» №2342-IV від 13 січня 2005 року одним із проявів підтримки державою дітей-сиріт є забезпечення їх соціальним житлом. Під ним розуміють житлову площу, що надається особам за рахунок державного чи комунального житлового фонду [2]. На жаль, досить часто житло, що передається для користування дітям-сиротам, не відповідає встановленим законам нормам, а відповідно є неналежним для проживання. Для подолання такого негативного прояву слід акумулювати зусилля державних органів та провести реконструкцію житлових приміщень, поліпшити умови життя.

Питання щодо надання соціального житла характеризується певними особливостями. Перш за все, відносини щодо передачі житла особам, що потребують соціального захисту, є безоплатними. Саме житлове

приміщення передається особам на умовах договору найму, це свідчить про тимчасовість користування певним житлом, що надається державою дитині-сироті. Відповідно за таке користування на умовах, визначених договором, наймач здійснює плату. Безпосередньо для врегулювання орендних правовідносин застосовуються положення чинного цивільного законодавства.

Для визначення кількості осіб, які потребують соціального захисту та забезпечення соціальним житлом, ведеться соціальний квартирний облік громадян, що потребують передачу їм у користування житлового приміщення. Статистичні дані свідчать про щорічне зростання кількості дітей-сиріт, які заслуговують на особливу увагу з боку держави. На подолання проявів жебрацтва, безхатченства спрямовані положення Закону України «Про охорону дитинства» №2402-III від 26 квітня 2001 року, що закріплюють положення щодо позачерговості отримання соціального житла дітьми-сиротами [3].

Такі дії з боку держави здійснюються з метою забезпечення рівності громадян у реалізації своїх конституційно закріплених прав, недопущенні дискримінаційних проявів, сприяння соціалізації осіб, що попередньо не мали повноцінних соціальних контактів, надання допомоги у працевлаштуванні, отриманні та облаштуванні власного житла.

Розв'язання житлових проблем дітей-сиріт є найскладнішим серед комплексу заходів, спрямованих на забезпечення нормальної життєдіяльності таких осіб. Держава уповноважила низку виконавчих органів здійснювати заходи щодо збереження майна (житла), в якому вона проживала до передачі дитини в інтернат або до дитячого будинку. У разі, якщо зберегти житло не вдалося, на органи покладається обов'язок у місячний строк забезпечити дітей-сиріт належно впорядкованим соціальним житлом. [4]

З іншого боку проблема забезпечення соціальним житлом дітей-сиріт полягає у недостатності кількості житлових приміщень для осіб, що виходять з інтернатів та дитячих будинків. Для подолання перешкод у здійсненні такого забезпечення, перш за все, слід збільшити кількість житлових приміщень, що надаються у користування. Однак цього неможливо зробити без збільшення бюджетних асигнувань, передачі частини коштів органам влади на місцях, котрі безпосередньо вирішують питання, пов'язані із наданням соціального житла.

Наявність таких проблем перешкоджає виконанню основних завдань, що стоять перед державою та її уповноваженими органами у соціальній сфері. Однак це не означає, що їх неможливо вирішити та ефективно задовольнити соціальні потреби громадян. Оскільки державний та місцеві бюджети не достатньо наповнені для виділення з них додаткових коштів для розширення чи покращення соціального житла, то державі слід

збільшити кількість робочих місць та сприяти у працевлаштуванні дітей-сиріт, аби вони мали можливість самостійно своєю працею заробити на життя та забезпечити належний рівень існування – орендувати, купити житлове приміщення. При цьому для забезпечення доступності отримання житла такою пільговою категорією громадян ціни на нього потребують зменшення.

Для подолання вищезазначених проблем необхідно об'єднати зусилля уповноважених державою органів, що здатні викоринити незабезпеченість дітей-сиріт соціальним житлом, розробити програми ефективного поліпшення стану забезпеченості житловим приміщенням, встановити сферу повноважень та відповідальності у разі неналежного виконання конкретної програми.

Отже, на сьогодні Україна зіштовхнулася із низкою проблем у сфері забезпечення соціальним житлом дітей-сиріт. Серед таких проявів: недостатня кількість житлових приміщень, великі черги на отримання житла, відсутність належного рівня фінансування, погані умови приміщень, що передаються особам для проживання, неможливість (складність) дітей-сиріт працевлаштуватися та зосереджувати у себе кошти з метою набуття у користування чи власність (оренди чи купівлі) житлового приміщення. Безумовно, проблеми забезпечення соціальним житлом дітей-сиріт можна розв'язати. Для цього слід розширити мережу житлового фонду соціального призначення за рахунок збільшення частки фінансування державою, примноження кількості житлових приміщень, що можуть передаватися у користування, надання можливості для самостійного заробітку та в подальшому купівлі власного житла.

Використані джерела:

1. Про житловий фонд соціального призначення: Закон України від 12 січня 2006 року №3334-IV. URL: <https://cutt.ly/4vFTXl1>. (дата звернення 21.04.2021 р.)
2. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13 січня 2005 року №2342-IV. URL: <https://cutt.ly/3vPSNcE>. (дата звернення 21.04.2021 р.)
3. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року №2402-III. URL: <https://cutt.ly/hvFR3VG>. (дата звернення 21.04.2021 р.)
4. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Роз'яснення Міністерства юстиції України від 13 липня 2011 року. URL: <https://cutt.ly/bvF2GPf>. (дата звернення 21.04.2021 р.)

Науковий керівник: Кондратюк Т.М. – старший викладач кафедри аграрного, земельного та екологічного права ім. академіка В.З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України, кандидат юридичних наук.

ЩОДО ПОМ'ЯКШЕННЯ ПОКАРАННЯ АБО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ ВАГІТНИМИ ЖІНКАМИ ЗГІДНО КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Панченко К.Д.

Курсант 2 групи 2 курсу
Інституту підготовки юридичних кадрів
для Служби безпеки України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Згідно чинному законодавству України, а саме відповідно до статті 57 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 року №2341-III до вагітних жінок не можуть застосовуватися такий вид кримінального покарання, як виправні роботи, що відбуваються за місцем постійної роботи особи, яка вчинила правопорушення, а із суми заробітку засудженого до виправних робіт провадиться відрахування в дохід держави у розмірі, встановленому вироком суду, в межах від 10% до 20%. Крім того, ст. 41-46 Глави 9 Кримінально-виконавчого кодексу України повністю характеризують даний вид покарання. Також, відомості щодо відбування покарання засудженими вагітними жінками можна знайти у ст. 141, 142 Глави 21 Кримінально-виконавчого кодексу України від 2004 року. Тож, відповідно до Постанови Пленуму Верховного суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24.10.2003 року №7, ст. 43 Конституції України суд не має права призначати виправні роботи як кримінальне покарання засудженим вагітним жінкам, які є окремою категорією осіб в даній ситуації.

Також, слід зазначити, що не дивлячись на те, що хоча законодавство України не забороняє застосовувати такий вид кримінального покарання до вагітних жінок як позбавлення волі, суд може звільнити вагітну жінку від відбування покарання згідно ст. 79 ККУ, в якій можна спостерігати прояв гуманізму, адже відповідно цієї статті, жінки, засуджені до позбавлення волі на строк більше п'яти за злочини, які не є тяжкими чи особливо тяжкими (це може статися у разі призначення їм покарання за сукупністю злочинів або сукупністю вироків шляхом повного чи часткового складання призначених покарань відповідно до ст. ст. 70 - 72), можуть бути звільнені від покарання на підставі цієї статті. Також, необхідно зазначити, що дане право є виключно правом суду, ні в якому разі не обов'язком звільняти засуджених вагітних жінок від покарання. Суд має звернути увагу на психічний стан засудженої, взяти до уваги стан здоров'я, визначити, який спосіб життя веде вагітна жінка, змодельувати ситуацію, коли, наприклад, дана особа звільнилася від покарання і чи зможе вона забезпечити безпеку своїй майбутній дитині на волі, суд має проаналізувати колишнє життя засудженої, умови її

проживання, поведінку та інші обставини, що так чи інакше можуть вплинути на подальшу долю дитини. На відміну від загального виду звільнення від відбування кримінального покарання з випробуванням відповідно до ст. 75-78 ККУ, суд, застосовуючи розглядуваний вид звільнення від відбування покарання з випробуванням, може звільнити засуджених жінок від відбування як основного, так і додаткового покарання.

Згідно з чинним кримінальним законодавством України, зміст кримінальної відповідальності цілком допускає засудження вагітної жінки, призначення їй кримінального покарання з подальшим його реальним виконанням. Крім того, Закон дає правосуду обмежитися лише засудженням жінки без призначення покарання згідно з ч. 4 ст. 74, ч. 2 ст. 84 ККУ, призначити кримінальне покарання, але звільнити від його відбування згідно зі ст. 80, 85 ККУ, звільнити від покарання з випробуванням згідно зі ст. 73, 79 ККУ. Кожний з розглянутих варіантів — це нормативне відбиття певного обсягу кримінальної репресії щодо осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, що виявляється у змісті конкретної форми кримінальної відповідальності. Зміст кожної з них є індивідуальний, оскільки припускає не однакове співвідношення основних ознак кримінальної відповідальності: факт засудження, призначення покарання, реальне його відбування. Залежно від наявності всіх ознак або їхньої частини кримінальна відповідальність класифікується на різні форми, у яких реалізовується.

Отже, не дивлячись на пом'якшення відбування покарання за рішенням суду за Кримінальним кодексом України або взагалі заборона застосування такого виду покарання як виправні роботи, категорію таких осіб як вагітні жінки можна вважати реально соціально-економічно не захищеною. Не дивлячись на те, що сьогодні кидає виклик вільним вагітним жінкам, які не порушували закон і ставить їх в незручні рамки, то жінки, які вчинили злочин можливо навіть через гострі соціально-економічні проблеми, є набагато уразливішими. Можна вважати таке законодавство антигуманістичним, але ж така специфічна система покарань вагітних жінок дає зрозуміти, що ніхто не має права порушувати Закон, що кожен буде покараний згідно з тим, яку саме соціальну небезпеку представляє для навколишнього світу. Таким чином, з одного боку, через порушення жінкою покладених на неї обов'язків, не можна ізолювати вагітну від суспільства та позбавити її волі на певний строк, що є найсуворішим засобом кримінального примусу, але якщо більш м'які засоби кримінального примусу безуспішні, то немає жодних варіантів, як поставити гуманізм на другий план та керуватися виключно такою філософією, що кожен злочинець має понести покарання за скоєне ним діяння, що суперечить кримінальному законодавству України.

Науковий керівник: Панченко В.В. – доцент кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент.

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК СУСПІЛЬНА НЕБЕЗПЕКА ККУ

Панчук В.М.

*здобувач вищї освіти, 2 курсу кафедри права,
Луцького національного технічного університету*

Домашнє насильство є дуже розповсюдженою соціальною проблемою у сучасному світі. Дане питання перебуває на етапі вивчення та дослідження великою кількістю фахівців різних наук: філософії, психології, конфліктології, політології, кримінології, криміналістики та іншими.

Насильство у родинному колі зустрічається у більшості державах світу, тому це є загальнонаціональною та міжнародною проблемою. Суб'єкти, між якими виникає домашнє насильство, є різні. У більшості випадків це насильство, різних форм, з боку чоловічої статі до жінок та (або) дітей. В Україні за 2020 рік, порівнюючи з попереднім роком, у двічі зросла кількість звернень у відповідні органи стосовно домашнього насильства. За даними Мінсоцполітики зафіксовано 86% звернень від жінок, 12% від чоловіків та 2% від дітей, в період карантину [1]. Дані показники можуть бути не точними, адже, велика кількість випадків замовчується, не так давно вони просто ігнорувалися уповноваженими органами.

Ставлення суспільства до цього питання є неоднозначним, одна частина населення вважає що винна жертва, інша правопорушник. На даний час одночасно з Конституцією України (а саме ст. 51) діють інші закони та нормативно правові акти України, які захищають жертву насильства, та притягує до відповідальності насильника [2].

На жаль, в Україні досі не ратифікували Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, так звану Стамбульську конвенцію. У 2020 році петиція про Ратифікацію Стамбульської конвенції на сайті президента України набрала понад 25 тисяч голосів. Пізніше уряд заявив що готовий внести на розгляд парламенту законопроект про ратифікацію Стамбульської конвенції.

Генпрокурор Ірина Венедіктова підписала офіційну позицію офісу генпрокурора, що в Україні не має перешкод для початку ратифікації Стамбульської конвенції. Також вона прокоментувала, що станом на 2021 рік представники влади здійснюють тверді кроки для ратифікації, і це ніяк не шкодитиме суспільству різними зобов'язаннями. Зміст статті з Стамбульської конвенції відображається в диспозиції статті 126¹ ККУ [3, 4].

Кримінальний Кодекс України у 2017 році доповнили статтею 126¹, в якій зазначено, що домашнє насильство – це умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних

або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [4].

Щорічно від 1 до 3 мільйонів дітей стають жертвами або свідками домашнього насильства, це завдає як фізичні, так і сильні психологічні травми. Кількість кримінальних правопорушень стосовно дітей зростає. Досить часто насильство над дітьми набуває системного характеру, що залежить від різних факторів.

Наслідки завжди несуть негативний характер, дитина може в силу своєї психологічної травми закритися у собі та не співпрацювати з соціумом, що призведе до подальшого ускладнення вже повнолітньої особи. В гіршому варіанті особа сама буде породжувати насильство у подальшому майбутньому. Права та захист дітей зафіксовані в статті 52 Конституції України, ст.ст. 134, 152(3-4), 153(3,4) Кримінального Кодексу [3, 4].

Насильство призводить і до летальних випадків, від вбивства до самогубства, а все тому, що жертва не знає, куди звернутися. Для боротьби з цим держава не тільки створює відповідні нормативні акти, але й створює притулки для постраждалих, розширює служби підтримки постраждалих.

У чинному Кримінальному Кодексі України в Особливій частині не має окремого розділу стосовно охорони сімейних відносин від домашнього насильства. Це свідчить про те, що на державному рівні жертви домашнього насильства захищені не повноцінно. Але можна також використовувати такі нормативно-правові акти, для захисту потерпілого від домашнього насильства, відповідно до ККУ можна віднести такі статті як 91(1), 134,151(2), 152, 153 [4].

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який є чинний на даний час, має інше визначення стосовно домашнього насильства, а саме це – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [5].

Дослідивши дане питання, можна зробити висновок, що кримінальна відповідальність за домашнє насильство є важливою і актуальною проблемою, яка потребує подальшого вивчення та покращення боротьби з нею. Ратифікація Стамбульської конвенції є теж необхідним етапом для України в боротьбі з домашнім насильством.

Кримінальний Кодекс України не містить окремого розділу стосовно домашнього насильства. В даній тезі ми пропонуємо:

- Зафіксувати всі види домашнього насильства окремо та зазначити кримінальну відповідальність за них;

- Зазначити обтяжуючі обставини: насильство над дітьми, смерть жертви, доведення до самогубства, систематичність (системність та повторюваність), залежно від ступеня травмованості психіки жертви, насильство над тваринами в присутності дітей та інші.

Використані джерела:

1. Лазебна М.В. Ефективно протидіяти домашньому насильству та зупинити «біг поколінь по колу» – наше першочергове завдання / М.В.Лазебна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/news/19354.html>

2. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/1680462546>

4. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n810>

5. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Науковий керівник: Аніщук В.В. – доцент кафедри права Луцького національного технічного університету, кандидат юридичних наук, доцент.

СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИМ СІМ'ЯМ

Плісік І.В.

здобувач вищої освіти 2 курсу кафедри права
Луцького національного технічного університету

На сучасному етапі свого розвитку наша країна стоїть на шляху глобального реформування найбільш суспільно важливих сфер життя, що супроводжується не простими соціально-економічними умовами для громадян і зумовлює існування значної кількості малозабезпечених сімей. Досить важливим та актуальним є питання їх соціального захисту в сучасних епідеміологічних умовах.

З метою соціальної підтримки малозабезпечених верств населення в Україні було прийнято певні правові документи. Порядок призначення й виплати соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям визначається Законом України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим

сім'ям» [1] та Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям» [3]. Положення цих нормативно-правових актів спрямовані на втілення в життя конституційних гарантій права громадян на соціальний захист, який включає в себе забезпечення рівня життя, не нижчого від прожиткового мінімуму, шляхом надання грошової допомоги найменш соціально захищеним сім'ям. Вони також визначають умови призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, перелік документів, необхідних для призначення такої допомоги, а також підстави для припинення її виплати.

Малозабезпеченість у праві соціального забезпечення визначається як не страховий соціальний ризик, що розглядається як неспроможність особи чи сім'ї з огляду на поважні або незалежні від них обставини забезпечити власний дохід не нижче встановленого державою прожиткового мінімуму для сім'ї. Малозабезпеченою сім'я може стати внаслідок певних складних життєвих обставин та незалежних від людини причин, з якими вона самостійно впоратись не може й потребує допомоги з боку держави. М. Сокол зазначає, що «поняття малозабезпеченість варто викласти у такому змісті: це матеріальний стан, при якому індивідуальний дохід особи чи середньомісячний сукупний дохід сім'ї із незалежних від них причин та з урахуванням коштів від використання майна є нижчим за прожитковий мінімум, встановлений державою» [4].

Сутність державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям визначена у ст. 1 Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» згідно якої, «державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям – щомісячна допомога, яка надається малозабезпеченим сім'ям у грошовій формі в розмірі, що залежить від величини середньомісячного сукупного доходу сім'ї» [1].

Задля покращення отримання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям за умов карантинних обмежень, спричинених поширенням на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, в українському законодавстві були внесені певні доповнення та поправки. Так, у пункті 11¹ Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям» зазначено, що «державна соціальна допомога призначається, якщо у складі малозабезпеченої сім'ї є особа, яка не сплатила або за неї не сплачено єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування сумарно протягом трьох місяців періоду, за який враховуються доходи, але протягом періоду, за який враховуються доходи, отримувала допомогу по частковому безробіттю на період карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, відповідно до статті 47¹ Закону України «Про зайнятість населення» [3].

Також у Постанові Кабінету Міністрів України «Про деякі питання соціальної підтримки сімей з дітьми» закріплено положення, згідно якого:

«На період карантину, встановленого постановою Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2», для призначення соціальної допомоги для осіб, які у періоді, за який враховуються доходи, отримували допомогу по безробіттю, до середньомісячного сукупного доходу враховується:

для осіб, зазначених у частині першій статті 22 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», – дохід у розмірі призначеної допомоги по безробіттю без урахування сум отриманої заробітної плати у попередніх місяцях;

для осіб, зазначених у частині другій статті 22 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», – дохід у розмірі призначеної допомоги по безробіттю, а за місяці, в яких відсутні доходи, – дохід у розмірі прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб станом на кінець періоду, за який враховуються доходи» [2]. Тобто це положення змінило підхід до визначення права на державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям для людей, які втратили роботу під час карантинних обмежень. Для них в колонку доходу не буде враховуватись отримана заробітна плата, а лише допомога по безробіттю.

Окрім цього, у пункті 6 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям» закріплено положення, згідно якого «якщо дитина, яка перебуває на повному державному утриманні, перебуває вдома під час літніх канікул або карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, малозабезпечена сім'я має право звернутися за призначенням державної соціальної допомоги за повні місяці перебування дитини вдома на підставі довідки закладу освіти про те, що дитина в цей час не перебувала на повному державному утриманні. При цьому дитина включається до складу малозабезпеченої сім'ї і державна соціальна допомога призначається (перераховується) на період перебування дитини вдома і виплачується за повний місяць» [3].

Як бачимо, система надання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, що діє зараз в Україні, дещо покращує становище українських малозабезпечених сімей в таких не простих епідеміологічних умовах. Проте, вона ще перебуває у стані реформування і не в повній мірі на практиці реалізує свої очікувані позитивні результати. Тому, досить важливим є пошук способів покращення сфери соціального захисту загалом

та надання системи державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям зокрема. Першочерговою метою діяльності у сфері соціального захисту повинно стати якщо не ліквідація такої категорії населення, то хоча б значне зменшення кількості малозабезпечених сімей в Україні. З цією ціллю, варто звернути увагу на сьгоднішній ринок праці в Україні та приймати такі програми розвитку, які б одночасно призводили до поступового зниження безробіття та збільшення зайнятості. Реалізувати це завдання можна шляхом збереження вже наявних і створення нових високопродуктивних робочих місць та створення сприятливих умов для розвитку самозайнятості населення й підприємницької діяльності.

Використані джерела:

1. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон України (ВВР України, 2000, № 35, ст.290). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14> (дата звернення: 05.04.2021).
2. Про деякі питання соціальної підтримки сімей з дітьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2020 р. № 329. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-2020-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 05.04.2021).
3. Про затвердження порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2003 р. № 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/250-2003> (дата звернення: 05.04.2021).
4. Сокол М. Малозабезпеченість як один із юридичних фактів виникнення відносин по соціальній допомозі. *Юрист України*. Вип. №2 (23). 2013. С. 115-118.

Науковий керівник: *Щербюк Н.Ю.* – доцент кафедри права Луцького національного технічного університету, кандидат юридичних наук, доцент.

ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ НІМЕЧЧИНИ

Падалко І.В.

здобувач вищої освіти юридичного факультету
Національного Університету
біоресурсів і природокористування України

Питання пенсійного забезпечення є актуальним для всіх верств населення, незалежно від віку та статі, адже кожен бажає забезпечити гідні умови проживання в похилому віці. Україна вже тривалий час здійснює заходи щодо реформування даного питання, все більше наближуючись до Європейського рівня. Зважаючи на євроінтеграційні процеси, що

відбуваються в нашій країні, доцільним вважаємо здійснити порівняльний аналіз пенсійного забезпечення саме в країні учасниці Європейського Союзу. Дане питання тією чи іншою мірою знайшло відображення в працях науковців трудового права та права соціального забезпечення, до них можна віднести: В.В. Глуценка, О.П. Ковалюк, Е.М. Лібанова, І.А. Левченка, С.В. Мовчуна, О.Й. Ткача, М.Д. Бойка, Б.І. Сташків, та ін. На нашу думку, досить цікавим буде аналіз пенсійної системи Німеччини, адже саме в цій країні вперше було запроваджено повноправну пенсійну систему, а на сучасному етапі це дасть змогу покращити функціонування пенсійної системи на прикладі даної країни.

Для початку варто зазначити, що функціонування пенсійного забезпечення не є чимось сталим і перебуває в постійному реформуванні, бо має вплив багатьох чинників. Взагалі становлення пенсійного забезпечення в Німеччині бере початок в 1889 році, коли канцлер Отто фон Бісмарк офіційно впровадив солідарну державну пенсію для всіх працюючих. Отто запровадив низку інноваційних положень на той час, це і закони про страхування на випадок інвалідності, медичне страхування, страхування на випадок нещасного випадку та пенсію на старість. Метою програми канцлера, яка називалася «прикладним християнством» було як повернути політичні симпатії робітників до юнкерського уряду, так і збільшити продуктивність їх праці.

Щодо характеристики солідарної системи варто зазначити, що вона функціонує на основі принципу солідарності матеріальних зобов'язань і відповідальності між поколіннями та сама по собі більш вразлива до різних загроз ніж накопичувальна [1].

У Німеччині право на пенсію належить до категорії абсолютних прав кожного громадянина країни, але водночас ускладнене досить великою кількістю різних аспектів. Як і в багатьох інших країнах, у Німеччині пенсійне забезпечення пройшло тернистий шлях реформування, що відбувалися декількома етапами (1957, 1992, 1996 і 2001 рр.). Це було зумовлено об'єктивними причинами, серед яких перше місце посідали інфляційні процеси та національна демографічна криза [2]. Таким чином, можемо побачити, що процес становлення є доволі розгалуженим та не припиняє удосконалюватись. Так з 1 січня 2021 року вступив у дію Закон про базову пенсію, що виконаний у формі внесення змін та доповнень до параграфів VI та XII томів Кодексу соціального страхування (Sozialgesetzbuch VI und XII). Тепер ті, хто мають щонайменше 33 роки стажу можуть отримувати базову пенсію, що є доплатою до основної пенсії.

Пенсійна система Німеччини має в своїй основі трирівневу модель, що характерно для більшості країн Західної Європи.

Перший рівень – обов'язкове пенсійне страхування. Перший рівень є обов'язковим для окремих систем, що діють маючи на основі законодавчу

базу. Характерним для Німеччини є чотири важливі системи подібного виду: пенсійне страхування робітників та службовців, а також деяких категорій самозайнятого населення (діячі мистецтв і публіцисти; особи які мають ремісничі спеціальності; особи, які працюють вдома, тощо); пенсійне забезпечення чиновників держапарату; допомога щодо забезпечення старості для фермерів і членів їх родин; пенсійне забезпечення за професійними групами (лікарі, аптекарі, ветеринари, архітектори, адвокати, нотаріуси тощо). У Німеччині державна пенсія має першочергово розподільний характер і залежить від розміру заробітної плати та виробничого стажу. Роботодавець й працівник перераховують до державного пенсійного фонду рівний відсоток, а саме 19,4 % від фонду оплати праці.

Другий рівень – так звані «пенсії від підприємств». У багатьох підприємств існує тенденція до виплати пенсії своїм колишнім співробітникам у додатковому порядку до пенсій, зароблених у системі встановленого законом пенсійного страхування. Це є добровільною формою захисту населення похилого віку. Для підприємства є самостійним рішенням питання надання пенсії своїм співробітникам.

Третій рівень – приватним способом турбота про свою старість. Характерним для якого є усі форми нагромадження приватного капіталу (укладання договорів про довготермінові ощадні внески, про страхування життя з метою накопичення коштів, про пенсійне страхування, купівля нерухомості, створення фонду цінних паперів) [3].

У німецькому пенсійному законодавстві відсутні поняття мінімального та максимального розміру пенсії, тому що він на пряму залежить від відррахувань кожного працівника протягом його трудового стажу. Це дозволяє не тільки стимулювати населення, а й дає змогу кожному громадянину розраховувати на те що він заробив.

Право на пенсію в Німеччині, за загальним правилом, виникає при досягненні 65 років, хоча існує ряд різновидів пенсій, де вік знижується до 63 або навіть до 60 років. Щоб одержати право на той чи інший вид пенсії, потрібно мати законодавчо визначену тривалість застрахованої трудової діяльності (від 5 до 35 років). Крім цього, для отримання пенсії на певній законодавчій підставі необхідно виконати й додаткові умови, що стосуються особи пенсіонера. Зокрема, для того, щоб отримати пенсію за віком (65 років), потрібен трудовий стаж не менше ніж 5 повних років або 60 місяців. До цього стажу зараховують і час, витрачений на догляд за дитиною (як правило, це жінки, але виняток становлять іноземці, що постійно проживають на території Німеччини). Для пенсіонерів Німеччини не обов'язково, щоб стаж 5 років був безперервним, ці роки (60 місяців роботи) можуть припадати на різні періоди життя людини. Головне, щоб у період роботи людина виплачувала встановлені законом внески на пенсійне страхування. На основі добровільних пенсійних внесків майже кожна

людина, яка мешкає в Німеччині, може отримати право на довічну державну пенсію, навіть іноземці або особи без громадянства, які постійно проживають на території країни [4, с.38].

Підсумовуючи наведену характеристику не дивно, що пенсійну систему Німеччини вважають однією з найефективніших у Європі. Не дивлячись на те, що вона є однією з найстаріших, це не впливає на її ефективність, бо реформування дало змогу адаптувати до сучасного життя.

Використані джерела:

1. Демченко К.І. Характеристика видів пенсійних систем. Економіка, фінанси, облік та право: стратегічні пріоритети розвитку в умовах глобалізації : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Полтава, 20 квіт. 2019 р. Полтава. 2019. С. 21–23.

2. Ріппа М.Б. Еволюція пенсійного забезпечення Німеччини: від Бісмарка до Рістера. Фінанси, облік і аудит. 2009. № 14. С. 161–171.

3. Бортнік Н.В. Пенсійне страхування: зарубіжний досвід та можливості застосування в Україні. Бізнес-навігатор. 2019. Вип. 6.1-1. С. 56-60.

4. Белоусов В. М. Підходи та моделі системи пенсійного забезпечення: міжнародний досвід для України. Держава та регіони. Сер. : Державне управління. 2013. № 2. С. 37- 42.

Науковий керівник: Кондратюк Т.М. – старший викладач кафедри аграрного, земельного та екологічного права ім. академіка В.З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України, кандидат юридичних наук

**ПРОБЛЕМА ЛАТЕНТНОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ
СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ**

Петровська Ю.Ю.

здобувач вищій освіти, з курсу кафедри права,
Луцького національного технічного університету

Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Ст. 29 Основного Закону країни проголошує, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканість. У комплексі невід'ємних прав і свобод людини і громадянина важливе місце займає статева свобода, а всебічне забезпечення статевої недоторканості вважається виміром цивілізаційної зрілості суспільства.

Останнім часом по всьому світу занепокоєння викликає збільшення кількості латентних кримінальних правопорушень, які посягають на статеву свободу та статеву недоторканність особи. Так, наприклад, тільки у Сполучених Штатах Америки кожні 6 хвилин 1 особа потерпає від злочинів вказаного виду [2], при цьому майже 10 % всіх дітей в Америці були зґвалтовані або відносно них вчинювались розпусні дії. В свою чергу, латвійська вчена А. Кіпане (Aldona Kīpāne) в дисертації «Проблеми сексуального насильства» визначає, що в Латвії в середньому офіційно реєструється приблизно 1000 статеви́х злочинів в рік, однак справжня їхня кількість відрізняється більше ніж в 5 разів (оскільки дослідницею встановлено, що за 2012–2015 роки потерпілими особами від статеви́х злочинів стали не менше 5000 тисяч осіб щорічно) [3]. Водночас, колумбійські вчені А.Р. Аккерман (Alissa R. Ackerman) та Р. Фурман (Rich Furman) визначають, що сьогодні злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи набувають транснаціонального характеру та все частіше стають результатом вчинення інших злочинів проти особи (торгівля людьми тощо) [6].

Загалом, аналіз статистики в Україні свідчить, що чисельність кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності останніми роками хоч і не суттєво але зменшується (у 2013 р. зареєстровано 1114 злочинів, у 2014 р. – 893, у 2015 р. – 776, у 2016 р. – 883, у 2017 р. – 838) [5]. Водночас, більшість науковців та практиків визначають, що вказані дані не є реальними. Окрім того, більшість жертв не звертаються до поліції остільки бояться осуду, та не вірять у правосуддя. Згідно із сучасною статистикою, рівень розкриття кримінальних правопорушень проти статевої свободи перебуває на дуже низькому рівні, що свідчить про те, що 2/3 посягань на недоторканність особи залишаються не розкритими або тяжкість покарання не співвідноситься з тяжкістю діяння. Тому злочинці не несуть відповідальності.

На нашу думку, основна проблема латентності кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності полягає у невідповідності тяжкості вказаного суспільно небезпечного діяння та суворості санкції. Наприклад, у ст. 152 в п.1 ККУ вказано, що вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи (зґвалтування) – карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років. Тобто максимальною мірою покарання, яку може понести злочинець за вчинення кримінального правопорушення, яке посягає на основні права особи, руйнує нормальне життя – є п'ять років ув'язнення. Обтяжуючі умови є у подальших пунктах. П. 5 аналізованої статті зазначає, що дії, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, що спричинили тяжкі наслідки, – караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років [7].

На нашу думку, зґвалтування завжди несе тяжкі наслідки, можливо не це супроводжується тілесними ушкодженнями, та суд не може передбачити моральний стан особи, щодо якої було вчинене кримінальне правопорушення.

Водночас, ми вважаємо, недоцільною зміну статті 155 КК України, згідно з якою передбачена кримінальна відповідальність за статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку. Вважаємо, що попередня редакція цієї статті, згідно з якої кримінально караними були «статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості», була більш обґрунтованою, оскільки фізіологічний (статевий) розвиток є індивідуальним, а акселерація молоді є підтвердженим фактом реальної дійсності. За статистикою початку статевого життя, серед опитаних, які уже мали перший секс – 14,4 років у хлопчиків і 15,1 у дівчаток.[8]

До проблем, які зумовлюють латентність статевих кримінальних правопорушень, належать також усталені в українському суспільстві стереотипи та ментальні особливості. Такі питання, як зґвалтування у шлюбі, зґвалтування рідними або знайомими, зґвалтування партнерами не знаходять належного ставлення у суспільстві. Осуд, байдужість, а інколи і насміхання призводять до замовчування факту скоєння подібних кримінальних правопорушень.

В результаті проведеного дослідження, можна зробити висновок, що проблема латентності кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості залишається актуальною. Складність та психологічна травматичність для потерпілої особи доведення факту зґвалтування, низька довіра до правоохоронних органів, корупція, можливість для злочинців відкупитися від покарання, невідповідність передбачених у санкціях покарань суспільній небезпеці вказаних суспільно небезпечних діянь, осуд і стереотипи з боку суспільства... Усе це призводить до того, що потерпілі не повідомляють про факти вчинених щодо них статевих кримінальних правопорушень і злочинці залишаються без відповідальності, а суспільство не знає реальних масштабів проблеми.

Використані джерела:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1996. – № 30. (Редакція станом на 01.01.2020)
2. Sexual Violence Basics. How Big a Problem is Sexual Violence? URL: <http://www.d.umn.edu/cla/faculty/jhamlin/3925/Readings/ChildSexAbuse.pdf>.
3. Aldona Kipāne. Criminological problems of sexual violence. URL: https://www.rsu.lv/sites/default/files/dissertations/Kopsavilkums_Aldona_Kipan_e_ENG.pdf

4. Sex Crimes Transnational Problems and Global Perspectives. Edited by Alissa R. Ackerman and Rich Furman. Columbia University Press. URL: <https://cup.columbia.edu/book/sex-crimes/9780231169493>.

5. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Статистичні дані Генеральної прокуратури України. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

6. Мартишин Г. Я. Статева недоторканість як об'єкт кримінально-правової охорони в Україні : дис. .канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2017. 220 с.

7. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради (ВВР). 2001. № 25-26.. (Редакція станом на 14.11.2020)

8. Українська правда життя [Режим доступу]: <https://life.pravda.com.ua/health/2019/05/22/236984/>

Науковий керівник: Аніщук В.В. – доцент кафедри права Луцького національного технічного університету, кандидат юридичних наук, доцент.

РІВЕНЬ БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ ТА ПРАВОВІ ШЛЯХИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ

Погорецький Ю.В.

Конець І.О.

здобувачі вищої освіти 2 курсу

Волинського національного університету імені Лесі Українки

Вихідним положенням покладення на державу певних обов'язків подолання безробіття є стаття 5 Закону України «Про зайнятість населення», де закріплено ряд обов'язків держави щодо захисту свободи праці. У той же час держава зобов'язується здійснювати соціальний захист у разі виникнення безробіття [1]. Метою встановлення такого обов'язку, на мою думку, є по-перше, уникнення примусової праці, коли людина працює лише задля того, щоб матеріально себе забезпечити; по-друге, цей обов'язок гарантує забезпечення права людини на нормальні умови проживання, харчування і т.д.

Однак, незважаючи на наявність такого законодавчого закріплення, на сьогоднішній день рівень захищеності свободи праці в Україні не можна вважати таким, що відповідає заявленим стандартам у сфера зайнятості населення. Звідси актуальним є дослідження рівня безробіття в Україні та правових шляхів його подолання.

Насамперед, зазначимо, що безробіття є важливою макроекономічною та соціальною проблемою в Україні. Про це свідчить, зокрема, проаналізована нами статистика. Станом на 25 січня 2021 року 485,3 тис. українців мають статус безробітного. Це на 33% більше, ніж на цю ж дату

2020 року. Згідно з статистикою, яку надає Державна служба зайнятості найбільша кількість безробітного населення у віці 15-70 років зареєстрована в Дніпропетровській області – 129 тис. осіб за підсумками минулого року. Найменше безробітних у Чернівецькій області – 36, 8 тис. осіб. Однак, ця кількість залежить від кількості населення самої області, тому об'єктивніше буде вказати у відсотковому значенні вказати, що загалом найвищий рівень безробіття серед осіб працездатного віку, у Луганській (15,4%) та Донецькій (14,9%) областях. Найменший відсоток безробітних вказано у Харківській та Київській області, не вище 7% [2].

Зазначимо також, що реальні цифри є набагато більшими, оскільки офіційна статистика не враховує осіб, що не є зареєстрованими відповідно до законодавства у Державній служби зайнятості, статистика не враховує не зайнятих селян, а також статистика не враховує часткову зайнятість. На похибку в статистиці впливає також і неправдива інформація самих безробітних, наприклад, тих хто працює неофіційно, тобто без оформлення трудового договору.

Саме тому така невтішна статистика однозначно повинна спонукати нашу державу до подолання безробіття. Одним із найважливіших кроків на шляху до вирішення цієї соціально-економічної проблеми є розроблення правових механізмів подолання безробіття.

У зв'язку із цим пропонуємо, по-перше, ухвалити на загальнодержавному рівні Національну стратегію протидії безробіття в Україні на 2021–2030 роки, що буде узгодженою системою цілей, заходів, умов та інструментів, які органи державної влади та органи місцевого самоврядування реалізовуватимуть у межах своєї компетенції в питанні утвердження й забезпечення прав осіб на працевлаштування в країні, протидіючи усім формам і проявам дискримінації на ринку праці [4].

По-друге, важливим у подоланні проблеми безробіття є міжнародне співробітництво. Для прикладу, у цілях подолання безробіття Міністерством соціальної політики України за підтримки Світового банку наразі реалізується проект «Рука допомоги», метою якого є забезпечення роботою вимушених переселенців та працездатних непрацюючих членів малозабезпечених сімей, які отримують від держави соціальну підтримку. Проект націлений на виведення зазначених категорій осіб із стану бідності, допомагаючи їм працевлаштуватися або відкрити власну справу [3, с.11].

Для досягнення більш ефективних результатів у питанні подолання безробіття та вирішенні проблем працевлаштування в Україні варто також переглянути повноваження Державної служби України з питань праці в частині здійснення працевлаштування осіб, зокрема, необхідно врегулювати механізм раціонального та ефективного державного втручання в регулювання грошових доходів населення і соціальних відносин, що

дозволить вирішити протиріччя між економічною ефективністю і соціальною справедливістю.

Підлягає врахуванню також позиція науковця Н. Бондаренко, яка переконана, що актуальним є також розроблення окремих шляхів подолання безробіття серед молоді, оскільки при їх працевлаштуванні виникає безліч перепон – відсутність робочих місць, вимога щодо наявності певного стажу роботи, низька сплачуваність праці або відсутність кар'єрного зростання [6, с. 140-141]. У результаті, молодий спеціаліст, не знайшовши роботу за фахом, починає деградувати як спеціаліст [9, с. 183].

Необхідно також звернути увагу на думку О. Кваші, який наголошує, що формування ринку праці – складний і тривалий процес, що відбувається при наявності певних умов і під впливом економічних, соціальних, демографічних, політичних, культурних, етнічних і територіальних факторів [7, с. 1074].

Таким чином, як висновок, можемо констатувати, що головними векторами, на які потрібно скоординувати національну політику в сфері подолання безробіття є: вдосконалення законодавчого регулювання щодо працевлаштування окремих категорій осіб, зокрема, створення на державному рівні необхідних умов для залучення працівників в аграрну сферу та залучення молодих спеціалістів до ринку праці; забезпечення достатньої кількості робочих місць шляхом заохочення підприємців до створення робочих місць (надання таким роботодавцям певних пільг); перегляд повноважень Державної служби України з питань праці в частині здійснення працевлаштування осіб.

Використані джерела:

1. Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 року № 5067-VI. Дата оновлення: 04.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>
2. Державна служба статистики України – URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Програма зайнятості населення Полтавської області на 2018-2020 роки URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:6xYcV9Pz5AJ:www.oblrada-pl.gov.ua/ses/7/20/758.pdf+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>
Про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні:
4. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. – К.: Секретаріат Уповноваженого ВРУ з прав людини, 2015. 552 с.
5. Україна: Оцінка відновлення та розбудови миру: Т. I: Зведений звіт «Аналіз впливу кризи та потреб на Східній Україні». / ЄС, ООН, Група світового банку, Київ, 2015. 77 с.

6. Бондаренко Н. Соціально-правові аспекти зайнятості в Україні // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право, 2016. № 1. С. 133–144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2016_1_15

7. Кваша О. С. Ринок праці в Україні: аналіз сучасного стану та перспективи розвитку // Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці. 2018. Випуск 22. С.1074-1079.

8. Леонтєєва Л. Працевлаштування молоді: проблеми правового регулювання. Порівняльно-аналітичне право. 2015. № 4. С. 182–184

Науковий керівник: Якушев І.М. – професор кафедри цивільно-правових дисциплін Волинського національного технічного університету ім. Лесі Українки, кандидат юридичних наук, доцент

ФІКСАЦІЯ ЕЛЕКТРОННИХ (ЦИФРОВИХ) ДОКАЗІВ

Сабадирь В.О.

здобувач вищої освіти 4 курсу,
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Сьогодні складно знайти людину, яка б не користувалася електронною поштою, електронним переказом коштів, не мала б електронну сторінку в Інтернеті, не приймала б SMS-повідомлення, не вела електронну записну книжку, не створювала електронні файли, не мала б електронний цифровий підпис, не встановлювала програму для ЕОМ, а також не здійснювала цифрову фотозйомку, відео- та аудіо запис. Всі перелічені об'єкти все частіше стають предметом і засобом вчинення різного роду і виду злочинів, а, отже, виступають доказами у кримінальних справах.

Інформаційні технології на сучасному етапі свого розвитку представляють досить складну розвинену систему, яка тісно взаємопов'язана з багатьма сферами нашого життя. Нині важко переоцінити їх величезний вплив на ефективність та результативність діяльності в різних галузях суспільного життя, проте поряд з позитивними результатами даного явища можна також констатувати й певні негативні наслідки. Наприклад, спрощення та полегшення процедури, пов'язаної з вчиненням кримінальних правопорушень, маскуванням або знищенням слідів злочинів, що в свою чергу зумовлює появу нових доказів в сфері доказування.

Все вищезазначене й зумовлює актуальність теми дослідження ролі та місця електронних (цифрових) доказів серед «класичних» джерел кримінально-процесуальних доказів.

КПК України залишив не визначеним порядок виявлення та фіксації подібної електронної (цифрової) інформації.

Однак, аналіз судової практики (рішень № 212/1921/14-к, № 712/8363/15-к, № 757/35248/14-к) [1; 2; 3] свідчить, що електронні (цифрові) докази, які знаходяться у мережі Інтернет (з відкритим доступом) судом та органами слідства використовуються досить часто. В найліпшому випадку вони отримуються під час проведення огляду (зі складенням протоколу). Однак, зазначену дію можу провести лише сторона обвинувачення. Сторона захисту не може скласти протокол огляду веб-сторінки, який потім визнаватиметься судом як допустимий доказ.

Крім того, сформований практикою підхід щодо збирання електронних доказів порушує принципового, всебічного, об'єктивного, безпосереднього з'ясування всіх обставин, оскільки інформація, що міститься в Інтернеті може бути швидко видалена, змінена, закодована тощо. Тому, при роботі з такою інформацією обов'язково необхідне розуміння, що є її оригіналом, копією. Така інформація обов'язково має безпосередньо досліджуватися у суді із можливістю залучення спеціалістів чи експертів.

Отримання цифрової інформації з мережі Інтернет та використання його як доказу має виявлятися та фіксуватися шляхом:

- проведення експертного дослідження за експертизою 10.17 – дослідження телекомунікаційних систем (обладнання) та засобів [4];
- використання сервісу Internet Archive. Wayback Machine результати використання якого є доказами для суду у США та РФ [5; 6; 7 с. 200; 8];
- миттєва фіксація веб-сторінок за допомогою приватних онлайн-сервісів (недолік цього методу – використання саме приватних сервісів);
- довідки, отримані від провайдерів (log-файли);
- проведення відео-, аудіозапису процесу дослідження будь-якою зацікавленою особою сайту у мережі Інтернет (такий спосіб вже визнається українськими судами, зокрема п. 46 Постанови Пленуму ВГС України від 17.10.2012 № 12) [9];
- огляд веб-сторінок судом за місцем їх знаходження із складанням протоколу огляду;
- протокол огляду веб-сторінки нотаріусом. Огляд веб-сайту нотаріусом РФ складається з таких етапів: перевірка доменного імені, встановлення DNS-серверів; перевірка відповідності IP-адреси; перевірка достовірності відображення вмісту веб-сайту з тим, до якого звертається браузер; відображення переходів на сторінки, які цікавлять заявника. Кожен етап фіксується в описовій частині протоколу, результати огляду (веб-сторінки, фотографії, скріншоти) роздруковуються і підшиваються до протоколу. Крім того, в протоколі зазначається опис оглянутих веб-сторінок,

зміст доказів, місце та час вчинення нотаріальної дії, відомості про зацікавлених осіб та нотаріуса [10, с. 40].

Зазначимо, що згідно з ч. 2. ст. 96-2, ст. 96-4 Закону Республіки Білорусь «Про нотаріат і нотаріальну діяльність» [11] нотаріуси Республіки Білорусь також наділені повноваженнями із забезпечення письмових доказів, а інформація, розміщена в мережі Інтернет та отримані в результаті проведення нотаріусами огляду Інтернет-сторінок, належить до письмових доказів. Результати огляду письмового доказу фіксуються нотаріусом шляхом складання протоколу огляду письмового доказу [11].

Незважаючи на те, що КПК України не передбачає процесуального порядку проведення огляду змісту Інтернет-сторінок, аналіз судової практики дає підстави зробити висновок, що такий огляд проводиться стороною обвинувачення чи захисту під час досудового розслідування шляхом простого фіксування на магнітний, електронний носій інформації чи роздруковкою скріншоту [12;13;14].

Зазначені способи не є допустимими оскільки не містять достовірної інформації про час, місце, автора створення та ін.

З огляду на вищезазначене, існує гостра необхідність на сьогодні у врегулюванні процесу отримання доказів з мережі Інтернет, продиктована їх поширеністю та неправильним фіксуванням.

Існує чимало варіантів для збору та фіксації, а в подальшому й використання доказів з мережі Інтернет. Тому, доцільно буде обрати один із розглянутих варіантів.

Використані джерела:

1. Вирок Соснівського районного суду м. Черкаси 17.02.2016 № 712/8363/15-к URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56349134> (дата звернення 12.04.2021).

2. Ухвала слідчого судді Печерського районного суду м. Києва від 28.11.2014 № 757/35248/14-к URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54843539> (дата звернення 12.04.2021).

3. Вирок Жовтневого районного суду м. Кривого Рогу від 17.03.2014 № 212/1921/14к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37722075> (дата звернення 12.04.2021).

4. Про затвердження Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів : Наказ Міністерства юстиції України від 03.03.2015 р. № 301/5. Офіційний вісник України. 2015. № 17. Ст. 468.

5. Рішення Господарського суду м. Києва від 24.09.2012 № 59/230 URL:<http://reyestr.court.gov.ua/Review/26264741>. (дата звернення 12.04.2021).

6. Решение Арбитражного суда Ульяновской области Российской Федерации от 05.03.2013 № А729996/2012 URL: <http://sudact.ru/arbitral/doc/joTLVYKzXEQm/> (дата звернення 12.04.2021).

7. Eltgroth D. Best Evidence and the Wayback Machine: Toward a Workable Authentication Standard for Archived Internet Evidence. *The Fordham Law Review*. 2009. № 78. Р. 181-215.

8. Осмотр веб-сайта в сети Интернет. URL: <http://www.vursta.ru/internet.html>. (дата звернення 12.04.2021).

9. Постанова Пленуму ВГС України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» від 17.10.2012 № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12> (дата звернення 12.04.2021).

10. О внесении изменений и дополнений в некоторые законы Республики Беларусь по вопросам нотариальной деятельности : Закон Республики Беларусь от 04.01.2014 № 1053 URL: <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=3871&po=H11400105&p1=1> (дата звернення 12.04.2021).

11. Жуковський Т. Фіксування контенту веб-сторінки як доказу в судовому процесі. *Юридична практика*. 2013. № 39. С. 40-41.

12. Вирок Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської області від 01.04.2015 \ №398/1423/15к URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43772579> . (дата звернення 12.04.2021).

13. Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 30.09.2013 № 308/13872/13-к URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33963118> . (дата звернення 12.04.2021).

14. Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 09.12.2015 № 308/9944/15к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54286731> . (дата звернення 12.04.2021) .

Науковий керівник: Гринько Л.П. – доцент, кандидат юридичних наук

ДАЧНА ТА САДОВА ДІЛЯНКА: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Сабадирь В.О.

здобувач вищої освіти 4 курсу,
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

На сьогодні чинне земельне законодавство України навряд чи можна вважати єдиною, узгодженою системою. Зараз останнє являє собою досить об'ємну, складну, іноді суперечливу сукупність правових приписів. В сучасних ринкових умовах земельне законодавство Україна функціонує швидше за все як своєрідний масив норм [1, с. 516]. У складі цього масиву іноді досить важко виділити та цілісно охарактеризувати конкретний інститут (як наприклад,

правовий статус дачних та садових земельних ділянок, порядок їх виділення отримання тощо) земельного права, що утруднює застосування його норм.

Це не є позитивною тенденцією, оскільки, більшість норм Земельного кодексу України (далі – ЗК України) тісно пов'язані із реалізацією конституційного права власності громадян на землю (ст. 14 Конституції України), а недосконалість земельного законодавства, його нечіткість може бути перепорою у реалізації такого права. Так, саме дачні та садові земельні ділянки належать до видів земельних ділянок, які можуть бути приватизовані такою соціальною групою громадян як учасники бойових дій (п. 14 ст.12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993 року № 3551-XII) [2, Ст. 425]. Таким чином, актуалізується дане питання і поширеністю земельних правовідносин (з 2014 року учасників бойових дій налічується кілька десятків тисяч), які формуються з приводу виділення та набуття права власності серед громадян на дачні та садові земельні ділянки.

З огляду на це, актуалізується питання щодо дослідження правового статусу дачних та садових земельних ділянок за чинним земельним законодавством України, як ділянок, які можуть бути об'єктом передання у власність громадянам.

Мета дослідження полягає у розмежуванні на основі норм земельного законодавства правового статусу дачних та садових земельних ділянок шляхом виділення головних їх особливостей.

Також констатуємо відсутність спеціальних досліджень обраної нами теми. Окремо, правовий статус дачних та садових ділянок досліджували: П. Кулинич, В. Яценко, А. Петрієва та ін.

Отже, якщо ми говоримо про порівняння правового статусу двох земельних ділянок, то з самого початку необхідно визначити їх цільове призначення (за яким безпосередньо і визначаються головні правомочності право володільців щодо останніх).

Так, земельні ділянки для садівництва входять до складу земельних ділянок сільськогосподарського призначення (Глава 4 ЗК України, ст. 35 ЗК України, Секція А01.05 та 01.06 за Класифікацією видів цільового призначення земель затвердженою наказом Державного комітету України із земельних ресурсів від 23.07.2010 № 548)[3, Ст.110]. Перш за все віднесення земельної ділянки до земель даної категорії свідчить про обмеження в аспекті суб'єктного складу власників (зокрема іноземців).

Так звані «дачні» земельні ділянки за Гл. 9 ЗК України та ст. 51 ЗК України належать до земель рекреаційного призначення (Секція В07.03 та 07.04 за вище вказаною Класифікацією).

Таким чином, ми можемо зробити висновки, що, садівництво, як вид цільового призначення земельної ділянки, є більш зручним для громадян, через те, що чинне земельне законодавство, у певних випадках дозволяє

будівництво на земельній ділянці об'єкту нерухомості – садового будинку (ч. 3 ст. 35 ЗК України). Цільове призначення напряму впливає на наявну сукупність прав та обов'язків громадян щодо даних земельних ділянок.

Наприклад, за ч. 3 ст. 52 ЗК України на землях рекреаційного призначення заборонено діяльність, яка негативно впливає на стан таких земель або перешкоджає їх використанню за призначенням [4, Ст. 27].

Іншим критерієм розмежування є максимальна площа земельних ділянок, які можуть бути приватизовані.

За п. в ч.1 ст. 121 ЗК України громадяни України мають право на безоплатну передачу їм земельних ділянок із земель державної або комунальної власності для ведення садівництва - не більше 0,12 г. [4, Ст. 27], а за п. г ч.1 ст. 121 ЗК України для індивідуального дачного будівництва - не більше 0,10 г.[4, Ст. 27].

Крім цього, у сфері виділення земельних ділянок для індивідуального дачного будівництва уповноваженим органом є місцева рада відповідного рівня (сільська, селищна, міська та ін. зап. в ч. 3 ст. 122 ЗК України), а у сфері виділення земельних ділянок для садівництва – обласні управління Держгеокадастру (ч. 4 ст. 122 ЗК України) [4, Ст. 27].

Процедура передачі земельних ділянок у власність або у користування є подібною як для осіб, які бажають отримати у власність або у користування землі для індивідуального дачного будівництва та садівництва. Так, для отримання зазначених ділянок у власність чи користування необхідно подати пакет наступних обов'язкових документів: 1) клопотання (для садової ділянки), заяви (для дачної ділянки) про надання дозволу на розробку проекту відведення земельної ділянки у власність; 2) копії документів фізичної особи; 3) витяг з кадастру; 4) витяг з генерального плану населеного пункту; 5) кадастровий план земельної ділянки, розроблений та засвідчений печаткою землевпорядної організації, а також факультативних документів: 1) для членів садового товариства - довідка членства у такому товаристві; 2) у разі перебування земельної ділянки у користуванні інших осіб – нотаріально засвідчене погодження землекористувача; 3) нотаріально засвідчену довіреність[5].

Акцентуємо увагу, на тому, що за відсутності генеральних планів в окремих населених пунктах можливі перепони щодо приватизації земельної ділянки для індивідуального дачного будівництва.

Це наприклад констатовано у рішенні № 548/2139/20 від 23.02.2021 року Хорольського районного суду Полтавської області [6].

Таким чином, проведений порівняльний аналіз статусудачної та садової земельної ділянки свідчить про те, що це зовсім різні земельні ділянки за цільовим призначенням, граничними розмірами передачі у власність або у користування, уповноваженими публічними суб'єктами такої передачі.

Визначено, що садівництво (індивідуальне чи колективне), як вид цільового призначення земельної ділянки, є більш зручнішим для осіб, оскільки законодавство дозволяє будівництво на земельній ділянці сільськогосподарського призначення об'єкту нерухомості – садового будинку, гранична площа є більшою (0,12 гектар).

Також, з аналізу судової практики у сфері приватизації земельних ділянок дачної забудови наявні перепони у вигляді відсутності генеральних планів в окремих населених пунктах.

Використані джерела:

1. Шульга М. Состояние развития земельного права. Ежегодник украинского права. 2013. №5. С. 516–539.
2. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 року № 3551-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 45. Ст.425.
3. Класифікація видів цільового призначення земель: наказ Державного комітету України із земельних ресурсів від 23.07.2010 № 548. Офіційний вісник України. 2010. № 85. Ст. 110.
4. Земельний кодекс України: закон України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 3-4. Ст.27.
5. Порядок отримання дозволу на розробку проекту відведення земельної ділянки URL: <http://zemlevporyadnik.com.ua/dozvil-na-rozrobku-proektu-vidvedennya-sadivnictvo.html> (дата звернення 12.04.2021).
6. Рішення Хорольського районного суду Полтавської області № 548/2139/20 від 23.02.2021 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/9325> (дата звернення 12.04.2021).

Науковий керівник: Батигіна О.М. – доцент, кандидат юридичних наук.

ШУМОВЕ ЗАБРУДНЕННЯ ЯК ЕКОЛОГО-ПРАВОВА ПРОБЛЕМАТИКА

Савченко А.М.

здобувач вищої освіти з курсу

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Шумове забруднення – одна з найбільш актуальних загроз екологічної безпеки сучасного світу. Поряд із такими загрозами, як забруднення повітря, ґрунту й водних ресурсів, людство зіткнулося з проблемою боротьби із забрудненням шумовим. Стають все актуальнішими такі поняття як «акустична екологія», «шумове забруднення навколишнього

середовища» та ін. Усе це обумовлено шкідливим впливом шуму на організм людини, на тваринний і рослинний світ. Шумове забруднення завжди вважалося менш небезпечним, ніж інші види екологічного забруднення. Проте, наприклад дані Бюро національної статистики Великої Британії показують, що кількість скарг на шум в країні за останні 20 років зростає в 5 разів, тому проблема шумового забруднення набуває все більшої загрози для фізичного та психічного здоров'я населення.

Шумове забруднення - дратівливий шум антропогенного походження, що порушує життєдіяльність живих організмів і людини. Основними джерелами шумового забруднення є авто, авіа і залізничний транспорт, виробничі підприємства, великомасштабні будівництва та інша антропогенна діяльність людини. Проте, все ж таки 80% від загального шуму доводиться на автотранспорт.

Від шумового забруднення в Європі щороку передчасно помирають 12 тис. людей, а у 48 тис. розвивається ішемічна хвороба серця. Зависокий рівень шуму за рік викликає у 6.5 млн європейців хронічне порушення сну, а у 72 млн з'явилася висока дратівливість. Страждають від надмірного шуму й тварини. Вони гірше орієнтуються у просторі, не здатні залучати партнерів і уникати хижаків, що всукупності ставить під загрозу їхнє виживання. Прийнятним рівнем шуму Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) визначила у 40 децибел. Шум в 35-50 дБ спричиняє порушення сну і зниження працездатності. 50-65 дБ викликає дратівливість й зміни у вегетативній нервовій системі. 65-90 дБ пов'язаний з фізіологічним впливом, а саме: підвищенням пульсу і тиску крові, звуженням судин, зниженням порогу чутності. Шум у понад 90 дБ викликає порушення роботи органів слуху, головний біль і шум у вухах, відчуття нудоти. У людини розвивається обмежене сприйняття мови. Звуки у понад 130 дБ призводять до можливого розриву барабанних перетинок, також порушується зв'язок між частинами внутрішнього вуха, виникає ризик повної втрати слуху, відбувається руйнування нервових клітин і розрив дрібних кровоносних судин. І шум у понад 200 дБ спричинює розрив легень й призводить до настання смерті. [1]

Згідно з «Керівництвом з питань шуму в навколишньому середовищі» ВООЗ від 2018 року, основними негативними наслідками від шумового забруднення для людини є серцево-судинні захворювання, розлад когнітивних і інтелектуальних здібностей у дітей, емоційна дратівливість. І чим частіше людина знаходиться в умовах підвищеної шумового навантаження, тим сильнішими є негативні наслідки, так як вплив шуму володіє акумулюючою властивістю і накопичується в організмі.[2]

В Україні допустимий рівень шуму регламентується наказом МОЗ № 463 «Про затвердження Державних санітарних норм допустимих рівнів шуму в приміщеннях житлових та громадських будинків і на території житлової забудови» та державні будівельні норми про захист територій будівель і споруд від шуму, Законом України «Про забезпечення санітарного

та епідемічного благополуччя населення», а також рядом ДСТУ. Наприклад, ДСТУ Н.Б.В 1.1-34:2013 «Настанова з розрахунку та проектування звукоізоляції огорожувальних конструкцій житлових і громадських будинків»; ДСТУ Н.Б.В 1.1-35:2013 «Настанова з розрахунку рівнів шуму в приміщеннях і на територіях» та інші. Ці норми є обов'язковими для виконання всіма міністерствами, відомствами і організаціями, що проектують, будують і експлуатують житло, громадські будівлі. Існує ще ряд інших нормативно-правових актів, які прямо чи опосередковано стосуються цього питання. До них можна віднести Житловий кодекс, де в статті 179 зазначено, що користування будинками (квартирами) державного і громадського житлового фонду, фонду житлово-будівельних кооперативів, а також приватного житлового фонду та їх утримання здійснюється з обов'язковим додержанням вимог Правил користування приміщеннями жилих будинків і прибудинковими територіями, які затверджуються Кабінетом Міністрів України.[3] У цих Правилах у пункті 9 визначено, що власники та наймачі(орендарі) квартири, житлового приміщення гуртожитку зобов'язані дотримуватися вимог нормативно-правових актів у сфері санітарних норм і правил, у тому числі вимог щодо недопущення надмірного шуму.[4] Також відповідно до ЗУ «Про місцеве самоврядування» і статті 24 ЗУ «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та громадяни при здійсненні будь-яких видів діяльності зобов'язані вчиняти ряд дій, які спрямовані на відвернення і зменшення шкідливого впливу на здоров'я населення шуму, неіонізуючих випромінювань та інших фізичних факторів.

Відповідальність за порушення вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів щодо захисту населення від шкідливого впливу шуму чи правил додержання тиші в населених пунктах і громадських місцях, визначено Кодексом України про адміністративні порушення - статтею 182 передбачено покарання у вигляді попередження або накладення штрафу на громадян від п'яти до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і накладення штрафу на посадових осіб та громадян - суб'єктів господарської діяльності - від п'ятнадцяти до тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [5]. Для громадян це від 85 до 255 грн, а для посадових осіб від 255 до 510 грн. За повторне вчинення протягом року такого ж правопорушення передбачено накладення штрафу на громадян від п'ятнадцяти до тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян із конфіскацією звуковідтворювальної апаратури, піротехнічних засобів, інших предметів порушення тиші або без такої і на посадових осіб та громадян – суб'єктів господарської діяльності - від 50 до 150 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян із конфіскацією звуковідтворювальної апаратури, піротехнічних засобів, інших предметів порушення тиші.[5]

Оскільки розвинуті країни світу встановлюють більш суворі санкції за подібні правопорушення, так у Німеччині штраф досягає 10 000 євро, а у Латвії за шум в 40 децибел вдень і в 30 вночі з вас можуть стягнути 450 доларів, вважаємо санкції передбачені українським законодавством мізерними і не враховують усієї шкоди яка може бути завдана перевищення рівня шумового фону.

Також окрім більш суворого покарання за вищезгадані правопорушення, європейські країни витрачають до 110 млрд євро на рік (близько одного відсотка ВВП) на розробку системи законодавчих, програмних та інституційних механізмів протидії шумовому забрудненню

Отже, як бачимо проблема шумового забруднення є актуальною в сучасному світі, а в Україні особливо. Для її вирішення по-перше, вважаємо за необхідне підвищити штрафи за порушення норм шумового законодавства, а також нарешті імплементувати в національне законодавство положення Директиви 2002/49/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 червня 2002 року стосовно оцінки та управління процесами, пов'язаними з шумовим забрудненням, з метою створення шумових карт великих міст, які дозволили б прогнозувати транспортний шум, і як результат більш ефективно розробляти та впроваджувати заходи щодо зменшення шумового пресингу. Впровадження картографування рівнів шуму має великі перспективи у використанні в будівельній промисловості під час розробки проектів планування та забудови нових житлових кварталів міст; під час зонування територій за умовами шумового режиму для різних типів забудови, майданчиків для відпочинку та ін. По-друге, важливим способом протистояння шумовому забрудненню є встановлення акустичних екранів, які доцільно встановлювати біля територій великих міст. Оскільки зараз йде активне встановлення таких екранів, то можна зауважити, що кошти з місцевих бюджетів на це виділяють. Проте сумним є той факт, що Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» в розділі І Існуючі проблеми та сучасний стан довкілля в Україні, було проігноровано питання шумового забруднення, а тому на мою думку, у зв'язку з цим фактом необхідно внести зміни до нормативно правового акту. По-третє, держава повинна здійснити проведення капітального ремонту доріг і заміну асфальтного покриття на більш м'яке, що забезпечить зниження шуму від транспортних засобів. До цього списку також можна додати звукоізоляцію квартирних будівель і озеленення площ міст, адже дерева, які посаджені близько одне від одного, оточені густими кущами, значно знижують рівень техногенного шуму і покращують міське середовище. Менш поширеним способом протидії шумовому забрудненню є електромобілі, але вважаю що в недалекому майбутньому все більше людей зможе дозволити собі цей вид транспорту, що в подальшому позитивно вплине на екологію.

Використані джерела:

1. Дяченко Т.О., Євчук В.М. Аналіз впливу транспортного шуму на навколишнє середовище та людину. Економіка та управління на транспорті. 2018. №6. С. 125-131. URL: <http://publications.ntu.edu.ua/eut/2018-06/125-131.pdf>
2. Environmental Noise Guidelines for the European Region. 2018. URL: https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0008/383921/noise-guidelines-eng.pdf
3. Житловий кодекс Української РСР від 30 червня 1983 р. №5464-Х (зі змінами та доповненнями) Відомості Верховної Ради УРСР. 1983. Додаток до № 28. ст.573. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text> (дата звернення: 15.04.2021)
4. Правила користування приміщеннями жилих будинків і прибудинковими територіями: Наказ Державного комітету України з питань житлово-комунального господарства від 17.05.2005 р. №76. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0927-05#Text> (дата звернення 17.04 2021)
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-1-Х. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення 17.04.2021)
6. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. Відомості Верховної ради України (ВВР). 2019. № 16. ст.70. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>

Науковий керівник: *Задихайло Д.Д.* – асистент кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук.

**ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОБРОВОЛЬНОЇ УЧАСТІ У СИСТЕМІ
ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ**

Сокол О.М.

*здобувач вищої освіти з курсу, юридичного факультету,
Національного університету біоресурсів
та природокористування України*

Останнім часом пенсійні питання є чи не найактуальнішою темою в Україні. Сьогодні багато хто з громадян зовсім не усвідомлюють, що пенсія – це не подарунок від держави, а кропіткий результат багаторічної праці кожного.

Держава надає можливість громадянам подбати про свою майбутню пенсію за різних життєвих обставин шляхом добровільної участі у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яка дає можливість громадянам, які не підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню, набути пенсійних прав нарівні з громадянами, для яких участь у пенсійному страхуванні є обов'язковою.

Згідно з ухваленим 9 липня 2003 року Законом України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування", з 1 січня 2004 року запроваджена нова формула розрахунку пенсій, яка встановлює пряму залежність розміру пенсій від страхового стажу та заробітку, з якого сплачувались страхові внески. Таким чином, приналежність кожного до числа застрахованих визначається фактом сплати страхових внесків, які є обов'язковими для всіх платників.

Відповідно до норм Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [1] право на пенсійне забезпечення з першого рівня пенсійної системи мають лише ті особи, які є застрахованими та мають необхідний для нарахування та призначення відповідного виду пенсії страховий стаж. Нині в Україні діє диференційована прогресивна система виходу на пенсію, зміст якої полягає у поступовому збільшенні тривалості необхідного страхового стажу, який в подальшому забезпечуватиме право на одержання пенсії за віком. До прикладу, з 1 січня 2021 року по 31 грудня 2021 року особи мають право на призначення пенсії за віком після досягнення 60 років та наявності страхового не менше 28 років. Підвищення страхового стажу планується кожного року до 2028 року, тому очевидно, що на сьогоднішній день страховий стаж не є стабільно-визначеним, як це було раніше, а змінюється (підвищується) залежно від того, коли в особи виникло право на пенсію і за яких умов.

Тому тепер все більшої популярності набуває добровільна участь у загальнообов'язковій системі пенсійного страхування, оскільки вона не є об'єктом права власності застрахованої особи, а тому в разі її смерті чи ненастання страхового випадку відповідні кошти використовуються іншими учасниками цього виду страхування [2], для значної частини населення сплата страхових внесків на добровільних засадах до Пенсійного фонду України через органи доходів і зборів є реальною можливістю реалізувати своє право на пенсію, коли вони досягли пенсійного віку, але їм не вистачає страхового стажу. Добровільна участь у загальнообов'язковій системі пенсійного страхування – це така собі «новизна», запроваджена Законом України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" (далі - Закон), який визначає принципи, засади і механізми функціонування системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, призначення, перерахунку і виплати пенсій, надання соціальних послуг з коштів Пенсійного фонду, що формується за рахунок страхових внесків роботодавців, бюджетних та інших джерел.

Право на добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування осіб, є одним із принципів загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Так, особи, які досягли 16-річного віку та не належать до кола осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню відповідно до статті 11 цього закону, у тому числі іноземці та особи без громадянства, які постійно проживають або працюють на території України, громадяни України, які постійно проживають або працюють за межами України, якщо інше не встановлено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, мають право на добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування [3].

При цьому, необхідно наголосити, що зазначені особи можуть брати добровільну участь у солідарній системі або в накопичувальній системі пенсійного страхування, або одночасно в обох системах.

Особи, беруть добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування протягом терміну, визначеного в договорі про добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, але не менше одного року.

Вищезазначені особи вважаються застрахованими з моменту укладення договору про добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Одночасно з цим, слід відмітити, що порядок реєстрації в органах Пенсійного фонду, укладення договору про добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування визначено в Інструкції про порядок обчислення і сплати страхувальниками та застрахованими особами внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування до Пенсійного фонду України.

Отже, особи, які не підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню, можуть добровільно (за власним бажанням) сплачувати страхові внески в порядку та розмірах, встановлених чинним законодавством, до солідарної пенсійної системи і мають право на отримання пенсії за рахунок коштів Пенсійного фонду України. Враховуючи норми українського законодавства, можна виділити два способи добровільної сплати страхових внесків до Пенсійного фонду [4].

Так, перший спосіб полягає в укладенні договору про добровільну участь в системі загальнообов'язкового соціального страхування, на термін не менше одного року. Таким чином, особа поступово може набувати необхідний їй страховий стаж. Укладаючи такий договір, особа зобов'язується щомісяця сплачувати внески, оскільки страховий стаж обчислюється в місяцях. Розміри платежів обумовлюються в договорі й

визначаються особою самостійно, але при цьому їх величина повинна бути не менше мінімального – 22 % від мінімальної заробітної плати.

Стосовно ж другого способу, то його реалізація можлива також шляхом укладення договору про добровільну участь у системі загальнообов'язкового соціального страхування (одноразова сплата єдиного внеску), строк дії якого становить 10 календарних днів. Таким чином, особа одноразово може сплатити єдиний внесок за попередні періоди, в яких вона не підлягала загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню.

Враховуючи все вищевикладене, можна виділити характерні ознаки, які притаманні правовідносинам з добровільної участі в системі загальнообов'язкового соціального страхування. Зокрема:

1) правовідносини з добровільної участі виникають виключно за ініціативою незастрахованої особи, але яка має на це право відповідно до чинного законодавства;

2) такі правовідносини є соціально-страховими, оскільки забезпечують можливість особі сформулювати один із необхідних для реалізації права на пенсійне забезпечення юридичних фактів – страховий стаж.

3) правовідносини мають строковий характер;

4) особа добровільно (за власним бажанням) бере на себе зобов'язання щодо своєчасної сплати страхових внесків та виконання інших умов договірних зобов'язань;

5) розмір мінімального й максимального страхового внеску та умови їх сплати встановлюються державою;

6) у випадку одноразової сплати коштів сума розраховується з урахуванням коефіцієнта, а в разі укладення звичайного договору про добровільну участь у системі загальнообов'язкового соціального страхування він не застосовується;

7) страхові внески не підлягають оподаткуванню й акумулюються Пенсійним фондом України [4].

Отже, запровадження добровільної участі в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є цілком правильним та обґрунтованим положенням, адже це реальна можливість для осіб, які працюють неофіційно або за межами України чи з інших причин є незастрахованими, забезпечити себе і своїх близьких шляхом сплати страхових внесків на добровільних засадах та гарантувати стабільний дохід у разі досягнення пенсійного віку. Головною метою добровільної участі є стимулювання незастрахованих осіб створювати самостійно відповідні умови для реалізації в майбутньому права на пенсію, при цьому, статистика свідчить, що на сьогодні велика чисельність потенційних пенсіонерів користуються таким правом, особливо це стосується одноразової сплати страхових внесків.

Використані джерела:

1. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09 липня 2003 р. № 1058-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 49. Ст. 356.
2. Право соціального забезпечення: підручник. За ред. П. Д. Пилипенка. Київ: Ін Юре, 2006. 496 с.
3. Про затвердження Інструкції про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : наказ Міністерства фінансів України від 20.04.2015 р. № 449. [Режим доступу] - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0064-04#Text>
4. Правове регулювання та організація пенсійного страхування в Україні: Фещук В. В. Київ. 2010. 224 с.

Науковий керівник: Кондратюк Т.М. – старший викладач кафедри аграрного, земельного та екологічного права ім. академіка В.З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України, кандидат юридичних наук

ЩОДО ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ТРУДОВИХ КНИЖОК: ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ

Свищук О.В.

здобувач вищої освіти юридичного факультету
Національний університет біоресурсів
і природокористування України

Верховна Рада 6 лютого 2021 року підтримала у другому читанні проєкт закону №3623 “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі” [1], що в свою чергу, передбачає внесення змін до Кодексу законів про працю [2], Закону України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття" [3] та ряду інших НПА.

У результаті цих змін можна зробити висновок, що в основі вищевказаного законопроекту лежить перехід на електронні форми трудових книжок протягом найближчих 5 років, який дозволить зекономити час та кошти, використовуючи, електронні версії трудових книжок, проте слід зазначити, що протягом перехідного періоду паперові трудові книжки не втратять свою чинність. Питання запровадження електронних трудових книжок є одним з важливих у сфері оцифрування документації та введення в дію нових електронних сервісів у законодавстві.

Одним з головних фактів, на якому акцентується увага навколо цього законопроекту, є не тільки запровадження е-трудових, з можливістю, введення та контролю за страховим стажем особи в електронному режимі, а й можливість автоматичного призначення пенсій та визначення найбільш вигідного варіанту для призначення пенсії, враховуючи дату такого призначення.

Автори законопроекту наголошують на перевагах діджиталізації та використання електронних трудових і зазначають такі факти:

- зменшення витрат роботодавців на ведення паперового документообігу, що дозволить заощадити кошти;
- надання відкритого доступу, щодо інформації про набутий стаж працівників;
- визначення основних навичок та особливостей працівників, протягом всього періоду їх роботи та можливістю врахування цих даних;
- простота та швидкість доступу до інформації;
- усунення можливих ризиків і негативних наслідків втрати трудової книжки, її фізичного пошкодження, фальсифікації та внесення недостовірних відомостей до цього документа [4]

Дійсно, переваги й насправді є позитивними і можуть полегшити вирішення проблем пов'язаних втратою та подальшим відновленням трудової, проте, це не виключає проблему можливості негативних наслідків використання зловмисниками інформації про працівників з відкритих джерел та реєстрів.

У свою чергу, існують особи, які не підтримують впровадження електронних версій трудових книжок, обґрунтовуючи наявністю значних недоліків, стосовно цього питання.

До основних недоліків відносять:

- відсутність гарантій захисту інформації та можливості використання неї для злочинних цілей;
- відсутність налаштованої системи та сервісів для обробки інформації з паперових книжок. Хоча, в процесі оцифрування поява такого сервісу є необхідною.
- можливість механічних помилок, збоїв системи та інших випадків, що можуть призвести до негативних наслідків;
- відсутність точних строк, відомостей та інструкцій, щодо роботи сервісів, що будуть здійснювати оцифрування паперових трудових книжок [4]
- наявність інформації, яку складно перенести до електронного формату, в результаті давності цієї інформації або відсутності належних доказів стосовно тих чи інших даних.

Отже, з вищезазначеного можна зробити висновок, питання запровадження електронних трудових книжок є актуальним на даний момент і потребує розвитку у сфері гарантій захисту інформації,

забезпечення електронної інфраструктури та надійних сервісів, що дозволять швидко та достовірно проводити оцифровування інформації стосовно страхового стажу працівників.

Використані джерела:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі : Закон України від 05.02.2021 № 1217-IX. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1217-20> (дата звернення 21.04.2021)

2. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення 21.04.2021)

3. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 02.03.2000 № 1533-III. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14> (дата звернення 21.04.2021)

4. Трудові книжки в е-форматі та автоматичне призначення пенсії: плюси і мінуси закону. Слово і діло. Аналітичний портал. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/02/11/stattja/suspilstvo/trudovi-knyzhky-e-formati-ta-avtomatychno-pryznachennya-pensiyi-plyusy-minusy-zakonu> (дата звернення 21.04.2021)

Науковий керівник: Кондратюк Т.М. – старший викладач кафедри аграрного, земельного та екологічного права ім. академіка В.З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України, кандидат юридичних наук

ДО ПИТАННЯ ПЛАГІАТУ

Сосновська Ю.П.

Здобувач вищої освіти юридичного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки

**«Науковий процес без цитування – немислимий, головне тільки, щоб запозичення чужих думок здійснювалося за всіма правилами»,
викладач Боннського університету (University Bonn)**

Статтю присвячено питанню правової природи плагіату, змістом якого є порушення суб'єктивних прав авторів літературних творів; сформульовано визначення й класифікацію видів плагіату.

За тривалий період свого існування людство набуло чимало практичних навичок і знань. Використання останніх зумовило виникнення

результатів творчої, інтелектуальної діяльності. Прагнення отримати щось нове є основною метою багатьох винахідників та науковців, проте зберегти оригінальність доволі важко і прагнення отримати переваги від творчої, інтелектуальної діяльності стають вагомим поштовхом для привласнення чужих результатів та видання їх як своїх. Таким чином, плагіат став незмінним супутником інтелектуальної діяльності, масштаби якого зростають паралельно з розвитком сфери права інтелектуальної власності. Тому питання плагіату актуальне станом на зараз і нашою метою є дослідження різноманітних підходів до визначення цього питання.

Питаннями наукового дослідження плагіату займалися Р. Б. Шишка, І. В. Порало, В. С. Петренко, В. М. Зуб, М. М. Дем'яненко, Н.І. Апшай, Є.О. Алісов, С.У. Гончаренко, К.П. Вороб'йов, М.М. Кічерова, А.М. Ковальова, Т.В. Симоненко, Н.В. Стукало та ін. М. О. Мінц та ін.

Ч. 2 ст. 54 Конституції України гарантує кожному громадянину «свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. Держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством»[1].

Проте, останнім часом ми часто спостерігаємо як розгораються скандали навколо наукових робіт через плагіат. Закон України "Про авторське право і суміжні права" визначає плагіат як оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору [2].

У сучасному світі існує безліч електронних платформ, які допомагають перевірити унікальність того чи іншого твору. Варто відмітити, що копіювання, як факт присвоєння чужих здобутків, має глибоке історичне коріння і не є новим явищем сьогодення, воно таке ж давнє, як і саме людство. Існував навіть момент, коли імітація була єдиним засобом передачі накопиченого знання із покоління в покоління [3].

Г. О. Ульянова запропонувала узагальнюючу класифікацію плагіату за п'ятьма критеріями:

1) наявності умислу – навмисний плагіат, що полягає у цілеспрямованому неправомірному використанні об'єктів права інтелектуальної власності, та ненавмисний плагіат, який є наслідком внесення правок;

2) об'єкта посягання – плагіат ідеї, оскільки ідея не підлягає охороні як об'єкт авторського права й не визнається правопорушенням, та плагіат об'єкта права інтелектуальної власності, що передбачає привласнення всього об'єкта або його частини);

3) категорії результатів інтелектуальної діяльності – авторський привласнення авторства на результат інтелектуальної, творчої діяльності) та промисловий плагіат (привласнення об'єкта інтелектуальної діяльності, що в першу чергу призводить до порушення майнових прав та інтересів правовласника);

4) мети привласнення – некомерційний, основна мета якого полягає у досягненні певного результату виконання навчальної програми, отримання наукового результату, набуття популярності тощо, тоді як отримання комерційної вигоди має другорядне значення, та комерційний, основна мета якого – отримання прибутку; 5) особи плагіатора – плагіат в роботах науковців, студентів, школярів, письменників, журналістів [4].

На практиці найчастіше плагіат зустрічається у творах школярів, наукових публікаціях, дослідженнях та дисертаціях. В Україні на рівні центральних органів виконавчої влади у сфері освіти і науки не створено єдиної системи і бази для перевірки текстів на наявність у них запозичень без посилання на джерело. Основною причиною цього є брак бюджетного фінансування освітянської та наукової галузей [5].

У квітні 2020 року МОН запропонувало скасовувати освітні ступені за плагіат. Проте Національне агентство із забезпечення якості освіти до теперішнього часу не може скасовувати рішення про присудження наукового ступеня у випадку встановлення академічного плагіату. За словами Івана Назарова, для того, щоб Комітет з питань етики повноцінно розглядав скарги про академічний плагіат, потребує затвердження Порядку скасування рішення спеціалізованої вченої ради про присудження наукового ступеня, а для повноцінної роботи Апеляційного комітету потребують затвердження новий Порядок присудження наукових ступенів та Порядок акредитації спеціалізованих вчених рад. “Проекти всіх перелічених документів Національним агентством розроблені, їх актуальність та важливість обґрунтовані, а зміст погоджений з активними учасниками наукового та освітнього простору в межах громадського обговорення”, – повідомив Назаров [6]. Тобто усе перебуває на початковій стадії розгляду надважливого для суспільства питання.

В повсякденному житті ми теж доволі часто стикаємось із плагіатом. Зараз в Україні набуває популярності онлайн-самвидав літературна платформа Букнет. З цього сайту за допомогою піратських програм було вилучено десятки романів і розміщено на інших платформах, включаючи і російськомовні, зокрема Книгомания.

Отож, ми прослідкували, що сучасне українське суспільство далеке від розуміння інтелектуальної власності та авторського права. Плагіат як порушення норм етики є проявом недобросовісної поведінки, нехтування такими етичними нормами, як добросовісність, професіоналізм, професійна чесність, компетентність, повага. Плагіат – це форма зловживання правом

на свободу творчості, різновид правопорушення, за яке має бути застосована юридична відповідальність. В першу чергу зазначена проблема має бути вирішена внесенням змін до чинного законодавства, а оптимальніше - це прийняттям Кодексу інтелектуальної власності.

Використані джерела:

1. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Закон України Про авторське право і суміжні права [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>.
3. Мінц М. О. Плагіат як прояв девіантності: спроба соціологічного аналізу проблеми / М. О. Мінц // Наукові праці. – Вип. 172. – Т. 184. – 2012. – С. 38-41.
4. Ульянова Г. О. Методологічні проблеми цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності від плагіату : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юридичних наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» [Електронний ресурс] / Ульянова Галина Олексіївна. – Одеса, 2015. – 434 сс. 370-371
5. В. Кременовська Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Плагіат у наукових публікаціях: методи виявлення та викоринення [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.nas.gov.ua/publications/books/series/9789660247048/Documents/2015_11/09_kremenovska.pdf
6. Плагіат: процедури позбавлення наукового ступеня досі немає Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://osvita.ua/vnz/76943/>

Науковий керівник: Чубоха Н.Ф. – доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Волинського національного університету імені Лесі Українки, кандидат юридичних наук, доцент

**ДЕЯКІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ КОРПОРАТИВНОГО ТИПУ**

Тищенко Т.В.
здобувач вищої освіти
Національний університет біоресурсів
і природокористування України

Здійснення земельної та аграрної реформи викликали потребу у вдосконаленні правового регулювання використання земель сільськогосподарського призначення та дослідження їх правового режиму.

Землі сільськогосподарського призначення, як національне багатство України, відіграють особливу роль в аграрному секторі економіки та слугують засобом виробництва для суб'єктів аграрного права, і мають пріоритетне значення серед інших категорії земель з огляду на своє природне, економічне та соціальне значення. Саме ця якість зумовлює необхідність встановлення на них особливого правового режиму.

Корпоративні підприємства, перш за все, це господарські товариства. Як зазначається в аграрно-правовій літературі, сільськогосподарськими товариствами є підприємства які, створені юридичними особами або громадянами шляхом об'єднання їх майна і участі в підприємницькій діяльності товариства з метою одержання прибутку. Такі суб'єкти господарювання створюються переважно у формі акціонерних товариств та товариств з обмеженою і додатковою відповідальністю. В агропромисловому комплексі України здійснення виробничого процесу без земель наданих підприємствам у власність, користування, у т. ч. в оренду є неможливим [1].

Слід погодитися із думкою В.Д. Сидор, що правовий режим земель – це спеціальний порядок їх використання, встановлений законодавством. Його запровадження обумовлене необхідністю встановлення певних обмежень, правової самостійності суб'єктів з метою раціонального використання та охорони земель [2,с.27]. Особливістю правового режиму сільськогосподарських земель є істотне звуження земельної правосуб'єктності іноземних суб'єктів. Так, згідно зі ст. 22, 81, 82 та інших положень ЗК України землі сільськогосподарського призначення не можуть передаватись у власність іноземцям, особам без громадянства, іноземним юридичним особам та іноземним державам.

Згідно з Перехідними положеннями Земельного Кодексу України, довгий час діяла заборона на внесення права на земельну частку (пай) до статутних капіталів господарських товариств (п.14 р. X). Отже сільськогосподарські товариства могли використовувати земельні ділянки сільськогосподарського призначення переважно на умовах оренди. Право оренди земельної ділянки - це засноване на договорі строкове платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для провадження підприємницької та іншої діяльності [3 с.84].

З 1 липня 2021 року набирає чинності Закон України від 31 березня 2020р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення». Вказаний нормативно-правовий акт передбачає, що вже з 2024 року юридичні особи зможуть набувати право власності на землі сільськогосподарського призначення, а у випадку погодження на референдумі кінцевими бенефіціарами можуть бути особи, що не є громадянами України (ч.1 ст. 130). Ціна на продаж таких ділянок не може бути менше їх грошової оцінки. Загальна площа земельної

ділянки суб'єкта господарювання не зможе перевищувати самої площі земельних ділянок всіх учасників, і мати розмір більше 10000 га (в ч.2 ст.130).

Таким чином, з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення», сільськогосподарські підприємства корпоративного типу зможуть використовувати земельні ділянки сільськогосподарського призначення не тільки на правах оренди, а і набувати їх у власність. Вказане дозволить їм здійснювати безперешкодно і систематично виробничу діяльність.

Використані джерела:

1. Аграрне право України: підруч. За заг. ред. В. М. Єрмоленка. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 608 с.
2. Сидор В. Д. Правовий режим земель в земельному законодавстві України. Адвокат. 2010. № 8. С. 27-31.
3. Літошенко О. Особливості правового режиму земель сільськогосподарського призначення. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 8. С. 83-87.

Науковий керівник: Гафурова О.В. – професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука, Національний університет біоресурсів і природокористування України, доктор юридичних наук, професор

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Федорович А.В.

*здобувач вищої освіти юридичного факультету
Національного університету біоресурсів
і природокористування України*

На сучасному етапі реформування в Україні особливого значення набувають соціальні аспекти реформ. У період адаптації до уваги мало враховували соціальну спрямованість економічних змін і наслідки їх впливу на соціально економічний розвиток країни, соціальну сферу, а також систему пенсійного забезпечення. Зміни пенсійного та соціального забезпечення є чітким віддзеркаленням розвитку держави як цілісного суспільного утворення, вона відображає генезис економічних і фінансових відносин у країні.

Право на пенсійне забезпечення це складова конституційного права на соціальний захист. Згідно зі ст. 46 Конституції України це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за

рахунок страхових внесків фізичних та юридичних осіб, бюджетних коштів та інших джерел соціального забезпечення.

Правове регулювання у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування доцільно визначити як сукупність різноманітних форм та засобів юридичного впливу держави на поведінку учасників суспільних відносин у сфері пенсійного страхування, що здійснюється в інтересах застрахованих осіб (набувачів пенсійно-страхових послуг) [10].

Пенсійні відносини це основний вид суспільних відносин, що становлять систему соціального забезпечення. Як наслідок, відносини у сфері пенсійного забезпечення стали єдиним внутрішньо узгодженим і взаємопов'язаним самостійним видом суспільних відносин. Єдність і відносна самостійність пенсійних відносин підтримується й тим, що в Україні здійснюється державна система пенсійного забезпечення.

Чинна українська пенсійна система ґрунтується на принципі "негайної виплати" [10], за якої страхові внески до Пенсійного фонду негайно виплачуються пенсіонерам, тобто відбувається солідарний перерозподіл доходів нинішніх працівників на користь нинішніх пенсіонерів.

У солідарній системі щомісячний розмір пенсії обчислюється відповідно до розміру заробітку і тривалості трудового стажу, а призначена пенсія є довічною. Теоретично надходження від сплати страхових внесків повинні бути достатніми для виплати пенсій нинішнім пенсіонерам. Однак, на практиці солідарна система не позбавлена значних фінансових труднощів через низку причин: спад виробництва та інфляції, зниження реальної заробітної плати, зростання безробіття і вимушеної неповної зайнятості, скорочення участі працездатного населення у складі робочої сили. В зв'язку з цим виникла ситуація, коли значно менша чисельність платників страхових внесків змушена фінансувати соціальні виплати для зростаючої чисельності потенційних отримувачів – пенсіонерів, безробітних і малозабезпечених.

Після здобуття незалежності було розроблено національне законодавство з пенсійного забезпечення. Нині частково чинний Закон "Про пенсійне забезпечення" [2] Верховна Рада України схвалила 5 листопада 1991 року. Значним недоліком цього закону було те, що він не зважає на демографічний чинник при створенні пенсійної системи. Не було враховано, що процес старіння населення є об'єктивним соціальним феноменом, який треба враховувати під час побудови пенсійної системи.

У 2004 році набрали чинності Закони України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" [3] та "Про недержавне пенсійне забезпечення" [4]. В січні 2004 року було прийнято Указ Президента України "Про внесення змін до деяких указів Президента України та визнання таким, що втратив чинність, Указу Президента України від 25 травня 1998 року №506" за № 34/2004 [9]. Зазначеним Указом було

приведено у відповідність до Закону України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” [3] Положення про Пенсійний фонд України, постановою Кабінету Міністрів України від 23 липня 2014 р. № 280 [5]. У Положенні передбачено новий обсяг прав органів Пенсійного фонду, що визначені Законом України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”.

Законом України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» [3] встановлено трирівнева пенсійна система в Україні. Передбачено, що пенсії із солідарної системи пенсійного страхування будуть індексуватися з урахуванням двох компонентів: врахування росту індексу цін споживчого ринку та темпів зростання реальної середньої заробітної плати в Україні, а саме: розміри пенсій будуть індексуватись відповідно до законодавства про індексацію грошових доходів населення та ще додатково підвищуватимуться на 20% темпів зростання реальної середньої заробітної плати в Україні по відношенню до попереднього року.

На базі Пенсійного фонду України створено підрозділ, що комплексно забезпечує реалізацію державного пенсійного страхування, а саме реєстрацію платників внесків, акумуляцію коштів, призначення та виплати пенсій. Проведено розмежування джерел фінансування пенсій, призначених за різними пенсійними програмами. Пенсійний фонд звільнено від невластивих йому виплат [2].

На сьогодні в Україні діє низка законів, що регулюють пенсійне забезпечення громадян, серед яких: «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування», «Про недержавне пенсійне забезпечення», «Про пенсійне забезпечення» (в тій частині, що не втратила чинності), «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ», «Про державну службу», «Про прокуратуру», «Про статус народного депутата», «Про судоустрій та статус суддів», «Про статус і соціальний захист громадян які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про зайнятість населення» (ст. 26), «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (ст. 12-16), «Про статус гірських населених пунктів» (ст. 6), «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» (ст. 16), «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності» (ст. 24) та ін. [8, с. 65].

В Україні проживає 14,5 млн пенсіонерів, що становить понад 29% усього населення. Більшість з них, а саме 13,8 млн, отримують пенсії. Відповідного до пенсійного законодавства призначаються: трудові пенсії (за віком, по інвалідності, у випадку втрати годувальника, за вислугу років; соціальні пенсії.

Пенсійна система України в правовому, організаційному, економічному та соціальному аспектах потребує принципових змін, відповідно до умов соціально-орієнтованої ринкової економіки. У першу

чергу, необхідне подальше удосконалення механізму державного регулювання накопичувальної системи. Нині правова база пенсійного страхування в Україні в основному сформована, однак у зв'язку з впливом певних соціально-економічних та політичних чинників та розпорошеності чинних норм з врегулювання пенсійних відносин у різних за рівнем та значенням актах, вона не дозволяє повною мірою захистити права громадян України на пенсійне забезпечення.

Недосконалість пенсійної системи вимагає пошуку нових шляхів, спрямованих на її удосконалення, яке повинно проводитися одночасно за двома напрямками: правовим – шляхом удосконалення системи законодавчих документів у галузі пенсійного страхування та пенсійного забезпечення. У зв'язку з цим необхідно систематизувати правові норми, які регламентують пенсійне страхування, а також внести зміни та доповнення, які б враховували конкретно-історичні умови та перспективи розвитку; організаційноуправлінським – шляхом удосконалення концептуальних основ стратегічного розвитку соціальної політики держави у сферах соціального та пенсійного страхування.

Використані джерела:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Про пенсійне забезпечення : Закон України від 5.11.1991 р. № 1788-XII URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text>
3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9.07.2003 р. № 1058-IV URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>
4. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 9.07.2003 р. № 1057-IV URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>
5. Про затвердження Положення про Пенсійний фонд України: постановою Кабінету Міністрів України від 23.07.2014 р. № 280 URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-2014-%D0%BF#Text>
6. Про внесення змін до деяких указів Президента України та визнання таким, що втратив чинність, Указу Президента України від 25.05.1998 р. № 506 : Указ Президента України від 12.01.2004 р. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/34/2004#Text>
7. Про затвердження Порядку сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій: Постанова Кабінету Міністрів України від 3.11.1998 р. № 1740-98-п URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1740-98-%D0%BF#Text>
8. Ріпна М. Б. Структуризація та фінансове забезпечення пенсійної реформи // Фінанси України. 2001. № 12. С. 64-67.

9. Сазонець І. Л. Фінансовий механізм пенсійної системи України в умовах трансформації світової економіки : моногр. Д. : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2008. 396 с.

10. Фещук В. В. Правове регулювання пенсійного страхування в Україні: шляхи вдосконалення / В. В. Фещук // Право і держава сучасної України: проблеми розвитку та взаємодії : матеріали наук.-практ. конф. К. : КНУВС, 2008. 212 с.

Науковий керівник: Кондратюк Т.М. – старший викладач кафедри аграрного, земельного та екологічного права ім. академіка В.З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України, кандидат юридичних наук

МІСТОБУДІВНИЙ КАДАСТР ЯК ПРАВОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ОБЛІКУ МІСТОБУДІВНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ

Черпаха Є.О.

здобувач вищої освіти 2 року навчання

ОР “Магістр” Інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

З розвитком суспільних відносин та переходом України до ринкової економіки постала необхідність у розробці такої бази даних, яка б містила інформацію про передбачені містобудівною документацією умови, обмеження та перспективні напрямки використання земельних ділянок як просторового та економічного базису. Такою інформаційною базою став містобудівний кадастр, який покликаний був не лише консолідувати інформацію, наявну у містобудівній документації, а і, що найголовніше, мати великий практичний аспект, тобто забезпечувати доступ до такої інформації особам, які безпосередньо її використовують - фізичних та юридичних осіб.

Переходячи до висвітлення питання законодавчого регулювання створення системи містобудівного кадастру можна відмітити наступне. Протягом останніх 30 років законодавство у цій сфері змінювалося декілька разів, а разом із ним - і правовий зміст явища містобудівного кадастру. Так, у 1992 році Верховною Радою України було прийнято Закон України “Про основи містобудування”, у якому вперше закріплювалися положення про містобудівний кадастр [1]. На виконання цього закону у частині створення системи містобудівного кадастру Кабінетом міністрів було прийнято Постанову “Про містобудівний кадастр населених пунктів” [2]. Важливою особливістю тогочасного правового регулювання є облік у таких кадастрах лише території, які входять до складу населених пунктів.

У 2011 році було прийнято Закон України “Про регулювання містобудівної діяльності”. Можна констатувати, що з прийняттям цього закону почався новий етап існування та створення містобудівних кадастрів в Україні. У статті 22 встановлено, що містобудівний кадастр-це державна або комунальна система різноманітних даних, яка створюється на всю територію України, а також передбачено поділ цієї системи на три рівні: державний; обласний та районний; місцевий. Як бачимо, нове правове регулювання передбачає розширення правового змісту явища містобудівного кадастру, передбачаючи створення його для територій всієї держави, а також поділ його на різноманітні рівні. Відповідно до приписів цього закону, основою ведення цього кадастру є дані із державного земельного кадастру та дані, наявні у розробленій містобудівній та планувальній документації [3]. Як зазначає у своїй роботі Ю.Палеха, використання такої розгалуженої мережі джерел для ведення містобудівного кадастру дозволяє “створити повне територіальне покриття, автоматично вести чергові плани, формувати правила забудови і в подальшому забезпечить формування балансу території за функціональним призначенням, містобудівною цінністю та іншими характеристиками” [4].

В залежності від рівня, на якому здійснюється створення та ведення кадастру, законодавством передбачено різний суб'єктний склад. Так, для державного рівня у сфері ведення містобудівного кадастру повноваженнями наділена велика кількість центральних органів виконавчої влади, таких як Міністерство розвитку громад та територій, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів, Державна служба з питань геодезії, картографії і кадастру, тощо. На обласному, районному та місцевому рівні відповідальними за ведення кадастру є структурні підрозділи обласних, районних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій та виконавчі органи місцевих рад з питань містобудування та архітектури [5].

З вищенаведеної інформації можна підвести проміжний підсумок, що містобудівний кадастр є розгалуженою та комплексною системою, яка консолідує інформацію стосовно правового режиму використання та забудови земельних ділянок, які знаходяться як в межах населених пунктів, так і за їх межами, з метою забезпечення вільного доступу до такої інформації зацікавлених осіб. Сама по собі концепція створення таких кадастрів є позитивним законодавчим рішенням, яка покликана покращити реалізацію зацікавленими особами своїх прав. Але важливим аспектом є не лише декларація створення такої системи у законодавстві, а, перш за все, практичний аспект її реалізації. Саме тут виникають проблеми, про які буде згадано далі.

Як вже було з'ясовано раніше, сутність системи містобудівних кадастрів на кожному з рівні полягає, серед іншого, у використанні як базису

інформації із наявної планувальної документації. Така документація має відображати наявний на сьогоднішній день стан розвитку відповідної території, а також перспективи її розвитку на найближчі роки.

Проблема тут полягає у тому, що у більшості населених пунктів містобудівна документація, така як генеральні плани населених пунктів, приймалася ще за радянських часів, тобто очевидно є застарілою на даний момент. А отже покладення її в основу містобудівного кадастру є абсолютно неефективним, адже, по-перше, вже змінився реальний стан розвитку та забудови населеного пункту, а по-друге, цей документ не містить перспективних шляхів розвитку території. У такому випадку для створення дієвого містобудівного кадастру потрібно проводити роботу із актуалізації даних, що у свою чергу потребує доволі значних коштів та великого проміжку часу. Крім цього, якщо містобудівна документація розроблялася до 2011 року, тобто до прийняття Закону України “Про регулювання містобудівної діяльності”, то скоріше за все населений пункт не має розробленого плану зонування території, адже саме з прийняттям цього Закону було введено законодавчу можливість розроблення такого документу у тому вигляді, у якому він існує на сьогоднішній день.

Ще однією практичною проблемою, яка пов'язана із створенням містобудівних кадастрів, є створення їх не у всіх адміністративно-територіальних утвореннях. Згідно із інформацією, яка розміщена на сайті Міністерства розвитку громад та території України, станом на 2016 рік (через п'ять років після прийняття законодавства) служби містобудівного кадастру були створені лише у 62 містах обласного значення із 184 існуючих в Україні та у 167 адміністративних районах із 490 [6]. Такий стан не відповідає одній з головних ознак, притаманних явищу містобудівних кадастрів-комплексності, адже задля ефективності у практичній площині система створення таких кадастрів має бути розгалуженою і створена на всіх передбачених законодавством рівнях.

Отже, необхідно зазначити, що сама по собі ідея створення містобудівних кадастрів є позитивним зрушенням у існуючому законодавстві, але для дієвої практичної реалізації цієї концепції потрібно, по-перше, оновити систему містобудівної документації у населених пунктах, а по-друге, створити такі кадастри у всіх адміністративно-територіальних одиницях.

Використані джерела:

1. Про основи містобудування [Текст] : Закон України від 16.11.1992 р. № 2780-XII // Відом. Верхов. Ради України. - 1992. - № 52. - Ст. 683.
2. Про містобудівний кадастр населених пунктів [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 1993 р. № 224 // – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/224-93-%D0%BF#Text>

3. Про регулювання містобудівної діяльності [Текст] : Закон України від 17.02.2011 р. №3038-VI // Відом. Верхов. Ради України. -2011. -№34. ст.343

4. Палеха Ю.М. Містобудівний кадастр – інформаційна основа оновлення містобудівної документації у м. Києві // Ю.М. Палеха, Т.С. Нечаєва, В.А. Смілка/ Досвід та перспективи розвитку міст України. Проблеми перспективного розвитку міста Києва. № 23. – К.: Діпромісто, 2012. – С. 39–50.

5. Про містобудівний кадастр : Постанова КМУ від 25 травня 2011 р. № 559 // Офіційний вісник України. - 2011. - № 41. - Ст. 55.

6. Веб-ресурс “Відкрите просторове планування” [Електронний ресурс] – Режим доступу: Відкрите просторове планування: РМАР

Науковий керівник: Марченко С.І. – доцент кафедри земельного та аграрного права, Інституту права, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ІНФОРМАЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Янюк К.В.

здобувач вищої освіти з курсу, кафедри права
Луцького національного технічного університету

Інформаційний простір з кожним днем займає вагоміше значення у нашому житті. Інформаційна сфера відкриває для осіб нові можливості, перспективи розвитку, створює нові суспільні відносини. Проте використання інформаційних технологій здійснюється не лише у правовому полі, але й для вчинення різноманітних протиправних діянь. У зв'язку з цим, права громадян у сфері інформації у сучасному світі потребують особливого захисту, передбаченого різними галузями права, зокрема адміністративного, цивільного, конституційного, кримінального та інших.

Окремі аспекти порушеної тематики розроблялись такими вітчизняними вченими: В.Ю. Баскаков, В.Д. Гавловський, М.В. Гуцалюк, М.І. Дімчогло, В.А. Залізняка, Б.А. Кормич, В.А. Ліпкан, О.В. Логінов, Ю.Є. Максименко, А.І. Марущак, П.Є. Матвієнко, Л.І. Рудник, О.В. Полушкін, О.В. Стоєцький, А.В. Тунік, К.Г. Татарникова, В.С. Цимбалюк, Л.С. Харченко, К.П. Череповський, М.Я. Швець, Т.А. Шевцова, О.В. Шепета, О.В. Чуприна.

Інформаційне правопорушення (проступок), з точки зору кримінального права, – це протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на врегульовані законами суспільні відносини, які виникають та існують при здійсненні інформаційної діяльності, а саме: при одержанні, використанні, поширенні та зберіганні учасниками інформаційних правовідносин інформації і за яку законом передбачено

відповідальність. Зламування, крадіжки, шахрайство, шантаж, психологічне насильство тощо. «Кримінальні» можливості використання всесвітньої мережі Інтернету вже сьогодні «оцінені» українськими і міжнародними правопорушниками та терористичними організаціями. Сучасні інформаційні технології дають можливість злочинцям, терористам швидко і ефективно об'єднуватися в угруповання, залишатися непоміченими, здійснювати атаки на елементи національних інфраструктур. [2]. Як можна виокремити «інформаційного злодія», де є межа між «інформаційним злодієм» та «інформаційним правопорушником»?

На нашу думку, відповіді на це питання важко знайти у вітчизняному законодавстві. І основна проблема для його з'ясування полягає у виробленні конкретної ідеології на державному рівні, яка б передбачала стандарти «шкідливості» або, навпаки, «корисливості» тієї чи іншої концепції, теорії, установки, етичних принципів тощо. Таким чином без вироблення чіткої ідеологічної політики держави щодо моральних принципів, прийнятних і зрозумілих для більшості членів суспільства, без прийняття відповідної нормативно-правової бази, що закріплює ці принципи, не можливо регулювати інформаційні процеси, не можливо захистити населення від того безконтрольного медійного «навалу», що обрушився останнім часом на Україну.

Характерним прикладом такого формально чинного, а реально недіючого закону є Закон України «Про захист суспільної моралі» № 1296-IV від 20 листопада 2003 р., згідно із статтею 2 якого забороняється пропаганда війни, національної та релігійної ворожнечі, зміни шляхом насильства конституційного ладу або територіальної цілісності України; фашизму та неофашизму; бузувірства, блюзнірства, неповаги до національних і релігійних святинь тощо. Разом з тим, інформацію, яка відповідає буквально кожному пунктові цієї статті, кожен день можна зустріти в усіх видах медіа – на радіо- і телебаченні, в Інтернет, газетах, журналах і т.д. Так, нацистська та неонацистська символіка на вулицях та екранах телевізорів стала вже повсякденною і звичною, не викликає ні зауважень, ні подиву [5].

У Кримінальному кодексі України до злочинів в інформаційній сфері можна віднести більше 50 статей, на жаль, усі вони містяться у різних розділах КК України, наприклад, у розділі VII – Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності є 4 статті щодо кримінальних правопорушень в інформаційній сфері. Наприклад, ст.231 – незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, ст.232 – Розголошення комерційної або банківської таємниці, ст.232-1 – Незаконне використання інсайдерської інформації, ст.232-2 – Приховування інформації про діяльність емітента [3, с.101].

Кримінальну відповідальність за комп'ютерні кримінальні правопорушення в Україні запроваджено у 1994 році, кількість таких

правопорушень щорічно зростає на чверть, Кримінальний Кодекс України (ККУ) постійно поповнюється новими статтями, у 2001 році Україна приєдналася до Конвенції про кіберзлочинність, у 2006 році ратифіковано Додатковий протокол до цього документу. Рівень інформатизації українського суспільства залишається не найвищому рівні, але вітчизняні хакери добре набили руку на діях, які підпадають під статтю 361 ККУ «Несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку». У 2007 році СБУ розслідувала 150 відповідних кримінальних справ, засуджено 36 осіб. В Україні в рамках адаптації нормативної бази до міжнародних стандартів слід збалансувати права і обов'язки операторів і провайдерів телекомунікацій [3, с. 101].

Отже, з усього вище викладеного можна зробити висновок, що інформаційне право потребує адекватної системи захисту його приписів, причому не лише в санкціях норм інших галузей права, а і у власних санкціях. На жаль, санкція інформаційної норми дуже часто не міститься поряд з диспозицією, тому, як правило, міри відповідальності замінюються відсиланнями до чинного законодавства, в якому не завжди можна знайти відповідний нормативний акт, що встановлював би таку відповідальність. Це є результатом відсутності власного механізму захисту і системи санкцій. Доцільним стає розгляд питання про створення єдиного законодавчого акту, що визначав би специфічність санкції інформаційного права, оскільки розвиток законодавства про юридичну відповідальність суб'єктів інформаційного права інколи проходить шляхом прийняття нових актів без врахування змісту раніше прийнятих і без їх відміни.

Використані джерела:

1. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
2. Костецька Т.А. «Інформаційне право України»: підручник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studopedia.info/10-31172.html>
3. Кушакова-Костицька Н.В. Проблеми відповідальності за інформаційні правопорушення: український досвід / Н.В. Кушакова-Костицька // Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка) : тези доп. V міжвуз. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 21 листоп. 2014 р.) [Текст] / ред. кол. : В. В. Черней, М.В. Костицький С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2014. – с. 101
4. Кузьменко Б.В., Заїка Ю.О. Сучасний стан кримінальної злочинності в галузі інформаційних технологій в Україні / Б.В. Кузьменко Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка) : тези

доп. V міжвуз. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 21 листоп. 2014 р.) [Текст]. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2014. – с. 90

5. Швець М. Основи інформаційного права та концепція формування системи інформаційного законодавства України / М. Я. Швець, Р. А. Калюжний, В. Д. Гавловський, В. М. Гуцалюк, В. Цимбалюк // Наукові записки. – Т. 19. – 2001. – с. 168-172

Науковий керівник: Аніщук В.В. – доцент кафедри права Луцького національного технічного університету, кандидат юридичних наук, доцент

СТАН ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ

Яштук В.М.

*здобувач вищої освіти з курсу, кафедри права
Луцького національного технічного університету*

Злочинність є складним та небезпечним соціальним явищем, яке суттєво позначається на житті суспільства, рівні благополуччя населення. Злочинності притаманний мінливий характер, пов'язаний із розвитком суспільства. Зміни у сфері злочинності відбуваються надзвичайно швидко, мають складний і часто непередбачуваний характер. У науковій літературі під станом злочинності розуміється збірне, комплексне поняття, що виражає її кількісно-якісну характеристику – рівень, структуру, динаміку, ступінь латентності [1,с.10].

Не дивлячись на те, що рівень злочинності в Україні на 100 тис. осіб відносно невеликий порівняно з найбільш розвинутими країнами, це не може не турбувати, оскільки зростає частка тяжких злочинів, а саме: насильницьких, рецидивних та злочинів скоєних особами, які не досягли повноліття. У кримінологічній літературі зазначається, що більшої проблеми, ніж «злочинність неповнолітніх», на даний момент немає. Це можна аргументувати тим, що :

- а) понад 40 тисяч неповнолітніх ніде не навчаються і не працюють;
- б) близько 70 тис. підлітків стоять на обліку правоохоронних органів;
- в) 95% підлітків не мають, чим зайнятися і куди піти у вільний час;
- г) близько 20 тисяч дітей залишаються без батьківської опіки у результаті сімейного неблагополуччя – пияцтва, алкоголізму, наркоманії;
- д) щорічно 49% сімей розривають шлюб. Серед засуджених підлітків 40% – з неповних сімей [2,с.8].

Протягом 2020 року зареєстровано 393 кримінальних правопорушень, скоєних неповнолітніми, що на 23 або на 5% менше, ніж за аналогічний період 2019 року. За видами кримінальних правопорушень:

крадіжки – 239 (-26);
грабежі – 34 (-4);
нанесення легких тілесних ушкоджень – 18 (+6);
розбої – 12 (рів.);
заволодіння автотранспортом – 12 (+2);
зберігання наркотичних речовин – 11(рів.);
шахрайство – 7 (-3);
нанесення середніх тілесних ушкоджень – 4 (+3);
нанесення тяжких тілесних ушкоджень – 2 (-5);
зберігання зброї – 4 (рів.);
вбивство – 2 (рів.);
хуліганство – 4 (+3);
інші кримінальні правопорушення – 44 [3,с.1].

Зниження злочинності неповнолітніх пов'язано зі зміною кола інтересів та місця проведення свого вільного часу. Сучасний розвиток технологій вплинув на те, що велика частина підлітків на сьогодні надає перевагу вже не вулиці, а саме комп'ютерним іграм та Інтернету. Враховуючи зазначені фактори все одно виникають сумніви щодо такого різкого зниження рівня злочинності неповнолітніх на тлі загального підвищення рівня даного явища у державі. Тому, на нашу думку, слід говорити про те, що більшість кримінальних правопорушень неповнолітніх залишається латентними, що становить велику загрозу для суспільства.

Найбільш криміногенними містами України є Харків, Одеса, Запоріжжя та Дніпро. Цікаво, але столиця України не увійшла в цей список. Найменше правопорушень зареєстровано у Донецькій і Луганській областях (не окуповані території) [4,с.204-217].

Підсумовуючи вище викладене, ми можемо зробити такі висновки, що злочинність, її кількісні та якісні показники залежать від соціальних, економічних, політичних процесів що відбуваються у нашій державі. Ми вважаємо, що для того, щоб знизити рівень злочинності, потрібно розробити та впровадити на державному рівні програму протидії, запобігання та профілактики злочинності на території України, а особливу увагу приділити тимчасово непідконтрольним територіям таким як Донецьк, Луганськ та АР Крим. Не менш важливим є також налагодження внутрішньої і зовнішньої взаємодії правоохоронних органів України, вивчення ними нових методів боротьби і запобігання злочинних діянь, протиправних дій, проведення аналізу сучасного стану злочинності неповнолітніх.

Використані джерела:

1. Михайлов О.Є. Кримінологія: Навчальний посібник. – К. : Знання, 2012. – 565 с.

2. Стан злочинності в Україні на сучасному етапі розвитку суспільства та тенденції її розвитку [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://studfile.net/preview/7900345/page:6/>

3. Про стан злочинності, бездоглядності, інших негативних проявів серед дітей за 2019 рік [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ssd.dn.gov.ua/pro-stan-zlochinnosti-bezdoglyadnosti-inshih-negativnih-proyaviv-sered-ditej-za-2019-rik/>

4. Головкін Б. М. Злочинність неповнолітніх як суспільна проблема / Б. М. Головкін // Проблеми законності : зб. наук. пр. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Х. : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2016. – Вип. 133. – С. 204–217.

Науковий керівник: Аніщук В.В. – доцент кафедри права Луцького національного технічного університету, кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Ягмуров Є.К.

*здобувач вищої освіти 4 курсу,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Однією з головних проблем ефективного та раціонального використання земель в Україні є бездумна й хаотична зміна їх цільового призначення, забудова особливо цінних земель сільськогосподарського та рекреаційного призначення, земель водного та лісового фонду.

Відповідно до статті 51 Земельного кодексу України, до земель рекреаційного призначення належать земельні ділянки зелених зон і зелених насаджень міст та інших населених пунктів, навчально-туристських та екологічних стежок, маркованих трас, земельні ділянки, зайняті територіями будинків відпочинку, пансіонатів, об'єктів фізичної культури і спорту, туристичних баз, кемпінгів, яхт-клубів, стаціонарних і наметових туристично-оздоровчих таборів, будинків рибалок і мисливців, дитячих туристичних станцій, дитячих та спортивних таборів, інших аналогічних об'єктів, а також земельні ділянки, надані для дачного будівництва і спорудження інших об'єктів стаціонарної рекреації [1].

Слід зазначити, що процес урбанізації та децентралізації з кожним роком набуває все більших обсягів, що в свою чергу потребує обґрунтування нових та актуалізацію існуючих стратегій використання, відтворення й охорони природних ресурсів.

17 березня 2011 року було ухвалено Закон України №3159-VI «Про мораторій на зміну цільового призначення окремих земельних ділянок рекреаційного призначення в містах та інших населених пунктах»[2], завданням якого є запобігання масовим проявам зміни цільового призначення і забудови окремих земельних ділянок рекреаційного призначення незалежно від форми власності в містах та інших населених пунктах (зелених зон, зелених насаджень, об'єктів фізичної культури і спорту), що призводить до погіршення санітарно-гігієнічних, рекреаційних та спортивно-оздоровчих умов життя громадян, а також фізичного і естетичного виховання дітей та молоді. Проте, на жаль, дія вказаного нормативно-правового акту не призвела до позитивних зрушень у цьому напрямку, насамперед через непогодженість певних статей з Земельним Кодексом. Наприклад, згідно зі ст.1 було введено мораторій строком на п'ять років від набуття чинності закону, на зміну цільового призначення окремих земельних ділянок рекреаційного призначення незалежно від форми власності в містах та інших населених пунктах, а саме: земельних ділянок зелених зон і зелених насаджень; земельних ділянок об'єктів фізичної культури і спорту.

Але законодавцем був не врахований факт практичності такого мораторію, а саме ті випадки коли у певному населеному пункті не має необхідності у декількох футбольних стадіонах чи спортивних майданчиків через недостатність кількості мешканців, та такі землі не можуть використовуватися для більш важливих цілей, як наприклад будування амбулаторій, що змогло б забезпечити гідний рівень медичних гарантій населення.

Доцільно звернути увагу, що надмірне нерагленентоване антропогенне навантаження на навколишнє природне середовище може загрожувати не тільки екологічною кризою, а також спричиняти деградацію природних ландшафтів, у тому числі й рекреаційних. Рекреаційне використання природи є однією зі сфер економічної діяльності та однією з систем життєзабезпечення, тому сучасна діяльність щодо забудови зелених зон, знищення зелених насаджень може спричинити погіршення санітарно-гігієнічних, рекреаційних умов життя та відпочинку громадян, а також провокуватиме підвищення захворюваності населення та загострення проблеми у сфері фізичного і естетичного виховання дітей і молоді.

Науковці визначають, що нині еколого-безпечне використання земель рекреації обумовлене низкою екологічних та економічних проблем, які в умовах економічної кризи ще більш загострюються. Найбільш поширеними є проблеми нормативно-правового характеру. Так, режим використання рекреаційних земель може накладатися на режим використання оздоровчих, природоохоронних, історико-культурних земель. Звідси виникає конфлікт режимів використання земель. Так, якщо землі

рекреаційного призначення розташовані завжди поза межами оздоровчого призначення, охоронний режим яких є більш жорстким, то правові режими земель природно-заповідного фонду і рекреаційного призначення у певних випадках накладаються один на одного.

Враховуючи те, що Урядом України схвалено Стратегію розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, С.М. Смирнова зазначає, що нагальним є вирішення питання щодо розвитку рекреаційних територій, які є операційним базисом туристичної сфери [3, с. 98]. Серед напрямів реалізації Стратегії передбачено такі як: забезпечення комплексного розвитку територій, зокрема створення сприятливих умов для залучення інвестицій у розбудову туристичної інфраструктури шляхом проведення моніторингу інвестиційних пропозицій щодо розбудови туристичної інфраструктури у регіонах, а також створення Державного кадастру природних курортних територій та Державного кадастру природних лікувальних ресурсів. Реалізація таких напрямів залежить від управлінських дій органів державної влади та місцевого самоврядування, які сьогодні не є достатньо врегульованими на законодавчому рівні.

Таким чином, уявляється доцільним створення кадастру рекреаційних територій, оскільки він є інформаційним ресурсом, який містить інформацію про природні й штучно створені рекреаційні об'єкти, без чого неможливо ухвалити адекватні рішення щодо подальшого використання таких територій. Із цією метою необхідним є всебічне вивчення даних про рекреаційні ресурси, ступінь облаштування територій інженерною інфраструктурою, розподілу земельних ресурсів за формами власності або користування, режимом охорони й особливістю використання.

Варто зазначити, що рекреаційне законодавство знаходиться в стані розвитку і представляється безліччю нормативно-правових актів. Законодавець намагається забезпечити ефективне та раціональне використання курортних, лікувально – оздоровчих та рекреаційних зон.

Підсумовуючи вищевикладене, на нашу думку, виникає необхідність у прийнятті Закону України «Про землі рекреаційного призначення», який буде чітко визначати правові засади використання земель рекреаційного призначення, їх класифікацію, встановлювати вимоги до рівня забезпечення потреб населення в організації відпочинку населення, туризму, спортивних та культурно-розважальних заходів, а також основних засад екологічного аудиту рекреаційних зон, враховуючи специфічні аспекти територій, властиві тільки для певного виду територій.

Використані джерела:

1. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. №2768-III [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

2. Закон України «Про мораторій на зміну цільового призначення окремих земельних ділянок рекреаційного призначення в містах та інших населених пунктах» від 17.03.2011 р. №3159-VI [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3159-17#Text>

3. Смирнова С.М. Наукові засади управління розвитком земель рекреаційного призначення // Економіка та держава. 2020. – С. 95- 99

Науковий керівник: Бакай Ю.Ю. – асистент кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук

Наукове видання

ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

Тези доповідей за матеріалами
II Всеукраїнської науково-практичної конференції
23-24 квітня 2021 року

У авторській редакції

Верстка та дизайн обкладинки:
Кирильчук Наталія

Підписано до друку 30.06.2021 р. Гарнітура Candara.
Ум. друк. арк. 15,75. Формат А5.
Тираж 50 прим.

Виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. (0332) 29-90-65).
Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.

